

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

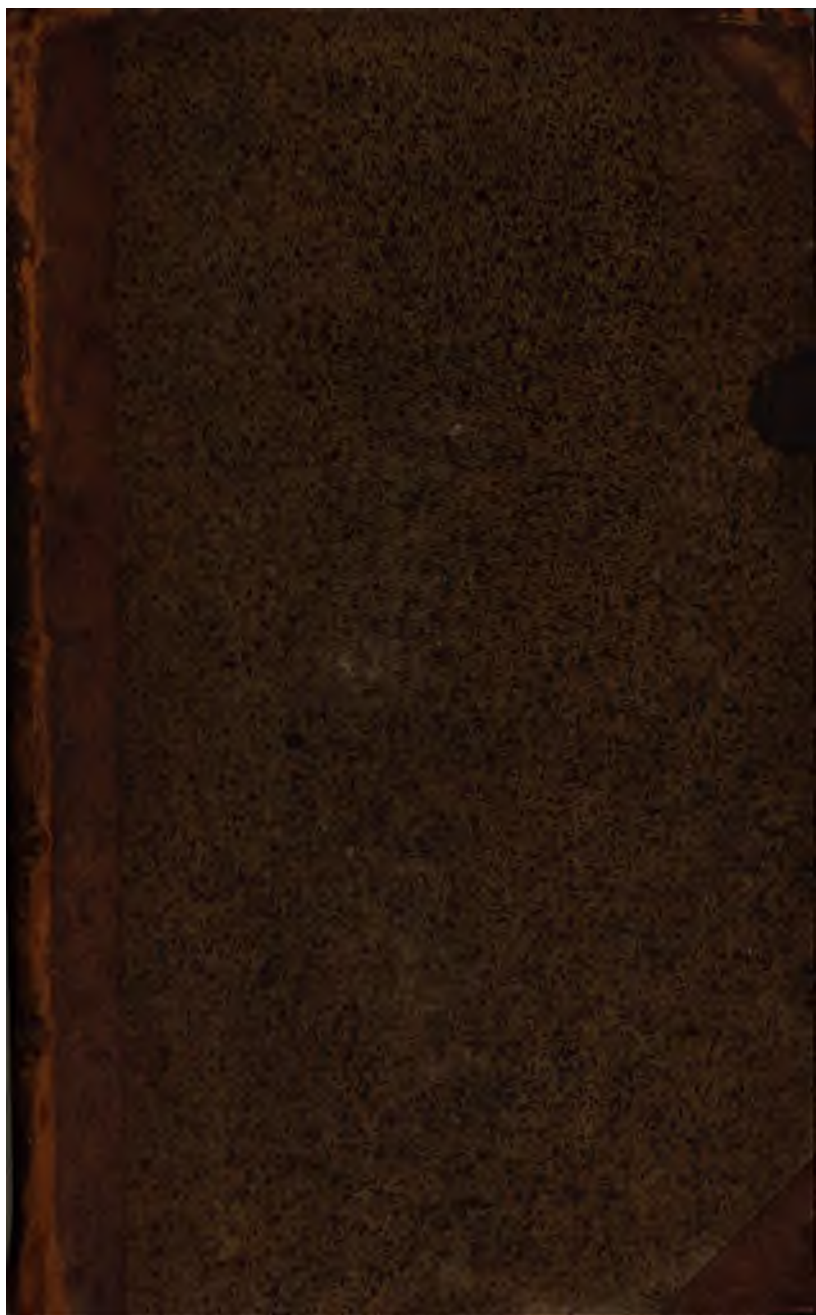
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

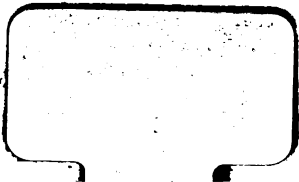
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

459

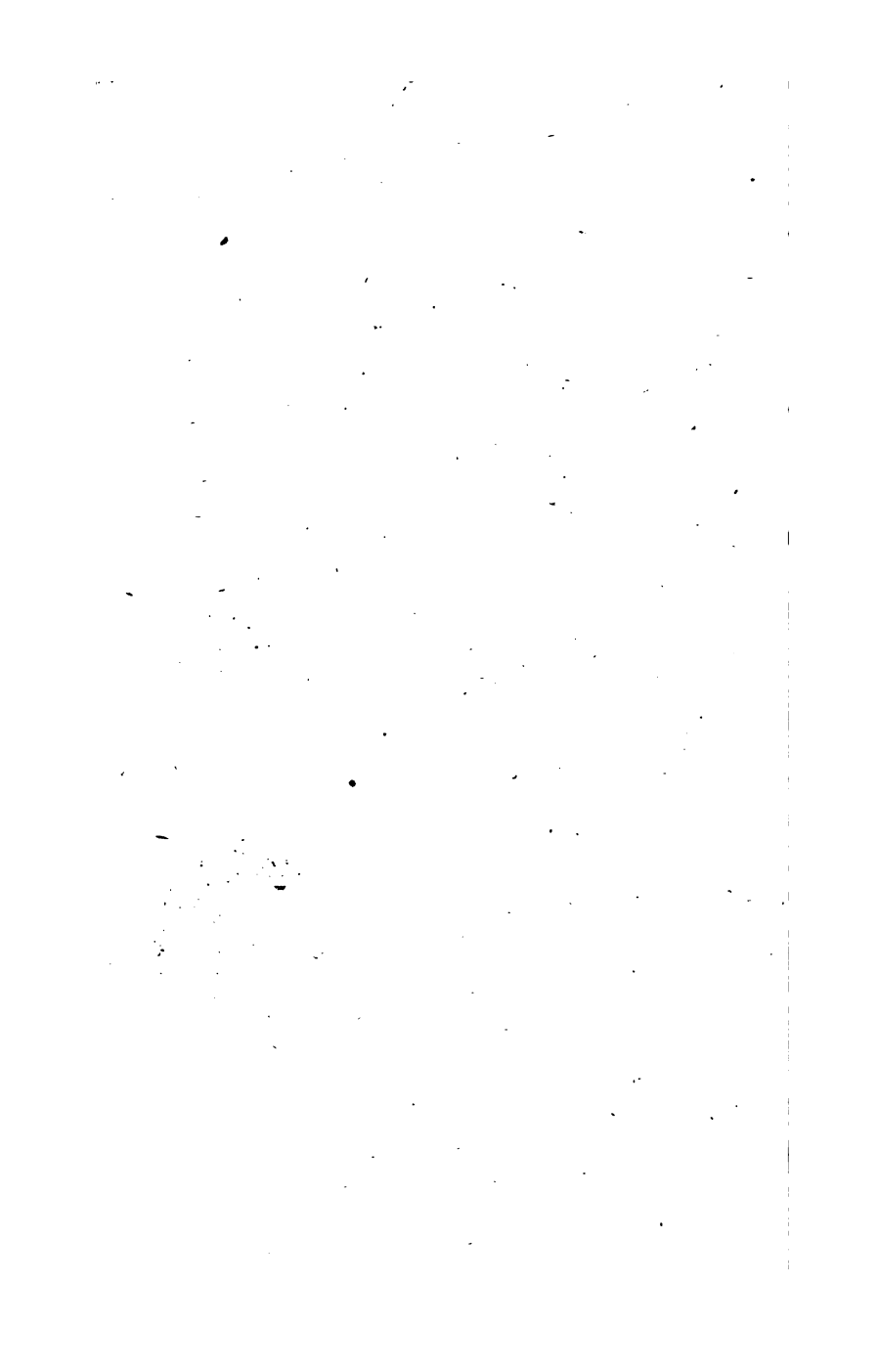
Per. 1419 f. $\frac{1808}{2}$

BIBLIOTHECA

BREMENSIS

NOVA

HISTORICO-PHILOLOGICO-
THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ
FASCICVLVS PRIMVS

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

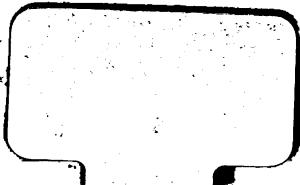
G. W. RUMPHII & H. VIEROOT.

MDCCLXII.

459

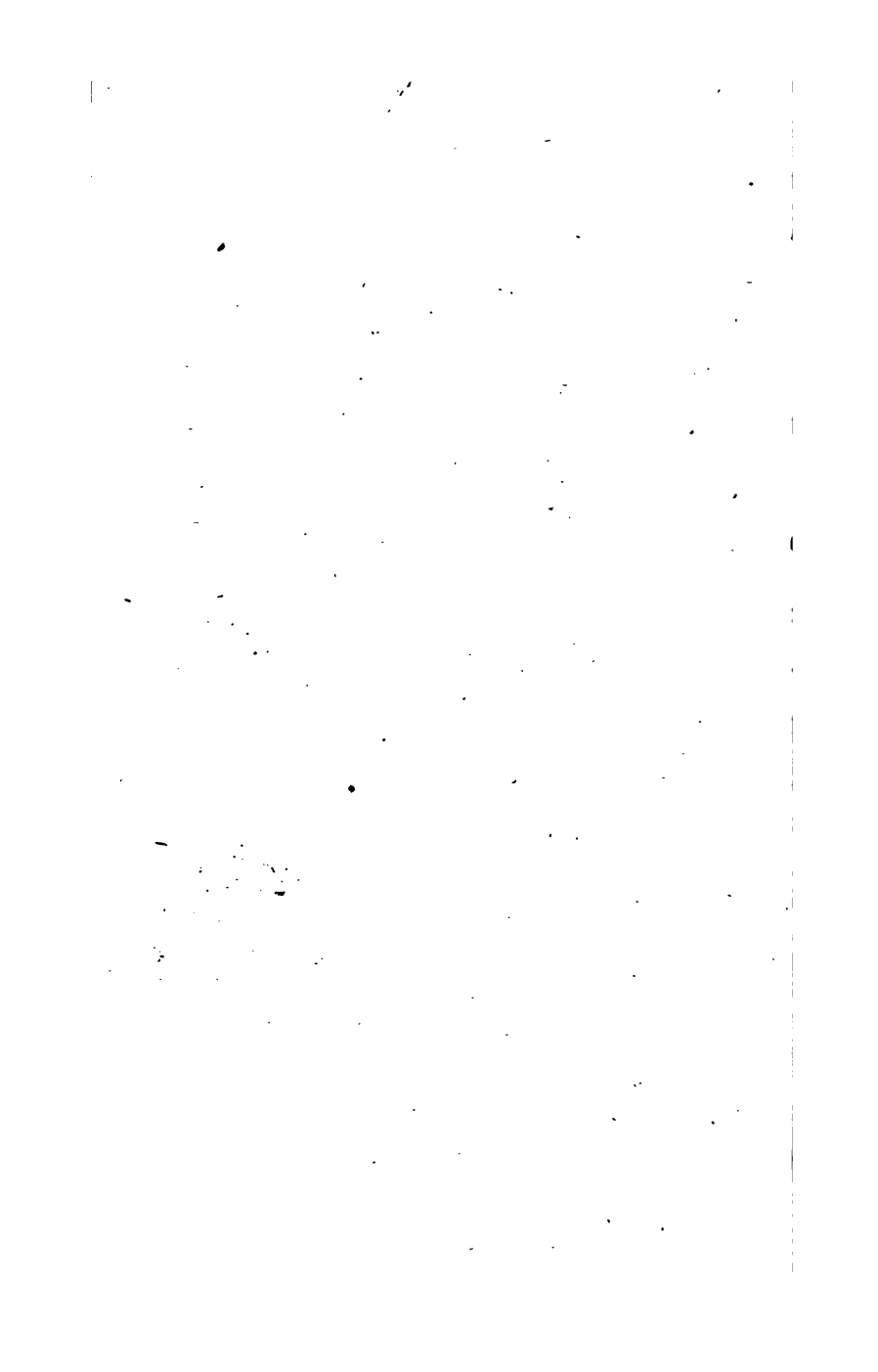
Per. 1419 f. $\frac{1808}{2}$

BIBLIOTHECA

BREMENSIS

NOVA

HISTORICO-PHILOLOGICO-
THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ
FASCICVLVS PRIMVS

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5708 SOUTH ELLIS AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3700
FAX: 773-936-3701
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

VIRO

PER QUAM MAGNIFICO

**HENR. GERARDO
SCHUMACHERO**

**JCTO EXCELLENTISSIMO,
JUDICI HÆREDITARIO IN BORGFELD,
ILLUSTRIS QUONDAM SCHOLÆ**

PROFESSORI,

POST

REIPUBLICÆ PATRIÆ

SENATORI,

ET DEMUM

ULTRA JAM DUO LUSTRA

CONSULI,

BIBLIOTHECÆ

HUJUS

BREM. NOVÆ

FASCICULUM QUARTUM

SACRUM FACIT,

ET

PRO RECUPERATIONE VIRIUM

ANIMI CORPORISQUE

UT,
DEO O. M. VOLENTE,
DIES ANNORUM VITÆ SUÆ
ADTINGANT
ÆTATEM PARENTIS SUI
S. V. ALBERTI SCHUMACHERI
THEOLOGI OLIM BREMENSIIUM
EXIMII
OCTOGENARIO MAJORIS,
ET
FELICISSIME SUO TEMPORE
PRÆSIDIALI MAGISTRATUS OFFICIO
FUNGATUR,
SEPIUSQUE
REPETITIS VICIBUS
REIPUBLICÆ PATRIÆ
PRÆSIDIIUM SIT
GRANDEQUE DECUS,
PIA VOTA FUNDIT
EDITOR.

ELENCHVS
OPVSCV LORVM
FASCICVLI PRIMI
CLASSIS SECUNDÆ.

- I. HENRICI HEISEN, *Professoris, Bibliothecarii & Pædagogiarcbæ Bremensis*,
Dissertatio de cognomine SUPERBUS,
quod viventi TARQUINIO, ultimo Re-
gi suo, Romani indiderunt pag. I.
- II. M. JOH. J. AMNELL, *Gr. Lit. Professoris*
Regii Ordin. in Academia Upsalienfi,
Τα τῆς Ναυτικῆς παλαιᾶ, seu Antiquita-
tum REI NAUTICÆ e Fabulis eruta-
rum Specimen. pag. 27.
- III. JOHANNIS HENRICI VERSCHUIR,
S. S. Doctoris & Ecclesiastis Bolsvar-
diensis, Dissertatio Historica de Æmu-
latione Israhelitarum mutua, tanquam ve-
ra causa scissæ ac debilitatæ Judæorum
reipublicæ. pag. 68.
- IV. JOHANNIS PHILIPPI CASSEL, P. P.
Observationes Philologico Antiqua-
riæ de sue in Divinationibus & My-
steriis Magicis ad JES. LXV, 4. &
LXVI, 17. pag. 113.

V.

V. THOMÆ VIEROOT, *V. D. M. Wormerensis*, *Disquisitio in locum ubi Gebasi donæ dolo malo a Naamane accepta reposuit, ad 2. REG. V, 24.* pag. 137.

VI. EJUSDEM, *Dissertatio Theologica, de Vanitate conaminis Gebasi ad fallendum mendacio Propbetam, in 2. REG. V, 26.* pag. 150.

VII. CHRISTIANI LUDOVICI SCHLICHTERI, *Theologi Cotbenensis*, *Apolo-
gia, in qua Vir illustris SAMUEL BOCHARTUS ab eruditorum quorundam sinisteris criminationibus modeste vindicatur.* Pars prima pag. 170.

VIII. NICOLAI BARKEY *Codicum duorum
Biblicorum Manuscriptorum Hebraico-
rum, & Americani varioris, typis im-
pressi, Notatio* pag. 196.

I.
HENRICI HEISEN,
PROFESSORIS, BIBLIOTHECARI
ET
PAEDAGOGIARCHÆ BREMENSIS
DISSERTATIO
DE COGNOMINE **SUPERBUS**
QUOD **VIVENTI** TARQUINIO,
ULTIMO REGI SUO ROMANI INDIDERUNT.

§. I.

Quanto plaris facio eruditissimi G. H.
NIEUPOORTI *succinctam*, qui olim
apud Romanos obtinuerunt, rituum explica-
tionem; tanto vehementius doleo, & pro-
pemodum angor, pulcherrimum hoc cor-
pus pudendis quibusdam nœvis deforma-
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. I.   A   tum

2 H. Heisenii diff. de Cognomine

tum esse. Eminent in his subjecta cognomento ultimi Romanorum regis, Tarquini, SUPERBUS, parenthesis, quam una cum proxime antecedentibus in majoris perspicuitatis gratiam haud pigebit exscribere.

„Regnarum est Romæ, inquit Vir Clariss.
„ - - - a septem regibus, quorum ultimus
„ fuit Tarquinius, qui, distinguendi a superiore Tarquinio causa, a scriptoribus
„ Superbus est dictus: (non enim ei viventi
„ hoc nomen adhæsit, non magis quam
„ *Brevibus, Calvis, Balbis &c.* Franciæ regibus, vel ei, qui patriam nostram olim
„ injuria oppressit, Godefrido, Lotharingiæ
„ duci, *Gibboso* vulgo dicto.) (a)

§. 2.

Peruassissimum habeo, minime gentium hæc virum perspicacissimum, famæque suæ nullatenus prodigum in literas relaturum fuisse, si, quod historiæ Romanæ princeps conditor, LIVIUS de tempore impositi Tarquinio probrosi hujus cognomenti differtissimis vocibus memoriæ prodidit, & repetens iterum atque iterum inculcavit, memori tenuisset pectore. Narrat locupletissimus auctor, (b) indictum aliquando.

con-

(a) Sect. II. esp. II. §. 1. pag. 54. fin. ed. Budiss.

1723. & p. 96. & 97. edit. Argentorat. 1738.

(b) Lib. I. cap. 50. p. 201. fin. edit. Drakenb.

Superbus Regi Tarquinio dato. 3

concilium gentis Latinorum a Tarquinio esse, cumque Proceres hujus gentis prima hæc convenissent, ipsum Tarquinium post occasum Solis demum accessisse; multum per totum diem in concilio variis jactata sermonibus fuisse, præ cæteris vero *Turnum Herdonium* in absentem Tarquinium ferociter invectum dixisse; „Haud mirum esse, *Superbo* ei inditum Romæ cognomen. An quicquam *Superbus* esse, quam ludificari sic omne nomen Latinum, Principibus longe ab domo accitis, ipsum; qui concilium indixerit, non adesse? „ In quibus notandum, quod ad *Superbi cognomen* hæc per parenthesis LIVIUS inferat: *Fam enim ita, clam quidem musfitantes, vulgo tamen eum appellabant.* Quid, quæso, evidentius refellere & coarguere NIEUPOORTI sententiam potest? An ille Tarquinius non amplius in vivis fuit, qui vita *Turnum Herdonium*, quoniam hæc, hisque gemina alia in ipsum dixerat, per insidias privavit, ut statim idem subjungit LIVIUS? (c) An quid præsidii in eo est invenire, quod parenthesis Liviana perhibet, a *clam musfitantibus* Romanis Tarquinium *Superbi* cognomine insignitum fuisse? Nonne parenthesis eadem exemplo adjicit: *Vulgo tamen*

A 2

sum

(c) Cap. 51. princip.

4 H. Heisenii diff. de Cognomine

eum ita appellabant? Sufficit, quod *vulgo appellaverint: clam, an palam* appellaverint, nihil refert, facitque nihil ad statum controversiæ. Et quis tam hebes ac stupidus est, qui non videat, aperte Romanos absque summo periculo Tarquinium nuncupare *Superbum* nequivisse? Num laturi impune fuissent, si recevisset tyrannus? Quo autem pacto resciscere facilius potuit, quam si palam nec dissimulante sibi, qui Rex ipsorum erat, ejusmodi iurerent maculam? Qui, ut paulo ante percepimus, *Turnum Herdonium*, nullo sibi devinctum obsequio, sed extraneum & Latinorum gentis principem virum hac solummodo ex causa, quod liberius in se locutum; ausumque eundem se vocare *Superbum*, audiverat, postero statim die per excogitatisimam fraudem, veluti Procerum collegarum proditorem, cum innocentissimus esset, capitali supplicio afficiendum curavit; num parsurus vitæ subjectorum sibi civium erat, qui né celare quidem ipsum eandem linguæ suæ inconsultam temeritatem studuerant? Saniora eos atque tutiora docere vel ipsum *Superbi* cognomen potuerat. Crudelior enim nemo, & ad languinariam vindictam pronior *Superbo* est Principe: idquod rationibus & exemplis demonstrare in proclivi esset, nisi obstaret prolixitas. §.3.

Superbus Regi Tarquinio dato. 5

§. 3.

Denuo auctor laudatus est LIVIUS, (d) quod *Brutus*, cultrum ex vulnere Lucretiae extractum, manantem cruore præ se ferens dixerit: „Per hunc castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, „Dii, testes facio, me Tarquinium *SUPERBUM* - - ferro, igni, quacunque demum vi possim, exacturum.,” Num hæc loquente Bruto, & Tarquinium cognominante *Superbum*, fato jam functus idem erat Tarquinius? *Exacturum* in futuro tempore se illum, jurat. Ergo adhucdam non modo vitales auras carpebat, sed & Romanorum tenebat regnum, utque illo eiceretur, opus etiamnum erat ferro ignique tyrannum adgredi. Qua igitur veri specie negat Clariss. NIEUPOORTUS, vivente Tarquinio nomen *Superbi* adhæsisse? Mirari subit, multæ lectionis Viro non in mentem venisse, Tarquinium per diu vixisse exulem, adjutumque validissimis Latinorum, Vejentium atque Hetruscorum, duce imprimis rege Porfena, copiis multa magnaque cum Romanis bella pro recuperanda dignitate sua regia gessisse, donec, rebus ad sociorum suorum expectationem minus fluentibus, ab iis desertus, in

A 3

exilio

(d) Lib. I. cap. 59. init.

6 H. Heisenii diss. de Cognomine

exilio deponatus senex vitam cum morte commutaret. Audiamus CICERONEM. (e) „ Tarquinio, ait, quid impudentius, „ qui bellum gereret cum iis, qui ejus non „ tulerunt superbiam? Is cum restitui in „ regnum nec Vejentium, nec Latino- „ rum armis potuisset, Cumas se contulit, „ se dicitur, inque ea urbe senio & ægritu- „ dine esse confectus. „ Dignus etiam, qui hic legatur, a Cicerone in diversum abiens, est EUTROPIUS, licet non ita, ut Clariss. NIEUPOORTIUM quicquam juvet. „ Ter- „ tio, inquit, (f) anno post reges exactos „ Tarquinius, cum suscipi in regnum non „ posset, neque ei Porfenna, qui pacta „ cum Romanis fecerat, auxilium præstaret, „ Tusculum se contulit, quæ civitas non „ longe ab Urbe est: atque ibi per quattu- „ orddecim annos privatus consenuit cum „ uxore. „ Toto illo exilii tempore, quod sedecim annorum, adeoque longissimum fuit, quoties injecta Tarquiniî mentio a Romanis fuit, (injecta autem frequentissima omni procul est dubio) an credibile est, vel semel eum non simul, majoris infamiæ causa, nominatum *Superbum* esse?

§. 4.

(e) Tusc. Quæst. lib. III. p. 197. col. 4., 5. fin. edit. Manuc.

(f) pag. 66. lin. 34. sqq. edit. Francof. 1790. Fol.

Superbus Regi Tarquinio dabo. 7

§. 4

Opinatur doctis. NIEUPOORTUS, a
Scriptoribus primum fuisse Tarquinium *Super-*
bum vocitatum. Sed ubi tandem inter
 tot Romanarum rerum scriptores ille vel
 unus est, qui de se testetur, quod inven-
 tor hujus sit cognominis, idque Tarqui-
 nio post ipsius demum fata prius incidit?
 Contrarium nos DIONYSIUS HALIC.
 (g) his docet vocibus: Δια ταυτα επωνυμια
 πιδονται αυτω. Ρωμαιοι, τον Συπερβον. Τυτο δε
 δελαν βυλεται κατα την ημετεραν γλωσσαν τον
 'Τραπεφανον'. Propter hæc cognomen ei im-
 ponunt Romani, Superbum. Hoc vero no-
 stra (Græcorum) lingua novat. Τραπεφανον.
 Cognominis auctores generationem DIONY-
 SIUS ac indefinite Romanos appellat. Qua-
 re non restrictius Romanorum scriptores,
 historicos, συγγραφευς, ιστορικυς, ιστοριογρα-
 φυς, λογογραφευς, λογοποις, κ. λ. si eos
 intelligit solos? Romanorum vocabulo de-
 signantur omnes, quibus id nomen com-
 petit, universus indiscriminatim populus
 Romanus; & abhorret a Veterum diluci-
 de hac distincte scribentium consuetudine
 historicos Romanæ gentis vocare simplici-
 ter Romanos. Cæteri omnes, qui ætatem
 tulerunt, Romanarum rerum Latini Græ-

A 4

cique

(g) Ant. Rom. lib. IV. p. 244. lln. 35. sqq. edit. Sylb.

§ H. Heisenij diff. de Cognomine

cique Scriptores cognomen *Superbus* de Tarquinio ira usurpant, ut eorum sit nemo, qui vel levisimam suspicionem lectoribus moveat, sua se dædala manu invidiosam appellationem esse architectatum.

§. 5.

Colorem addit sententiæ suæ clariss. NIBUSPOORTUS, sed apud imperitiores tantummodo, dum, saltu facto pene immenso, ex longe recentiori, eaque Christiana historia, nobis propinat Franciæ reges, non prius *Breves, Catvos, Balbos* cognominatos, quam vita singuli excesserint; ac denique Godofredum, Lotharingiæ Ducem; quem patriam olim suam injuria oppressisse dicitur, *Gibbosum* pariter non ante nuncupatum, quam mortalitatem explevit. Sed verò annon distinguenda tempora sunt? Annon succurrit viro eximio vulgatissimus, & vel tenellæ ætati notissimus versus: *Tempora mutantur, nos & mutamur in illis?* Diversissima veterum Romanorum, & Francorum Christi jam sacris initiatorum, quos magna locorum, temporum major disjunxit intercapedo, fuerunt ingenia, studia, instituta, colloquia familiaria, regiminis forata, & tota vivendi ratio. Nulla vero prisca gens in universo, qua paruit, terrarum orbe tam luserit, & prodiga cogno-

Superbus Regi Tarquinio dato. 9

gnominibus, iisque propudiosis, imponendis fuit, quam populus Romanus. Minutissima corporum vitia, naturæ debita, non hominum culpæ; fortuiti casus, siue sinistri essent, siue tantum rariores, & singulare aliquid, nec quotidie obuium præ se ferre viderentur, confestim auide arripiebantur ad ingerendum iis, quorum erant, cognomina; quæ non possunt non delicatulo nostro & politulo ævo absona & ridicula, abjecta & sordida, nauseabunda denique & aspernabilia iudicari. Neque vero diffiteri ausim, perquam sapienti atque utili ratione motos plerumque cognomentorum horum fuisse auctores: videlicet ne, qui naturam in formandis corporibus suis, fortunamve in iisdem tuendis experti erant novercam, frangerentur animis, neu ad objectam sibi artuum suorum pravitatem atque distortionem indolescerent & pudore suffunderentur, utpote adfecti patienter ferendis ejusmodi opprobriis per dicta modo, quibus quotidie compellabantur, cognomina.

§. 6.

Utumque nobis exponat PLUTARCHVS.
„Cavillationum, ait, hoc genere largius
„usi sunt Romani, ac quendam ex Metellis,
„quod diu in publico versaretur
A f fronte,

10 H. Heisenii diff. de Cognomine

„ fronte, qua ulcus habebat, obligata, appel-
 „ larunt *Diadematum*; (Obligatum, Cir-
 „ cumvinctum) alium *Celarem*; quod pau-
 „ cis ab obitu patris diebus manus funebre
 „ gladiatorum mira celeritate maturavisset
 „ exhibere. Aliquos ex natiuitatis causa,
 „ nunc quoque vocant *Proculam*, si absente
 „ edius patre sit; *Posthumum* si defuncto &
 „ geminis editis si mortuus alter sit, super-
 „ stitem *Vopiscum*. Ex corporis nota non
 „ Syllas modo & Rufos, sed & Coecos &
 „ Claudios cognomina imponunt, probe
 „ asuefacientes cives, ne coecitatem, vel
 „ aliud corporis vitium probrosum ducant,
 „ aut contumeliosum, sed aures his, ut
 „ propriis nominibus, accommodent. „
 (h) *De Fabio Maximo* idem PLUTARCHUS:
 (i) „ Fabio, inquit, nota corporis nomen
 „ *Verrucoso* dedit, quod verruca parva ei
 „ ex summo exuberavisset labio. *Ovicula*
 „ puer etiamnum dictus est ex mansuetis
 „ & gravibus moribus. Quippe sedatum
 „ ingenium ejus & taciturnitas, magnaque
 „ in puerilibus oblectamentis cautio, tar-
 „ ditas ac labor in percipiendis literis, faci-
 „ litas & obsequium erga sodales, stultitiæ
 „ illi

(h) Coriolano Plutarch. Tom. I. Opp. pag. 218.
fin. edit. Francof. 1620.

(i) Ibid. pag. 174. C.

Superbus Regi Tarquinio dato. 14

„illi opinionem ac ignaviae apud ignotos
„praebuit. Stabilem vero altamque ejus
„indolem & animi magnitudinem atque
„caesuridinem, pauci fuerunt, qui perspicie-
„rent. At brevi inde cum aetate republica
„gerenda excitatus, quam securitatem alij
„opinabantur, eam ostendit cuilibet immo-
„rum esse animum; cautionem, pruden-
„tiam; tarditatem vero & cunctationem,
„unde Cunctator, constantiam & mentis
„firmitudinem. „

§ 7.

Rebus fortissime fortunatissimeque ad
miraculum usque gestis optime de universa
in praesentissimum discrimen adducta pa-
tria meritis Horatius *Coclitis*, id est Uno-
cui sortitus denominationem fuit. Misso
LIVIO, FLORO, caeterisque Latinis histo-
ricis, ad quos facillior Lectoribus datur
aditus, unius tantum Graeci, DIONYSII
HAL (k) de invictissimo viro in Romanum
sermonem translata referam verba. „ Tres
„solummodo viri, ait, servaverunt totum
„exercitum; - - e junioribus P. Horatius,
„Cocles cognomine, quod illi ex oculi vi-
„tio in pugna effossi, est inditum; vir
„egregia forma & singulari animi virtute
„prae-

(k) Ant. Rom. lib. IV. pag. 295. lin. 11.)

12 H. Heisenii diff. de Cognomine

„præditus.” Libera necdum republica,
 & ante *Superbi* regnum liberrima isthæc
ἰσοκρατορία obtinuit jura atque inva-
 lit; quin dixerim, cum ipsa Urbe natam
 esse. Conditori statim, & regi primo
 cognomen *Attello*, ut docet nos *FESTUS*;
 (1) & nomen pro Romulo denique *Quiri-*
no dederunt. Iudicæ *SCALIGERO* „ab
 „alendo dictus *altus*, *altulus* & *altellus* de-
 „nique, notat eum, qui expositus inven-
 „tusque ab aliis, quam a parentibus fuit
 „altus atque educatus.” Competere hoc
 cognomen in Romulum & Remum, utpo-
 te expositos infantes, & a Faustulo pa-
 store inventos ac enutritos, nemo nescit.
 Magis tamen placet *DACERIUS*, qui sic:
 „Ab *alter* derivatur *alterulus*, & ab hoc
 „*altellus*, id est *geminus*, quod fratrum
 „*geminorum* uterque videretur *alter* esse.”
 Forſan igitur Romulo cædem fratris *gemi-*
ni, ipsius jussu factam, cognominando eum
Altellum, exprobrarunt. Ipsum tandem
 Romulum, ubi rumor inter cives increbuit,
 occisum clam a Patribus esse, resque specta-
 vit ad seditionem; optime *Optimates* ita
 demum saluti se suæ consulturos fore exi-
 stimarunt, si Divum facerent, quem red-
 dere vivum nequirent; atque, ut *Quiri-*
 tium

(1) pag. 20. edit. Paris. 1681.

Superbus Regi Tarquinio dato. 13

nam ira & ultione aestuantes animi blandias mulcerentur, novo deo novum nomen *Quirino*, ab ipsis his desumpto *Quiritibus*, ingererent. Romuleæ gentis penultimum regem vel ipsa mater serva *Servium* nominavit, ut servilis suæ ab origine conditionis nec ipsa, nec recens natus filiulus unquam obliti, modestiæ sequutura omni vita litarent; (m) vel Tarquinii Prisci regia conjux, *Tanaquil* cum Romanis celsioribus aliis hoc impertiendum prænomine censuit, solatio impense charam sibi genitricem affectura, quæ, quod in servitutem cum ipsa redacta tum masculam prolem mixta esset, ægerrimo tulisse animo videtur. Nihil æque aptum natum erat impedire, quo minus parentem suæ filiique servituris puderet, aut, si quem pudorem facta calamitosæ sortis mentio fronti ejus adspersisset, eum confestim abstergere, ac proprium hoc soboli inditum nomen. Quo frequentius auditura illud mater erat, eo minus quoque erat futurum, ut ejusdem significarione, qualiscunque demum esset, afficeretur. Denominatus igitur a servo *Servius* servitii & jugum, si quod fuit, levius,

(m) Dionys. Halic. *A. R.* lib. IV. p. 207. lin. 7. sqq.

(n) conf. Livius lib. I. cap. 39. & Dion. Hal. *A. R.* lib. III. p. 206. fin. & p. 207. princip.

M H. Heifemii diff. de Cognominé

vlus, & contumeliam effecit minus eru-
bescendam. Cæterum de servili Servii ejus
que matris conditione disfiliant in partes
antiqui historiographi, aliique scriptores
quos ingenti numero ad FLORUM a
FREINSHEMIO excitatos, locupletatosque
a cel. DUKERO (o) adeat, qui plenius in-
strui discipit. Mihi enim, qui brevitatis
fidem dedi, non est integrum hac in re im-
morari.

§. 8.

Ex recentiori etiam historia ad clariss.
NIEUPOORTI *Franciae reges* observarem
multa, nisi præviderem, longius me ab
instituto dimotum iri. Tantummodo libet
quærerere, cur, qui *Breves, Calvos & Balbos*
largitus est, inviderit nobis *Simplices &*
Ignavos? Aequè ac *Carolus II. Calvus,*
ejusque filius & proximus successor *Ludo-*
vicus II. Balbus, Franciae reges fuerunt
Carolus III. Simplex, Balbi similiter filius
& regni hæres; atque, in quo progenies
Carolovingicorum Galliae Monarcharum
defecit, *Ludovicus V. Ignavus.* Quorum
alter in rebus regni gerendis tam simplici-
æ stupido fuit ingenio, ut in dies Galliae
Proceribus evilesceret magis, & juxta me-
cum

(o) Notis ad Flori lib. I, cap. 6. init. p. 55.

Superbus Regi Tarquinio dato. 15

cum nemo, qui in historia mediæ ævi vel mediocriter versatus est, dubitet, quin *superstes adhuc*, & cum primis *ultimo*, quod folio deturbatus in captivitate exegit, *sexennio* passim ac propalam *Simplex* appellatus fuerit. *Ignavus* vero alter cognomine (Gallice *Fait Neant*, quod etiam reddideris *Nequam*, *Vappa*, mollius autem interpretantur alii: *Juvenis qui nihil fecit*;) & cum matre Emma, & cum Blanca conjugè inimicitias exercuit, huicque, licet formosissimæ Principi, tam se inamabilem exhibuisse fertur, ut veneno eum in ætatis flore perimeret. Quocirca hunc quoque *uvum adhuc* ex impotenti ira atque indignatione a duabus foeminis, omnibusque earum ruentibus partes quam sæpissime vocitatum *Ignavum*, seu *Nequam* fuisse, & usu frequentissimo commune nomen in ejus quasi proprium abiisse, nulli ambigimus: Cum Galliæ reges *Calvus* & *Balbus*, de quibus modo dicebamus, Romani etiam fuerint Imperatores, cæterorum Imperatorum potiora sequioris commatis adjiciam cognomina. Inter orientales prominent *Apostata*, *Dicori*, *Αναλωσθητοι*, *Pogonati*, *Rhinotmeti*, *Copronymi* & *Caballini*, *Balbi*: in occidentalibus *Aucupes*, *Rufi*, *Claudi*, *Nigri*, *Barbarosæ* vel *Aenobarbi*, *Unoculi*, *Jnsani*. Quis probaverit, omnia & singula isthæc cogno-

cognomenta omnibus & singulis, qui de-
honestati illis fuerunt, Cæsaribus post mor-
tes demum suas ingesta esse? Quid quod
nec *Ignavi*, nec *Superbi* (ipsum illud, quo
Tarquinius Minor diffamatus est, cogno-
men) inter alios desunt Principes. *Ignavus*
cognominatus est Rudolphus III. po-
stremus Burgundiæ rex; & Lotharii Im-
peratoris gener Henricus, potentissimus
ævi sui in Germania Princeps, hincque
fastu turgidus suo sibi jumento invidiosum
Superbi titulum advexit.

§. 9.

Interrogaverit heic quispiam; cur scele-
ratisimum Principem, qui & immani sæ-
vitia infamem se reddiderit, Romani potius
Superbum, quam *Tyrannum* aut *Crudelem*
cognominaverint? Sed vero, FLORUM si
audimus, crudelitate bonis viris gravior
est superbia; sique LATINUM PACATUM,
graviolem semper Romani veteres puta-
runt servitute contemptum. Uterque de
Tarquinio nostro verba facit, dicitque ille:
(p) „In s-natum cædibus, in omnes super-
„bia, quæ crudelitate gravior est bonis,
„grasatus; hic vero: (q) „Cum indiscreta
„feli-

(p) Lib. I. cap. VII. p. 60. l. 2. fin. edit. Dukeri.

(q) Paneg. in Theodos. M. cap. XX. & pp. 125.
126. edit. Froben. MDXX.

Superbus Regi Tarquinio dato. 17

„feliciū pedisequa sit superbia, vix cui-
„quam contigit, & abundare fortuna, & in-
„digere arrogantia. Cujus quidem ita Ma-
„jores nostros semper pertasum est, ut
„graviozem semper putaverint servitute
„contemptum, ejusque impatientia sint co-
„acti post bellatores Tullos, Numasque
„sacrificos, & Romulos conditores regnum
„usque ad nomen odisse. Denique ipsum
„illum Tarquinium execratione postrema,
„hoc damnaverunt maledicto, & hominem
„libidine præcipitem, avaritia coecum, im-
„manem crudelitate, furore vecordem, vo-
„caverunt *Superbum*, & putaverunt suffi-
„cere convivium.,, Pervagatum *crudelis*
epitheton omnium est regum, qui eo
se dignos præstant. Et quid frequentius
in hominum ore versatur, quam eosdem
nuncupare *tyrannos*? TULLIO Clodius
privatus, hoc est nullum gerens magi-
strarum, *tyrannus* audit. (r) At vero minus
adhuc trita sermonibus hominum, usurpata
de regibus, vox *Superbus* erat, atque ante
hunc Tarquinium paucissimis, imo vix ulli
ea fors obtigerat, ut vocabulum appellati-
vum in ipsius privum ac proprium cogno-
men communi omnium subjectorum civi-
um suffragio transfret. Jam vero quicquid

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. I.

B

no-

(r) pro Milone num. 35. p. 337. edit. Cellar.

18 H. Heisenii *diff. de Cognomine*

novum & eximium in utramvis est partem, sive honestam & laudabilem, sive turpem & criminolam; id vulgaribus ac diutino usu quasi detritis antehabere mortales consueverunt. Quod autem principe loco ponendum fuerat, *dominus* Tarquini *effectus* exitit Superbia, ex qua, ceu fonte, cætera omnis ejus turpitude, & imprimis sævitia manavit: id quod in proclivi esset demonstrare rationibus, cunctisque ab ipso domi forisque gestis rebus, si illas hæc caperent angustia.

§. 10.

Præter *Antiquitates Romanas* diligentissimus NIEUPOORTUS *Romanam* quoque elucubravit *Historiam*, quæ, ut Argentoratensis Antiquitatum ejus Editor subnotat, (s) Trajecti ad Rhenum A. MDCCXXIII. prodit. Mihi nec jam *Romana* illa *Historia* ad manus, nec unquam antehac illius evolvendæ facta copia est. Quare nec scio an in ea mentem suam doctissimus Auctor mutaverit, correxeritque, quem hac ego differratiuncula profligavi, errorem. Sed fac, factam in *Historia* emendationem esse. Facienda dudum litura in *Ritibus* etiam fuerat; nec mea, quæ nunc de-

(s) Notula fini Præfat, Nieupoorti subiecta.

Superbus Regi Tarquinio dato. 19

nam pingue erratum obelo notat, super-
vacanea ducenda est opera. Altero libro
multi destituuntur, qui alterum possident.
His consulendum est, ac providendum,
ne dicentis auctoritate inducti pro veris
falsa adoptent. NIEUPOORTI Antiquita-
tum epitome cum quavis alia de princi-
pato contendit: verum docti viri labor opus
habet recognitione; & quam vellem, ut
quis Romæ veteris institutorum non levi-
ter tinctus, sed probe imbutus notitia, ocy-
us tunc in se laborem susciperet! Multo-
rum Lutheranorum manibus versatur libel-
lus, de quo dubitare nos vetant re-
petitæ ejus Budisæ & Argentorati editio-
nes. Utriusque Protestantium ecclesiæ
Professores passim in Germania ex æquo
hoc Compendium in Lectionibus suis at-
que Collegiis interpretantur; & cum pri-
mis Gottingæ cæl. GEMSNERUS, fato nuper fun-
ctus, qui in his literis assiduisque cæteris
propemodum regnabat, ad illius ductum
regnatoris quondam populi Antiquitates
tantum non assidue exposuit. Quocirca,
ut cunctis NIEUPOORTUM quotannis
plus semel carpendi, refutandique, & si
qui in iis impotentioris animi sunt, viriliti-
gandi ansa præcidatur; si cui ex nobis, qui
Reformatorum initiari sacris sumus, & fa-
cultas & otium suppetit, ejus potissimum
est,

20 H. Heisenit diff. de Cognomine

est, natum in gremio Reformatæ ecclesiæ opusculum, idemque tam utile, quam doctum, a pauculis, quibus adpersum est, maculis repurgare.

§. II.

In causa est sola prolixitas, quo minus causas subjicere gravissimas justissimasque possim, quibus impulsi veteres Romani famæ ultimi regis sui indelebile stigma, cognominando eum Superbum, inusserunt. Dignissimæ tamen illæ sunt, quæ dedita opera, collatis & in concordiam redactis omnibus, qui characterem Tarquinii quoquo modo produunt, antiquorum scriptorum locis, in apicum producantur; præsertim cum nemo hæctenus, quod sciam, eo labore perfunctus sit. Quapropter singulari Diatriba, quæ huic instar magnæ sit mantissæ, olim ego, quicquid de Tarquinii indole ac moribus memoriæ proditum est, quanta & industria & judicii ~~auxilio~~ potero, excutiam. Neque vero, si ex additamento hoc abunde constiterit, meritisimo jure Tarquinius Minorem a Romanis vetustioribus cognominatum Superbum fuisse, in exemplo hoc proterva seculi nostri ingenia præsidium inveniunt, quo libellos suos famosos, & cognomina propudiosa, mordaciaque carmina, quibus
chri-

Superbus Regi Tarquinio dato. 21

Christianos incessunt Principes, tueantur. Grande nefas & Majestatis crimen morte pœdum hoc pacto committitur. Nos privati homunciones non ii sumus, qui de summis Potestatibus splendida faciamus arbitria, earumque actiones & consilia, quorum causas plerumque juxta cum ignarissimis scimus, sub rigidam vocemus censuram. Subsumus nos, illi præsunt, & superiorem judicemque habent neminem, cui omnia subjecta sunt, quique judicant omnes, Regem regum, & dominantur omnium. Frustra sunt, qui obtentui sumunt bella, quæ suo cum Principe Principem quem allatrant, gerat. Armis, non linguis petunt armis Principem suum subjecti defendant cives. Ridetur verba, aut abijem modo hostilem exasperant, & reconciliationem reddunt difficiliorem. Certissimus ego sum, inter hodiernos tot in toto, qua patet, christiano orbe Principes inveniri neminem posse, qui tam sævus & sanguinarius sit, quam communi omnium, res ejus tradentium, consensu fuit Tarquinus. Quapropter summâ injuriâ multo meliores christiani Principes cum rege ethnico longe pœssimo exæquantur, & ut quondam huic, sic illis nunc, petulantis calami orisque intentantur verbera. Quarum

vero imprimis habenda ratio est, Scripturæ nos divinæ jubent, Dei in terris Vicarios omni & honore & obsequio prosequi, nec quicquam, sive clam, sive palam dicere & agere, quod principali fastigio invidiam conflare, aut parere contemptum queat.

(r) Ea non horrent temeraria & plerumque mercenariæ loquacitate, quin ore blasphemio calumniatores vilissimi de Magistratibus supremis effutire, quæ in Diabolum sancti Angeli, ipseque Angelorum Princeps, Michael, Dei Filius, religioni sibi duxerunt effari. „Somniantes hi (ait Apostolus stolus Judas) carnem possunt, Dominatum rejiciunt, Dignitates conviciis proscindunt. At Michael Archangelus cum adversus Diabolum certans de corpore Mosis disceptaret, non ausus est impingere illi notam maledicti, sed dixit: Increpet te Dominus. „ (v) In eandem Petrus sententiam: „Secundum carnem, inquit, in impura cupiditate incedunt, Dominatum despiciunt; audaces, sibi ipsi placentes non horrent Dignitates blasphemare, cum tamen Angeli, robore & potentia majores, non ferant adversus

„ eas

(r) Matth. XXII. 20. 21. Act. XXIII. 5. Rom. XIII. 1-7. 1 Pet. II. 12. 14. 17. &c.

(v) Epist. Judæ v. 8, 9.

Superbus Regi Tarquinio dato. 23

„**os** coram Domino blasphemum iudicium.
„**Mi** vero, ceu bruta animantia, quæ **na-**
„**gali** impetu feruntur, facta in capturam
„**et** occisionem, evomendo blasphemias
„**de** iis, quæ ignorant, in sui ipsorum per-
„**ditione** interibunt., (x) Prædicante
Evangelium Paulo immanissimus tyrannus
Nero ad imperii Romani gubernacula se-
debat, Nero inquam, non homo, sed
monstrum nulla virtute redemptum a vi-
tiis, quæ nulla prior spectaverat ætas. Ni-
hilo secius, tantum abest, ut hunc vel
oblique criminetur Apostolus, & qui mul-
torum fuit, at solide nunc confutatus error,
nominatim *leonis*, ex cuius sit ereptus ore,
metaphorica appellatione indigitet, (y) ut
ante omnia horretur, pro hoc etiam impe-
tore primi Christiani facereat supplica-
tiones, preces, intercessionem & gra-
tiarum actiones. (z) *Της Βασιλευς*, pro
regibus scribit primum, quorum primus
et tempestate Cæsar Romanus erat, utpote
quem constat *Βασιλευς*, regem à Græcis vo-
citari, ipsique fateantur Iudæi *unum suum*
regem esse, (aa) ac denique a Petro plus

B 4

semel

(x) 2 Epist. II, 10-12.

(y) 2 Tim. IV. 17. v. Cæl. NEUMANNUS Ex-
plan. German.

(z) 1 Tim. II. 1. 2.

(aa) Joh. XIX. 15.

semel *regis* insignitum nomine legimus
 (bb) Hinc itaque divino & nos morem ge-
 rentes monito, pro Augustissimi nostri Im-
 peratoris, omniumque hodiernorum Re-
 gum ac Principum salute & regimine feli-
 cissimo pia nuncupemus vota, & indefessa
 Coelum fatigemus prece, ut dominetur in
 Hominum, qui hominibus dominantur,
 cordibus *Pax Dei* (cc) *omnem supergrediens*
intellectum. (dd) Qui summi Germaniæ
 Europæque Principes luctuosissimum bel-
 lum ancipiti plerumque Martis alea, in duas
 divisi partes, hactenus gesserunt, gerunt
 que etiamnum; universi derepente in Le-
 gatos suos Augustam Vindelicorum, almæ
 pacis redintegrandæ causa, mittendos con-
 senserunt. Quis pacificam hanc inspiravit
 mentem? Quis animos non studiis tantum
 & consiliis, sed armis quoque & castris
 maxime discordes ad eam jam concordiam
 reduxit, nisi unus *Deus Pacis*, qui apud
 Jesalam (ee) dicit: „Forino ego lucem &
 „creo tenebras; pacem facio, & creo ma-
 „lum: ego Dominus omnia illa facio.“
 Quare cum excitato ad Timotheum loco,
 (ff)

(bb) 1. Petr. II. 13. 17.

(cc) Coloss. III. 15.

(dd) Philipp. IV. 7.

(ee) cap. XLV. 7.

Superbus Regi Tarquinio dato. 25

(ff) Paulus ad gratias etiam Deo pro Regibus agendas extimulet, meminerimus & pro nostrorum nos Regum propensa ad pacem ineundam voluntate ad grates, quas possumus, maximas benignissimo Numini sedulo memori de pectore promendas obstringi. „Regis animus, Regem ait sapientissimus, (gg) est in manu Domini; sicut „aquarum rivi, quocunque vult, eum inclinatur. „ At vero quoniam suscipienda *Pacificatio* momenti longe maximi, & difficultatibus, iisque propemodum inexplicabilibus, obsita res est, toto illo, quo in ea desudatur, tempore tota non solum Germania, sed & cunctae reliquae sub truci Bellonae flagello nunc ingemiscences terrae in vota precesque eant, ut saluberrimum profligeretur opus, & prosperrimum ocynus exitum indispiscatur: ita vero, ut tranquilla nobis Alcedonia non securitatem carnalem; non luxum, corporis explentem voluptates retribuunt, sed cum fortunae, animi quoque bona, & cum physicis moralia redonent commoda. Sic demum alma pax ab universis, ad quos redibit, jure meritisimo *rerum optima* saturabitur. Sic demum cunctis meis & conterraneis Ger-

B 5

ma.

(ff) 1 Tim. II. 1. 2.

(gg) Prov. XXI. 1.

26 H. Heisenii diss. de Cognomine
manis, & civibus Bremensibus gloriam
ex vero licebit: (h h)

Tutus bos iterum rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur casta domus stupris:
Mos & lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperæ:
Culpam poena premit comes!

(hh) Horat. Lib. IV. Od. V. vers. 17. sqq.

II.

M. JOH. J. AMNELL,
 GR. LIT. PROFESSORIS REGII ORD.
 IN ACADEMIA UPSALIENSI,

T A

THE NATTIKHE ΠΑΛΑΙΑ

SEU

ANTIQUITATUM
 REI NAUTICAE
 & FABULIS ERUTARUM
 SPECIMEN. (*)

Q. B. V.

§. I.

Navigationis Ortus.

Quam eo creviffet humanum genus,
 ut, qui, post univerfalem telluris
 inun-

(*) Editum hoc Specimen fuit sub forma Differt.
 Academica & deferretur à Magno Olavo Be-
 ronio, Uplando, Reverendiffimi Epifcopi
 MAGNI BERONII filio, Upsalix, A. 1757.
 Cum Jois & alibi luminis, que sales Arctoi
 Spar-

inundationem, Noachidas exceperat orbis terrarum angulus, his non amplius sufficeret, in necessitatem adducti videntur, extra patrium illud solum, novas sibi sedes quærendi; id autem quo minus expedite facerent, passim objecta maria & flumina obstiterunt: unde factum, ut aliquam ea transiendi rationem, haut secus ac reliqua instituta, ad vitam melius commodiusque agendam conferentia, mature satis excogitaverit ingeniosa mater artium indigentia. Sed quæ primum aquæ alnos admiserint cavaras, aut quis mortalium primus vitam suam fragili committere rati sustinuerit, nauticæ rei primordia alio trahentibus aliis, liquido dicere vix cuiquam in promtu fuerit. Qui artium quarumcunque natales, divina humanis miscendo, augustiores facere adsolent, iidem & navigationis origines consecrant & ad deos referunt auctores. Sic sunt, qui ad *Janum*, sunt qui ad *Prometheum*, sunt vero etiam qui vel ad *Minervam*, vel ad *Neptunum*, vel denique ad

Spargunt, rarissime adpareant, hoc vero specimen clara hinc inde eruditionis & ingenii in re obscura pandat lumina, ejus copiam ludentissime B. L. dawis, plura ejusmodi diligentis Suecica spectantia, volente Deo, in posterum communicaturi. N. B.

ad *Bacchum*, hujus rei inventum delegatum velint. Et certe, si detractis velis, quædam poetarum numina obtenduntur, nudam horum faciem ob oculos ponamus, agnosceremus, opinor, & in *Promethæo*, & in *Jano* atque *Neptuno*, quasdam veræ traditionis reliquias, quæ ad inveniendum navigationis ortum nos deducere queant. Quod ad *Prometheum* adtinet, ipse sibi hanc laudem vindicat apud ÆSCHYLUM: v. 456.

Θαλασσιπλάγχα δ' ἔτις αἶθερ αὐτ' ἰμῶν
 Διόπτρε· ἴσθαι κωτίλων ἔχηματα.

Quemadmodum etiam APOLLODORUS *Grammat.* (a) tradit, auctore illo & auspice, *Deucaliona* fabrefecisse navigium, (quod *λαίνακα* & *κιβωτὸν* adpellare siveverunt auctores,) (b) quo se subduceret iræ Jovis, aquarum inundatione humano generi interitum molientis. Et quum veriperquam simile videatur, Deucalioneum hocce diluvium a mythographis confictum esse ad ejus exemplar, quod Noachi tempore terram obruisse testatur sacer codex; haut fortasse multum a vero abluferit illorum conjectura, qui in *Promethæo* observare sibi videntur quasdam notas, unde
 Noachus

(a) L. I. p. m. 19.

(b) Vid. ΗΥΕΤΙΙ *dem. Ev. prop. IV. C. X. p. 150*

Noachus agnosci queat (c): in quo fictum hominum genus reparatum esse novimus, ita etiam nobis heros ille communis humani generis parens a Poësis sistitur; ut qui tellurem,

*... - nistam fluvialibus undis;
Finxit in effigiem moderantum cuncta
deorum (d).*

Neque vero eo nos ab isthac opinione dimoveri patiemur, quod *Prometheus* dicitur filius *Japeti*, quum tamen *Japetus*, (idem haut dubie cum *Japheto*,) Noachi fuerit filius: mirum enim non est, si in rebus, quas adeo remota & caliginosa premit antiquitas, hallucinati aliqua ex parte fuerint, & patris filiique nomina confuderint, qui *παραπαιδον* ista vel ore circumferre perrexerunt, vel demum madidare literis. Satis fuerit etiam sic, in hisce rudibus, quædam adparere prisce traditionis vestigia; unde concludere fas sit, creperat saltem veritatis lucem & longinquo quasi prospexisse illos, qui *Promethæum* faciunt primum navigationis auctorem. Neque enim dubium est, quin

struen-

(c) Cfr. *vostri Theol. gent. L. I. C. XVIII.*

(d) *even Metam. L. I. v. 81. sq.*

struendarum navium artificio suis posteris quodammodo præierit Noë, utpote quos recens memoria τῆς κιβωτῆς, fabricatæ ab ipso, & per altas diluvii undas, divina moderantē providentiā, agitatur, facile permoverit, ut æquora tentarent navigiis, quando, sedem muraturos, nova subinde litora adire ipsa juberet necessitas: ut vel hinc pateat ludere MAXIMUM TYRIUM, (e) ubi ait, fortuito, vel ex avibus, vel ex quacunque leviori materia, aquis innante, primum didicisse mortales rātem pelago committere. Sed propiora hujus artis initia mihi respexisse videntur illi, qui ejus inventæ gloriam *Neptuno* delegant. *Θαλις* ἢ *Κρήτες*, verba sūnt DIODORI Sic, (f), Περὶ δὲ τῶν μὲν πρῶτον χερσαίων ταῖς κατὰ θάλασσαν ἰσχυαῖαι, ἢ εἰλας οὐραδαί, παραδόντες αὐτῶ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τῷ Κρήτι. &c. Est vero *Neptunus*, si quæ poëtæ fabulantur, ad historiam referas, vix alius, quam *Japhet* Noachi filius. Sicut enim maxime vero consentaneum videtur, in *Saturno* cultum a superstitionis antiquitate fuisse ipsum *Noachum* (g), ita ternam hujus sobolem in totidem Saturni filijs adumbrari,

(e) Diff. XL.

(f) L. V.

(g) Vid. BŒCHART. L. I. C. I. AUR. VICT. de orig. gent. Rom. &c.

brari, credere fas est. Neque ipsa Græci nominis origo huic sententiæ adversatur: dicitur enim Ποσειδών, non, mea quidem sententia, παρά τὸ πρῶτον δῆναί, ut nonnullis visum, sed a Phœnicio פִּשְׁתָּן *Peshtan*, quod *latum & expansum* denotat; unde, paucis immutatis, Scheva nimirum primæ syllabæ per O expresso, & T in D. mutato, fit Ποσειδών. Est autem פִּשְׁתָּן a radice פָּשַׁח *dilatare, extendere*: adeo ut ipsa vocis significatio optime cum Hebræorum תַּיִם conveniat; ad cuius nomen sic addidit Noë (h): תַּיִם הַיָּם וְתַיִם הַיַּבֵּשׁוֹת. Et fortasse non incommode ab Hebræorum תַּיִם, unde *Fapbet*, deduxeris Latinorum *Neptunum*: est enim in 1 pl. *pr.* Niphal תַּיִם, unde, paucis mutatis, & adjecta terminatione Latina, fit *Neptunus* (i); nisi forte malis ad Ægyptiorum Νεφθω id referre, de quo PLUTARCHUS (k): Νεφθω καλεῖται τῆς γῆς τὰ ἕσχατα, ἢ παρρησια, ἢ φαίνοντα τῆς θαλάσσης. Sed utcunque hæc existimata & animadversa erunt, id saltem certius videtur, antiquissimum *Neptunum*, (nam diffidendum non est, plures

(h) Gen. IX. v. 27.

(i) Conf. JACOB. OUZELII animadv. ad MENCII FEL. Octav. p. m. 106.

(k) De Iside & Osiride.

plures hoc nostro recentiores fuisse Neptunos, eosque, ad ipsius exemplum, ex quolibet fere celebriori principe insulari & *Saltoroxenituri* in poetarum cerebro formatos (1),) fuisse ipsum *Japhetum*, ad quem nauticae rei primordia dum referunt nonnulli, illam haut dubie respiciunt navigationem, qua Japheti progenies ex Asia in mediterranei maris insulas ipsamque Europae continentem pervecta fuerit. Quis autem filiorum vel neporum Japheti, quosumve primam duxerit coloniam, pro certo non dixerimus: probabile maxime videtur, *Javanem* vel ejus progeniem in insulas Asiae adjacentes primum adpulisse; unde &, si fidem meretur JOSEPHUS, (m) insulae omnes a *Chittim*, primo insularium seminatore incolarum, Hebraeis vocatae sunt *chittim*. Sic ultimam navigationis originem repetendam ducimus vel a *Japheto*, vel ab ejus progenie *Javane* hujusve filii. Et siquidem ex *Javan* (n) (quem *ruva*, progenitorem suum, ipsi laudant Graeci, & il quidem *lauros* ex conditore olim dicti, itemque *lauros*,) (n) formatus haut

(1) Vid. VOSSII Theol. gent. L. I. C. XV.

(m) L. I. C. VII.

(n) Vid. HOMER. IA. N. v. 685.

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. I.

hæc dubie fuit etiam *Janus* antiquissimus deorum (o), facile videmus, quo illi respexerint, qui, ut dictum nuper est, *Jannum* fecere navigationis auctorem. Non vacat nobis addere quidquam de *Baccho*. & *Jaccho*; quem non modo *vini* ex uvis exprimendi, sed & navigationis apud Phœnicas auctorem laudant. Neque vero is longe abesse videtur a *Noachō*; cui utrumque inventum illud, facta præeunte historia, merito referatur acceptum. Quando autem in mythistoria Bacchi, poetica quadam *πρωΐμῃ*, mentio fit *Phœnicum*, his ipsis antiquiorem revera existisse navigationem, moneamus, oportet. *Phœnices* utpote *Esavum* suæ gentis auctorem agnoscunt, qui JOSEPHO arbitro (p), *Adomus* vocatus est, quod rubri cibi pretio jus primogeniti vendidit; *Αδομα γὰρ*, verba sunt JOSEPHI I. c., *εβραϊαί τὸ ἐνδεδὶ καλῶσιν* unde etiam terra, quam tenuit, *Idumæa* dicta est, teste eod. JOSEPHO I. c. *τῆς ἰδυμαίας ἔχου, ἕτερον καλεῖται τὴν χώραν ἀπ' αὐτῆς*. Quum vero Hebræorum *עֲדוּמָי* idem significet, quod Græcorum *φοινίξ*, factum est, ut *Idumæa* sit a Græcis vocata *Φοινίκη*.
Et

(o) Conf. laud. VOSSII Theol. gent. L. I. cap. XVIII.

(p) L. II. c. 1.

Et sic, quoniam ante tempora Esavi &c, quod ex eo consequitur, Phœnicum, navibus peratarum mare, supra audivimus, non illorum, puto, qui Phœnicibus primam præcipuamque frequentatæ navigationis laudem tribuunt (q); mens fuit, primos navigandi artem invenisse istos, sed, quum imperfectior arte fuisset, assiduo excoluisse usum, & ad longinquas navigationes maritimas primos transtulisse. Et quidem vasta maria, negotiationis causa, antiquiores Phœnicis secuisse, vel ex navigatione Salomonea, Tyrionum ope, ad *Ophir* (regiones forte Indiæ orientalis) (r) instituta, apparet. Idem ferme de illis iudicandum existimo, qui Ægyptiorum hoc inventum esse dicunt. Videlicet etiam hos olim navigandi artem ad longinquiora itinera adhibere cœpisse, nos satis edocebit HERODOTUS (s), ubi tradit, rege *Neco* (t)

C. 2

Ægy-

(q) In quibus sinit PLINIUS L. V. c. XII. & MELA L. I. c. XII. ARISTOT. item *regi Saporis imperatoris*, TIBULL. El. VII. L. I. v. 20. aliique.

(r) Conf. auct. Acerræ philolog. p. m. 409. it. BOCHART. L. I. Can. c. XLVII.

(s) L. IV. c. 42.

(t) Vixit hic *Neco*, quo tempore Judæorum rex fuit *Joabas*, uti colligimus ex 2 Reg. XXIII. 34. adeoque annis circiter 666. ante N. CHR.

„Ægyptiis imperitante, tentatum esse cursum circum totam Africam; & qui ejus jussu, ex rubro mari solverant, post triennium demum per mare mediterraneum in Ægyptum rediisse:„ unde primus constitisse ait historiarum ille pater, Africam esse undique aquis circumfusam, nisi qua parte Assæ adhæret. Sed de primo navigationis ortu plura differere nostri alienum est propositi; quemadmodum neque animus fert diffusius heic exponere, quibus pedetentim gradibus ex infimo ad summum fastigium ascenderit mirabile illud navestruendi & gubernandi artificium. Ne vero nihil prorsus dixisse arguamur, adnotabimus in posterum subinde, quid istoque hac in re sit præstitum, quoties fabularum, quam suscepturi sumus, expositio ejus rei copiam nobis præbuerit. Cui prius quam adcingamur, Te, B. L., perhumaniter rogamus, velis facilem & benignam nobis veniam dare, sicubi Tuo desiderio minus satisfecisse videbitur.

§. 2.

Taurus, Europæ lator.

Jovem, tauri mentirum speciem, e Phœnicia in Cretam avexisse Europen, Agenoris filiam, taurino impositam dorso, tradunt

dunt poëtae. Qualis autem poëtarum ille Jupiter fuerit, qui paternis amplexibus Phœnissam hanc virginem avulserit, hauri difficile existimari fuerit illi, qui meminērit, consuevisse fabulosam antiquitatem Jovis nomine cohonestare reges, qui potestate & eminentia sui ordinis aliis antestarent: unde etiam tam uber olim fuit hujus nominis proventus, ut nullum, præsertim ante Trojani belli tempora, fuisse seculum feratur, quin novum produxerit Jovem. Quorum heroum omnium vel scelera, vel res præclare gestas, ad qualemcunque portentis fidem faciendam, poëticæ venustatis colore circumlitas, in unum Cretensem Jovem congestit vatum licentia; qui adeo ex horum officina, tanta coopertus vitiarum deformitate, prodiit, ut turpissimo latroni, quam deo, similior adpareat. Erat ergo Jupiter hic Cretensium rex, quoquo is tandem vero nomine fuerit, sive *Asterius*, ut EUSEBIO, sive XANTHUS, ut AUGUSTINO placet. Nam *Tauro* illi nomen fuisse, hoc ægrius nobis persuadebit PALÆPHATUS (a), quod ad fidem sit pronius, ad navis *τραγίσκη*, quam tyranni nomen, adlusisse fabulæ confarcinatores: id quod probabile quodammodo efficietur,

C 3

ubi

(a) Περὶ ἀστέρων ἱστορίαι C. XVI.

ubi hujuscemodi signorum usum & naturam paucis exposuimus. Erat navis *παρασημον* alicujus animalis effigies, ea fortasse fuit in prora expressa, ut naves inde dignoscerentur. Et sic diversum erat a *tutela*, ut quæ numinis alicujus imaginem, in puppi expressam, referret. Cujus utriusque signi OVIPPIUS (b) meminit:

*Est mihi, sitque, precor, flava tutela Mi-
nerve,*

Navis & a picta casside nomen habet.

Erat ergo in hac Nafonis navi *παρασημον* cassis, *tutela* autem Minerva; quo nomine simulacra deorum fuere insignita, quod illorum tutelæ naves commendarentur. Videntur autem singulæ gentes certa habuisse numina, quæis potissimum navium curam commiserint. Sic auctor est HESYCHIUS, consuevisse Phœnicas *παταικὸς θεὸς Ἰσᾶναι κατὰ τὰς πύργους τῶν νῆων* (c) id quod

(b) Trist. L. I. El. IX.

(c) Vocabantur hæc Phœnicum tutelaria numina *παταικὸς ἢ πατάικος* quorum, præter SVIDAM, HESYCHIUM, &c. HERODOTUS meminit in *Tbalia*: *παταικὸς*, inquit, ἐστὶ θεὸς ἐν τῶν πύργων τῶν τεύχεων κειμένων. Erat autem, ut J. SELDENUS tradit in *Synt. II. de Diis Syris* C. 16. vel *Baal*, vel *Aparte*, vel alius Syrorum deus.

quod de Libycis etiam testatur SILIUS (d):

*Hammox numen erat Lybycæ gentis
carinæ,
Cornigeraque sedens spectabat cæcula fronte.*

Sed neque infrequenter usû venisse deprehendimus, ut singulæ naves sibi habuerint proprias ac peculiâres tutelâs: ubi id egisse navigantes videntur, ut ea sibi deligerent tutelaria numina, quæ cujusque instituto maxime essent adcommodata; ut mercatores haberent *Mercurium*, milites *Martem*. &c. quò respexisse mihi videtur OVIDIUS, (e) cum *Paridis* navigio *Veneris* tutelam adponit:

*Qua tamen ipse vebor, covitata Cupidine
parvo,
Sponsor conjugii stat dea picta sui.*

Unde etiam discimus, deorum effigies pingi olim solitas fuisse: quæ adeo *picti dii* passim apud poëtas vocantur (f). Quomodo etiam effingi sueverunt *παραστάται*, ideo *picturæ* Latinis scriptoribus non raro adpellata, & *picti metus* PROPERTIO (g):

C 4

(d) Lib. XIV.

(e) Heroid. Ep. XVI. v. 113. seq.

(f) OVID. Heroid. Ep. XVI. v. 111. it. Trist. L. I.

(g) L. IV. El. VI. v. 150.

forte ideo, quod, quibus *προτομα* plerumque exstiterint saevorum animantium, ut Leonum, tigrum, aliorum, ad terrorem hostibus incutiendum videantur composita fuisse. Sed & utrique usui inservisse legitur *ἀγάλματα*, sive effigies sculptas ex ligno vel alia materia. Sic meminit SENECA (h) *tutelæ ebore calatæ*; & SCHOLIASTES HOMERI (i) dicit: *ἐπὶ τῶν ἀκροσέλιων ἦσαν ἀγάλματα ἃ ἐκένει τῶν Θεῶν*. Erant vero *ἀκροσέλια*, auctore interprete APOLLONII, (k) *ἀφλασα κατὰ τὴν πρῶσαν*, vel talia proræ ornamenta, qualia in puppibus, quæ *ἀφλασα* vocantur: hæc vero *ἀφλασα* erant, interprete POLLUCE, (l) *τὰ ἀκροτῆς πρύμνης summitates puppis*: quorum ornamentorum speciem ex antiquo marmore expressam vide apud J. SCHEFFERUM (m), Sed hoc *τῶν ἀκροσέλιων ἢ ἀφλάσων* discrimen non adeo constanter a scriptoribus observatum putamus, quin promiscue nonnunquam ex usurparint: quemadmodum etiam laud. HOMERI SCHOLIASTEN l. c. fecisse suspicor; nam alioqui non video, qui fieri potuerit, ut *ἐκένει*

(h) Epist. LXXVI.

(i) Ad. I. A.

(k) L. I. Arg. v. 1089.

(l) L. I. C. IX.

(m) De milit. nav. L. II. cap. VI.

οὗν locum habuisse diceret τῶν τῶν ἀποστο-
 λῶν, quem, ut supra ostendimus, in puppi
 sedes tutelæ assignata fuerit. Nisi dicere
 forte velimus, non satis accurate illum dis-
 tinxisse παρασκευῆς a tutelæ: id quod aliis
 scriptoribus usu venisse observavimus. Sic
 SERVIUS ad hunc MARONIS versum (n):

*Velocem Mnestheus agit acri remige
 pristim;*

dicit navim vocatam fuisse *Pristim* a tutelæ
 depicta. Et ad alium ejusd. vatis locum (o):

*Masficus ætata princeps secat æquora TIGR-
 I,*

ita differit: *Solent naves vocabula accipere
 a pictura TUTELARUM.* Ubi tutelæ ex-
 plico non per numina tutelaria, qualia nul-
 læ unquam pristæ aut tigres fuere, sed per
 navium παρασκευῆς. Ad eundem modum
 LACTANTIUS (p) dicit, *navim, in qua
 Ganymedes erat impositus, tutelam habuisse
 in aquila figuratam,* quem potius aquila
 navis hujusce παρασκευῆς fuisse videatur.
 Emanavit autem talis scriptorum error ex
 eo, opinor, fonte; quod, quæ navium tu-
 telæ erant, deorum imagines, eadem

C 5

non-

(n) Æn. L. V. v. 116.

(o) L. X. v. 166.

(p) L. I. de falsa relig. C. IX.

primumquam earum *παράσημα* essent. Sic
 κλοίου Αλεξανδρίων, quo Paulus Syracusas
 transvehebatur, dicitur fuisse *παράσημοι Διο-*
σκύροις (q) quam in rem sic differit PRO-
 COPPIUS (r): *Επιθῆναι δὲ φασὶ Παῦλον ὁ*
Ἀλέκας ἐν κλοίῳ Αλεξανδρίῳ παράσημα Διοσκύ-
ροίς: ταῖς γὰρ πλώραις τὰς Θεῶν εἰκόνας ἐπι-
γράφει. Ad quem locum observo, Θεῶν
 εἰκόνας, dum proræ inscribebantur, *παράση-*
μα fuisse, non tutelas; sed harum demum
 vicem eas subiisse, si in puppi conspicer-
 entur. Hoc modo navis, quam LUCIA-
 NUS (s) describit, habuisse dicitur τὴν ἐπι-
 στυμίον τῆς νεῆς Θεῶν, τὴν Ἰσὺν, Ἰακύνθου. adeo
 ut Isis fuerit navis tutela, & eadem simul
παράσημον, unde nomen cepert. Nam a
parafemis semper, nunquam a *tutelis*, no-
 mina imponebantur navibus. Atque hinc
 est, quod proræ, non puppes, præ se
 ferrent navium nomina, tabulæ, quæ πτυχὴ
 dici suevit, inscripta; qua de re DIDY-
 MUS apud EUSTATHIUM (t): Πτυχὴ εἶναι,
 ὅπερ τὸ τῆς νεῆς ὄνομα ἐπιγράφεται. quod ve-
 ro πτυχὴ fuerit in prora, id docent ejusd.
 auctoris verba antecedentia. Et sic haut
 im-

(q) Afr. C. XXVIII. v. 11.

(r) In Esaiæ C. XII.

(s) In dialogo, quem vocat κλοίον, p. m. 504.

(t) Ad ἡομέριον. O.

immerito conjicimus. Europen fuisse ve-
 ſtam non bove animali, qui, ut verbis
 utar PALÆPHATI, (u) non potuiſſet *οὐκ ἔ-
 τιν πάλαιος διακρίσασθαι*, ſed navi, cui id
 nominis fuerit, quod *παρασημος* eſſet tauro:
 quomodo naves olim vocatas fuere *Pri-
 ſes*, (x) *Chimæra* (y), *Centauri* (z), *Ti-
 gres*

(u) Cap. XVI.

(x) VIRG. ÆN. L. V. v. 116.

(y) Ibid. v. 117. II. SIL. ITAL. L. XIV. v. 598.

(z) VIRG. ÆN. L. V. v. 122. & alius. Idem,
 quod de *magna Centauro*, Virgiliana navi,
 iudicium eſto de *Cypriis Centauris*; quos na-
 valibus Bacchi copiis adnumerans NONNUS
 Dionyſ. L. V. v. 614. atque etiam ſapienter,
 intelligit haut dubie *naves Cyprias*, queis e
παρασημο τῶν Κενταύρων id impoſitum ſit
 nominis, interprete BOCHARTO Hieroz.
 P. II. L. VI. c. X. p. 839. Illinc vero etiam
 nomen mutuata videtur auſtior illa Venetorum
 navis, *Bucentaurus* dicta, qua reipub-
 licae illius dux ac ſenatus vehi ſolent, in-
 primis quando, ex more ſolemni, conjeſto
 in mare annulo, illud ſibi deſpondent. Par-
 ticula *Bu*, quæ nomen illud incoat, (a Gr.
βῆς, quod inſignis ſit boum magnitudo,) vim
 augendi fortalle non ſecus heic admiſe-
 rit, atque in *βελία, βῆκια, βεχίος, βῆ-
 βοις, βῆκας, βῆκον, βυδρία, κ. τ. λ.*
 itemque in *Bucephalus, Bumatma* VARRONIS
 de R. R. L. II. c. V. & *Bumafus* MARONIS
 Georg. L. II. v. 101. &c. Sic Venetorum
Buceſtero, vi hujus compoſitionis, exprimit
 omnia

gres (aa), *Leones* aut *Dracones* (bb), non aliam ob causam, opinamur, nisi quod navium picturæ istiusmodi vel animantium vel monstrorum imagines præferrent. (Quorsum etiam merito referentur, præcis frequentatæ Scandianis, navigiorum nomina: *Draken*, dræo. *ormen*, anguis. *baesfen*, equus. *tranan*, grus; quæque in patriis annalibus passim occurrunt, horum similia bene multa.) Ceterum explicationi nostræ quid roboris conciliari poterit ex testimonio HERODOTI (cc), qui Europen hanc surreptam tradit a Græcis piratis, injuriam vindicaturis, quam Phœnices priores ipsis iarullissent, in Ægyptum avehendō *ἐν τῇ ναυῆσσι*.

§. 3.

Aries Phrivi.

Phrivo, Athamantis & Nepheles filio, infensa Ino noverca, largitionibus impulit vates, de annonæ sævitia consultos, Athamanti

omnino *magnam Centaurum* VIRGILII, ÆN. l. c. Confr. etiam, si placet, ANDR. SENFLEBII *Argo*, *antiqu. navium silva*, & BAYFII *de re navali* lib.

(aa) VIRG. ÆN. l. V.

(bb) ÆN. l. X.

(cc) l. l. c. II.

manu ut persuaderent, ita dentum placata
 membra suam redditura esse agris fertilitate-
 rem; si de filiis Nepheles unus immolare-
 tur. Itaque hac necessitate compulsus
 Achamas, fata parat Phrixo, eumque aras
 destinat; at vero, dum jam sacra ipsi pa-
 rantur,

Et salsa fruges, & circum tempora vitæ,

adfuit repente Nephele, ipsique instanti-
 bus fatis crepto aurratum dedit arietem, quod
 tam sorore Helle, infesto se subducere
 loco. Ille ergo hoc vectore defertur in
 Colchida, ubi immolati arietis pellem au-
 rum Jovi sacravit. Helle vero, ex tergo
 arietis delapsa, frero, quod Sigæum inter
 & Chersonesum est, nomen dedit. The-
 banus genere communiter statuitur Phri-
 xus: atque adeo falli opinamur PALA-
 PHATUM (a), ubi Phrygiam fuisse *Atta-*
mantis & Phrivi patriam refert; nisi di-
 cere velimus pro *Phrygiæ* illum scripsisse
Phthia, quod *Phthiotis Thebis* oriundus
 esset. Est autem Phthia Thessaliæ pars,
 Achillis patria, cujus incolæ passim vocan-
 tur *Dolopes & Phthii*, uti docet STRABO
 (b). Neque tamen illis multum adverfa-
 bimur,

(a) C. XXXI.

(b) P. m. 659. seq.

mox STRABONIS (h) auctoritas, qui di-
 cit fabulæ locum dedisse receptam in illa
 regione morem, *παλαιὰ ἀνθρώπων ἔθνη*
 ἢ *μακρῶταίς ἀπέστιν* excipiendi exiles atri-
 aenas, quas ibi flumina passim voluisse
 traduntur. Ad vero, SVIDA (i) auctore,
 dicere τὸ *χρυσόμακρον δίεας* existisse volu-
 men pelvis arietinæ, in quo ars chemica
 seu auri conficiendi ratio fuerit descripta,
 nec id esset fabulam fabulæ involvere.

Quod Athamantos Inusque opum secum
 in Colchida Phrixus avexerat, id inde re-
 petitum profectus est Iason, lectissima
 Græcorum juvenum turba comitatus: un-
 de nata *μυθιστορία Ἀργοναυτῶν*, aureum
 reperentium vellus; cuius explicationem
 hæc interseruisse hoc magis juvabit, quod
 ab hoc usque tempore arcessenda videantur
 illustriora navigationis apud Græcos incre-
 menta: nam, quum parvis hucusque sca-
 phis fuissent usi, primus Iason longam na-
 vim instruxisse traditur: *ταυτὴ δὲ*, verba
 sunt PHERECYDIS (k) de Argo navi, *Φερ-
 κύδης τὴν αὐτὴν γυνέσθαι μακρῶν*. Itaque haut ist-
 hoc loco alienum fuerit de *longis navi-
 bus* pauca disseruisse. *Longæ naves genera-
 tim*

(h) L. XI.

(i) In voce *Δίεας*.(k) In comment. ad *Apolloniam*.

tim vocabantur bellicæ omnes & piraticæ, cujuscunque generis & magnitudinis; unde paslim apud scriptores opponuntur *onerarius* & *Φορηγός*, ut ap. LIVIUM (l) & PLUTARCHUM (m). Atque hoc generalliiori sensu comprehendunt *longæ navis* ambitu suo tam *actuariolas* (n), quarum differentia a scriptoribus definiri solet numero scalmorum; (sic commemorat CICERO *Actuariolam decem scalmis* (o); & *naviculam decem scalmorum* (p): quemadmodum PLUTARCHUS meminit *πλοῖς τρισκάμμς* (q) & *δωδεκασκάμμς* (r) quam *Actuarias* proprie striçteque sic dictas, quæ, observante SCHEFFERO (s), plus quam XVIII. impellebantur remis; pro quorum numero dicuntur *εἰκοσάροι*, (quæ, SUIDA interprete, sunt *εἰκοσάκωποι*,) *τριακόντοροι*, (quas

ΡΟ-

(l) L. XXV. c. 27.

(m) In Pomp.

(n) Cujusmodi navigia, si a singulis nautarum duo simul remi movebantur, dicta *ἀμφηρικὰ* vel *δικωπα*, sin autem singuli singulos tractabant, *Celoces*, *ἀπὸ μεταφορῆς τῆ βέλους ἵππς*, ut docet SVIDAS.

(o) Ep. VI. L. XVI.

(p) De orat. L. I.

(q) Vit. Æmilii.

(r) Vit. Cæs.

(s) De mil. nav. L. II. c. II. p. m. 81.

POLYBIUS etiam vocat τριακοντακάπυς, & Scholiastes THUCYDIDIS exponit per ναὺ ὑπὸ τριάκοντα ἐρεσσομένης] τεσσαρακόντοροι, ἢ διέτα, explicante Schol. ÆLIANI, κατὰ τὴν πλῆθος τῶν καπῶν. An vero πεντηκόντοροι etiam huc referri debeant, varie differunt auctores. Negat SCHEFFERUS (t), existimans *actuariarum* genus navium ultra τῶν τεσσαρακοντόρων classem non ascendere; sed, quæ pluribus instructæ fuerint remis. a L nimirum ad C, ad hæc, quas ipse vocat *longas sine ordine*, pertinere. Nobis aliter videtur: in quam sententiam POLYBIUS (u) vel unus nos adducere poterit. Refert ille, *quando primum Romani copias Messanam transportare sunt adgressi, tantum abfuisse, ut tectas naves haberent, ut ne longa quidem navis ulla aut lembus saltem unus iis fuerit: verum actuariis quinquaginta remorum & triremibus transmisisse.* Cui assentire videtur THUCYDIDES (x): Τριήρεις μὲν, inquit, ὀλίγαις χρωμένα, πεντηκόντοροις δὲ ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηγεμένω ὥσπερ ἐκείνω. κ. τ. λ. Unde concludere etiam fas fuerit, τριήρειν esse a μακροῖς πλοίοις, strictius ita dictis, discriminandas. Sed, quum alii

(t) L. II. c. II.

(u) L. I. c. XX.

(x) L. I.

alii auctores frequenter referant *τριήρεις* ad *μακρὰ πλοῖα*, haut pigebit verbo observasse, *τριήρεις* nonnunquam usurpari pro illis navibus, quæ vocantur alioqui *τρίσκαλμοι*. Sic apud PLUTARCHUM (γ): *δέγμα κοινὸν ἢ Ἐβήρων*, (de pacto loquitur, inter Græcas civitates tempore Minois inito,) *μηδεμίων ἐκπλεῖν τριηρη μηδαμόθεν ἀνδρῶν πέντε πλείονας δεχομένην*. Et hoc sensu accipiendum forte vocabulum illud POLYBII & THUCYD. LL. cc. ubi *τριήρεις* opponuntur *μακροῖς πλοίοις*: nam alioqui constat *τριήρεις*, *πεντήρεις*, *ἑξήρεις*, &c. vel imprimis ad longas naves referri. Vocantur autem sic ab ordinibus remorum; ut *μονήρεις* *simplicem* habuerint *remorum ordinem*, *διήρεις* *duplicem*, &c. quomodo *ἰσόσοροι*, *τριακόντοροι*, &c. nomina cepere & discrimen a *remorum numero*, ut dudum observavimus. Dum vero contra SCHEFFERUM contendimus, *πεντηκόντοροι* iidem *actuariatum* navium classi a scriptoribus inferi sueviffe, non id acceptum volumus, ac si longarum nomine minus commode designarentur: namque, ut ante adnotavimus, generatim vocantur omnes bellicæ *naves longæ*, & opponuntur *onerariis*. Et hoc sensu fuit *Argo*, navis Jasonis, *longæ*, auctoribus

D 2

PHK.

(γ) Vit. Thek p. m. 8.

PHERECYDE I. C. & HERODOTO (z),
 quum *πρωτοκρίτας* tamen fuerit, uti tradit
 APOLLODORUS (aa). Fuit præterea hæc
 navis, ut ex antiquis ejus imaginibus do-
 cet SCHEFFERUS (bb), duobus armata
 gubernaculis; id quod etiam in usu olim
 fuit cum apud Carthaginenses, ÆLIANO
 teste (cc), tum apud Suionas, si modo
 satis adsequimur navium formam, quam
 nostris majoribus adtribuit c. CORN. TA-
 CITUS (dd). Hac instructi nave delecti
 heroës, ab Jolco, litorali Magnesiæ (unde
Magnesida Argo eandem vocat OVIDIUS)
 (ee) solverunt ora, & per Pagasæum vel
 Pelasgium sinum in Ægæum devecti ma-
 re, ad Lemnum insulam primum adpule-
 re; unde per Hellesponti fauces in Pro-
 pontida, & inde per Bosporum in Euxi-
 num pontum delati, posteaquam a *Phineo*,
 Salmydesso, litorali Thraciæ urbi, tunc im-
 peritante, fatorum & navigationis arcana
 sibi reclusa accepissent, post multos erro-
 res

(z) L. I. c. II.

(aa) L. I. c. 163.

(bb) De mil. N. L. II. c. V. p. m. 146.

(cc) *Ποιμιά*, Ic. L. IX, c. 40.

(dd) L. de Germ. c. XLIV.

(ee) Her. Ep. XII. v. 9.

res ad Phasidos ostia devenere (ff), cui cognominis & adjacens urbs, quæ aureum fervabat vellus, Phryxæo templo insignis olim fuisse dicitur, testibus MELA (gg), STRABONE (hh), &, qui hunc vel explicat vel emendat, VOSSIO (ii). Quæ autem via, aureo vellere subrepto, ad patrios lares remearint Argonautæ, eadem ne, qua Colchos adierant, an, ut aliis videretur, per Tanain, perque Istrum denique, delati in Adriam, mediterranei maris litora legendo, in Ægæum & Thessaliam venerint, id illis excutiendum lubentes deferimus, qui in rebus, quas adeo obscura premit nox, conjectandis nobis sunt sagaciores. Id tantum dicere haut abs re fuerit, veri simile esse, non Colchos tantum, Phryxæam abreptum pellem, adiisse Argonautas, sed, ut piratas infectarentur, late circumvisse maria, & sic sui vestigia compluribus impresisse locis, quæ alioqui petentibus Colchos, atque inde domum suam repetentibus, adeunda non fuissent.

D 3

§. 4.

(ff) Vid. APOLLOD. L. I. p. m. 44. seq. & APOLLON. in Argon.

(gg) L. I. c. XXI.

(hh) L. XI.

(ii) Theol. gent. L. I. c. XXIV.

Ala Dædali.

Dædalus, *Eupalami* & *Alcippes* vel, ut alii volunt, *Erechtbei* & *Ephinoës* filius, quum ex invidia *Attalum* vel *Acaſum*, ſororis ſuæ *Perdices* filium, quem fabrilibus, queis ipſe excelluiſſe fertur, artibus imbuendum ſuſceperat, e tecto præcipitem dediffet, exſul ad *Minoa*, *Cretæ* regem, perfugit. Heic cum alia edidit fabræ artis ſpecimina, tum vero inprimis *Labyrinthum* exſtruxit, in cujus ſinuofas & inextricabiles latebras ipſe demum artifex compactus dicitur, quod, *Pafiphaës* amoribus favens, ingenio atque arte ſua abuſus fuiſſet. *Dædalus* vero, omni ſibi alio præcluſo effugio, viam ſibi ipſe fecit per aëra *pennis*, non homini datis.

Fuit *Minos* hic, *Dædaleæ* fugæ auctor, non ille *Europæ* filius, cujus §. 2. meminimus, ſed alius, & quidem duabus, uti ferunt, ætatibus illo recentior; id quod vel inde colligitur, quod hic noſter *Ægeo*, *Theſei* parenti, *οὐρανόγονος* fuerit, & ſic ſecunda vel ſummum tertia generatione a bello *Trojano* diſtans, quum antiquior ille; ex *Europa* natus, quinque ætatibus hinc abſuerit:

fuerit: Ut sic pateat, ab hoc nostro *Mi*
ποζ, (quem HOMERUS (a) vocat

- - Διὸς μεγάλης ἑαριστὴν,

quod congressus sibi esse cum Jove finxerit,
 ut isto miraculi commento, quas tradidit
 leges, altius descenderent in civium ani-
 mos,) diversum fuisse.

- - Διὸς ἀγλαῶν υἱὸν,
 Χρῆστον ἐκῆπτρον ἔχοντα, θεμιστεύοντα νε-
 κύσσει (b).

Quod, licet res minoris momenti videatur,
 obiter tamen observasse haut pigebit, quo-
 niam PLUTARCHUS (c) eos confundere
 videtur, in eadem tempora conjiciendo
Μίνωα illum, ἑαριστὴν Διὸς, (qui ex HOMERI
 computatione (d) est *Idomeni* avus, atque
 adeo, cum tempus ad id optime congruat,
 is ipse, de quo nos quærimus,) & *Rhadamantbum*,
 Europes alterum filium, *Minois*
 senioris, τῷ θεμιστεύοντος νεκύσσει, fratrem.
 Utcunque fuerit, haut forte immerito ὁ
Μίνως αἰὲ διατέλει κακῶς αἰκίαν ἢ λοιδορούμενος

D 4

(a) Odyss. T. v. 179.

(b) H. O. M. Odyss. A. v. 567. seq.

(c) Vir. Thef. p. m. 7.

(d) Od. T. v. 179. & Jl. N. v. 451.

ἐν τοῖς Ἀττικοῖς θεάτροις (e), cum ob alia χαλῶν καὶ βλαία, tum vero maxime, quod in labyrinthum Dædaleum conjiciendos curarit Atticos juvenes, (τὸν ἐνιαύσιον δι' ἐνιαετῶν δάσμον,) non quidem, ut immanem Μίνωταυρι ingluviem pasceret, quemadmodum in fabulis est; sed ut præmio cederent illis, qui victores evaserint in Gymnicis ludis, quos in *Androgei*, dolo in Attica interemti, honorem instituerat Minos ille. Et quum palmam in his ut plurimum reportarit *Taurus*, ὁ τῷ Μίνωος στρατηγός, αἰνῆς ἐκ ἐπιεικῆς καὶ ἡμερος τὸν τρίπον (f), factum, opinor, ut inde locus sit datus poetarum mendaciis. Sed hæc apertius planiusque expedire ut nostri alienum est propositi, ita hinc potius admonemur de Dædali vinculis & fuga aliquid differere. Dædalus, quacunq; de causa in carcerem compactus, non certe pennarum, sed velorum adminiculo inde se emerfit; qui quidem, PALÆPHATO auctore (g); καθείς ἐαυτὸν διὰ θυρίδος, καὶ σκαφίδι ἐμβάς, εἰς θάλασσαν ἔπλεε. Vocabulum, quod heic occurrit, σκαφίς vel, alia flexione, σκάφος, quomodo heic accipi debeat, sive in propria & angustiori

(e) PLUTARCH. i Thef. p. m. 7.

(f) PLUT. l. c.

(g) C. XIII.

stiori significatione, qua id denotat navigium, quod alio nomine μονόξυλον, (h), Latinis *Linter* (i) vel *alveus*, (k) dici solet, sive latius pro qualibet navi, haut sane in magno ponimus discrimine: quemadmodum nec scrupulosius sequemur Dædalæ fugæ vestigia, parum de eo solliciti, quodnam regiæ infectationi suffugium quaesierit; in Siciliam ne se abdiderit, an in aliquam Archipelagi insulam: nam sicut utroque trahunt auctores, ita, ut unum præ altero sequamur, tam fabulosa rem abdente verustate, neutiquam inclinat animus. Quod vero certioribus traditur monimentis, id memorabimus; *Minoa* nimirum ea tempestate lato dominatu tenuisse archipelagi insulas tantum non omnes: ita enim de eo loquitur ARISTOTELES (l): Διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἀρχὴν κατέσχευεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νῆσους τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰς δὲ ὠκισε. sunt autem νῆσοι ab ARISTOTELE nominatae αἱ Κυκλάδες, quas ideo Μινωίδας νῆσους appellarunt. Et vero DIODORUS (m) tradit, Μίωια πρῶτον τῶν Ἑλλήνων θαλασσοκρατήσαι.

D 5

(h) Vid. POLYÆNUS L. V. in Tyanicho.

(i) LIV. L. XXI. c. 26.

(k) VELL. PATERC. L. II. c. 107.

(l) Polit. L. I. c. 8. p. m. 186.

(m) L. V.

ση. Jam ante illam tempestatem non modo quoddam rubri maris imperium tenuisse *Phœnicas*, constat ex PHILOSTRATO (n); sed insuper etiam ex THUCYDIDE discimus, tam late paruisse hanc Phœnicum θαλασσοκρατίαν, ut quoque Græcum mare creberrimis infestaverint latrociniis: quam prædandi licentiam instructa classe compressisse putatur Minos. Et jam tum quidem obtinuisse Minoa maris imperium, quum fugientem Dædalum infestabatur, videre est ex ARISTOTELE (o). Sed, quantumcunque hic navibus potuit, solam tamen κωπηλασίαν ab eo adhibitam fuisse, præter alios, docet PAUSANIAS (p): *Ἡνίκα ἔφυγε Δαίδαλος ἐκ Κρήτης, πλοῖα ἔμεγαλῶσεν αὐτῷ καὶ τῷ παιδὶ Ἰκάρῳ ποιησάμενος, πρὸς δὲ καὶ ταῖς νηυσὶν. (ὁ μὲν γὰρ τοῖς τότε ἐξεύρητο,) ἰσὶα ἐπιτεχνησάμενος, ὡς τῷ Μίνῳ ναυτικῆ τὴν ἐπιρείαν φθάνοιεν. κ. τ. λ.* Unde colligimus, Dædalum & Icarum fuisse primos velificationis auctores. Et quum, ἀνέμῳ λάβρῳ καὶ σφοδρῷ ὄντος, πετώμενοι, ἤγαν πλέοντες, ἐν τῷ πελάγει περιτρέπονται, data hinc est vatibus ansa fingendi, alis eos, instar volucrum, sublevatos, æthera tranasse.

Neque

(n) L. III. vit. Apoll. c. 12.

(o) Polit. l. c.

(p) In Bœot.

Neque nobis dubium est, quin *Persei talaria*, ad eundem modum, in poëtarum cerebro, ex navium *velis* sint confuta. Quod vero CASSIODORUS (q) & HYGINUS hujus inventi laudem *Isidi* vindicant, id de velificatione in ista gente primum adhibita dictum putamus: namque eandem artem a diversis auctoribus in gentes diversas fuisse injectam, ad fidem pronius est, quam transiisse unius inventum ad reliquas terras omnes, ista potissimum ætate, qua non adeo frequentes & arctæ per commercia obrinere gentium conjunctiones. Sed nec nos sibi multum adversantes habebunt, si qui dicant aliam ab *Iside*, quam a *Dædalo*, inventam fuisse velificandi rationem; vel, quum simplicior ea rudiorque ex unius ingenio procusa esset, alterius dein sollertia perfectiorem evasisse. Id saltem novimus, in ipso hujus artis primordio singulas naves singulos habuisse malos, & ex illis suspensa vela singula; postmodum vero, aliis super alia additis, neque in media solum navi, sed & in prora puppique (r) expansis,

(q) L. V.

(r) Quæ in prora expandebantur vela, *dolones* dicta fuisse, testis est ISIDORUS apud SCHEFFER, L. II. c. 5. & minima exsistere, auctoribus POLLUCE L. I. c. 9. & SVIDA. His aliquanto majora fuere vela, quæ in puppi

panfis, mortales haut uno mortem provocasse modo (s). Erigebatur autem, antiquioribus illis temporibus, malus in media navi, & foramini, quod Græcis dicitur *μισόδμη*, παρὰ τὸ ἐν μίση τῆς ναὸς δεδομῆσθαι (t), eo modo infertus rudentibus ligabatur, ut, peracta navigatione, inde eximi posset. Sic, qui Telemachi navem cum Mentore conscenderunt, nauræ, apud HOMERUM (u),

Ἰσὸν δ' εἰλαίτινον κοίλης ἔντοσθε μισόδμης.
Στῆσαν αἰείραντες, κατὰ δὲ πρότόνοιον (x)
ἔδησαν.

Et Achivi, post peracta Apollini sacra in Chryse, reditum molientes, apud eundem vatem (y),

Ἰσὸν σῆσαντ' ἀνά θ' ἰσία λευκὰ πέτασσαν
nam

puppi collocabantur, *ἐπίδρομα* nominata; quemadmodum & ipse malus, cui adpendebantur, *ἐπίδρομος* dictus, uti innuere videtur POLLUX l. c.

(s) Vid. PLIN. L. XIX.

(t) Cfr. Scholiast. HOM. ad Odyss. B.

(u) Od. B. v. 424.

(x) *Πρότονον* ἢ *πρότονα*, uti habet EUSTATHIUS ad h. l., erant funes, quibus malus erectus utrinque firmabatur.

(y) Jl. A. v. 481.

nam prius, quum eo venissent (z),

Ἰσία μὲν σείλωντο, θέσαν δ' ἐν νηὶ μελαίνῃ,
Ἰσὸν δ' ἰσοδίκη πέλασον πρῶτον ἰφάντες.

Ut vel sic pateat, funibus solitum fuisse malum cum velis & sustolli, ubi id navigandi necessitas posceret, & ubi quiescendum esset, demitti, inque loco reponi, qui ab HOMERO vocatur ἰσοδίκη, neque aliud ferme fuit, quam Latinorum *Casteria*, quæ, NONIO interprete (aa), *Locus erat, ubi, cum navigatio conquiescit, remi & gubernacula, (forte etiam cetera navis armamenta) conquiescunt.* At vero ex qua hæc Dædali vela confecta fuerint materia, id nemo facile dixerit. Communior saltem fert opinio, primo omnium ex corio & pellibus contexta fuisse; σκύνια a STRABONE & δερμάτινα a DIONE hinc adpellata: cujusmodi vela suis etiamnum temporibus usurpata esse a Veneris, docet CÆSAR. (bb).

§. 5.

(z) Jl. A. v. 437.

(aa) Observ. ad PLAUTI *Afin.* act. III. sc. I. v. 16.

(bb) Bell. Gall. L. II. c. X.

§. 5.

Pegasus, alatus Bellerophontis equus.

Bellerophon, quando, ob cædem domi commissam, patria cedere cogebatur, Argos se recepit, ibique a *Præto* perhumano hospitio exceptus est. Illinc autem quum altera ipsum fata extrusissent, *Jobatem*, Lyciæ regem, adiit, cujus jussu Chimæram, monstrum horrendum, domuit, *Pegaso* vetus; *alato equo*, quem ei dii obrulerant.

Patriam habuit *Epbyram* (a) urbem, ἐν μυχῷ Ἀργεος ἰκπεσότοιο, h. e. in penetralibus *Peloponnesi* positam; namque hoc sensu fumendum esse *παλίσσημον Ἀργεος* vocabulum in loco HOMERI, docet STRABO (b). Et quum ipsa sit *Corinthus*, Achaiæ in Peloponneso caput, cui antiquius fuerit nomen *Ἐφύρα* (c), factum, ut vulgo in *μυθισορίῃ* *Bellerophon* dicatur *Corinthius* genere. Quod|vero a *PALÆPHATO* (d) nominatur *Φρύγιος ἀνήρ*, τὸ γένος Κορινθίος, id mendam redolet; cui si medelam adferre niteremur, expungenda facile judicaremus verba *Φρύγιος ἀνήρ*, uti etiam in Mscr. cod. *Raviano* omissa

(a) HOM. IA. Z. v. 159. seq.

(b) L. VIII.

(c) Vid. BUNONIS not. ad *κλυσερι* Geogr. L. IV. c. VII.

(d) C. XXIX.

omissa ea esse testatur Celeber. MART. BRUNNERUS ad h. l.: vel, si meris conjecturis indulgere fas foret, scriberemus εφουραϊος ἀνήρ, pro Φρύγιος ἀνήρ, extrusis sequentibus verbis: τὸ γένος Κορινθίος. Sed non est, quod nos amplius detineat corruptior ille locus PALAEPHATI: satis fuerit habuisse hunc auctorem nobis facem præferentem, id dum scrutari adgredimur, quod nostri est operis & argumenti. Ita vero super hac re ille: Βεπτεροφόντης, κλοῖον κατασκευάσας μακρὸν, ἐλήϊζετο τὰ παραθαλάσσια χωρία ὄνομα δὲ ἦν τῆ κλοῖα Πήγασος. κ. τ. λ. Videlicet haut secus atque olim animantes aut monstra, (in quibus supra memoravimus *Centauros*, monstruosos equos,) nomina dedere navibus, ita neque absolum fuerit dixisse, equum alatum Bellerophontæ navis existitisse infigne, unde solum illa nomen sortita sit. Et hoc vastum dein aperuit poetis campum, in quo quidem eo licentius excurrere potuit eorum ingenium, quod opportuna admodum videretur & a floridiori dictione illa neutiquam abludens translatio, navim quæ nuncupet ἵππον ὑπέπτερον, quod ea, volitantis instar alitis,

- - *minimam bene currit ad auram;*

&, quasi pedibus foret instructa,

Quam.

Quando opus est remis, remigè carpit itèr.
 Unde naves ab HOMERO aliisque vocantur
 ἄλλος ἵπποι, πελάγιοι ἵπποι, κ. τ. λ. Neque
 aliter τὰ πλοῖα ἵππες φασὶν εἰ περὶ
 Ἀδρίαν, quod refert J. TZETZES (e). Trahi
 fortassis & huc possit, quod ARISTOPHANI (f) Ποσειδῶν f. *Neptunus* cognominetur
 ἵππιος. Sed & figurato huic loquendi generi
 indulgere Scandiani veteres, navim nuncupando
 & *Dyr, belluam*, &, quod propius ad rem
 præsentem facit, *Baru bestur*, i. e. *fluctuum equum*;
 quod tradens EDDA, innuit insuper, omnia equorum
 epitheta navibus tribui passim fuisse: quam
 in rem confer OL. RUDBECK (g) & THEOPH. SIGFR. BAYERUM (h). Quemadmodum,
 ob eandem rationem, *curvus* vocabulo uti foverunt
 Gr. poëtæ, ubi de navibus sermo ipsis est. Sic loquitur
 ÆSCHYLUS (i) λιτόπτερα ναυτίλων ὀχημάτων
 & OPPIANUS (k):

Ἀμφὶ περισκαίροντες εὐζυγον ἄρμα θαλάσσης.

Cujus-

(e) Chil. VII.

(f) Νίφια. Aët. I. Sc. I.

(g) Atl. T. I. C. XXXIII.

(h) De Varagis, commentar. Acad. Petrop. T. IV. p. 303.

(i) In Prometheus.

(k) L. I. de Piscat. v. 190.

Cujusmodi θαλάσσια ὀχήματα quomodo vehiculis, quæ muli trahunt & equi, respondeant, per singula eundo navium armamenta, ostendit THEODORETUS (l). Itaque malumus explicare *Pegasus* per navim ejus nominis, quam cum LUCIANO (m) dicere, insignem astrorum scientiam, qua penetraverit in aërias domos Bellerophon; fecisse locum fabulæ. Heic enim ingenio suo indulgisse eum putamus, eandemque sibi ex veterum commentis quilibet eruendi licentiam adrogasse, quam sibi sumunt illi, qui *Chimæra* fabulam vel ad Physicam, vel ad morum doctrinam, referunt (n). Nobis persuasissimum est, aliquam rem gestam primum dedisse locum ut ceteris fabulis, ita & huic *chimæra*. Sed operæ vix pretium ducimus, heic pluribus exposuisse, quid a quoque *μυθιστορίας* interprete de monstro hoc traditum sit: consulat, cui id volupe fuerit novisse, PLUTARCHUM (o) aliosque. Nos eorum haut pigebit adstipulari sententiæ, qui dicunt, fuisse

(l) Περὶ πρώτης λόγ. β.

(m) Περὶ ἀστρολογίας, p. m. 704.

(n) Vid. MICH. FEXENFELD. Ethica Symbol. symbol. XXV.

(o) De virtut. mulierum, Tit. Ἀνίας,

66 J. J. Annellii Antiquitates

fuisse *Chimæram* Lyciæ montem ignivorum (p), juxta quem habitaverint leones; quum media ibi loca pascuis læta, ima vero serpentibus infesta fuerint; unde factum, ut a poetis fingatur (q).

Πρόδος λέων, ὄπισθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ
 χίμαιρα;
 Ἄσινδον ἀπὸ πεινύρα πρὸς μέγιστον αἰδομένον. 3

Mari finitimus perhibetur hic mons, utpote, si **PLINIO** (r) credimus, firus *ad Phaselidem in confinio Lyciæ Pampbyliæque, prominentem penitus in altum* (r): quo cum **Bellerophon**, navi vectus, adremigasset, locumque illum habitabilem fecisset, ansa ludibundæ antiquitati data est fingendi, *chimæram* monstrum ab ipso esse interentum. Neque ab hac explicatione abhorret **laud. PALÆPHATUS**, nisi quod flammam eructari dicit non a *Chimæra*; sed a *Telmisso* monte ad *Xanthi* fl., ostia (s).

Quæ

(p) Vid. **SOLINI** Polyhist. C. LII. & **POMP. MELA** L. I. Tit. *Lycia*.

(q) **HOM.** *Il.* 2. v. 186. & **HERIODI** *Ἱστ.* v. 323. seq.

(r) *L.* II. C. 116.

(s) Vid. **LIV.** L. XXXVIII. c. 23.

Quæ vero de *Pegaso* Bellerophonteo diximus, dicta sunt etiam de *aligeris* Pelopis *equis*; quos itidem, præeunte PALÆPHATO (t), facere non dubitamus *naveis*, quibus adpellatio, *παραστήμους* conveniens, fuerit: ἵπποι τροπῆτροι. Sunt quidem & aliæ fabulæ complures, quarum involucris initia navigationis atque incrementa texisse nobis videtur ludens, ex more suo, argutior vetustas. Verum nos, misis iis, contenti sumus, oportet, quantumcumque in præsens exhibuisse *δειγμα*, eruendarum ex fabulis, antiquitatum

REI NAUTICÆ.

Θ. Δ.

(t) Περὶ ἀπίτων, C. XXX.

III.

JOHANN. HENR. VERSCHUIR,

S. S. THEOL. DOCTORIS ET ECCLESIASTIS
BOLSVARDIENSIS. (*)

DISSERTATIO HISTORICA

D E

AEMULATIONE JSRAELITARUM MUTUA
TANQUAM VERA CAUSA SCISSAE AC
DEBILITATAE JUDAEORUM
REIPUBLICAE.

§. I.

Quemadmodum honesta æmulatio ingenia alit, stimulus virtutis & potentissimum ad omnia præclara, magno licet cum labore & periculo conjuncta, quæ homines sine ea nunquam susciperent, est inci-

(*) S. V. Auctor idem est, cujus *Disp. Philolog. s. observationes Miscell. in selecta S. S. loca præfide V. C. N. G. Schroedero Groningæ. 1757. editas Cl. I. p. 565. annuñciavimus. Illustri Frisiorum Academia Ipsi Summos in Theologia honores a. 1760. contulit, edita *Disertatione Inaugurali Theolog. ad Hagg. II. 6-9. Gratulamur impense Celeberrimo* VE-*

incitamentum; ita prava æmulatio & ambitio, ex superbia & invidia orta, nec unquam nisi plenaria partis adversæ subjectione contenta, certissima tam integrarum Societarum & rerumpublicarum quam singulorum hominum pestis est. Dignissima est, quæ hic legatur, præclara CLEMENS ROMANI, genuini Apostolorum discipuli, *epistola prima* maxime p. 148. & seq. *in scriptis patrum Apostol. edit. J. Clerici*, ubi p. 149. ita concludit vir pius *ζῆλος καὶ ἰρις πόλαις μεγάλας κατέσχεψεν, καὶ ἴθνη μεγάλα ἐξέριζωσεν*. Aemulatio virtutis ab omni invidia immunis non potest nimis magna esse, sed ædeo proh dolor! perverse cum mortalium gente comparatum est, ut in virtute plerumque facile & voluntarie nos vinci patiamur, superbia autem & domnandi libido tam altas in multorum animis egerint radices, ut nullo fere possint evelli

E 3

mo-

NEME, de republica Litteraria omnique eruditione, quæ Theologum ornat & perficit, meritissimo, de Nepote & Discipulo hoc eruditissimo, vestigia sua felicissimo successu non minus ac gnaviter legente. Et publice ipsum Doctissimum VERSCHUIRUM enixe rogatum volumus, ut ejusmodi lucubrationibus, quibus Sacræ paginæ pragmatice nominus ac docte illustrantur, Bibliothecam nostram ornatiorem reddere pergat. N. B.

modo. Ubi vero hæc vitia fixam habent sedem, ibi nulla spes pacis sinceræ amicitiae firmæque concordiae: Simul enim ac pax & societas cum aliis inita habendi aut regnandi libidini obicem ponit, mox hætenus dissimulata erumpit invidia, & omnis decoris & honesti sæpe oblita impediri non potest; quo minus partem adversam in exitium, propria licet cum calamitate conjunctum, coeca & furens præcipitare cõnetur. Ne jam de singulorum & privatorum æmulatione dicamus, in liberis rebus publicis, maxime ubi plures gentes, singulæ sui juris etsi inæqualis potentiae in commune foedus & unam rempublicam coaluerunt, licet omnes in initio pares idem jus habeant, fieri tamen vix aliter potest, quin temporis tractu, quæ potentia & quibus reliquas superant, sibi etiam quendam in eas dominatum acquirere studeant. Ubi autem in tali republica duæ pluresve sunt opibus fere æquales, ibi odium plerumque, simultras, mala suspicio atque perpetua de principatu contentio regnare solent: quibus efficitur ut respUBLICÆ, quæ per mutuam concordiam stetit inæconcussæ, ac continua potentiae & felicitatis cepissent incrementa, tandem dissolvantur omnique libertate privatae peregrino domino servire cogantur: dum enim

enim fœderati inter se de primatu contendendo, id est in propria viscera sæviendo, vires cõterunt, hostium vexationibus & rapinis patent, & tandem bello plene subacti ad tristem rediguntur servitutem. Exempla ubique in historia prostant, si vel solas Græciæ civitates, communi fœdere constrictas & unum reipublicæ corpus constituentes, consideremus, nihil me a vero alienum affirmasse apparebit: omnes, qui vel levem veteris historiæ gustum habent, norunt pravam æmulationem præcipue Lacedæmonios inter & Arhenienses hæec gentes tandem in servitutem detrussisse. Alia non accumulabo exempla, sed ut scopum meum attingam, hac dissertatiõne probare conabor, Judaicam gentem eodem morbo infectam & corruptam, seu per intestinam discordiam vehementer concussam & exitium ejus acceleratum fuisse; æmulationem tamquam veram hujus domesticæ discordiæ & motuum causam, una cum principiis, e quibus illa primum nata est ac deinceps crevit, in lucem proferam, eumque in finem historiam V. T. critico lustrabo oculo. Materiam itaque mihi pertractandam sumsi a paucis leviter tactam, a nemine, quod scio, data opera cum sufficienti studio excussam, & tamen summi ad priscam judaicæ gentis historiam

ac fata recte intelligenda momenti: nisi enim æmulationem tribuum probe perspectam habeamus, multa facta & fata hujus populi a prudenti lectore prorsus intelligi non poterunt,

§. 2.

Ordiamur rem ab initiis suis. Omnes tribus Israhelitarum simul sumtæ unam tantum constituiebant rempublicam. Sed tamen singulæ sui juris erant, & res ad ditiones suas tantum pertinentes pro arbitrio absque reliquarum consensu ordinare poterant, modo publicam omnium salutem legesque eo spectantes inviolatas conservarent. Singulæ plenum suffragii jus in totius populi, sive omnium tribuum comitiis habebant; uno verbo ut omnia complectar, hac parte eodem modo cum veteri judaica, ac cum nostra hodierna Belgii, seu septem fœderatarum regionum republica, fuit comparatum. Non poterat itaque una tribus in alterius ditione dominari, sed tantum quæ ad communem omnium salutem pertinebant inter se consultabant, communes hostes communibus viribus propulsabant, fœdera cum exteris omnium communi nomine contrahebant &c.: quæ dixi ex historia certissima sunt. Ex hac rei publicæ constitutione explicandum

bellum

de æmulatione Iſraëlitar. mutua. 73

bellum Benjaminiticum; reliquæ tribus omnes in comitiis congregatæ ad Benjaminitas, tamquam populum ſui juris, legatos mittunt, & quod parratum facinus ulciſci nollent, bellum iis inferunt Jud. XX. *Sicbemitæ* ſeorſim ſibi regem eligunt *Abimelechum* Jud. IX. *Gileaditæ* itidem *Jeſſebam* ducem aut regem conſtituunt Jud. XI. Rurſus poſt Sauli mortem ſola tribus *Juda* *Davidem* ad regiam dignitatem evexit, & per integrum ſeptennium hujus tantum tribus rex fuit 2 Sam. II.: manifeſto indicio ſingulas tribus plene ſui juris fuiſſe in re domeſtica, eſſi valde momentofa. Deinde poſt Salomonis mortem, ubi res ad totum populum ſpectans pertractanda erat, omnes tribus, vel ſeniores & legati earum in unum locum, Sichemum nempe, evocabantur, & cum inter eas convenire non poterat non eum eligunt totius gentis regem, qui ſuffragiorum numero vincebat, ſed ſeorſim duos creant.

§. 3.

Cunctæ tribus, licet ea, qua dixi, ratione æquales eſſent, non eadem tamen omnibus fors erat; aliæ aliis variis de cauſis erant excellentiores. Qui moribundi Jacobi vaticinium, quod legitur Gen. XLIX, 1-27. diverſa earum fata complectens, ar-

rente legerit, maximam illico fortis diversitatem deprehendet. Inter omnes caput sublime efferebant Ephraimitæ non unam ob rationem. Omnino hic legi velim eruditissimum clar. VENEEMÆ, avunculi mei, *commentarium ad Gen. XLIX. p. 539. & seq.* Primo propter natales fastu tuebant, quippe orti ex Josepho, patri valde adamato summæque in Ægypto dignitatis viro, qui ex Rachele dilectissima Jacobi conjugæ natus erat. Imo, quod majoris momenti est, primogenituræ jus hereditatis respectu iis erat concessum, ut diserte legitur, I Chr. V, 1. quæ sane magna prærogativa erat. Vi benedictionis divinæ *Ephraimitæ & Menasstæ*, hi enim simul tanquam Josephi posterii censentur, valde numerosi fuerunt, ac amplissima iis obtigit hæreditas. Jos. XVII, 14. Queruntur de terræ portione nimis angusta, quare Josua iis amplissimam concessit, ut habetur vs. 17. quod essent עַם-רַב *populus Spissus vel numerosus*, & tribuit iis, כַּח נַרְוָה *potentiam magnam & firmam*, propterea cum terræ tractum iis assignat, quem Cananæorum fortissimi falcatis curribus instructi inhabitabant. Acceperunt duplicem vel triplicem terræ portionem, & quidem in medio Cananææ ac reliquarum tribuum, imo portionem omnium optimam & fertilissimam. His de causis per-

de æmulatione Jfraëlitæ. mutua. 75

permagna eorum fuit potentia multis in locis celebrata. Pf. LX, 9. David *Ephraim* vocat מעון ראשי *arcem capitis mei* id est *firmum potentia propugnaculum*. Pf. LXXVIII, 9. dicuntur נשקי *armati* & רמי קשת *jaculatores*. Hof. XIII, 1. הוא כרכר אפרים רתת נשא הוא *Cum loquebatur Ephraim tremor erat*, seu cuncti tremebant, ipse se in altum dignitatis fastigium extulit. Tanta eorum erat auctoritas & vis, ut vel solis verbis reliquis terrorem incutere possent. Divitias Ephraimitarum & fastum inde ortum clare probant verba, quæ ipsis in ore dantur ab Hof. c. XII, 9. ויאמר אפרים אף עשרתי מצאתי און *Dicit Ephraim sane dives factus sum, acquisivi opes*. conf. Jes. XXVIII, 1. multa quoque heroicæ fortitudinis in bello dederunt specimina in historia obvia. Fuerunt itaque Ephraimitæ omnium numerosissimi ditissimi & potentissimi; quod vel inde etiam apparet, quod post Schisma reliquæ tribus generali *Ephraimitarum* nomine comprehendantur, facta denominatione a potiori parte, & in hac tribu regia sedes fuerit primo Sichemi, dein Thirzæ, tandem constanter Samariæ, reges quoque ex ea electi fuerint.

§. 4.

Prorsus animadversione dignum est, quod Jacobus Josephi filius, Menassi & Ephraimo, benedicturus, contra spem & intentionem Josephi manum dextram imposuerit Ephraimo, natu minori & sinistrae opposito, Sinistram vero Menassi primogenito Gen. XLVIII, 14. ubi additur את ידיו שכל *prudenter direxit manus suas*. Josephus autem, cum patrem præ senio & cæcitate errare putaret, errorem ei monstrat vl. 18. his verbis *non ita pater mi, sane hic primogenitus est, pone manum dextram supra ejus caput*. Sed frustra erat, negat Jacobus se aliter facturum vl. 19. *novi, filii mi, novi, etiam hic erit in populum, etiam hic magnus erit, at tamen frater ejus minor magnus erit præ ipso, & posteritas ejus erit מלא-הגויים*, quo epitheto indicatur, Ephraimum evasurum populum excellentissimum, opulentissimum, potentissimum, aliis gentibus superiorem, & in eas dominium exerciturum: quæ omnia voce מלא comprehenduntur, verbum enim hoc pr. notat *effarcire, distendere*, indeque transfertur ad omnem *plenitudinem distentam*, opulentiam potentiam &c. ut jam variis in locis observavit Cl. SCHULTENS: forte huc respexit Zachar. c. IX, 13.

את ידיו

□ מְלֵאֲתֵי אֶפְרַיִם. Cum jam utriusque tribus Ephraimi & Menassis tanta foret felicitas, ut in proverbium & benedictionis formulam abiret, ponat te Deus ut Ephraim & Menasse, ut vl. 20. dicitur, & tamen Jacobus *Ephraimum* posuit לפני מנשה ante *Menassen*, seu ei longe prætulerit, sponte apparet, quam stupenda Ephraimitarum felicitas foret. Eleganter Ezech. XXXVII, 19. lignum Josephi, quod in manu Ephraimi, quo significatur domum Josephi esse in potestate & sub dominio Ephraimi: ץ lignum hic sceptrum, regni insigne, denotare videtur, idem ac שבט, antiquioribus temporibus ex rudiori ligno confici solitum. Sed nonnullæ prærogativæ, ab aliis jam in lucem productæ, verbo sunt recensendæ, quæ sequentes sunt. *Josua* supremus totius populi dux, *Mosis* successor, secururis ducibus multo superior, ipse *Ephraimita* in hac tribu sedem suam fixit, Jos. XIX, 50. inque ea hoc tempore totius populi comitia habita videntur. Tabernaculum conventus, sacrorum sedes, fixum est Silunte Jos. XVIII. JOSEPH. A. I. V. p. 275. ibique trecentis & amplius annis mansit. Silunte quoque divisio terræ facta legitur. *Samuel* præclarus ille summæque auctoritatis judex *Ephraimitis* quoque annumerari potest, ut probabiliter disputat Cl.

CL. VENE MA ad Gen. p. 570. Tandem tribus *Ephraim* & *Juda* non adeo parebant incursionibus hostium, ut innuitur, Jud. X, 9. & ex situ ac historia certum est.

§. 5.

Si jam *Judam* contemplemur, illa tribus magna quodque erat, & terræ tractus, quem incolebat fertilissimus. De agris circa Hierosolymam & Jerichuntem disertum exstat JOSEPHI testimonium *A. l. V. p. 276.* qui eos tam totius judææ fertilissimos describit. Hinc ergo opibus & divitiis affluere quoque debuerunt. Verum hæc levia sunt, si conferantur cum amplissimis promissis ipsis a progenitore Jacobo factis, quæ leguntur Gen. XLIX, 8. & seq. Ubi pius senex ex inspiratione divina primogenituræ jus dignitatis & dominii respectu in *Judam* confert, eum omnium suorum fratrum dominum declarat, ac elegantissimis figuris summam ejus fortitudinem & invictum robur, quo hostes profligaret, regnum sibi per cruenta bella assereret ac stabiliret, describit: Summamque felicitatem ac omnium rerum affluentiam, qua regno stabilito, & longissime extenso, in pace frueretur, ad vivum depingit mirisque effert encomiis. Tribui *Judæ* sæpe quoque sorte aut oraculo primæ partes assignatæ.

Fieri

Fieri itaque vix aliter potuit, quin maximarum rerum promissione & expectatione elata, se se reliquis præferre nunquam conata fuerit, & consanguineorum invidiam commoverit. Id certissimum, quod reliquas tribus semper vehemens tenuerit suspicio, *Judam* aliquando rerum potiturum ac dominium in fratres acquisiturum.

§. 6.

Id omni studio impedire conati sunt *Ephraimitæ*, opibus suis Feroce, omnis servitutis prorsus impatientes, quin ipsi etiam ad regnum & dominium aspirantes. Hinc *æmulatio*, quæ, ut fieri solet, per varios gradus aucta, sæpe funesta reipublicæ dedit fata, identidem tamen emendata aut averruncata, donec tandem summum attingit gradum, nec ullo amplius coercenda modo in nervum eruperit, ac deplorandum Schisma pepererit, id est, lethale populo Judaico vulnus inflixerit. Hujus *æmulationis* clare meminerunt prophætæ, qui eam post exilium Babylonicum prorsus tollendam prædixerunt. Ut Jes. XI, 13. *Et recedet zelus Ephraimi, & coarctatores Judæ excidentur, Ephraim non amplius zelotypia persequetur Judam, nec Juda in arctum rediget Ephraimum.* En claram
de

descriptionem vehementissimæ æmulationis Judam inter & Ephraimum! כָּנָן est ζῆλος a נָפַח proprie *candere, rubere* id est ignis, aut ferri candefacti; eodem modo ac ζῆλος a ζῆω *ferveo* leg. SCHULT. ad Proverb. Exprimat itaque hæc vox summum æmulationis gradum. Cæterum legendus est ad eum locum Cl. VITRINGA. Huc quoque respicitur, Jes. IX, 20. Ubi dicitur quod *Ephraim & Menasse* simul essent על-יהודה *contra Judam*, ex quo loco insuper discimus, æmulatione mutua & intestinis discordiis inter se collisas esse has ipsas adeo cognatas & conjunctas tribus Ephraimum & Menassen: ita enim Propheta vl. 18. *vir non parcat fratri suo* vl. 19. *quisque carnem brachii sui comedent* & vl. 20. *Menasse Ephraimum & Ephraim Menassen* se mutuo sc. comedent & devorabunt intestinis bellis, quod demum factum est post Schisma tribuum; consulendus rursus Cl. VITRINGA. Licet vero inter se divisi essent, in Juda tamen opprimendo amice consentiebant. Egregius quoque hanc in rem exstat locus, Hof. 11, 2. 3. Alia deinceps adhuc proferam.

§. 7.

Nunc *historiam populi Judaici* lustremus, quantum quidem ob monumentorum

de æmulatione Iſraëlitar. mutua. 81

rum defectum fieri poteſt, ubique hujus zeli & æmulationis jam inde a primis reſpublicæ temporibus deprehendemus indicia, caſus bene multos, qui proſus intelligi non poſſunt, niſi tribuum æmulationem cognitam habeamus. Poſt tempora Joſuæ & Seniorum nullus in Iſraële rex fuit, ſed quiſque pro lubitu & arbitrio agebat Judic. XVII, 6. & XVIII, 1. unde quaſo hoc? quare regem vel præfectum in Joſuæ locum non legebant? probabilior excogitari non poſſe videtur ratio, quam quæ ab invidia derivatur. Succellor Joſuæ ſubſtituendus erat, ſed ex qua tribu? *Ephraimitæ* pro ſua nitebantur, quia Joſua quoque Ephraimita fuerat, imo quia reliquis erant opulentioreſ potentioſeque: Contra *Juda* hoc privilegium ſibi competere agebat, quippe cui primogenituræ juſ & dominium in fratres divinituſ per Jacobum promiſſum erat. Hinc rixæ & contentioneſ, quibus factum ut nulluſ eligeretur, omniaque confuſa relicta ſint; donec tandem ab hoſtibus preſſi & ad incitaſ redacti, coacti fuerint ſibi ducem conſtituere. Hoc itaque *intervegni tempore* in re magni momenti omnium tribuum ſenioſe, imo omneſ *Iſraëlitaſ* convocandi erant Judic. XX. Incidit autem iſtud intervallum in
tempuſ

tempus Josuæ & Seniorum morti proximum, ut a doctis jam probatum est.

§. 8.

Cum Iſraëlitæ deinceps, ob peccata ab irato Numine deserti, a *Midianitis* & *Ama-
lekitis* vehementer affligerentur, ac afflictionis vehementia fracti supplices ad Deum confugerent, divinitus excitatus est *Gideon*, qui sub divinis auspiciis hostes profligavit Judic. VI. & VII. Diceres hanc victoriam omnibus Iſraëlitis æque gratam & acceptam esse debuisse; quis non cogitaret omnes Proceres certatim Gideoni obviam ituros gratulatum victoriam? Sed quod mirere. *Ephraimitæ* infesto animo & irarum pleni ei obviam procedunt, duriter excipiunt, vehementer & acerbe, quasi magnopere læsi, cum eo expostulant. Dicunt ei Judic. VIII, 1. מה הרבר הזה עשית לנו *quid hoc facinoris est, quod contra nos patraſti?* Lepida sane ac Gideoni inexpectata gratulatio, sed quid quæso causæ hujus tantæ erat indignationis? hostes a se non esse devictos ægre ferebant, victoriæ gloriam Gideoni *Menasitæ* invidebant, nihil alicujus momenti sine se geri volebant: queruntur quod a Gideone non essent evocati, cum irer ad prælium, nec ferunt bellum sine suo consensu geri. Recte JOSEPH, A. I. V. c.

VI. p. 204. ἢ δε. ἐφραΐμας φιλῆτιν· ῥαδιῶτες ἐ-
 πρῆγες ἀναρεσῆσα, ἔστανον ἐν αὐτοῖς διίγνῳσθε-
 ραν. Quid si Gideon acerbè respondisset,
 objurgasset acriter & in eos tanquam tu-
 multuosos, invidos & iracios invectus fuis-
 set? Statim ad arma convolassent, atque
 lætissima illa de Midianitis victoria in bel-
 lum intestinum luctuosissimamque civium
 cladem fuisset mutata! Sed ut JOSEPH. habet,
 Gideon μάτριος ὡν ἐχρησάσα ἀρετῆν ἀκροῖς blande
 eos compellat, ostendit se non tam sua aut
 Menasitarum aut alterius tribus auctori-
 tate quam jussu divino bellum suscepisse, imò
 addit, *racemationes Ephraimitarum meliores
 esse vindemia Abibezitarum*, (id est. Gi-
 deonis ejusque milirum): nimirum, post
 prælium: ab ipso evocati Ephraimitæ præ-
 occupaverant transitum Jordanis, ut hosti-
 um fugam impedirent, & ceperant duos
 Midianitarum principes Horebum & Ze-
 bum Judic. VII, 25. Hoc facinus modeste
 suis rebus gestis præfert, atque ita tandem
 exasperatos eorum animos lenivit mitiores-
 que reddidit Judic. VIII, 2. 3. Sic pro
 tempore cum Gideone in gratiam redie-
 runt: verum eo defuncto vindictam ab ejus
 posteritate sumserunt; *Sichemita* enim (erat
 autem Sichem oppidum in tribu Ephraim,
 eo tempore nobilissimum) subornarunt
Abimelechum, Gideonis sputium, suum

per matrem cognatum, qui 70. filios Jerubbalis, excepto solo Jothane, qui fuga elapsus erat, crudeliter interfecit, atque tunc sceleratissimum hunc parricidam Regem crearunt Sichemitæ וכל בית מלוא Jud. IX, 6. Quid fuerit domus *Millo* non convenit inter interpretes; ex mea opinione fuit domus magnatum, in urbe *Sichem* confes-

sium habentium, convenit cum Arab. *Jo turba, cæsus*, eximie conventus nobilium deliberandi gratia coëuntium, vid. etiam CL. SCHULTENS ad Gen. XLVIII, 19. quæ significatio facile ex genuina vi Th. מלא

Arab. *Jo* extundi poterit. Cæterum quod *Sichemite* tam facile permoti sunt ad facinus adeo crudele & horrendum in benefactoris domum patrandum, id ortum videtur ex veteri odio ac recordatione injuriæ, suæ tribui, ut putabant, olim a Gideone illatæ, cum sine ejus jussu aut consensu prælium cum Midianitis inierat.

§. 9.

Deinde interjecto aliquo tempore *Gileaditæ* ab *Ammonitis* pressi & ad incitas reducti confugiunt ad *Jephtham*, tribulem suum, qui tanquam spurius a fratribus sjectus exulabat in terra Tob, ibique per virtutem militarem inclaruerat, *Jephtha* eligitur

gitur dux, qui cum frustra Ammonitas ad pacem permovere conatus eſſet, arma ſumit, ia hoſtes irruit, ampliſſimamque de iis reportat victoriam toti Iſraëli ſalutarem Judic. XI. Sed cum domum rediſſet, adventant *Ephraimitæ*, armati ac maximo numero, indignati ipſum Gideonis exemplo non deterritum ſiæ ſuo juffu aut auxilio prælium iniſſe, flammæ ſpirant & necem iræque impotentes verbis ad tranquillam mentem redigi nequeunt. Jephtha animoſus & fortis Heros ſe ſerviliter quoque non ſubmittit: primum quidem excuſat, verum cum nihil eo modo proficeret, ſuos milites colligit prælioque decernit, eo eventu ut Ephraimitæ fuerint maxima clade affecti, in fuga quoque, trajectu Jordanis præoccupato, fuerint impediti, & ſine miſericordia deſerti, adeo ut quadraginta & duo milia ceciderint. Judic. XII. Tanti ipſis mala ambitio & rixandi libido tum conſtitit: ægre ferebant, quod *Jephtha* ſolus καὶ λαίαν ἔχει, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς παραγεγµένοις δόξαν, ut JOSEPH. A. l. V. c. VII. p. 298. Sed inique admodum agebant: antea enim Gileaditis implorati ſuppeticas ferre recuſaverant, & cum auſi non fuiſſent manus cum hoſtibus conferere, populares prævæ æmulationis furiis agitati infeſtare aggrediuntur, quare etiam victi graves dederunt pœnas.

§. 10.

Ex hisce speciminibus jam apparet *Ephraimitas* dominatum affectasse, summamque inter reliquas tribus auctoritatem sibi, tanquam omnium amplissimæ ac ditissimæ, asserere voluisse. His cum essent animis præ reliquis maxima æmulatione *Judam* prosequerentur, veriti, ne promissum Jacobi tandem aliquando impleretur, & regnum ei daretur. Tribus *Juda* vicissim se *Ephraimo* opponebat; solæ enim hæc ad principatum aspirare posse videbantur. Hoc si animo imprimamus, statim percipimus rationem, cur *primus rex* electus fuerit ex *tribu Benjaminis*, omnium minima & infirmissima, & quidem ex ejus familia minima; ita enim responderet Saulus Samueli, ipsi manifestanti, quod Rex eligeretur i Sam. IX, 21. *An non Benjaminita sum ex minimis tribubus Israël, (seu minima tribuum) & familia mea infima est omnium familiarum Benjaminis?* Quæro jam, cur Rex potius electus non sit ex tribu Ephraimi aut Judæ omnium potentissimis? *æmulatio* obstitit; Ephraimitæ non tulissent regem ex Juda, nec Juda ex Ephraimo, altera alteri ob nimiam potentiam erat suspecta. Ut ergo omnis discordia bellaque intestina evitarentur Regem elegerunt, vel Deus per suam

am providentiã eligi curavit, ex Benjamine minima tribuum, & maxime infirma propter cladem Judic. XX. memoratam, ne minimus quidem metus eſſe poterat, ut talis tribus ceteras ſervili modo ſubjiceret. Deinde cum *Benjaminita* adeo attriti erant internecino iſto bello, commiſeratione digni videbantur: omni itaque modo iis erat ſuccurrendum, ne ſemper in ſtatu vili & deſpecto manerent; hoc autem optime fieri poterat, ſi ex iis Rex eligeretur, ut quisque per ſe intelligit.

§. II.

Hinc quoque derivanda ratio, cur, cum tribus *Juda* poſt Sauli mortem *Davidem* regem creaffet, reliquæ id exemplum ſtatim non ſecutæ, ſed diutiſſime reluctatæ fuerint. Nimirum, Saulo vivo & regnante, ut vel lippis & tonforibus notum, David virtute militari valde inclaruerat, omnibusque cognitum erat eum ad regnum adſpirare. Saulus itaque eum ubique perfequitur, non invitis tribubus, cum ſæpe indicaverint ubi lateret, aut auxilium Saulo ad eum capiendum promiſerint. Verum in tribu *Juda*, unde oriundus, ſemper ſuos amicos & fautores habuit David; ſic enim legimus i Sam. XXX, 26. Davidem de præda hoſtium portionem miſiſſe לֹקְטֵי

וְיָדוּעַ לְיָדוּעַ Senioribus Judæ, amicis suis in-
 timis. Saulo mortuo mox Hebronem Ju-
 dæ se contulit, ibique a tribulibus unani-
 mi consensu Rex electus est 2 Sam. II. hinc
 utique liquido constat Judam ei favisse; li-
 cet ante hoc tempus metus eos coegerit,
 suum in Davidem affectum dissimulare. Ipse
David, etsi forte de tribulium favore cer-
 tus, dudum intellexerat reliquos Israëlitas
 sibi invidere & non nisi ægre admodum se
 regem passuros, omni itaque modo eorum
 animos summa cum prudentia delinire stu-
 dit. Saulum, cum posset, interficere non
 tantum noluit, sed & eum, qui se Sauli
 percussorem jactabat, morte multavit.
 Quod fecit ad declinandam *invidiam*, ut
 specimen æquitatis & moderationis daret,
 regiam quoque majestatem, sibi destina-
 tam, sanctam ac inviolatam conserva-
 ret, ne quid simile in se deinceps aude-
 rent. Sed plura hujus prudentiæ Davi-
 dis in historia prostant indicia. *Ja-
 bessenos* laudavit, quod Saulum honeste
 sepeliverant, addens adhortationem, in qua
 non obliviscitur mentionem facere *regni*,
 sibi a Juda delati 2 Sam. II. Deinceps cum
 Joab Abnerum fraudulenter interfecisset,
 prætexens quidem cædem fratris Asaëli, sed
 revera ex *invidia*, quod JOSEPHUS non ne-
 glexit notare *A. l. VIII, c. I. p. 366*, his ver-
 bis

bis καὶ τελευταῖ μὲν Ἀβιέρης τῦτον ἐπεδρευθῆς τὸν τρίπον ὑπὸ Ἰωάβ, ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγε, τμηματώσαντος Δαυὶδ - - - - ὡς δὲ τάλιθθις εἶχε, δεισάμενος περὶ τῆς στρατηγίας καὶ τῆς παρα τῷ βασιλεῖ τμηθῆς, μὴ τῦτων μὲν αὐτὸς ἀφαιρεθῆι, λάβει δὲ παρα Δαυὶδ τὴν πρώτην τάξιν Ἀβιέρης. Cum, inquam Joabus hoc facinus patrasset, David rursus prudentissime se gessit, innocentiam suam sancte testatus: & Joabi facinus tamquam impium detestatus maximo luctu Abnerum persecutus est, quin & lesso ipsum honoravit, adeo ut universus populus animadverteret, Abnerum rege inscio & invito fuisse occisum 2 Sam. III. Ταῦτ εὐνοίαν αὐτῷ παρα τῷ πλήθει ἐγένησεν, inquit JOSEPH. A. l. VII. c. 1. p. 367. & paulo post, in his igitur David bonæ famæ potissimum studebat, curam omnem & diligentiam, quam par erat, adhibendo: ita ut nemo Abnerum ejus voluntate occisum esse suspicaretur: Dein percussores Isbosethi, Sauli filii, sui adversarii & de regno æmuli, severe ultus a prudentiæ regulis non deflexit 2 Sam. IV. His similibusque artibus alienos Jſraelitarum animos tandem sibi conciliavit: licet vel sic forte voti compos factus non fuisset, nisi ejus potentia indies invalescens, & casus Abneri & Isbosethi, principum adversæ factionis, populo maximum incussisset terrorem. Omnium diutissime re-

F 5 lucta.

luctari sunt *Benjaminitæ* 1 Chron. XII, 29. JOSEPH. A. I. VII. c. II. p. 369. qui tandem tamen etiam una cum reliquis tribubus Davidem regem receperunt. Sic demum post elapsam integram septennium unanimi consensu David totius Israelis Rex creatus est. Cæterum, quæ de eo produxi, sunt totidem veræ probitatis cum prudentia conjunctæ specimina.

§. 12.

Deinceps tamen fortissimus hic Heros, dudum jam in regno confirmatus, finitimis nationibus omnibus devictis exteris terribilis, & ubique terrarum celeberrimus, fundator ille regni Judaici, piissimus ac moderatus Princeps, quem populi sui delictum diceres, evitare non potuit horribilem motuum intestinorum procellam, ab ipso *filio* excitatam, sed vere quoque ex æmulatione & invidia tribuum, omnem novaturiendi ac rebellandi occasionem cupide arripientium, ortam. Videas mihi hic quæso *Davidem* senem obvelato capite, nudis pedibus gementem, quin largum lachrimarum imbrem fundentem, in paucorum comitatu trepidum ac anxium Hierosolyma exeuntem, fugaque festinata salutem & vitam quærentem. 2 Sam. XV. Hanc historiam legens illico circumspicies tantæ ingratitude

dinis

ditis tamque horrendorum motuum causam. Proxima quidem est in filio, impio Absalomo, qui fax & ruba hujus seditionis. Sed quo modo, obsecro, quibus rationibus universum fere populum, tantis a patre mactatum beneficiis, permovere potuit, ut excusso omni pudore & reverentia, penitus officii & beneficiorum obliti, esseratis mentibus arma caperent contra innoxium & immerentem Regem, eumque Senem? Absalom, inquires, callide Ifraelitarum animos sibi sua humanitate magnisque promissis conciliaverat, ut diserte legitur 2 Sam. XV. Recte; sed vel sic non capio, qui totus fere Ifrael ad tam impium facinus pellici potuerit. Quid ergo? Vetus *odium & invidia* nondum ex animis delera; regnum in tribu Juda sedes erat in oculis reliquarum maxime Ephraimitarum; circumspexerant dudum nequicquam occasiones illud evertendi; nunc commoda se offert, ipse filius in patrem rebellis est, in ejus castra cupide transeunt, non tam ut filium in patris locum substituèrent, quam ut per ejus rebellionem omnibus confusis & turbatis, tandem aliquando viam reperirent, qua se a regno Judæ avellerent inque libertatem adfererent. Argumentum pro mea sententia est accusatio *Ziba*, deferentis Davidi, dominum suum Mephibozetum Hierosolymis man-

mansisse, quod speraret sibi hoc tempore regnum patris restitutum iri 2 Sam. XVI. Criminatio illa iniqua quidem erat & falsa, attamen clare ex ea colligi posse videtur, populum non adeo favisse aut tenaciter adhæsisse Absolomo, ut Ziba aut alius ad regnum adspirare & probabilem ejus spem concipere non potuerit. Sed sentio tibi hoc uno argumento nondum persuaderi, conabor tamen ut persuadeam. Cum Absolomi rebellio infeliciter cessisset, rebelles à Davidis exercitu essent profligati & fugati, ipso Absalomo quoque occiso, serio secum reputant Israhelitæ, quantum criminum se reos fecerint, & quæ, si diutius in obedientia ac tumultibus perseverent, metuenda habeant ab irato rege: poenitet jam temeritatis, inter se capita conferunt, de Rege in regnum reducendo deliberant. Hæc consilia Davidi indicantur, is mittit ad Judam, ut non postremi Regi suo obviam veniant. Hi hoc nuntio incitati omnes reliquos Israhelitas celeritate antevertentes, primi ad Regem accedunt, gratulantur victoriam, reducunt. Dum in eo sunt, ecce reliqui adventant, vident Regem a tribu Juda reductum, indignantur, expostulant cum Rege & tribulibus ejus, irritantur, incallescunt rursus levissima de causa animi, tumultuosæ audiuntur voces, inordinati conspiciuntur motus, & ne crederes hunc fer-

vorem

vorem ex amore propensoque in Regem studio unice oriri, ipsi caverunt. Ecce enim hoc rerum statu homo nequam nomine *Scება*, buccina clangens has impias spurco ore evomit voces, *non est nobis portio in Davide, nec hereditaria possessio vobis in filio Isai, quid nobis cum hoc rege? ite singuli ad tentoria vestra o Israël!* Vix hæc proclamaverat, cum mox totus populus, omnes tribus, excepta Juda, Davidem deserunt & hunc *Scებam* sequuntur. 2 Sam. XX. Qui jam fit, ut, qui modo tanto studio de Rege in regnum restituendo deliberabant, tam subito tamque levi de causa animos mutant? utique se rerum novarum cupidos ostendunt. Novo itaque tumultu & civili bello exercetur David; Joab cum exercitu *Scებam* persequitur, tandem terrore percussus ægre arma deponunt, & pacem ea lege sanciunt, ut pœna de tumultu auctore sumeretur. *Ephraimitis* rursus præcipuas hic fuisse partes facile mihi persuadeo, cum quod tanta eorum auctoritas erat, ut reliqui, nisi hi prævissent & incitassent, ausi non fuissent, tum quod diserte in historia notatur, hunc *Scებam* fuisse ex monte *Ephraimi*. 2 Sam. XX, 21. *vir ex monte Ephraimi, Scება filius Bicri nomen ejus* נִשָּׂא יָדוֹ בַמֶּלֶךְ. Si jam hi tumultus unice non sint repetendi ex æmulatione & taedio

taedio regni Judæ, id saltem mihi dari postulô, hanc causam multum fecisse ad defectionem: ex *emulatione* utriusque repetendum, quod ad eos prout ad motus fuerint, & quod non neglexissent Judæ regnum destruere, modo ausi fuissent, spemque satis firmam de felici successu habuissent.

§. 13.

Ita tumultus sub Davide quidem feliciter sunt repressi, ipsa tamen *emulatio* alte animis inhærens tantum abest ut evelli poterit, ut contra sub Salomone mirum in modum aucta fuerit. Licet universus populus eo regnante maxima securitate ac felicitate gauderet, ferre tamen non poterant reliqui Israelitæ & æquo oculo aspicere invidenda Judæ privilegia. Quippe, qui nunc demum sentiebant *regnum* in *Juda* & familia Davidica fore hæreditarium, Judam non tantum perpetuam regni sed & templi ac sacrorum sedem fore, ibi omnes regum opes coæservari, ibi magnifica palatia & splendidissimum ac amplissimum templum, ibi populi frequentiam esse. Dolebant valde æqualitatem tribuum sublatam, maximum decus Judæ omnium impensis conciliari, reges tribubus suis, ut fieri solet, favoritiores esse. Regem in *Juda* splendide lauteque cum tot regibus viventem eam potissimum.

tiffimum ditare, cum jam ſatis pecuniæ per frequentiam populi in feſtis eo conferretur, male ipſos habebat. Ipſe *David* ſenex in ultima ad populum oratione jam ſignificaverat Judam a Deo electum imperatorem, regnum perpetuum in ſua domo fore, ac per filium *Salomonem* templum exſtructum iri; imo populum tunc ad concordiam promptamque obedientiam amice adhortatus eſt, laudavit quoque ejus benevolentiam ac concordiam, quam tunc ſaltem præ ſe ferebant 1 Chron. XXVIII Joſeph. A. l. VII. c. XIV. p. 409. Eſt dubium nullum eſt, quin multi ſimulate egerint, ſed nemo eo tempore reluctari aut ſe ullo modo movere auſus eſt. Etiam ſub *Salomone* nullos tumultus cieri audebant ejus ſapientiam potentiam ac celeberrimam famam reveriri, ſed invidiam tamen ac æmulationem nunquam ceſſaſſe ſequentia tempora declarabunt.

§. 14.

Imo ſub ipſo *Salomone*, eſt nulla fuerunt inteſtina bella, tamen facta eſt conſpiratio, quæ poſt ejus mortem demum erupit. Auctor ejus erat *Jerobaam*, *Salomonis* ſervus, ab eo ad magnam dignitatem evectus, ac domo *Joſephi*, id eſt *Ephraimitis* & *Menaffitis*, præfectus. Is, a propheta

pheta de regno sibi destinato monitus, Ephraimitas sua sponte ad rebellionem pronos ad defectionem sollicitavit. Eo autem facilius in ejus partes fuerunt plecti, quod ipse esset Ephraimita, vocatur enim 1 Reg. XI, 26. אֶפְרַיִם בֶּן-חֲצִרָה. Seu *Ephraimita ex Tsereda*, אֶפְרַיִם est *Ephraimita*, vide Judic. XII, 5. Urbs חֲצִרָה videtur eadem, quæ 2 Chron. IV, 17. vocatur חֲצִרָה; sed ibi est ח. paragogicum. Dudum optaverant regem ex sua tribu, Jeroboam itaque de favore eorum certus *manum sustulit in regem*, seu contra eum conspiravit ac rebellis fuit. Eadem phrasis adhibetur de Scheba rebelle 2 Sam. XX, 21. nisi quod ibi verb. נָטַח, hic vero חֲרִי. Rem ita narrat JOSEPH. A. I. VIII. c. VII. p. 442. επαρχείας οὖν τοῖς τῷ προφήτῃ λόγοις ὁ ἱεροβοάμμος, φύσει θεμιδὸς αὖν ἡλικίας καὶ μεγάλων ἐπιθυμητῆς πραγμάτων οὐκ ἤρεμαι. &c. *Jeroboamus itaque, juvenis natura fervidus & magnarum rerum appetens prophetae sermonibus elatus, non quiescebat. Cum vero ad præfecturam se contulisset. - - illico cepit populum sollicitare, ut a Salomone deficeret, & res novas moliri, idque agere ut principatus ipsi cederet. Salomo autem Jeroboami molimina animadvertens ipsum ad necem quæsitivit, sed nequicquam, fugit enim in Ægyptum ad regem Sisacum.*

§. 15.

Jeroboamo *exule* rebellio ad tempus re-
 preſſa eſt, & ſe quietos tenuerunt Iſraëli-
 tæ uſque ad Salomonis mortem. Eo vero
 e vivis ſublato, illico arceſſunt *Jeroboam*
ex Ægypto, ut eum regem crearent,
 ac cum eo aliquem defectionis prætextum
 quærerent, ut ſaltem ſub ſpecie juris a do-
 mo Davidis deficerent. Redirum Jeroboam
 mi his verbis narrat ſacer hiftoricus 1 Reg.
 XII, 2. 3. *Et fuit, cum audiret Jeroboam,*
filius Nebatbi, & ipſe adhuc in Ægypto,
quo fugerat a facie Salomonis regis, & ha-
bitabat Jeroboam in Ægypto, ſed miſerunt
& vocarunt eum. Narratio hæc in re cla-
 ra, valde eſt intricata ac confuſa nec ullo
 modo toleranda, quare opinor ipſum hi-
 ſtoricum nequaquam ita ſcripſiſſe, Tolla-
 mus mendas a librariis in textum illatas, le-
 gendo pro וישב & *habitabat* mutatis tan-
 tum punctis וישב & *reverſus eſt*, ac pro
 ultimo מצרים in Ægypto מצרים
ex Ægypto. Tota jam periodus hoc mo-
 do reddenda erit. *Factum autem eſt, ut,*
cum Jeroboam filius Nebatbi audiret, Sc.
mortem Salomonis, (erat autem ipſe in
Ægypto, quorſum fugerat a facie regis Sa-
lomonis) reverteretur Jeroboam ex Ægypto;
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. I. G nam.

namque miserant, qui ipsum vocarent. Hoc ipso facto, quod, nempe, Jeroboamum, Salomonis internecinum hostem, ex Ægypto vocant, & cum eo Sichemum veniunt, animos satis nudant & significant sibi certum esse, deficere. Sed pergamus: Jeroboamum Israelitis venit Sichemum, huc quoque citaverant Rebubeamum, quasi ibi in solennibus populi comitiis Regem creaturi. Verum & hoc suspicionem movere debebat, quod Regem Sichemum, urbem tribus Ephraimiticæ, evocarent, quod nempe ibi liberius ei possent obsistere, quam Hierosolumæ. Præterea, si nihil mali hactenus sibi propositum habuissent, ipsi potius ad Regem venissent ut antea ad Davidem & Salomonem, non vero Regem ad se arcessivissent. Nihil boni ergo sperandum habebat miser Rehabeamus, cum Sichemum ire cogeretur, & Jeroboam infensissimus patris hostis, tamquam dux populi, præcipue omnium nomine cum eo acturus esset. Præsentibus Rehabeamo ac Jeroboamo & comitiis integris nihil aliud Israelitis agendum restabat, quam ut sub specie juris Rehabeamum regno excidisse declararent: nihil ad hoc executioni dandum erat apertius, quam iniquas ei proponere condiciones, sub quibus regnum reciperet, sed quas eum rejecturum certo norant. Que-
run-

runtur ergo de gravi ac moleſto Salomonis Jugo, poſtulant ut ſe mitius tractet 1 Reg. XII, 4. His verbis: *Pater tuus durum fecit jugum noſtrum, tu ergo leva nos a ſervitute patris tui dura & a jugo ejus gravi, quod impoſuit nobis, tum ſerviemus tibi.* Hæc acerba populi querela & audax poſtulationo valde ingrata ac moleſta fuit Rehabeamo; forte etiam inopinata accidit. Quis enim ſuſpicaretur, populum auſurum tam audacter conditiones regi præſcribere, tam impudenti calumnia Salomonem, modo defunctum, proſcindere; procul dubio ſtatim iræ ac indignationis plenus fuit Rehabeam. Sed tamen ſe reprimat, reſpondet tantum: hanc rem accuratiorẽ requirere deliberationem: jubet ergo, ut poſt trium dierum ſpatium redeant reſponſum a ſe accepturi. Interim ipſe deliberat primo cum *Senioribus*, patris conſiliariis, qui ei auctores ſunt ut indignationem diſſimulet, populo non ſevere & duris verbis ſed mitius & humilius reſpondeat; ſic enim fore ut eorum animi leniantur. Sed Rehabeamo fervido juveni in pleno ætatis vigore, regis feliciffimi filio in aula educato, adulari & ſe ſubmittere neſcio, Seniorum conſilium, tamquam nimis mite nec ſuæ majeſtati congruum diſplicuit. Illud ergo deſerens ad *juniores*

fe confert Confiliarios, qui fecum adoleverant: hi, ut juniores folent, fervore magis quam prudentia feruntur, tantam populi ingratitude & audaciam non mollibus remediis leniendam, fed duriore refponfo ac afperioribus remediis coercendam ac castigandam cenfent, ut difcant in pofterum Regem revereri. Ex horum itaque confilio imprudens Rehabeam acerbè & fevere populo hunc in modum refpondit vl. 14. *Pater meus grave reddidit jugum veftrum, ego autem superaddam jugo veftro: pater meus castigavit vos fcuticis, ego vero castigabo vos flagellis aculeatis.* Hoc imprudens regis refponfum ftatim arripit X tribuum populus; mox in hæc tumultuofa erumpunt verba, vl. 16. *quæ nobis portio in Davide, non nobis hæreditaria poffeffio in filio Ifai, ad tentoria veftra o Ifrael, jam provide domui tuæ David!* Atque his magno clamore dictis Regem cum fuis deferunt, abeunt cum fuo Jeroboamo, proprium fibi electuri Regem, nullo unquam modo eo adducendi, ut fe domui Davidicæ denuo fubjiciant.

§. 16.

Quicumque hanc hiftoriam paulo accuratius examinaverit, & ad animum revocaverit, quæ fuprà dicta funt, is fe non facile

de æmulatione Israelitar. mutua. IOI.

cile adduci patierur ut credat, veram causam, ob quam Israelitæ a Rehabeamo defecerunt, fuisse *durum Salomonis jugum - a successora non levandum sed aggravandum*: Sed dicenda clarius adhuc certiusque demonstrabunt, illud de quo querebantur merum fuisse prætextum, eum tantum in finem prolatum, ut sub specie juris a regno Judæ deficerent. Si Rehabeam vel mitissime respondisset, parum tamen promovisset, nam antequam responderat aut querelas audiverat jam certum populo erat Jeroboamum Regem confingere; alias enim capitalem hunc Salomonis hostem, ipso vivo rebellantem & ad regnum aspirantem non reduxissent ex Ægypto. Omnes docti & sapientes norunt veras rerum causas ut plurimum latere, cum quæ publice proferuntur sæpe numero meri sint prætextus & fictæ rationes. POLYBIUS, TACITUS alique prudentiores historici, inter veteres pariter ac recentiores, sæpe causas veras a prætextibus sedulo distinguunt, ut notum est. Ego vero nullus dubito hic adseverare, querelam de gravi & molesto Salomonis jugo proorsus iniquam & falsam esse; causam autem veram & principalem defectionis fuisse eam, quam dixi, æmulationem. Salomonis regnum nobis in historia ubique describitur tamquam lætum, quietum, nullis

bellis nullis intestinis seditionibus turbatum, felix & omni parte, quantum fere humana in hac terra conditio, beatum, adeo ut Judæi sub nullo alio rege tanta felicitate gavisi fuerint. Regnum Davidis, etsi felix, tamen bellicosum ac turbulentum erat, sed nulla hoc respectu de Salomone poterat esse querela. 1 Reg. IV, 20. 25. Sub eo, mercatura & commercium cum aliis gentibus, antea Judæis fere inusitatum, maxime floruit, indeque immensæ opes ac divitiæ supra fidem magnæ non tantum ad Regem sed & universum populum redundarunt. 1 Reg. X, 21. & seq. 2 Chron. I, 12. & seq. Recte JOSEPHUS *Al. VIII. c. II. p. 49.* de Salomonis ævo: *mira incremento auctæ sunt res Hebræorum & tribus Judæ, populo ad agrorum colendorum curandorumque studium converso. Nam pace potiti, neque bellis, neque turbis intestinis distracti, ac præterea optatissima libertate ad satietatem usque fruentes, omni cura & cogitatione in hoc incubuerunt, ut sua quisque augetet & majoris pretii faceret. Tum in S. historia quam apud Joseph. verba maxime emphatica accumulatur ad summam hanc felicitatem pro merito describendam. Cum ergo populus pace gavisus mercaturæ & agrorum culturæ deditus maximis divitiis ac opibus abundaverit, gravi*
ac

de æmulatione Israelitar. mutua. 103.

ac intolerabili jugo utique pressus non fuit.

§. 17.

Sed tamen dices : reges splendidi & magnifici semper populo graves sunt, Salomo cum tot regniis tam splendide lauteque vivens, tot magnifica palatia & templum adeo magnum ac excellens, ut merito in terræ miraculis recensatur, extruens, utique maximos sumtus facere populumque *vimis tributis* exhaurire necesse habuit : speciem hoc habet, sed evanidam, nam si vel maxime gravia tributa dare debuerint Judæi, poterant hoc facile, cum divitiis affluerent. Qui quæso argentum Hierosolymæ vile potuit esse instar stanni vel lapidum, si cives tributis fuerint exhausti? Verum præterea ipsa historia clare contrarium testatur, ipsum nempe impensas illas maximas fecisse ex *tributis peregrinarum gentium*, quibus imperabat, ut innuitur 2 Reg. V, 1. & 4. & diserte JOSEPHUS *A. l. VIII. c. II. p. 419. Erant autem regi & alii præfecti, qui & Syrorum & alienigenarum terræ omni, a fluvio Eupbrate Ægyptum usque pertingenti, præerant, egentibus ipsi tributa colligentes. Atque isti regis victui in singulos dies ejusque convivii conferebant similia quidem coros triginta &c.*

G 4

Ad

Ad Templum vero maximum thesaurum
 immensasque opes jam præparaverat David
 1 Chron. XXIX. Jugum ergo Salomonis
 non fuit grave tributorum habita ratione.
 Ast forte *Judeos* ad opera *molesta & ser-
 vilia* coëgit, multis enim servis, & operariis
 indigebat ad stipenda illa, quæ ædificavit
 palatia: Sed & hoc historię contrarium est,
 nam ad ea usus est *peregrinis*, qui inter
 Israelitas debebant, 2 Chron. II, 16. 17.
 2 Chron. VIII, 7. & seq. ubi vs. 9. clare
 dicitur Salomonem ex filiis Israelis nullos
 fecisse servos ad opus suum, quia illi erant
 viri militares & principes &c. Ad militiam
 & officia honoratiora adhibebantur *Judei*,
 de dura autem militia nullo modo queri
 poterant. JOSEPH. *A. I. VIII. c. VI. p. 46.*
 idem narrat, dicens peregrinos adhibitos
 fuisse *πῶς τὸ δουλεύειν καὶ τὰς οὐκ ἐπιτελεῖν ἔχουσιν*
 &c. ubi addit τῶν γὰρ ἰσραηλίων οὐδεὶς δουλεύει.
Hebræorum enim nemo serviebat. Quemad-
 modum igitur Sesostris, Ægyptiorum
 Rex, narrante DIODORO Siculo, *Biblioth.*
I. I. p. m. 52. Templis a se ædificatis inscri-
 bi curaverat *οὐδὲς ἐγγέντων ἐστὶν ἀδρα μὴ καὶ οὐκ*
indigenarum nemo. huc laborem impendit;
 ita quoque vere Salomo facere potuisset,
 adeo ut & hæc querelæ causa sublata sit.
 At, inquires, forte *severus nimis & iniquus in*
Judicio fuit: mirum sane hoc foret, si
 idem

de æmulatione Israelitar. mutua. 105

idem ille, qui in aliis rebus omnibus civi-
um saluti, prosperitati & commodis provi-
dit, se mitem lenemque præstitit, in Judi-
cio crudelem se gessisset Tyrannum. Hi-
storia quoque reclamatur, cum ubique ejus
summa prudentia & æquitas, primo non
tantum iudicii actu sed & deinde probata,
laudetur, nec fors Judæorum tum adeo læ-
ta ac beata fuisset, ut describitur. Bene
rursus JOSEPHUS *A. l. VIII. c. II. p. 416.*
*Summa pacis tranquillitate deinde republi-
cam admittit, nihil ei obstante adolescen-
tie fervore; quo minus vel Justitiam coleret
& leges custodiret, vel qua a patre moritu-
ro acceperat memoria conservaret: &c.* Æ-
tate jam provecior deflexit quidem ex ni-
mia in peregrinas mulieres indulgentia a
recta Deum colendi ratione, sed nusquam
accusatur de regno male administrato aut
conscientiarum Tyrannide, neque id cri-
men Israelitarum animis fuit obversatum,
dum de eo querebantur. Propter hanc
causam Deus quidem imperium in XI tri-
bus ejus filio eripuit, non autem Israelitæ
propterea defecerunt. Nihil ergo ingrati
Judæi de Salomone querendum habuerunt,
multo majore jure de Davide queri potuis-
sent. Iniquum est eorum iudicium, im-
pia & rebellis exostulatio? Schebæ regina
rectius multo, quam ingrati subditi, de eo
G 5 judica-

judicavit 1 Reg. X, 8. & seq. *Felices homines tuos, felices servos tuos, qui tibi perpetuo adstant; & sapientiam tuam audiunt, benedictus sit Jehova, Deus tuus, qui te delectatus est; ita ut collocarit in folio Israelis, pro amore perpetuo in Israelem; & qui te constituit regem, ut jus diceres, justitiamque exerceret.* Rehabeam quidem male egit, quod Seniorum consilium non fuerit secutus, illi enim optime populi indolem & studia norant, æmulationem ac conspirationem tribuum dudum senserant, ut suo responso non obscure indicant; sciebant nihil remedii superesse ad Schisma evitandum populumque a malo proposito abducendum, quam mollia verba & ampla promissa; propterea suaserant Regi, ut quam mitissime responderet, & ostenderet se paratum ad omnia populi vota executioni danda: Sed tamen, licet Rehabeam imprudenter ac importune responderet, æquum erat ei, populi tractandi ignaro; vel propter *Salomonem patrem & illius in Israelitas beneficia veniam indulgisse*, ut recte Abias filius ejus in oratione, quam tribuit ei JOSEPH. A. I. VIII. c. XI. p. 452. Ne jam dicam Israelitas impudenti in patrem ejus calumnia ac iniqua postulatione hoc responsum ei extorsisse. Ipsi juniores consiliarii senserant etiam molimina populi, quæ per vim coër-

coërcenda confesant, ne; si Rex se in imperii initio subditis subjiceret; Regia majestas vilesceret, forte etiam putarunt populum minis posse coërceri ac a proposito absterreri. Desinite ergo nunc Israelitæ de duro Salomonis jugo queri, larvam vobis detraxi; *invidia, æmulatio & prava ambitio* vestros animos fascinarunt; hæc vera causa est, ob quam nunc a domo Davidis deficitis, ac tristissimo Schismate rempublicam laceratis & pessundatis!

§. 18.

Schisma hoc, ex æmulatione ortum, funestam & prorsus lethalem reipublicæ attulit cladem; vires ejus per illud valde imminutæ ac fractæ sunt, inde ab hoc tempore exterorum rapinis patere cœperunt. *Sisacus* Ægypti rex, statim quinto post anno Rehabeamum bello adortus, multas munitas civitates cepit ac Templum & domum regiam spoliavit, ægre magno ære dicam an auro pacem redemit infelix Regis felicissimi filius. Tam cito splendor, gloria & felicitas, quæ sub Salomone vigeant, evanuerunt; Templum haud ita pridem constructum auratis, quibus ornatum erat, instrumentis carere cogitur. 1 Reg. XIV, 25. 2 Chron. XII, 2-12. Populi a Davide devicti sensim defecerunt *Syri, Idumæi & Moa-*

Moabite. Sic Deus illa tribuum divisione usus est ad rempublicam debilitandam, ut Judæi suorum criminum poenas lucrent, ut non obscure indicatur 2 Reg. XVII, 20. 21. ubi præterea de *Feroboamo* dicitur וַיִּבְרֹךְ יְהוָה אֶת-יִשְׂרָאֵל אֶת-יְהוָה. Verbum אֶת-יְהוָה non intelligentes Mesoretha mutantum sciscnat in יְהוָה. & יְהוָה depulit: sed vulgata lectio bene se habet; verbum אֶת-יְהוָה Arabes nobis conservarunt, apud quos فَوَّ inter alia notat *terrui, deterrui*, quod hic bonum sensum dat: *deterrebat Feroboam Israelem a Jehova*, quo minus nempe eum sequeretur ac Hierosolymæ coleret. Timebat enim, ne, si populus Hierosolymam propter sacra frequentaret, rursus ad domum Davidicam deficeret, hinc id calide impedivit, & Israelitas omni modo a cultu Jehovæ publico & legitimo, Hierosolymæ exertendo, absterruit: vel sic tamen impedire non potuit, quo minus multi legis tensors cum Juda in gratiam redirent, ut sub *Asa* factum legimus 2 Chr. XV, 9. quando multi ex *Ephraïmo, Menasse & Simeone* ad *Judam* defecerunt, cui malo se opposuit *Baësa* 2 Chron. XVI. Judæ quoque Reges religionis prætextu, Israelitas allicere conati sunt, exemplum cape ex *Abia* 2 Chron. XIII, 8. Cæterum hostili modo

de æmulatione Iſraëlitæ. mutua. 109

modo ut plurimum ſe invicem tractarunt Juda & Iſrael, inque propria ſævientes viſcera ſe invicem continuis bellis attriverunt. Baëſa & Aſa per omnem vitam ſe infeſtarunt 1 Reg. XV. 16. 32. *Amafia* Judæ rex, ob victoriam de Idumæis ſuperbiens, *Joſum* Iſraelis ad prælium provocavit, ſed valde infeliciter, cum ab eo victus, captus, ſpoliatus & non niſi datis obſidibus dimiſſus ſit 2 Reg. XIV. Horrenda deinde clade affecti ſunt Judæi ſub *Achaſo* & *Pekab* Remahæ filio, conjuncto cum rege Syriæ 2 Chron. XXVIII, 5. Centum & viginti millia uno die proſtrata, & ducenta millia hominum abducta ſunt captiva, qui tamen interceſſione prophetæ *Obedi* libertate donati & remiſi ſunt. Præterea *Zicri* potens *Ephraimita* tunc interfecit *Maſſeam* regis filium, & *Azrikamum* antecellorem domus ejus, atque *Elkanam* ſecundum a Rege. Illa diviſio, odium & inimicitia durarunt uſque ad deſtructionem Regni Ephraimitici; & Schiſma non niſi poſt exilium Babylo- nium coaluit. Ex dictis abunde patet defectio- nem X tribuum a domo Davidica ex æmu- latione & invidia ortam, præcipuam cau- ſam fuiſſe ruinæ reipublicæ & populi Ju- daici. Deus enim ea uſus eſt ad Judæo- rum debilitationem & deſtructionem, ut graviſſimorum criminum pœnas luerent.

*Odium, invidia indeque orta divisio tribuum durarunt quidem usque ad exilium ac destructionem totius Judæorum reipublicæ, sed in exilio & post illud prorsus cessarunt; reduces in patriam omnem hanc æmulationem prorsus deposuerunt, id quod dudum ante clarissimis verbis a prophetis prædictum erat. Præter vaticinia supra jam prolata huc pertinet locus Zach. X, 6. & seq. Sed in primis manifesta omnique animadversione digna est prædictio Ezechielis cap. XXXVII, 16. qua docemur omnes tribus rursus coalituras in unam rempublicam, in unum regnum, adeo ut omnis divisio prorsus cessaret; omnem tribuum æmulationem abolitum iri clare quoque dixerat Jes. XI, 13. loco supra jam citato. Quæ vaticinia omnia etiam eventu comprobata sunt. Sub Cyro Hierosolymam redierunt tribus *Juda & Benjamin* una cum Levitis, quibus se nonnulli quoque ex X tribubus adjunxisse videntur. *Esdræ II.* Sed deinde plures, JOSEPH. *A. l. XI, c. V. p. 560.* narrat, quod *Esdras* litteras, quas a Rege Artaxerxe acceperat, quibus ipsi potestas dabatur cum Judæis redeundi in patriam ad Hierosolymam templumque instaurandum, quod eas litteras in-*

de æmulatione Jſraelit. mutua. III

inquam, ſive earum ἀντίγραφον miſerit in *Mediam* ad omnes gentis ſuæ homines, hoc eſt *ad X tribus*, & quod omnes vehementer lætari ſint cognita regis erga Deum pietate & erga Eſdram benevolentia: En jam ſpecimen mutuae amicitiae; nec Eſdræ amica invitatio effectu caruit, nam inquit JOSEPH. πολλοὶ δ' αὐτῶν, καὶ τὰς κτίρας ἀναλαμβάνοντες, ἤλθον εἰς Βαβυλωνίαν, παθόντες τὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ θόρον. *Multi ex illis cum re ſua familiari Babylonem ſe contulerunt, ut qui Hieroſolumam revertendi deſiderio tenebantur.* Omnes tamen deinde communi *Judeorum* nomine comprehenſi ſunt, facta denominatione a tribu *Juda*, quæ prima reverſa erat, ut idem JOSEPH. p. 565. Cæterum ſignum ſublatae æmulationis habemus in eo, quod Eſdras Iſraelitas amice invitaverit, quod omnes lætati ſint, denique, quod multi cum Eſdra Hieroſolumam ſe contulerint. Licet vero nonnulli ſe Judæ ac Benjamin junxerint, omnis tamen multitudo Iſraelitarum ſive X tribus manſerunt voluntarie in exilio, ut ibid. p. 561. nulla ergo integra tribus ſed multi ex omnibus reverſi ſunt, quod ſufficit. Præterea illi ipſi, qui in exilio manſerunt, amicitiam cum Judæis in patriam reverſis coluerunt, quotannis in feſtis majoribus Hieroſolumam frequentarunt, & hac parte ſe unam
cum

cum illis gentem demonstrarunt. Sublata
 divisionis indicium quoque in eo est, quod
 nomen Israelis, quod durante Schismate
 tantum X tribubus dabatur, nunc rursus
 de Juda & Benjamine æque ac de omnibus
 Jacobi posteris adhibeatur. Hisce addatur,
 non potuisse æmulationem obtinere post
 reditum ex Babylónico exilio, cum quod
 nulla integra tribus, præter supra memo-
 ratas, redierit, tum quod Ephraimitarum
 terra maximam partem esset occupata
 a *Cuthæis*, sive *Samaritanis*, ut recte Cl.
 VITRINGA ad *Jes. XI. p. 352.*

T A N T U M.

IV.

JOH. PHIL. CASSELIIP.

OBSERVATIONES

PHILOLOGICÒ ANTIQUARIÆ

DE

SUE IN DIVINATIONIBUS

ET

MYSTERIIS MAGICIS

AD

JES. LXV, 4. ET LXVI, 17.

ARGUMENTUM.

§. 1. *Porcus in Mysteriis Magicis. Explic. Jes. LXV, 4. & LXVI, 17. Mòs frequentandi sepulchra, & pellibus animalium in Templis incubandi ad exploranda futura, & morbos curandos. Sus & mus ad februa apud Orient, Efas murium, suilla, Hercules somnialis. §. 2. Sus in Auguriis apud Cyprios & Lacedam. Stryges porca averruncantur, de Lilith, varia puerorum terriculamenta & divinationum genera ex porcis. §. 3. Mysteria magica in Papatu ope suum, St. *Tbelmus* phænomenon marinum. S. *Blafus* & S. *Antonius* curatores gregum & porcorum castratorum. Porci S. *Antonii*. Mysterium magicum, ut porci quemque Sequantur. Alia. §. 4. Metamorphosis demonum & homi-*

hominum in porcos. *Protei variaz mutationes.*
 Lycanthropia. §. 5. Homines libidinosi & im-
 püsi post hanc vitam mutantur in suos secun-
 dum gentiles & Turcas, item Chinesæsa.

§. I.

Inter immensa, quibus Ebraeorum popu-
 lus a summo Numine donatus est, bene-
 ficia, häud ultimum meretur locum, quod
 & de cultu vero sibi exhibendo non tan-
 tum persacerdotium prospexerit, sed &
 certa ad Religionem veram factam rectam-
 que conservandam & ad seros nepotes pro-
 pagandam, media ordinaverit. (a) His
 tamen egregiis mediis non obstantibus,
 gens illa non tantum ab avita religione, to-
 ties occasione data deflexit, sed & omnium
 idololatriæ deditorum orientis populorum
 cultus inter Israelitas citius ocius inuale-
 scere cæpit. Testantur illud tot Propheta-
 rum Judæis a vero Deo apostasiam oppro-
 brantium loca, quibus amplius inhærere
 non volupe, cum hac vice ritus illos spe-
 cialissimos in locis Prophetæ contentos de-
 libare, & ex antiquitate illustrare libet.

Por.

(a) Cam laude hoc argumentum exsecutus est
 JER. FRIDERICI *diff. de studio gentium, spe-
 ciatim Ebraeorum, in patria tuenda Religione.*
 Lips. 1718.

Porcum in mysteriis Magicis olim adhibitum fuisse Viri docti ex JESAIÆ cap. LXV. 4. elicere volunt, Locus ita se habet:

הושבים בקברים וזנצאדים יליט
האכלים בשר החזיר ופרק פגלים כליהם:

Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & jus abominationum est in vasis eorum. Interpretes fere omnes consentiunt, hic agi de *Necromantias* sive *Πορμαντιὰς* nefando ritu, quo futurorum cognoscendorum cupidi noctu apud sepulchra in speluacis, (b) lucis tenebricosis, delubris aut solitariis locis versabantur, ut vel evocarent manes, & fato functorum umbras, vel somnia de futuris & morborum remediis

H 2

diis

- (b) Mos enim magorum & veneficarum erat frequentare sepulchras, ut ossa mortuorum adhiberent ad usus sceleratos & execrabiles OVID. Epist. VI. *Heroid.* v. 89.

*Per tumulos errat, passis discincta capillis
Certaque de tepidis colligit ossa regis.*

Plura collecta vides apud J. PASSERATIUM in *Propert.* p. 436. PHIL. PICINELLUM in *Lumina. Resp. ad Jes.* l. c. p. m. 547. Nasamonēs apud parentum sepulchra mansuetudo propria oracula captare solebant, teste TRATULIANO cap. 57. de *Anima.* p. 306.

diis captarent, pellibus (c) sacrificiorum incubantes. CELEB. SPENCERUS de *Legg. Hebr. Ritual.* p. 137. ex hoc prophetæ loco concludit, *Porcum animal magis fuisse*, & ethnicos carnis sullæ vel jusculi e carne confecti comestione, tanquam sacramento & ritu magico se Dæmoni consecrasse,

- (c) De more Veterum pellibus animalium in Deorum templis & sepulchris incubandi, dormiendi & res futuras explorandi agunt JOH. NICOLAI *disquis. de substratione vestium cap. VI. p. 100 104. Giffæ 1701. 12. G. DU CHOUL. de Relig. Vett. Rom. p. 261. VILHERRI Disputat. Acad.. T. 2. p. 255. CONRINGIUS diff. de Incubatione in Janis Deorum medicina causa olim facta Helmst. 1659. & in Opp. recusa. A. M. SALVINIUS in notis ad Inscriptiones Florentinas a Gorio editas. p. 292. Florent. 1727. fol. C. FRID. HUNDERTMARCK in *eleg. diff. de Artis medica per agrorum apud Veteres in vias publicas & templa expositionem incrementis, sect. II. p. 17. Lips. 1739. PITISCUY in Lex. Antiq. Roman. voc. Somnium & Incubare*; de morborum mediis explorandis agrorum in templis dormientium J. MEURSIUS ad *Lycophr.* p. 88. præsertim in Templo Aesculapii in urbe Epidaurō, MARMORA *Oxonienf.* p. 109. In Inscriptione apud SPONIUM in *Miscell. Erud. Antiq.* occurrit *Hercules Somnialis*, qui ægrotos ad ædem ipsius se conferentes, in somnio de ægritudine curanda monebat. p. 101. & apud REINESIUM *Inscript.* p. 600.*

se, & δαίμονιαστὴς evasisse, quod amplius probat ex binis *Pauli Veneti* locis, carnis scilicet Dæmoni oblatæ jusculum partem haud exiguam in ceremoniis gentium magicis & idololatricis antiquitus habuisse.

Alter Prophetæ priorique parallelus locus legitur, *Cap. LXVI, 17.* חֲמֻקְדָּשִׁים

וּמִסְתַּחֲרִים אֶל הַגִּנּוֹת אַחַר אַחַר בְּתוֹךְ אֲכָלֵי בָשָׂר הַחֹזֵר וְהַשֹּׁקֵץ וְהַעֲכָבֵר יַחֲזֹר

Qui sanctificant se, & qui mundant se in hortis, post unum, in medio (horti;) comedentes carnem suillam, & abominationem, atque murem; simul consumuntur, dixit Jehovah. Doctiss. VI-

TRINGA in Comment. ad h. l. p. 894. ex utroque loco non directe demonstrari posse vult sacrificium porcinum, sed mentionem tantum hic fieri esus carnis suillæ, non oblationis. Et cum frædifragi in posteriori loco non tantum dicantur suillam edere, verum etiam mures, (d) dubium censeatur, an mures vel oblatis sint Diis vel in februis usum habuerint, licet viri docti, ut SELDENUS de Diis syris L. I. c. VI.

H 3

p.

- (d) De Porca & mure spud Orientales inter februa adhibito: vid. SCHEDIUS, de Diis Germ. p. 132. SAUBERTUS de Sacrif. cap. 23. p. 521. JOH. MARSHAMUS Can. Chron. p. 539. STENCERUS l. c. p. 338.

p. 106. & SPENCERUS l. c. hoc ex illo loco adstruere velint.

Quod vero esum *suilla* attinet, de quo heic Propheta loquitur, certe nullo unquam tempore Judæi se criminis hujus reos magis fecerunt, quam Antiochi Epiphanis ætate, qui Syrorum Rex partim blandis verbis, & pollicitationibus, partim etiam minis ac suppliciis diris Judæorum quam plurimos eo adegit, ut abnegato ritu patrio Græcum adoptarent, ac spreta lege Mosaica, carne *suilla* vescerentur, quæ omnia uberius in *Maccabæorum libris* descripta leguntur. Judæos enim ad gentilium idololatriam pronissimos, eorum etiam ritus sacros stante templo primo spontanee imitatos esse, judicatu est facilimum; & demonstratu. *Vid. LAKEMACHERI Observ. Philol. P. IV. p. 39.*

Esium vero *mirium summus* BOCHAR-TUS *Hieroz. P. I. L. III. c. 33. p. 1015.* refert ad morem Orientalium, quo mures agrestes עכבר *achbar* dictos, his populis in deliciis fuisse probat. Conf. D. MILLII *Dissertt. Sel.* loco mox citando. Incolas urbis Calechut Indiæ *mure* ac pisce sole exusto vesci, tradit LUD. VARTOMANNUS *Navigatt. & Rer. Indic. L. V. c. 6. p. 272.*

Mures

Mures & glires apud Romanos etiam in deliciis fuiſſe, & in conſeptis & doliſe eum in finem alios, patet ex PLINIO *Hiſtor. Natur. L. VIII. cap. 82.* unde MARTIALIS L. III. *Epigr. 58.*

Somniculoſos ille porrigit GLIRES.

Romani colebant *Apollinem Sminthium*, a *muribus* dictum, de quo ejuſque vera etymologia & cultu ahibetur. vid. OZZELIUS *ad Minut. Fel. p. 182.* Bœotios Apollini *Par-nopio* Sacra feciſſe a *mure*, qui apud Æoles *μαρποπιον* dicitur, teſtatur JUL. AURELIUS *de cognom. Deorum Gentil. L. I. 4. Tomo IV.* J. G. *Claufingii Juris Publ. Roman. p. 38.* Mos tamen ille apud Romanos menſæ *mures* imponendi ſub conſulatu M. Scauri legibus cenſoriis coërcitus & impeditus fuit, teſte PLINIO L. XXXVI. c. I. ad utrumque Plinii locum conferatur HARDUINUS, vid. J. BRUYERINUS *de Re cibaria. L. XIII, 33. & 34. p. 553.* FR. M. GRAPALDUS *Onomaſt. L. I. c. VII. p. 116.* J. H. URSINI *Analecſta S. P. I. L. I, 10. p. 15.* J. P. LOTTICHIIUS *ad Petron. p. 23. & 96.*

Quin *mures* ad manteian referebant, eosque futura præcognoscere credebant, conf. J. C. DIETERICI *Antiquitt. Bibl. V. T. p. 460.* PITISCI *Lex. A. R. voc. Mus. Me-*

moratū est dignum quod OVIDIUS *Fast.* L. II. 571. *sq.* narrat, ubi de Feralium festo agit, cum *Deæ Tacitæ* sacra facerent, ibi ab anu thura tria reposita fuisse sub limine, qua *mus* sibi iter fecerat. CAR. NEAPOLIS *Anapt. ad b. l.* p. 89. refert hoc ad detractores maledicos & quorum linguam ratione vita functorum compellere volebant. PHILASTRIUS *in Catal. hæret. oap.* XII. ex Philistæorum *aureis muribus* F. SAM. VI. finxit hæreticos, qui ab ipso *Musoritæ* (e) dicuntur, & sorices coluerunt, quos quia CEL. BOCHARTUS pro hæreticis Christianis habuit, ille merito vapulat a FABRICIO *in Annotatt. ad Philastr.* p. 26. Ad bina hæc Prophetæ loca ex antiquis ritibus illustranda, scilicet ex febris, lustrationibus, sacrificiis porcinis, omnibus fere Diis Deabusque oblati; latius hic divagari possem, nisi ea omnia in antiquitatibus meis de *sacrificio porcino* per capita distributis & partem adhuc ineditis fusius essent expedita, & explanata. Cæterum evolvere non pigebit ad illa, dissertationum cum cura elaboratarum trigam sive quadrigam, scil. THEOPH. GRABNERI *diss. 2. de Sacris Judæorum peregrino in hortis ritibus*

(e) De Musoritis, qui *mures* colere vid. SEDENUS *de Diis Syris.* p. 106.

His. Witt. 1710. NIC. GERH. MEIER *de*
 מן *sive uno Deo Assyriorum ab Esaia re-*
jecto ad Es. LXVI, 17. sub praesidio J. Conr.
Schrammii. Helmst. 1734. DAV. MILLII
Dissertatt. sel. no. VI. p. 265. sq. Traj.
 1743. 4.

§. 2.

Quemadmodum vero Augurum disci-
 plina ex quatuor generibus constabat, ex
avibus, earum scilicet volatu, occentu, &
 tripudio, ex *caelo*, qua parte aliquid se o-
 stentaret, unde divinationem instituerent;
 ex *divis*, & denique *terrenis animalibus*.
 Ex his omnibus Augures auspicia capta-
 bant, cujus disciplinae Romani veteres erant
 observantissimi. Inter animalia (f) *Sus* non
 infimum locum habebat, exque eo, vete-
 res, nescio quid, divinabant. Sic PAUSA-
 NIAS L. VI. non longe ab initio, p. 455.
 refert, *Cyprios* inspectis suis primam
 divinasse. *Vetus est*, inquit, *& ab initio*
instituta ex boedis, agnis, vitulis, aruspici-
na, SUBM PRIMI OMNIUM CYPRII addi-
dere. IDEM in Laconicis affirmat ex *apro*
 divinarum esse: *Apud Lacedaemonios noctur*

H 5 na

(f) J. J. HAFNERUS in *diff. de Auguriis Vett.*
 inserta A. C. ESCHENBACHII *Dissertt.*
Academ. No. IX. p. 551-596. nullum ex por-
 cino genere augurium annotavit.

*na inter ephebos Sacra fiunt. Committunt
ii ad pugnam in illis Sacris APROS CICU-
ROS DUOS. Solet vero usu evenire, ut utri-
us clasfis aper victor discesserit, ea de juvenum
budis in plataneto palmam auferat. UBBO
EMMIUS Vett. Græcia T. III. p. 89.*

Romani in sacris Magicis Stryges (g) no-
ste pueros in cunis infestantes averruncari
porca

- (g) Huc pertinent varia terricamenta, quibus ad pueriles animos in obsequio continendos uti veteres ethnici solebant, ut *Lamia*, *Gongo*, *Mormolyca*, *Empusa*, & alia monstrorum nomina terrorem incutientia, sub tutela & adjumento Celeb. & Eruditiss. Göttingensium Musarum Statoris J. M. GESNERE pluribus descripta a J. C. L. BRUGGEMANNO in *diff. de Terriculis puerorum*. Göt. 1745. J. P. PFEIFFER & BEYER in *thes. philol.* (priori) T. I. p. 651. & 656. Nocturnorum horum præses spectrorum *Hecate* erat, teste J. MEURSIUS in *Lycophr.* p. 93. edit. Pott. Striges illæ & volaticæ ob nocturnum volatum dictæ a TERTULLIANO de *Pallio* p. 34. conf. SALMASIUS ad *b. l.* p. 444. Commentum hoc ethnicorum de Strigibus nocturnis ubera lactantibus pueris præbentibus, originem duxisse quidam volunt ab uxore prima Adami *Lilith*, de qua MOYNE *Varis* S. T. 2. p. 456. sq. A. AUSTEN (*diff.*) *Frias questionum* p. 3. *Rintel.* 1688. SELDENUS de *Diis Syris* p. 174. & BAYERUS *ibid.* in *not.*

porca immolata (†) credebant. OVIDIUS
L. VI. *Fast.* 158.

*Spargit aquis aditus, & aquæ medica-
men habebant*

EXTAQUE DE PORCA CRUDA BIMESTRE TENET.
*Atque ita noctis aves extis puerilibus
inquit*

*Parcite: pro parvo victima parva cadit.
Cor pro corde precor, pro fibris sumite
fibras,*

Hanc animam vobis pro meliore damus.

D. MILLII *Diff. Sel.* p. 156.

Aliud divinationis ex *apro* genus recen-
set ZONARAS apud P. F. ARPE *de Talism.*
& *Amuletis* p. 41. Alexander nempe Im-
perator Leonis philosophi frater, magos
rogans, an diu regnaturus esset, audivit

EX

nott. p. 296. FRISCHMUTH in *Thef. Phil.*
T. I. p. 869. GAFFARELLUS in *Curios. in-
aud.* p. 215. & MICHAELIS in *nott. ib.* p.
365. CELEB. & irreconciliatus J. C. SCHLÆ-
GERUS *meus. Illustriss. Ducis Saxo Gotbani a
consillis aulicis; Sc. rei nummariz tam antiquæ
quam recentioris promus condus, in eleg.
diff. de Diava Lyfzov p. 64. sq. Hamb.*
1735. 4.

(†) Præter alia antidota, ut allium, & carmina
quædam, de quibus C. NEAPOLIS *ad l.*
Ovid. cit. p. 261.

ex illis, se diu victurum, si *apro*, qui in theatro ex ære factus erat, dentes & pudenda apponerentur, quia ea figura tua est, quæ e regione sita est Leonis fratris tui. IDEM *ibidem* p. 42. refert, *Aprum Caledonium* ex ære tusum, (Herculis fuisse statuam a Lysimacho sculptam), quo *Alexii Angeli* Imperatoris conjugem *Euphrosynam* magiæ deditam usam, atque alijs statuis, quibus membra decuti jusit. &c. Memoranda est divinatio THEODATI *Gothorum Regis*, curiosius futura scrutantis; Jusisse scilicet insigni vanitate Judæum hominem *porcos triginta*, parvis ædificiis tribus occludi, ac decimo cuique nomina Gothorum facere, & Imperatoris præfectorum, indeque ad certum diem quiescere. Peractis vero uti erat injunctum, omnibus, ad præstitum Theodatus cum Hebræo *porcos* pergat invisere: ubi mortuos comperit, quibus Gotorum facta erant nomina, vivos autem, quibus erant præfectorum nomina imposita. Verum setas e dorso defluxisse, quarum viseretur dimidium. Quo sane conjectatum, fore ut Romani exercitus aboleretur dimidium, Gotis ad internecionem occisis. RHODIGINUS *Antiq. Lect.* c. 35. p. 723.

§. 3.

In Ecclesia Romana, sicut Exorcismorum & Benedictionum larga copia datur, & proventus illarum uberrimus est, adeo ut per singulos annos & anni dies escas non solum & quicquid victui necessarium, sed etiam animalium vivorum carnes ejus adolæ consecrent; ita etiam in conservandis gregibus, illusionibus & portentis instructi sunt, uti mira quædam de subolci cujusdam præstigiis, ut gregem porcorum sartum tectumque conservaret; narrat GEORGIUS PICTORIUS *Isag. de Dæmon. sublimi* Subulcum se quendam fuisse, qui in baculo pastorali scedulam nomine D. BLASII inscriptam habebat, cujus baculi vi & potentia, *porcos suos ab omni taporum vi & raptu tutos credebat*, ac tantum scedulæ numinis tribuebat, ut etiam porcos in agris solos pascendos abigeret. Contingente tamen quodam tempore cum gregis pastor abesset, & quidam præteriens dæmonem custodire vidisset, illique dixisset, quid ipse hic custodiret, qui hominum salutis persecutor foret pessimus? respondit *porcos (h) custo-*

(h) Porcos familiare dæmonum pecus appellat
TERTULLIANUS cap. IX. de Pudicitia. p.
m. 562.

custodio, retulit alter, cujus jussu? *dæmon* inquit, stulti pæstoris confidentia. Nam scedulam quandam suo bacillo inclusit, cui divinam adseribit virtutem, vel inde quorundam *Sancti Blasii* nomine est inscripta; & eos porcos suos a luporum injuria defendere contra legem suam credit, mihi falsa superstitione in hærens: ubi cum per me fuisset vocatus, & denuo vocatus, & non comparuisset, me *Sancti Blasii* vice huc custodiendum contuli. Ut enim semper libens Dei & sanctorum vices gero; ira & nunc libentissime pro suo S. Blasio illi porcos custodio, ut stultum hominem in sua vana confidentia extollam, ac roborem, ac eo perducam, ut talem scedulam pluris quam Deum faciat. MART. DELRIO P. III. *Disquisition. Magic.* p. 928. En Diabolum sanctorum operæ & ministerio invigilantem! Et cui non dictus hylas singulis sanctis sua propria in Papatu officia data; ita S. THELMUS (i) invocatur a nautis, quando naves eli-

(i) S. *Thelmum* enim sub quodam in aëre vel in antennis vel malo viso phænomeno cernere & invocare solent. A. M. MYLLERI *Inf. Peregrinus in Jerusalem* p. 18. 19. ANT. SEPP & ANT. BÖHM Soc. *J. Reisebesch. aus Hispan. nach Paraguvia.* p. 65. DECHALES T. IV. *Mundi Ad aërem.* p. 692. J. M. LANCIUS

eliduntur, vel de naufragio timent; & s. BLASIIUS Martyr & Epifcopus, ut imbecilliora animalia contra crudeliora tueatur; ſic mulier quædam ipſum rogaffe dicitur, ut ſibi *porcus* a lupo abſtractus redderetur, qui precibus mulieri fuerit reſtitutus. Sic etiam St. *Antonio* cura caſtrationis animalium, ut equorum, afinorum & *porcorum* propria eſt, eumque invocant, ut animalibus illis ſub ſuo præſidio præſtet ſanitaris auxilium. Dignus hoc munere ſanctus! Quare porci STO. ANTONIO conſecrati, inviolabiles & ſagaciores aliis porcis. Item porcos St. Antonii campanella ſignatos, in domus priores nunquam revertentes. (k) aut reverſuros, pro ut faciunt alii porci, qui fuerunt ipſorum conſolidales, quæ nugæ & Dæmonum præſtigie leguntur in FELICIS MALLEOLI *tractatu de Exorcismo*, T. II. *Malleorum quorundam*

de Natura & præſagio Dioſcurorum nautis in tempeſtate apparentium, adjecta CAM. SYLVEſTRI Interpretationi *Anaglyphi Græci*, Romæ. 1720. 8.

- (k) Apud veteres magos nefandus eſſe mos etiam in uſu erat, quo efficiebant, ut porci, quem vellent, ſequerentur; Medicinam ad hunc dolum adhibitam PLINIUS *Hiſt. Nat. L. XXIX, 4.* indicat: *Tradunt magi, Jocinere muris elato porcis in fico, ſequi dantem id animal.*

dam Maleficarum p. 387. *Frankof.* 1582. 8.
 (1) Ita fratres & sodales ST. ANTONII facillime & sine nummis comparare sibi possunt vicinorum sues, campanella illius signatos, ne *Antoniani* hi importuna sua mendicitate hominibus molestissimi esse cogantur, & larga manu non dantibus ex templo ignem St. Antonii minari. Hunc in finem superstitiosuli singulis annis *porcellum*, qui vulgo eis in picturis appingitur, *bene saginatum* illis dant, ut hoc pacto gratiam eorum & preces ad Deum promerentur. Vid. JOH. WOLFFIUS *Lectio. Memorab.* Tom. II. p. 946. *edit. poster.* Sic in JEREM. SIMONIS *Eilenburgischen Chronick* p. 215. asseritur, *denen Antonius München hat ein jeder Hauswirth jährlich ein fettes Schwein, und eine Kanne voll Bier geben müssen.* Simile quid refert L. H. HÆVECKER in *Chronica und Beschreib. der Städte Calbe &c.* p. 114. de pago *Brumby* in ducatu *Magdeburgico*, quod ibi ante bellum tricen-

- (1) Ideo etiam insigne horum fratrum *porcus* est. Nec negligendi sunt *rhythmi germanici* ex J. A. LONICERO *apud Doctiff. Kappian* *diss. citanda* p. 25.

*Ein blaues Creutz und wagers Schwein
 Soll stetig am und bey ihn seyn.*

cennale LIV. incolæ fuerint, welche im Pabsthum schuldig gewesen seyn, dem heiligen Antonio ein Schwein zu halten, und zu ernehren, welches denen Tempelberren zuständig gewesen. &c. Plura alia lectu dignissima de Antonianis his eorumque sodalibus porcis docte congescit J. E. KAPPIUS in *diff. de Antonianis seu fratribus S. Antonii.* Lips. 1737.

§. 4.

Priusquam rei huic finem imponamus addere lubet, Veteres credidisse, & etiam superstitioni nimium deditos recentiores, tam *Dæmones* (m) in quamcunque voluerint formam, sese transformare posse, quam homines ab iis mutari, & etiam *porcorum* spe-

(m) JAMBlichus cum in finem affirmat apparitiones siue phasmata Deorum simplicis esse, sed Dæmonum varia. *de Myster.* L. II c. 3. p. 41. De varia apparitione Dæmonum legendi BARTHOL. de SPINA in *Quest. de Strigibus* cap. VI. p. 488. & Spirituum, HEIDEGGERI *Dissert. Sel. T. 2. p. 97.* CAMBARI *Hora subces. cent. II. c. XV p. 58.* J. J. WOISSARDUS de *divinatione & Magicis præsigiis*, cap. X. M. DELRIO *Disquis. Magic.* L. II. *quest. 26. p. 225. sq.*

specie (n) apparere, ut luculentum hac de re testimonium affert MICHAEL PSELLUS *de Operatt. Daemonum*. p. 115. Ποτε μὲν ὡς ἀνὴρ ἐμφανίζεται, ποτε δὲ πρὸς γυναικὶ μεταβάλλει μορφήν, ὡς λέων τεθιμνύται, καὶ ὡς περδαλις ἀλλάσσεται, καὶ ὡς ἀπὸ ΣΙΣ ἀγρῶτος εἶφορμα, καὶ αὐτὰ ποτε δοκῆς πρὸς ἀσπίδα μεταπίπτει σχῆμα. Ex quo fit, ut *Dæmon nunc quidem viri specie appareat, (o) nunc in mulieris formam transmutetur, quin ut leo animetur; ut pardalis infiliat, ut aper irruat, & si quando ei placuerit, in utris figuram convertatur; &c.* Ita etiam *Diabolus in figura Porci per populum exiisse*, cum Ecclesia Arianorum catholice consecraretur, in loco suburbæ prope Romam, introductis in eam sancti Sebastiani & S. Agathæ reliquiis, dicitur apud

(n) *Urforum specie & asinorum dæmones olim aliquando apparuisse dicuntur: vid. J. CROJII Specimen Conjecturarum & Observat. in quadam loca Origenis, Irenæi &c. p. 15. 21. 1632. §. absque loco.*

(o) NIC. HENELIUS in *Opp. Wratisl.* p. 306. refert: "Alexandro VI. Papa ægrotante ministrum ad consulendum librum magicum missum; qui Satanam invenit habitu Pontificis indutum, felle Pontificis insidentem, dicentemque, *Ego sum Papa!*" Itane Cacodæmon mentiris filii lucis & Christi in terris unci Vicarii imaginem! Dic mihi eam tenebris quæ sit communio luci?

IPUD MARIANUM SCOTUM in *Cbronico*
 I. I. *Scriptorum Rev. German.* J. PISTORII,
 & B. G. STRUVII p. 621. Quid quod dæ-
 mones pravi non tantum varias animalium
 figuras induunt, sed etiam in comitatu &
 satellitio suo secum habere dicuntur *feras*
noxias, & sanguvoras, & truculentas ἄ-
 γηρα βλαβερὰ, καὶ αἰμοβόρα καὶ αἰγία. JAMBLI-
 CHUS de *Myfter.* L. II. c. 7. p. 48. Mo-
 golis subditi; sive Asiæ cis Gangem incolæ
 in eodem fere erroris hærent luto, qui,
 quamvis unum tantum agnoscant Deum,
 miras tamen de eo sovent fabulas: Eum
 videlicet in mundo diversas induisse figuras,
 ut *Piscis, testudinis, porci, &c.* teste A.
 ROGERIO in libro belgico, *Opene Deure-*
tot bet Heydendom, L. II. c. 3. p. 119. qui
 singulari cura studio illud ex Brachmano-
 rum Theologia recensuit, de quo nos alibi
 pluribus acturi. Ita etiam arte Magica (p)
 homines mutari in varia animalia dicuntur,
 ut BERNH. STEPHONIUS apud J. B. GAN-
 DUTIUM in *Descript. Poeticis* p. 606.

I 2

E

- (p) Quo modo maleficæ & Dæmones homines in
 bestiarum formas transformant, exponit
 JAC. SPRENGER in *Malleo Malefic.* T. I.
 p. 296. sq. SCHOTTUS in *Phys. Cur.* L. I.
 c. 26.

— — — *E sepulchretis domum
Remeare functa corpora, & vulgo cavis
Volitare formis; frontis humanæ modo
Animas ferarum terga sevarum truces
Induere setis horrida, & solis vagas
Errare campis.*

Quomodo Ulyssis focii in sues pharmaco Circes conversi enarrat HOMERUS L. X. *Odyss.* v. 239. sq.. Incolæ urbis Arabiæ *Ailab*, natione Judæi, ob profanationem sabbathi in porcos & simias mutati dicuntur. LA ROQUE *Beschreib. der Reise nach Palestina* &c. p. 252. (Lips. 1740. 8.) Ita *Proteus* in varias animalium (q) species mutatus, apri etiam figuram representasse legitur apud HERACLIDEM PONTICUM in *Al-*

- (q) Homines etiam in *lupos* verti & rursus sibi restitui rebantur, quam *Metamorphosin* nuncupabant *Λυκανθρωπία*. *Lycanthropiam*, de qua Veterum plurima & recentiorum loca collecta sunt apud Celeb. quondam Viadrinæ theologum & Historicum J. C. BECMANUM in *diff. quæ Miscellanea Historica* inscribitur p. 1. sq. Francof. 1662. SCHOTTUM in *Physica curiosa* L. I, 26. §. 5. PRÆTORIUM in *Weltbeschreibung* &c. p. 317. WIERUM de *prestigiis Daemonum* L. V. 10. p. 647. ANTHYSIUM *Exercit. Miscell. cap. XVI. in CRENII Fasciculo IV. Opuscul. p. 506.*

Allegoriis Homeri, p. 490. Διὰ τὴν μὴ το
 πρὶν ἂν Φυσις ὁ Πρωτεύς, ἕως πολλὰς, ἐμερίζετο μαγ-
 φας ὑπο τῆς προνοίας διαπλαττομένως.

Ἦτοι μὴ πρώτιστα λέων γινετ' ἠγυγιεος,
 αὐτὰρ ἐπειτὰ δράκων, καὶ παρδαλις ἠδὲ μέγας
 ΣΤC.

*Quo circa PROTEUS, qui una prius natura
 fuerat, in multas deinde species a providen-
 tia formatus dividitur.*

*Principio est visus speciem subisse leonis,
 Mox aper, inde draco fieri, fera pardalis
 inde.*

Latinorum poetarum Principes itidem Pro-
 teum in omnia rerum miracula se transfor-
 mantem prædicant. HÆRAT. L. II. *Satyr.*
 3. 71.

*Effugiet tamen hæc sceleratus vincula
 Proteus,
 Cum rapies in jus malis videntem alienis,
 Fiet APER, modo avis, modo saxum, &
 cum volet arbor.*

OVIDIUS L. VIII. *Metam.* v. 730.

*Sunt, quibus in plures jus est transire fi-
 guras:*

Ut tibi, complexi terram maris incola,
 PROTEU.

Nam modo te juvenem, modo te videre
leonem,

Nunc VIOLENTUS APER; nunc, quem te-
tigisse timerent,

Anguis eras: modo te faciebant cornua
taurum.

§. 5.

Neque minus homines post hanc vitam secundum malas passiones suas puniri, illorumque animas in varia illorum animalium, aut volatilium corpora transire, quæ simili affectu vel inclinatione gaudent, gentes revelationis divinæ non participes credebant. Unde Rhadamanthus Iudex infernalis homines luxui & gulæ deditos in *sues* transformare dicitur apud CLAUDIANUM L. II. in *Ruffin.* v. 487.

At qui desidia semper vinoque gravatus
Indulgens Veneri, voluit torpescere luxu
Hunc SUIS IMMUNDÆ pingues detrudit
in artus.

TIMÆUS LOCUS in fine libelli de *Anima mundi* fuit hæc de re ita sermocinatur, & concinna quadam imagine integrum fe-
 re

re suppliciorum systema exhibet, quæ homines post hanc vitam subire oportet. p. 566. Λεγουτο δ' ἀναγκαιώς καί τιμωριαι ξιναι, ως μετενδουμενών των Ψυχων, των μὲν διωλων ἐα γυναικεια σπαντα, ποθ' ὕβρι ἐκιδόμενα. των δὲ μαιφοτων, | ἐς θηριων σωματα, ποτι κολασιν. Λαγων δ' ἐς Συων ἢ κακρωι μαρφας: Κουφωι δὲ και μετωρων, ἐς πτηνων ἀεροπορων, ἀργων δὲ και ἀπρακτων ἀμαθων τε και αἰετων, ἐς των των ενυδρων ιδιαν. *Hac igitur de causa hoc concedatur, quod necessario commemorantur peregrina supplicia, quasi animas commigrent ultro citroque in varia corpora: Ignavorum quidem in corpora muliebria, corporibus tributis ad ignominiam: Homicidarum in ferarum corpora, ad penam & supplicium: LIBIDINOSORUM, IN SUUM VEL APORUM FORMAS. Levium & temeraviorum hominum in species volantium animantium, quæ in aère solent versari: segnium denique otiosorum, imperitorum, stolidorum, in aquatilium speciem. Ab ethnicis ad FURCAS hæc hæresis etiam transit, ut colligitur ex ALCORANO Sur. V. §. 69. p. 107. edit. Reineccii: An enarrabo vobis aliquid pejus hoc circa retributionem pænæ apud Deum? Ille, cui maledixit Deus, & itatus est contra eum, & fecit ex iis simias & PORCOS, & coluerunt Tagut (id est Satanam.) Quod confirmat RICAUTIUS, qui ex A. BOBOVIO*

Christiano Turca refert, "qu'il y a de
 „Turcs, qui croient que les ames des hom
 „mes, qui meurent, entrent dans les corp
 „des betes, dont le temperament aproche
 „le plus de celui du corps qu'elles viennent
 „de quitter," &c. *Etat present de l'Empire Ottoman* p. 406. conf. BAYLII *Dictione*
voce Hali-Beigh, T. II. p. 685. ET CHINESE
 SES, cujus rei notabile exemplum extat
 apud BOLLANDUM in *Vitis Sanctorum*
Mensis Januar. T. I. ad 15. Jan. c. 4. Oderi-
ricum in Monasterium Camsanae urbis in regno
Chinensi a monacho invitatum, & in virida-
rium deductum, mox ad sonitum campanulae
vidisse ex adfite monte prodeuntem ingentem
diversorum animalium catervam, respondisse
que quarenti Oderico monachum, haec ani-
malia omnia ad pastum congregari, moxque
prandio brutali finito ad campanulae sonitum
interiora montis repetitura esse: non autem
aliud esse, quam NOBILIVM VIRORVM AN-
NIMAS, eosque se amore Dei hic pascere.

TANTUM.

***

V.

THOMÆ VIEROOT,

V. D. M. WORMERIENSIS

DISQUISITIO IN LOCUM,

UBI

GEHASI DONA DOLO MALO

à NAAMANE ACCEPTA

REPOSUIT

AD 2. REG. V, 24.

§. 1.

Infidelissimus ille Elisæi servus Gehasi, voti sui compos factus, atque sat magno thesauro per fraudem ab Imperatore Syrorum, Naamane accepto ditatus, jam ab itinere redux non ausus fuit sese cum hacce præda coram Hero suo sistere. E re sua duxit argentum & vestes mutatorias in loco quodam securo reponere, quem locum delineaturus SPIRITUS SANCTI Amanuensis hisce utitur verbis יָרַבְתָּ אֱלֹהֵי הָעָם.

§. 2.

Verba hæc δὲ LXX. ita reddunt καὶ ἤλθεν
eis τὸ σκευαστήριον, quossecutus Vulgatus habet.
I 5 cum-

cumque venisset jam vesperi. In versione JUNII & TREMELLII legitur: Sed cum pervenit ad clivum.

DEODATUS hoc modo transtulit, *quando egli fugiunto alla Rocca.*

GALLICA VERSIO *Et quand il fut venu en quelque lieu secret, sed in margine notat, ou au guicher de la porte.*

LÜTHERUS, und da er kam gen Ophel.

BELGÆ, Als hy nu op de Hoogte kwam.

§. 3.

Cuique textum inspicienti Hebræum facile liquet Scriptorem Sacrum hic non adeo notare tempus quo, quam quidem locum, ad quem venit Gehasi, atque hunc ab eo dici *Ophel*, Hebr. **הפ**, quod non attendentes Græci LXX, vel nescientes, quem locum hic per illud *Ophel* intelligi posse, significationem **תו הן**, quod *Caliginem* denotat, arripuere, atque illud tanquam tempus vespertinum, caliginosum definiens intellexerunt; quos securæ sunt versiones Vulgata & Gallica, quæ tamen posterior sibi non satis constat, dum in margine habet *ou au guicher de la porte*, quo ipso ostendit ei verosimile esse hic intendi locum.

§. 4.

§. 4.

In hocce uno fere omnes, quos mihi per curtam meam supellectilem inspicere licetum fuit, Interpretes consentiunt, locum hunc fuisse *clivum aliquem*, sive *locum editum*: Sed qualis in specie fuerit clivus, & ubi situs, de eo maximum apud eos offendi sententiarum divortium.

JUNIUS & TREMELLIUS existimant fuisse clivum, sive collem præpuriorum in *Gilgal* juxta Jos. V, 3. coll. v. 9. & in vicinio Hierichuntis Orientem versus c. IV, 19. prope Jordanem 2. Sam. XIX, 15. hac ducti ratione, quod Elisa *Gilgate* habitasset juxta 2. Reg. IV, 38.

FR. BURMANNVS, *Avus*, in opere belgico dicit, fuisse vel *prope Gilgal*. vel *prope Samariam*, sed ita ut potius inclinet in eorum sententiam, qui locum hunc collocant *prope Samariam*.

DIODATI opinatur rupem hanc esse *atceri* vel *munimentum*, situm in regione viæ vel illius loci, ubi commorabatur Eliza.

PETRUS MARTYR intelligit locum *eminentem*, sed de ejus situ nihil addit, quem secuti sunt quamplurimi inter recentiores;

§. 5.

Forſan quis putabit non tanti intereſſe, num ſciamus, accurate hujus loci qualitatem ſitumque, atque adeo nos a moleſta abſtinere poſſe diſquiſitione. Lubens concedo abſque ſalutis detrimento nos hæc poſſe carere ſcientia: nemo tamen ſanus & hoc inficias iverit, ſi tantum ea, quæ ad ſalutem ſunt ſcitu neceſſaria, prætereaque nihil indagatiōe dignum cenſendum, pleroſque jam dudum magni nominis atque eruditione præclariffimos viros oleum atque operam perdidiffe. Quid! nonne omnia, quæ in Sacra leguntur pagina noſtra inſcriptione digniſſima cenſenda, quæ ſapientiſſimus S. S. Auctor, Spiritus Sanctus procul dubio non ſine graviffima ratione ſcribi curavit & juſſit?

§. 6.

Sed ad rem: Loci nomen, uti jam dictum, eſt juxta textum Hebr. *הַיְוֹ אֹפֶל*, & quidem cum *בְּיַד בְּנֵי חֵבְרוֹן*, ut loquuntur Hebræorum filii.

Vox hæc Ophel præter hic loci etiam occurrit 2. Chron. XXVII, 3. XXXIII, 14. Neh. III, 26. 27. XI, 21. Jeſ. XXXII, 14. Mich. IV, 8. atque omnibus hiſce locis ut
no-

nomen proprium loci cujusdam in urbe Jerusalem, ubi commorati sunt Nethinim, venit. Ast etiam circa illud Ophel Doctorum omnium consensum frustra quæres Ector. Nam LIGTFOOTUS, Anglus Doctissimus, illud quidem pro monte habet in *descript. Templi Hierosol. Opp.* T. I. p. 557. sed juxta RELANDUM in *Palæstina* p. 855. absque solido fundamento, qui in generalioribus hæret, vultque fuisse locum ad Austrum Templi, qua in re DRUSIUM habet consentientem, quippe qui ad Mich. IV, 8. dicit esse locum in urbe Jerusalem. *Cel. 1. c.* VITRINGA in *Comment. ad Jes. XXXII, 14.* per Ophel intelligi vult clivum Orientalem montis Sionis proprio muro circumdatum & à Sione separatum ad meridiem Templi excurrentem ad murum usque Orientalem; neque ab hoc dissentit M. COCCEJUS, uti videre est in ejus *Lexico voco- luy* & *Comment. ad Ps. XLVIII, 3.*

§. 7.

Nos quod attinet, in ea sumus hæresi, æque hic *Ophel* nomen proprium esse loci, ac in omnibus iam supra citatis S. S. locis. Qualis vero, & ubi locus hic Ophel situs fuerit ex circumstantiis erui debet, quare operæ pretium erit hæc accuratius investigare. Circumstantias ruminanti apparebit, has exigere

142 Thomæ Vieroot Disq.

1. Locum hunc fuisse non procul a domicilio Elisæ, inde enim Gehasi directe ivit ad sese coram Domino suo sistendum. 2. Reg. V, 25.

2. Talem fuisse in quo Domus juxta vl. 24.

3. Fuisse locum nomine Ophel notum, saltem cui nomen illud competebat, quia cum η demonstrativo dicitur *illud Ophel*, ibid.

§. 8.

Horum requisitorum primum atque tertium evertit sententiam eorum, qui putant fuisse civum præputiorum in Gilgal in vicinia Hierichuntis ad Jordanem versus Orientem. Quamvis enim Eliza juxta cap. IV. duplex fecerit miraculum in Gilgal, minime tamen sequitur, eum ibi fixum habuisse domicilium, vel tempore adventus Naamanis ibidem fuisse commoratum, quemadmodum hujus sententiæ patroni volunt. Contra ex descriptione puellæ Israeliticæ, quam heræ suæ dedit de Propheta, quem asseveravit sanaturum Naamanem a lepra, si se coram eo sisteret, liquet Elisam, si non aliorum muneris causa vocaretur, fixum in urbe Samaria habuisse domicilium V. Cap. v. 3. Quin & hoc tempore jam heis fuisse Prophetam ex toto
con-

contextu facili negotio erui potest. Qui enim tam cito scire potuisset Regis, ob Syriaci per litteras petitionem de sanando ser-vo suo conturbationem, nisi ponamus prope aulam Regis ejus habitaculum. Quod si sit, cum etiam hoc tempore Samariæ habitasse nemo est, qui pernegare ausus fuerit, quia ex historia S. constat, a tempore Omri (qui montem a Semer emit, atque ei inædificatæ urbi nomen Samariæ dedit, ibique locum residentiae, venia sit verbo, fxit) omnes Israelis Reges in Samaria aulam habuisse.

§. 9.

Hisce addo, hunc clivum in Gilgal nusquam in S. S. nomine Ophel venire, tanquam clivum illum inter & locum nomine Ophel semper & ubique insignitum convenientiam dari non posse, cujus causa hic hoc nomine nuncuparetur.

§. 10.

Idem illud Ophel quod in citatis supra locis venit, hic minime intendi quisque facile dabit, qui animadvertit Ophel illud situm fuisse in urbe Jerusalem atque adeo procul a domicilio Elisæ, quod in Samaria fuisse jam evicimus.

§. 11.

Quid itaque? me Judice Ophel hoc in urbe Samaria quærendum est. Non me latet nullibi siue sacram historiam siue rerum Hebr. scriptores talis loci Ophel dicti mentionem injicere. Verum enim vero quamvis hoc quidem impediatur apodictice loci situm & qualitatem demonstrare, illud tamen ipsum nomen huic loco inditum fundamentum præbet vero simillimæ conjecturæ, quam jam Lectori benevolo communicare non erubescimus.

§. 12.

Si ea sc. sunt opinione tria illa requisita supra §. 9. ex circumstantiis textus elicitæ exigere, ut Ophel hoc in ipsa urbe Samaria collocemus, & quia hanc ob rem ipsum illud Ophel, quod in omnibus aliis locis, hic intendi nequit, talem locum intelligamus, qui cum illo Hierosolymarum fano usque adeo convenit, ut recte hic nomine illo appellari queat.

§. 13.

Ut itaque hujus loci qualitatem firmoque cognoscamus, agedum, examinemus Ophelis illius Hierosol. qualitates. Scilicet de Ophelle Hierosol. legimus habitasse ibidem
Ne-

Nethinim Neb. III, 26. Erant hi propagi-
nes Gibeonitarum illorum, quos Josua ad
vilissimum Sanctuarii ministerium condem-
navit, ut ligna cæderent aquasque hauri-
rent Jos. IX, 23. hocce nomine præcipue
noti, postquam David atque Principes eos
dedere ad ministrandum Levitis Ezr. VIII,
20. atque hinc constaret Ophel illud haud
procul a Templo collocandum esse.

§. 14.

Nomen חַנְיָ si peritissimis in linguis O-
rientalibus viris credere fas est, derivan-
dum a verbo, quod *spernere, fastidire* si-
gnificat, [*] forsan locus hic sortitus fuit
pro

(*) Verbi hujus notionem nuperrime diligen-
ter admodum erutam dedit Cl. SCHROE-
DERUS, Philologus Goninganus Doctissi-
mus, in *Observat. Selectis ad Origines He-
braicas c. IV.* docens primariam potestatem
hujus verbi esse positam in notione *tumen-
di*, hinc חַנְיָ *tumor, locus tumens* pro *tu-
mulo* vel *colle*. Verisimile itaque non est
hunc clivum a contemptu vilissimorum ejus
habitatorum nomen accepisse. Cetera, quæ
Pl. Rev. Auctor, variis eruditis scriptis ver-
nacula sua editis celebris, de *Ophel-Samaria*
habet, placent, præsertim, quod Ophel
hoc cum illo *Hierosolymarum* comparaverit,
quia maxime probabile, Samaritiam per æ-
mula-

propter contemptum habitatorum vilissimæ conditionis, quibus binis decretis conjugium cum genuinis Israelitis interdictum fuit, quorum alterum, licet temporarium ab ipso Josua conditum fuit, alterum deinde a Davide restauratum semper observari debebat ob illam Gibeonitarum crudelitatem, quæ hæud alia ratione quam suspendio septem filiorum Sauli placari poterat, notante NICOLAI ad SIGONIUM *de republ. Hebr. L. V. c. VII. p. m. 499.*

§. 15.

His perpensis subnata mihi est conjectura, locum hunc ubi Gehasi venit, atque thesauros reposuit, habitatum fuisse a vilissimis sanctuarii Baalis in Samaria ab Achabo constructi ministris, non procul ab Idoli illius templo dissitum, & a contemptu quoque vilissimorum ejus habitatorum Ophel dictum.

§. 16.

Obstare huic conjecturæ mihi quidem videbantur loca 2. Chron. XXVII, 3. & XXXIII, 14. ubi de duobus Regibus Jothamo & Manasse in eorum laudem narratur, eos

multitudinem a Regibus Israelil ad formam urbis Hierosolymæ constructum fuisse.
N. B.

cos Ophelis murum probe restaurasse & quam maxime extrulisse, ex quo possit inferri, Principes hos locum hunc Ophel non contemptu, sed curæ suæ dignissimum habuisse. Verum enim vero habeo, quod huic difficultati respondeam. Scilicet, ex situ Ophelis hujus prope Templum cum appareat illum fuisse ad montem Sion, cujus partem Templum occupavit æque ac arx regia, munimentum illud a Davide Jebusitis ereptum, arque hinc urbs Davidis dictum, haud a verosimili nobis abluere viderur, Reges illos e re sua duxisse murum Ophelis hunc in finem restaurare & ut propugnaculum erigere, ut mons Sion ab omni parte contra primum hostium impetum tanto magis securus esset: addo, licet hoc modo temporibus sequentibus elatum & munitum fuerit Ophel, hoc tamen haud impedire, quo minus ob contemptum vilissimæ conditionis incolarum nomen Ophel a contemptu sit sortitum.

§. 17.

Eodem modo de loco, ad quem venit Gehasi, dicere possumus, illum, quamvis a vilissimis habitatum hominibus, tamen quia proximus fuit sanctuario Baalis dilectissimi illius idoli, regięque aulæ, etiam a Regibus Israelitarum in sui securitatem mu-

nitum fuisse; quorsum forsan respexit: Deodatus, vocans Ophel, Arcem vel Munimentum.

§. 18.

Et revera talis locus videtur commodus, ut eo se contulerit Gehasi ad ibi in domo aliqua fidelissimi amici vel consanguinei thesaurum reponendum; sibi persuasus illum ibi securum neque facili negotio ab herro suo detegendum esse.

§. 19.

Admissa hac nostra per conjecturam hypothese; denique Scriptor Sacer non immerito locum, quem sibi Gehasi elegit thesauri male parti conditorium, nomine Ophel descripsit. Docuit nimirum eo ipso, huncce a ministro veri Dei Apostatam, jam Mammonis per avaritiam ministrum factum; sese in omnibus gessisse tanquam Satanae mancipium; quippe qui castris Veri Dei relictis ad Baalis ministros transivit, hisque potius se quam fidelibus Dei servis credidit.

§. 20.

Neque hoc mirum cuique videri debet: Etenim si ad domum unus ex Prophetarum filiis hunc derulisset thesaurum ibique fer-

servandum dedisset hic absque dubio talem injustitiæ Mammona abominatus fuisset, Elisam de servi sui infidelitate atque impietate monuisset, atque ira scelus illud facill negotio per viam ordinariam detectum fuisset. Hoc ab iis, qui cum Propheta Viro illo Dei extraordinario nihil commune habebant, haud erat timendum, quippe, qui materiam gaudii in hac ipsius Prophetæ servi infidelitate inveniebant, quæ ipsis videbatur factura ad minuendam Prophetarum Dei existimationem.

§. 21.

Elucet autem in hac re provida Dei gubernatio, quæ negotium hoc ita direxit, ne quid detrimenti caperet ministerii sui dignitas, cresceretque potius per extraordinariam Divinamque sceleris commissi detectionem. Interim & Gehasi exemplo suo docuit, filios hujus seculi prudentiores esse filiis lucis in generatione sua.

T A N T U M.

VI.
E J U S D E M
DISSERTATIO THEOLOGICA.
DE
VANITATE
CONAMINIS GEHASII
AD
FALLENDUM MENDACIO PROPHETAM
IN
2. REG. v, 26.

§. I.

Reposito in Ophel thesauro, illico Gehasius, ne mali quid suspicaretur Herus, se se ad eum contulit, cui percontanti undenam veniret, præscripta respondit frontè, *servus tuus neque hic, neque illic fuit*, atque ita Elizæum persuadere conatus est, occupationibus se quotidianis affixum mansisse. Sed mendacium esse refugium vanitatis, atque in hocce negotio suum ipsum fefellisse magistrum, rerum eventus docuit; etenim Propheta non ita facile se mendacio deludi posse declarat
dicen-

dicendo, *Nonne cor meum tecum ibat, quando vir ille &c.*

Non est mihi animus in totum hoc comma prolixum perhibere commentarium, verbis tantum prioris periodi revera *δυσωσι-
τας* lumen aliquod adferre conabor. Ea in textu Heb. ita se habent לֹא לְבִי הָלַךְ
כְּאִשְׁרָי וְגו' atque

a LXX. Græcis hoc modo vertuntur.

οὐχὶ καρδία μου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ.

Verſio latina (VULGATA) ita habet:

Nonne cor meum in præſenti erat, atque ita potius ſenſum quam verſionem verborum exhibet.

JUNII & TREMELLII; *Non abierat animus meus.*

Italica DIODATI, *Il cuor mio non era egli andato là.*

Germanica LUTHERI; *Wandelt nicht mein Herts.*

Gallica, *Mon coeur n'estoit il pas alle là?*

Belgica, *ging niet myn Hart mede.*

§. 3.

In hiſce verſionibus omnibus ſupponi
K 4 dicen-

videmus, verba textus Heb. non tantum in genere ellipticam continere orationem, sed & in specie; in iis esse ellipsin particulæ, litteræ, aut notæ interrogationis; dum hic, ubi nulla particula, littera, aut nota interrogationis occurrit, ea per modum interrogationis legunt.

§. 4.

Quamvis jam dudum in ea fuerim sententia, non facili negotio in S. S. ellipsin verbi &c. invehendam esse; (a) atque ambabus amplectar ulnis, non temere in Sacro codice Hebræo interrogationes esse admittendas, ubi nulla exstat interrogandi nota, nec indicium: non tamen temeritatis notam inaurere ausim tantis de re litteraria ac Theologica bene meritis viris, qui hic, uti & alibi, particulæ, litteræ, aut notæ interrogationis ellipsin admiserunt; cum persuasum mihi habeam, præstantissimos illos viros omnes, qui hæcce verba elliptice, uti &, qui per modum interrogationis acceperunt, illud fecisse, quia fecus bonum, scopoque dicentis Prophetæ satis facien-

(a) Hoc & in Dissertatione belgico idiomate conscripta ad Ps. XXII, 30. observavi vid. *Bundel van Godgeleerde Oeffeningen 2. Deel* p. 523.

facientem in his sensum non deprehenderunt.

§. 5.

Pace tamen tantorum virorum palam profiteor, me nullam hic videre necessitatem cogentem ad ellipticam confugere orationem, aut verba per modum interrogationis vertere; contra in ea sum opinione, verba uti jacent in textu Heb. absque ellipsi, & positive esse vertenda, hoc modo, *non ivit*, aut, *ambulavit cor meum*, utpote, quæ ita absque ellipsi, & positive sumpta, perspicuum satis, scopoque Prophetæ non minus convenientem fundant sensum, quam qui ex sententia eorum, qui hic ellipsin statuunt, & interrogationem invehunt, eruitur. Quod si evicerim, facile assensum mihi dabit doctorum chorus. Scopum itaque Prophetæ definire, atque ad illum hujus dicti sensum, tam juxta aliorum, quam juxta meam examinare explanationem, jam nostrum erit opus atque labor.

§. 6.

Scopus Prophetæ in tota hujus 26. commatis pericopa non difficile est detectu: Scilicet in eo est Elizæus, ut ab una parte infideli suo servo detegat conaminis sui ad

scelus mendacio tegendum. vanitatem, ab altera parte ei perpetrati sceleris indecentiam &c. ob oculos ponat, atque ita viam sternat ad justam ipsi pœnam denuntiandum.

§. 7.

Priorem hujus scopi partem hisce absolvi verbis, *Non ambulavit cor meum, cum vir ille &c.* plerique adfirmare non dubitabunt interpretes: hinc, siue verba, *non ambulavit cor meum*, positive accipiant, & ita vertant, *non abiit cor meum a te*, id est præfens fuit; siue per modum interrogationis legant, & vertant, *nonne ambulavit, vel iuit cor meum tecum*, id est, revera cor meum tecum iuit, unanimi consensu hanc nobis eorum dant explicationem: „dicere „vult Propheta, tam clare scio, quid in „hocce contigerit occurso, acsi corpore „præfens adfuisssem.

§. 8.

In unum tantum mihi incidere contigit SEB. SCHMIDIUM, qui, quamvis non plane videatur ab hac abhorrere sententia, tamen verbis hisce alium eligit dare sensum, atque ita eorum scopum ab hoc nostro diversum ponere: hæc enim sunt Viri docti verba in suo ad h. l. commentario. „Possset „quidem de revelatione & scientia tam cla-
„ra,

„ ra, quasi: præfens fuisset & simul ambu-
 „ lasset Propheta cum Gehasio ut Chald.
 „ & Kimchius, malim tamen subaudire
 „ מנני vel מנני q. d. nonne cor meum
 „ ambulavit a me, h. e. nonne præ dolore
 „ vita & mens, cujus sedes cor, a me fere
 „ discesserunt, & me deseruerunt, cum in
 „ Spiritu Dominus mihi revelaret, quod
 „ Naaman tibi obviam irret? Ut hac ratio-
 „ ne non tantum mendacii Gehazium Eli-
 „ za convincat, sed & indignationem suam
 „ exponat, ostendatque, rem quidem le-
 „ vem visam Gehazio, sed sibi nimis in-
 „ dignam atque gravem, quæ propterea in-
 „ signem mereatur pœnam. Certe & R.
 „ Levi observavit subaudiendum esse מנני.
 „, quanquam longe alium sensum fecit. Est
 „, autem oratio interrogativa למה, pro למה
 „, ut recte David Kimchi, licet R. Levi pro
 „, simplici negativo accipiat. Estque interro-
 „, gatio pro assertione, unde Chald. in Spi-
 „, ritu Prophetiæ indicatum est mihi.,

§. 9.

Ad hanc *Seb. Schmidii* paraphrasin no-
 tare possem, nimia parrhesia Virum
 doctissimum adfirmare, hic esse duplicem
 ellipsin, non tantum notæ interrogationis
 הן sed & vocis, & quidem definite תו מנני
 pau-

patris tamen tantum jam dicam, me nul-
lum videre, undenam huic phrasi, *non abiit
cor meum*, hunc adplicuerit sensum, nisi
forte putaverit, hanc phrasin esse opposi-
tam illi, qua dicitur *anima rediisse* intra
eum, qui ex morte ad vitam ab Elia fuit
restitutus, viduæ puerum. 1. Reg. XVII,
21. 22. At hoc validissimis probari nequit
rationibus: quia & hisce verbis indigna-
tionem suam ob turpe factum Gehasii de-
clarare velle Prophetam, non facile cui-
quam probabitur, cum in posteriori id ab
Elizæo fieri hemistichio in aperto sit.

§. 10.

Priorum explicationem quod attinet,
lubens ei adstipularer, si modo persua-
sum mihi haberem verba לֹא לְבִי הָלַךְ
ita esse vertenda, *non abiit cor meum a te*.
Vel per modum interrogationis, *nonne cor
meum tecum iuit*. atque istud, animus me-
us tecum fuit, dicere: probe novi quid
factum sit. Sed hic mihi hæret aqua; non-
dam enim hætenus mihi probatum dede-
runt eruditissimi hujus sententiæ defen-
sores, illud לֹא לְבִי הָלַךְ esse ellipticam
locutionem dicentem, *cor*, sive, *animus
meus tecum iuit*. Multo minus illud, *animus
meus tecum iuit*, significare, *probe novi
quid*

quid factum sit. Quænam enim hæc est consequentia? quia favor, & cura mea a te non recedit, quamvis corpore absens sim, ideo probe novi, quid me absente apud te fiat.

§. II.

Non me latet, hujus sententiæ patronos ad duo N. T. loca provocare tanquam simile loquendi genus continentia, nimirum ad 1. Cor. V, 3. ubi Apostolus: *Ego quidem absens corpore, præsens autem Spiritu, jam judicavi ut præsens.* & ad Coloss. II, 5. ubi sic habetur: *nam etsi corpore absens, sed Spiritu vobiscum sim, gaudens & videns ordinem vestrum &c.*

Illustrissimus enim ille HUGO GROTIUS verba Prophetæ nostri interrogative vertens, *nonne cor meum præsens erat?* addit, id est, videbam ita intus in animo. Simile loquendi genus 1. Cor. V, 3. 4. atque ad hunc locum ita scribit: Dicit se absentem corpore, spiritu vero præsentem, id est, animo, ideo quod omnia viderit, quæ ibi gerebantur, ut Elizæus quæ se absente faciebat Giezi 2. Reg. V, 26.

Commentarius *Ambrosio* inscriptus, notante J. CRUCIO, ad Coloss. II, 5. huc refert, quod virtute Spiritus omnia viderit, quæ

quæ apud Colossenses fierent. "Si, inquit, Spiritus Elizæi Prophetæ vidit fraudem Giezi euntis ad Naaman Syrum &c. quanto magis Apostolus, eæ quæ dixerat, poterat in Spiritu videre? major enim fuit gratia in Apostolo, quam in Prophetis." Illum sequitur ANSHELMUS & LOMBARDOUS: nec videtur displicere ZANCHIO. (b) Et sane (ita pergit CROCIVS) non profus improbable, si de Spiritu non permanente, sed transeunte accipiatur. Apostolos enim semper absentes vidisse, quæ passim fierent, minime probabile &c. in eadem & est sententia CLEMENS STRUSSO in h. l.

§. 12.

Verum enim vero, aut me hic plane cæcutire,

(b) *Ad Coloss. II, 6.* Ita habet, occurrens tacite interrogationi Colossensium, quomodo Paulus, cum tam procul abesset, nec unquam se viderit, nosset hujus Ecclesiæ, imo Laodicensis etiam & aliarum quarundam Ecclesiarum necessitates, eoque ad illas tam dare tales literas voluerit, respondet: Epsi absens sit corpore, Spiritu tamen se esse cum illis præsentem, qua locutione significare voluit, se non tam ex relatione Epaphræ, & aliorum audivisse, quam ex intuitu Spiritus Dei, quo erat donatus, tanquam præsentem vidisse, quomodo se haberet illarum Ecclesiarum status &c.

cuisse, aut rem acu non tetigisse viros modo laudatos, extra aleam est. (Imo.) Apodictice enim probari nequit hæc hypothesis parallelis horum trium locorum (Udo)posito, sed non concesso, hæc loca esse parallela, non tamen inde sequitur quod volunt viri eruditissimi, scilicet, iis in locis dictum, *præsens sum Spiritu*, significare, omnia video quæ me absente fiunt. Sed ipsa inspiciamus loca-

§. 13.

Quod itaque attinet locum: 1. Cor. V, 3. lubens quidem concedo, ex eo liquere Dei ministros, quanquam corpore absentes, tamen Spiritu præsentem esse, atque Ecclesiæ curam gerere posse: ast vero ex eo sequi, hanc Spiritus præsentiam ipsis notitiam rerum tempore absentis corporis contingentium dare, nego atque pernego: cuique enim contextum insipienti ex vi. i. apparebit, medium, quod Paulo notitiam impurarum dederat scortationum atque incestus, fuisse auditum, ita ut, vel per literas, vel per narrationem intellexerit, quid inter Corinthios Christianæ religionis confessores ageretur.

Quod ad Coloss. II, 5. ibi quidem docetur, Apostolum corpore absentem, Spiritu

tu & inclinatione fuisse præsentem, atque eum lætitiis vidisse ordinem, firmitatemque fidei Colossensium: nequaquam tamen ex eo demonstrari potest, eum, per hanc animi præsentiam vidisse, id est, nosse ordinem, firmitatemque fidei eorum. Nexus rerum docet; Apostolum, quamvis à Colossensibus absentem, ita fidelibus arctò ligatum fuisse ynculo, ut intellectus ordinis firmitatisque fidei eorum nuntius, etiam talium, quos nunquam viderat, oculisve corporis conspexerat, ei lætitiis adfuderit. Lectu dignissima sunt quæ Cl. H. A. ROELLIUS in *commentario suo ad b. l.* habet.

Verbis ergo hisce (sunt hæc ipsissima viri sagacissimi verba) indicat fontem istius studii erga Colossenses, Laodicenses, omnesque eos, qui faciem ejus non viderant. Dixerat enim vl. 4. *hæc dico ne quis &c.* per voculam γὰρ ergo annectit id, quod hic de se testatur. Est ergo acsi dicat: *quia etsi absens corpore spiritu tamen vobiscum sum, inde est quod hæc dico ad consolationem vestram, & ad promovendam & confirmandam perseverantiam in fide & charitate. Quod & quomodo absens fuerit carne, sive corpore per se evidens est ex tota epistola quam scribebat ad absentes absens: Sed quid sibi velit, quod dicat*

res interpretari eorum ipsius sensus, in eo disputant interpretes: quidam inde quod dicat, se *videre ipsorum vasa*, colligunt, intelligi debere *angelum aliquem nuntium*, per quem ipsi omnia revelentur & innotescant, alii *Spiritum Sanctum*, qui illi ista revelaverit, vel animo contemplanda stiterit. Non negamus, Deum potuisse uti ministerio angelorum ad hæc vel illa revelanda Apostolo Paulo, uti hoc sæpe factum circa alios: neque etiam inficiamur, Prophetis per Spiritum S. res varias, ut præsentis, sive in visione, sive in somniis, contemplandas exhibitas fuisse, illosque ita per Spiritum Propheticum ea cernere potuisse, quæ oculis corporis non videntur; ut tamen, quod res est, dicam, dubito, an hoc modo verba interpretanda sint. Quando *mens & corpus* distinguuntur & sibi opponuntur hoc modo, intelligitur *mens & corpus* ut 2. Cor. VII, 1. confer. 1. Cor. VI, 20. ubi *corpus & spiritus* opponuntur ut & 1. Thess. V, 23. Et utique Apostolus ut de *sua carne* seu corpore, ita de *suo Spiritu*, sive mente, loquitur: neque etiam videtur commode dici posse, *Spiritu vobiscum sum*, si dicere voluisset, *Spiritus S. ea, quæ apud vos geruntur, cernit, & mihi revelat*: etsi hoc etiam factum fuisset, non potuisset tamen fieri,

fieri, nisi Spiritus S. Spiritum Pauli, five mentem ejus quocunque etiam modo, illustrasset, ut, quæ apud ipsos fiebant, curam quasi inueneretur.

Sed utique simplicissimum est, verba illa ita interpretari, uti fert communis loquendi usus, quo, qui corpore absunt, cum iis animo esse dicuntur, quos amant, de quibus solliciti sunt, quorum curam gerunt, quibus bene volunt. Anima est, ut dicitur, ubi amat, non, ubi animat. Neque opus habebat Apostolus extraordinaria revelatione ad cognoscendum statum Colossensium, quem ex aliis audiverat, & speciatim ex Epaphra, uti visum Cap. I, 4. 7. 8. - -

Quomodo vero cum illis sit Spiritu, distinctius indicat. Scilicet gaudebat de præsentis ipsorum statu, id unum non optabat tantum, sed & agebat, ut ne ab eo dimoverentur, sed potius in eo magis magisque confirmarentur Hucusque ROELLIUS.

§. 14.

Alia nobis itaque procedendum erit via ad hujus Prophetæ dicti, *non iuit cor meum*, verum sensum detegendum, atque ad scopum reducendum, nempe ex consideratione

re significationis verbi *הלך* *ira*, *ambulant*; quando in S. S. cordi hominis applicatur.

Hocce autem verbum *הלך* nullibi a scriptoribus sacris de corde hominis adhibetur, præterquam apud Prophetam Ezechielem, qui eo bis utitur de impio & a vero Deo deficiente Israelis populo; scilicet Cap. XX, 16. ubi hoc *ambulare cordis* opponitur *ambulare* in Dei institutis, atque ita subindicat cordis abstractionem a vero Deo ejusque cultu, atque totalem inclinationem in idololatriam; & Cap. XXXIII, 31. ubi idem illud *ambulare cordis* opponitur *facere* verba Prophetæ; depingit itaque abstractionem cordis a peractione verborum, quæ Propheta in nomine Dei loquebatur, & affixionem animi peccato avaritiæ culpabilis.

Cum itaque tota phrasis, *ambulare cordis*, hisce locis in malum veniat sensum ad indicandum turpem relictionem Dei, ejusque cultus, contemptum verborum ejus, & adhesionem ad Idololatriam, & avaritiam, atque illa phrasis nullibi alio occurrat sensu, nullus dubito, quin & hic in malam sit accipienda pars, atque ita Elizeus negando *cor suum ambulasse*, a se amovebat omne turpe vitium idololatriæ, atque impiæ avaritiæ, docebitque, se suo animo

Deo fidelem mansisse, etiam eo tempore, quo vir ille de curru suo Gehasio in occursum verteret.

§. 15.

Haud equidem nescio, citatis illis ex Ezechiele locis hoc *ambulare cordis* non absolute adhiberi, sed cum additamento, *post idola, & post avaritiam*. Hæc autem difficultas nullius est momenti: hoc enim iis in locis additur, ad declarandum, quibusnam peccatis se se, Deum atque ejus cultum deserentes dederant impii Israelitæ; neque demit, *ambulare cordis*, malæ esse notæ, cum ea phrasî per se animi inconstantiam designet, atque de Propheta adhibita procul dubio declarat, eum in cursu muneris non recta incedere via, morioque cordis (quam verbum *ire*, vel *ambulare*, quod dicit movendo corpus ab uno termino ad alium procedere, semper includit) demonstret, illud Deo minime esse affixum. Aut si hoc non satisfaciat, & ellipsis sit ponenda, nil mihi se magis commendat, quam, ex collatione supra citatorum ex Ezechiele locorum, hic esse ellipsin *re post idola*, aut *post avaritiam*, tumque sensus dicti idem manebit.

§. 16.

Sed quid jam hocce ad scopum Prophetæ?

est? quanam hæc est consequentia? *non
 ixit, ambulavit cor meum*, id est, Deo in-
 fidelis non fui, vel cum impiis in duas clau-
 dicavi partes, Deum atque Baal colendo
 eo tempore, quo &c. ergo frustra, & in
 vanum mendacio scelus meum mihi occul-
 pte, atque me fallere conatus es Gehazi.
 Hoc jam demonstrare nostrum erit, neque
 difficile est factu, si modo ad munus, quo
 ungebatur Elizeus, atque ad viam, quam
 Deus tenere solebat olim cum iis, quos ad
 magna vocabat officia sive in Politicis, sive
 in Ecclesiasticis, attendamus.

§. 17.

De munere, quo ungebatur Elizeus, il-
 lud fuisse Propheticum, aemo est, qui du-
 bitat, cum ex ejus historia liqueat, eum a
 Deo esse vocatum, ut in Prophetico mu-
 nere Eliæ succederet 1. Reg. XIX, 16. at-
 que post Eliæ raptum in cælum, illico re-
 cepit hocce munus subiisse juxta 2. Reg.
 II, 13.

§. 18.

Quod ad viam, quam Deus olim tenere
 solebat iis, quos ad aliorum vocabat
 munera: notum est.

1. Dominium iis etiam extraordinaria largi-

rum fuisse Spiritus Sancti dona, quibus
 capti fiebant ad illud munus, decenter ex-
 sequendam. Videas hoc, in septuaginta
 senioribus Israelis, quos Deus vocavit
 cum Mose: primum gubernationis populi
 deferrent, quibus Deus de Spiritu suo
 posuit: Num. XL, 16; 17. in Samuele
 quem ablatum vocavit natus: 1. Sam.
 X, 9. 10. in Davide: 1. Sam. XVI, 13. in
 ipso Elizeo, quem vocavit ad munus Pro-
 pheticum: 2. Reg. II, 9. coll. vi. 85.

2. Hicce donis quidem frui dedisse, quam
 diu eos in hoc munere retinebat Deus,
 at quando se eo indignos gerebant,
 atque Deus illud munus in alium defere-
 bat, etiam ab eis extraordinaria illa Spi-
 ritus sui dona dempsisse juxta 1. Sam.
 XVI, 14.

§ 19.

Hæc si vera sunt, uti revera sunt, ultro
 sequitur, Gehasium, si Elizei *cor non tri-
 bulavit*, id est Deo fidelis mansit, etiam
 eo tempore, quando vir ille de curru se
 vertebat &c. frustra mendacis (veluti) su-
 um perpetuam ei occultare voluisse. Si
 Deus enim ei, quem ad munus Propheti-
 cum vocavit, extraordinaria Spiritus S.
 dona, quibus eo munere eum fungipote-
 est,

est, tandem concedat, quamdiu se in munere fidelem gerit, necesse est, & eum, eo tempore, quo fidelis adhuc fuit Deo, gavissimam fuisse tali Spiritus dono, quo Deus ipsi revelabat quaecunque scitu erant necessaria, atque ita probe novisse quae conrigerant, eo absente, Gehasium inter & Naamanem, quippe quae necessario noscere debebat ad munus suum Propheticum in obargutione peccati servi sui exsequendum.

Opponit itaque Propheta, quasi per antiphrasin, hocce dicto, *non ambulavit con-
mum*; suam vitae rationem illi Gehasi, atque capse illi indicat.

1. Rationem, quare Spiritus veritatis ab illo recesserat, & Spiritus malus ejus eor occupaverat, quia nempe, corde suo a Deo defecerat; atque post idola, saltem post avaritiam suam ambulaverat,
2. Vanitatem contuminiis ejus ad mendacior-
tendum scelus, quod Elizaëo tanquam in munere Prophetico Dei fideli servo per Spiritum veritatis revelatum erat.

§. 20.

Hoc & facili negotio intelligere poterat Gehasius, quia saepius variis temporibus, modisque demonstraverat Elizaëus, De-

um, qui ipsum miserat, ut tanquam Propheta munus suum exsequeretur apud Iherosolim, pravum atque peccaminosum populum, hoc tempore per idololatriam, atque omnis generis scelera viam suam contumulentem, sibi occulta revelasse, non soluntalia, quæ adhucdum transfutura, & quæ nemo mortalium, qui in consilio Dei non præsto fuerat, noscere poterat: sed & quæ jam facta, vel in præsentem erant, abs quibus præsens ipse non fuerat, & quorum notitiam a quoquam non acciperat, vel accipere poterat, uti videre ex Cap. III, 17. IV, 16. & hoc. Cap. V, 10. idque et magis, quia hujus rei sæpe testis oculatus fuerat Gehasius.

§. 21.

Ut jam vela contrariam, in hac brevi paraphrasi Prophetæ mentem exponam: fallere me, atque impudenti mendacio scelus perpetratum mihi occultare satagis Gehasii! facile hoc tibi successisset negotio, si & ego memet tibi similem gessissem, *cor meum* æque ac tuum, eo tempore, quo tu corpore Naamanem ambulando persequeris, illeque tibi occurtebat de curru, *abisset*, Deum reliquisset, atque idola, præcipue avaritiam sectatum fuisset; cum iusto ob tale delictum me, ut munere Prophe-

tico

tico indignum, donis extraordinariis Spiritus sui Sancti, quibus mihi omnia, quæ mihi ad manus exsequendum scitu sunt necessaria, revelare solet, privasset; quippe rum plane ignarus essem eorum, quæ clam me, à te, æque ac ab aliis facta sunt. Sed cum secus se res habeat, *cor meum non ambulaverit*, Deoque fidelis manserit, Spiritus Dei mihi, ut Prophetæ fidei, revelavit, quid feceris in occurfu Naamanis, atque ita frustra Spiritui Sancto me agenti mentitus es. (c)

§. 22.

Coronidis loco hoc tantum addam, ex hisce vero similiorem meam fieri conjecturam in dissertatione ad VI, 24. propositam, nimirum: Gehasium à vero Deo ad idola defecisse, saltem ab huius mundi Deo, per avaritiam ita actum fuisse, ut potius idolorum ministris, quam Prophetarum filiis se se crediderit; hinc & eum postmodum familiari modo videmus cum Rege idololatra colloquentem. Cap. VIII, 4. 5.

Sed manum de tabula!

L 3

VII.

(c) Eodem modo suo damno Ananias & Saphira frustra Spiritui Sancto Apostolum Petrum agenti mentiti fuere Act. V, 1-10.

170 C. L. Schlichteri Apologia

VII
CHRISTIANI LUDOVICI
SCHLICHTER

A P O L O G I A,

IN QUA

VIR ILLUSTRIS

SAM. BOCHARTUS

AB

ERUDITORUM QUORUNDAM SINISTRIS
CRIMINATIONIBUS MODESTE VINDICATUR.

PROOEMIUM.

ARGUMENTUM.

Scriptores Zoologie varii. Eminent SAM. BOCHAR
TUS, cujus vitam & scripta dederunt STEPH.
MORINUS & alii. Cadomi urbis & agri origi
nes ab ill. HUERTIO editæ, BOCH. merito lau
datur. Ab aliis nimis taxatur, æque ac GRO
TIUS. Nemo ab omniervo liber. Patentur
id varii. Ipse BOCH. qui & ex DILBERRO
se profecisse, gratus agnoscat. Galli alias Ger
manos non æstimant. Viros magnos non ubi
vis sequi licet. Nævityamen eorum non mul
tiplicandi. Libertas dissentendi non prohi
benda. Interim abusus evitandus. J. ER. BUD
DEUS laudatus. Seneca dictum eximium, nec
non Lipsii.

Inter

Inter Auctores præclaros qui Zoologiam
sacram scriptis singularibus (*) expo-
 suere, ceu luna stellas inter minores effulget
 SAM. BOCHARTUS, patria *Rhotomagensis*,
 qui dein per XL. annos & amplius Mini-
 ster Ecclesiæ *Cadomensis* (**) anno ætatis
 suæ LXVIII. Christi MDCLXVI. die deci-
 mo sexto Maii diem suum obiit. (***) Huic
 præter scripta alia debemus *Hierozoicon*, in
Anglia editum, & dein in *Belgio* ac *Ger-*
mania

(*) Vid. VV. DD. quos excitant præter JO. ALB.
 FABRICIUM in *bibliogr. antiq.* PAPPÆ-
 US tom. I. *hist. lit.* p. 88. 92. ROMER. LAN-
 GIUS *institut. lit.* p. 360. BURCH. GOTTH.
 STRUVIUS *biblioth. philos.* p. 81. GISS.
 VORTIUS tom. I. *disp. select.* sp. 719. sq.
 BIRCH. & JO. GÖNA. DIETERICUS *antiq. Bibl.*
 Parisi. f. 419. b.

(**) Cujus urbis & agri *Cadomensis* originis ad-
 dit. EETZ. DAN. HUETIUS. *Rhotomagi*
 1702. (8) licet liber ille nomen Viri illi
 præfixum non habeat vid. *Abis Erudit.* Lips.
 1704. p. 104.

(***) Vitam & scripta BOCHARTI uberius recen-
 sent STAPH. MORINUS, & alii, sedulo cu-
 lati a V. CL. GOTTLIEB STOLLEN in *ob-*
servatt. ad Cel. HEUMANNI *conspett. republ.*
lit. p. 294. & JO. PHIL. CAVELLIO in *observ.*
crit. geogr. ad SAM. BOCHARTI *Caract.*
 tomo I. *NATURÆ HELVET.* p. 210. in pp-
 tis. Ex MORINO nonnulla excerpta extant
 in *Abis Erudit.* 1693. p. 104. sq.

472 C. L. Schlichteri Apologia

mania nostra mox recusum, quo de volumine profus eximio orbis literatus sibi merito gratulatur. Quanti opus illud, ceu reliqua ejus scripta, fecerint viri celebres, neminem fugit & nos infra uberius. Recte omnino *Acta Eruditorum, Lipsia Calendis Martii MDCXCIII.* publicata judicant, *commentationes a consummata doctrina Viro B. AM. BOCHARTO luci publicæ expostas iis doctorum virorum scriptis, quæ illo ævo summa solertia reperta, admirabili arte elaborata, judicio singulari perfecta, accensendas, imo plerisque, anteferendas esse, sicuti etiam vix adspecta instar Phidie signum communi Eruditorum calculo prouata fuerint.*

Interim, quod diffiteri minime licet, fuerunt varii, & sæpius tales, in quibus omnia vulgaria sunt, qui nullam prætermittere consueverunt occasionem illius non refellendi tantum, sed & cum contemptu traducendi, ac sibi res esset cum homine gregario, & sui multorumque aliorum simili, sicuti etiam cum HUGONE GROTIU magno illo Scripturarum Interprete ab iniquis Censoribus actum non sine indignatione CAMPEG. VITRINGA in præfat. *avatur.* Apoc. restatur, conf. quæ hac de re in *Decimis sacris,* observ. L. jamdudum diximus.

Nos

Nos igitur licet Virum summum ab omni
 nœvo absolvere non ausimus, bene memo-
 res verborum QUINTILIANI (†) *Institutt.*
Orat. lib. X. cap. 1. Neque id statim legenti
persuasum fit, omnia, quæ magni Auctores di-
ixerunt utique esse perfecta. Nam & labun-
tur aliquando, & oneri cedunt & indula-
gent ingeniorum suorum voluptati: nec sem-
per intendunt animum, & nonnunquam fati-
gantur: cum Ciceroni dormire interdum
Demosthenes, Horatio vero Homerus ipse vi-
deatur, Summi enim sunt, homines tantum.
 Nec non PETRICUNÆI V. Cl. *Non su-*
mus tam superbæ impotentisque arrogantia, ut
in tanta communis naturæ imbecillitate solos
nos superesse existimemus, quibus interdum
opus venia non fit. Hallucinamur omnes,
alii gravia, alii leviora. Nec est quisquam,
 qui

(†) Qui erudita & profecto vera recte prædicat
 JO. MICH. DILHERRUS tom II. *dissertatt.*
academ. p. 315. sicuti & ipse QUINTILIA-
NUS se hominem esse, bene noverat, unde
candorem ejus in agnoscendis & revocandis
erroribus celebrat HENR. DODWELLUS in
animalibus Vellejanis, Quintilianis & Stationis.
 1698. (8) conf. A. E. L. 1699. p. 115. &
 adde, quæ ex MURETO attulere FRANC.
 WÖRGERUS ad Marc. XIV, 25. cap. I. in
 fine f. 278. b. & NIC. RICHTER *diff. de in-*
flauratione regni Israelis ad Aborum cap. 1, 6.
 f. 403. tom. II. *thesauri Amstelodamensis.*

174 C. L. Schlichteri Apologia.

quendam bene animum suum disciplinis obfirmavit, ut nihil fugere eum possit amplius aut fallere, apud DILHERRUM TOMO I. p. 328. Sicuti & ipsemet BOCHARTUS ex singulari, quæ in eo conspicua fuit, modestia, aliorum judicio lubens se submisit, atque hoc vel illo ex auctore sese profecisse, gratus agnovit. (†)

Licet etiam non ignoremus multos auctoritate Virorum magnorum frequenter moveri, ut cæcis oculis calculum iis addant: quod vitium Ven. MOSHEMIUS allique passim non immerito detestantur, vid. Doct. WOERGERUS loc. cit. f. 277. si neutiquam tamen concoquere poruimus censuras satis acres, quæ de tanto Viro frequen-

(†) v. g. ex DILHERRO, cujus tract. de ~~antiquitate~~ gentilium vocat *Doctissimum*, atque ex eo non pauca se didicisse, ingenue fatetur. Part. I. Hieroz. lib. II. cap. XXXIII. f. 324. in fine. cons. JO. FRISCHMUTH tom. II. thesauri Amstelod. f. 926. Quæ confessio eo magis æstimanda in homine Gallo, cujus cives, ut plerisque aliis nationibus intesti, sic Germanis cunprimis obliqui, eorumque ingeniorum ac studiorum obrectatores esse solent. vid. ANON. in vindiciis nominis germanici contra quosdam obrectatores Gallos. Berol. 1694. 8. & ex eo A. E. L. 1695. p. 38.

quenter obvia leguntur. Neque enim ingenium eorum, qui in magnis Viris nil nisi defectus & novos observant, probamus cum cel. JO. HENR. MICHAELIS in præfati *libris hebr.* præmissa p. 18. in notis, licet cæteroquin haud diffiteamur, non cessare debere libertatem *sentiendi & dissentiendi* in republica literaria, sicuti jam olim nos monuimus in *vindicis crucis panibus facierum impressis*, statim ab initio, si modo modeste id fiat, cœu & Viri docti varii nominatim JO. COCCEJUS in *lexico voc.* חַיִּי cont. Cl, MAJUS in *supplem.* f. 52. nec non B. JO. FRANCISCUS BUDDÆUS, Theologus quondam *Fenensis*, ob modestiam aliasque virtutes eximias a multis laudatus, in *Hist. Eccles.* V. T. passim a BOCHARTO abierunt, cogitantes cum LIPSIO: *Parcite boni Manes, non ego vos sollicito; tamen hic largiter errastis*, apud JO. MASSON in *templo Jani, Christo nascente referato.* Sect. III. cap. IV. p. 105.

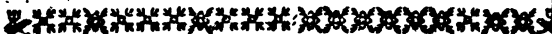
Operæ ergo pretium omnino fore duximus, si *schediasmate* hoc *apologetico* liberius doceremus, quænam de BOCHARTO nostro Virorum Doctorum judicia vera sint quæ falsa, ne Lector, quid tandem de eo sentiendum sit, dubius hæreat. Quod nostro, quo vivimus, seculo eo magis necess-

176 C. L. Schlichteri Apologia

cessarium arbitramur, dum maxima crudite-
rum pars liberrate *judicandi* pessime abu-
soleat, sicuti suo jam tempore fieri olii
conquestus est SENECA: *Quisque sibi indu-
get, ex libidine judicat, & audire nos vult
& ea quae invasit tenet, & eripi sibi judicium
suunt, etiamsi pravum est, non finit.* (††)

(††) Quo dicto verissimo sumus in *Arriani Nic-
med. expeditionis ALEXANDRI* lib. VI
& hist. *Indicam*, opus *Lugd. Batav.* 170.
fol. editum, claudit JAC. GRONOVIVS, VI
praeclarus, ac ut ille in *disputanda* characte-
ra Viris doctis quibuscunque *alienissimus* si-
merito optat, & cum eo, qui librum illum
eximium recensuere in A. E. L. 1705
p. 298.

SECTIO PRIMA,

QUAE

SAM. BOCHARTUM

A VIRIS DOCTIS MIRIFICE

LAUDATUM SISTIT.

ARGUMENTUM.

§. 1. BOCHARTI *elogia* multa in genere. §. 2. In
specie ingenium & judicium ejus laudantur. §. 3.
In *linguis* OO. necnon in scriptis *Hebr. Graec. &
Rom.*

Rom. versatissimus. JO. BUXTORFIUS laudatur, notatur nec non EZ. SPANHEMIUS & ROB. SERINGHAMIUS §. 4. Scripta BOCHARTI generatim celebrantur. §. 5. *Hierozoicon* speciatim. §. 6. Nec non *Geographia S.* quæ tamen *Hierozoico* non æquiparanda. BOCHARTUS *Huetii* Præceptor in linguis *hebr. & græc.*, sed discipulus dein ingratus, §. 7. BOCHARTI scripta nonnulla desiderantur. De ejus diss. epist. num *Aneas unquam fuerit in Italia?* judicium Cl. REIMMANNI laudatur. M. HILLERI *Hierophyticon* cujus pretii?

§. I.

Quantus in orbeliterato Vir BOCHARTUS noster fuerit, & quanti ubivis terrarum scripta ejus Eruditi fecerint ex tot *e-logiis*, quibus ipsum cumulare solent, facile patet. Sunt qui eum in genere extollunt, sunt, qui dotes varias in ipso speciatim mirantur. *Ingens omnigenæ eruditionis miraculum* dicit ST MORINUS, Theologus Cadomensis in epist. ad FRANC. TURRETINUM, quæ octo ipsius dissertationibus præmissa legitur. *Vir mirabiliter doctus* ab HIER. GUIL. SNABELIO in *amenitatt. Th. embl. & typicæ* p. 293. nec non *ad miraculum doctus* ab ALB. GUIL. MELCHIORIS in *ficulimentis* variis p. 139. appellatur; sicuti & *admirandum* nominat DAV. FLUD. a GIFFEN in epist. ad cel. BRAUNIIUM p.

35.

35. Vir consummatae Eruditionis audit ADR. RELANDO Part. I. *dissertt. miscell.* p. 210. imo *Philologus consummatissimus* JO. GOD. LAKEMACHERO Part. II. *observatt. philologg.* p. 21, *Phœnix ille Cadomensis* dicitur a JO. CHRISTOPH. WICHMANSHAUSENIO *diff. de lingua hebr. de Cananea triumphante* p. 16. nec non JO. CHRISTIANO CLODIO *in lexico hebr. selecto* p. 293. imo GALLIÆ PHOENIX ab EDM. CASTELLO *orat. de lingua arab.* p. 84. *collect. Kappiana*, cum quibus conferri possunt JO. HENR. HEIDEGGERUS, nec non CAMP. VITRINGA, Fil. Duum Viri præstantissimi, quorum prior *Gallie fidus Fulgidissimum in Hist. Patriarch.* Tom. I. p. 673. *Gallie immortale decus* p. 395. & *grande seculi sui decus* p. 227. posterior *Gallie t. t. veluti oraculum* *diff. de Serpente Veteratore* p. 18. eum appellarunt; imo non solum Patriæ suæ, Galliæ, sed & *totius eruditi*, qua patet, *orbis lumen & decus* extitisse, scribit JO. PHIL. CASSELIUS in *Satura Helvet.* p. 209. sicuti & *insigne illud Gallie orbisque literarum omnis decus* JO. CHR. WICHMANSHAUSEN *diff. de portu Kittæorum* §. 6. nec non *gentis ac seculi sui decus*, ipsa fœrente invidia, H. WITSIUS Tom II. *miscell. sacr.* p. 144. eum dixerunt. Ut taceamus reliquos, qui *Virum utique magnum* cum JO. HENR. MA-

JO observatt. phil. Part. II. p. 96. in omni do-
 Etrinarum genere magnum cum JO. ALBER-
 TI obs. phil. N. T. p. 290. doctrina excellen-
 tissimum cum JO. DOUGTÆO tract. de cali-
 cibus eucharist. vet. Christianorum p. 42. Au-
 ctorem de re litèraria præclare meritum, &
 Virum notæ primariæ cum JO. SPENCERO
 de legg. hebr. f. I. profundæ eruditionis Vi-
 rum & ocellum Musarum orientalium cum
 JO. CHRISTOPH. WAGENSEILIO de uxo-
 re adulterii suspecta p. 1032. stupendæ πολυ-
 μαθῆτος cum MART. CASP. WOLFFBUR-
 GIO obs. sacr. in N. T. p. 150. imo Viro-
 rum doctissimum cum JO. HENR. SCHUL-
 ZIO diss. de nummis Thasiorum p. 5. agno-
 verunt.

§. 2.

Dotes mentis, quas a summo Numine
 haud parca manu acceperat, quod attinet,
 Viri docti mox ejus *ingenium*, mox *judi-
 cium*, mox *utrumque* mirifice prædicare so-
 lent. *Humani ingenii miraculum* eam ob rem
 a JO. CHR. WOLFFIO diss. ad 1. Sam. XIII,
 §. Tom. I. thesauri *Hæseo Ikeniani* f. 602.
 nec non *ingeniosus & merito suo illustris* a
 Cl. WERNERO ibidem f. 616. appellatur,
 sicuti & *mirandum ingenii acumen*, in quavis
pagina elucescens ubique præter infinitam
 lætionem & reconditam doctrinam admi-
 ratus

ratus est *Theologus* quidam *inclytus* (THEOD. HASÆUS) (*) teste Cl. CASSELIO, loco supra citato. Doctrinam ejus singularem, & *ingenium acre* maximi facit *Adrian. RELANDUS* *dissertatt. miscell.* Part. I. p. 62. & *Virum adeo ingeniosum* p. 65. dicit; unde non mirum, quod Jesuitarum artibus sæpe impetitus *subactò* suo *ingenio*, solida eruditione, perspicua in argumentando & respondendo adversariorum strophis solertia & *subtili acumine* semper eorum consilia callida everterit, teste STEPH. MORINO, *Colléga* BOCHARTI dignissimo. conf. A. E. L. A. 1693. p. 98. Similiter *judicium* ejus merito extollunt. Vir *acutissimus* fuit ex sententia CASTELLI & RELANDI, locis citatis, atque Virum *acerrimi judicii* Cel. LAKEMACHERUS *observ. phil.* Part. III. p. 360. nec non *sagacissimum* p. 373. appellat.

§. 3.

In *linguis* quid præstiterit BOCHARTUS noster, Viri Docti non minus grati agnoscunt. Literas OO. nullum eo *doctiorem* & *nobiliorem* habuisse *Vindicem*, STEPH. LE MOYNE

(*) Qui & alibi quærit: *Quis illo Viro in indagandis maxime divergens SS. locis alias vel felicitior vel sagacior est?* disp. de *Naptthalitide*, patria *Apostolorum* ad locum Gen. 49, 21. Bremæ 1724.

MOYNE optime scribit. An eo *doctiorem Philologum linguarumque OO. peritorem Reformati* in Gallis unquam habuerint, *se nescire*, pariter judicat THOMAS CRENIUS in præfat. *Musei pbil. & hist.* Tom. I. p. 25. *Exactam LL. OO. cognitionem*, nec non *ingenii felicitatem* miratur alicubi JO. CHR. WICHMANSHAUSEN, sicuti & *sacram ejus eruditionem, admirabilem industriam*, junctâ LL. OO. *Geographiæ sacræ & Orientalis, naturalis historiæ* atque *linguarum Occidentalium* studia celebrat NIC. NONNEN, Theologus in Ecclesia & Schola Bremensium primus, in præfat. THEOD. HASÆI *dissertat. & observationibus* præmissa. Ut taceamus WOLFFBURGIUM, qui *exactam linguarum notitiam, vastissimam eruditionem*, atque *exactam rerum examinationem*, in præfat. prima ei vindicat. Imo in scriptis *Hebræorum* legendis quantos fecerit progressus, velexinde constat, quod *illustrissimum totius Germaniæ, imo mundi, Professorem* (JO. BUXTORFIUM) (**) *in transferen-*

M 3 da

(**) Eundem Virum doctum ad illustrandum codicem *Joma pauca* in suo *Lexico Talmudico* notasse, sed *ubique fere lapsum*, ROB. SERINGHAMUS in præfat. ad *Joma* scribere non veretur, Ast *tali castigatione non opus habere opus BUXTORFII, sed vulpecula adversus*

182 C. L. Schlichteri Apologia

*da una tantum Talmudis linea ter (***) ce-
spitasse, observaverit, referente EDMUN-
DO CASTELLO, Viro itidem summo,
orat. de lingua Arab. p. 84. collect. Kap-
piane.*

§. 4.

Simili modo scripta Viri maximi verbis
valde magnificis orbis literatus extollere so-
let. *Doctissima & etatem laturo, sine qui-
bus sexcenta SS. loca & vocabula nobis ad-
buc*

verus leonem gloriolam esse, recte existimat
MART. MAURITIUS in tract. quem *eruditum*
merito JO. HENR. MAJUS in *supplem.* ad
JO. COCCEJI *lexicon bebr.* f. 26. appellat,
de *fortitione veterum, Hebraeorum* inprimis
pag. 289. unde & *rigidus aevorum ali-
enorum animadversor notatorque* dictus
SERINGHAMIUS audit DANIELI LUN-
DIO, Sueco, ad Cod. *Taanith* p. 5. &
THEOD. DASSOVOIO diss. de *ingressu Pon-
tificis in SS.* §. 15. Pariter BUXTORFIIUS
contra SERINGHAMIUM vindicatur a cel-
IKENIO in notis ad *Tamid.* p. 26. sq.

(***) Quod & in aliorum Auctorum scriptis ver-
tendis & illustrandis, fieri potest, si nimis
perfunctorie a Viris doctis legantur: sicuti
v. g. EZECH. SPANHEMIUS, Vir ill. in
uno loco *Dionis* illustrando occupatus mul-
ta errata commisit, eam ob rem notatus JO-
HANNI MASSON in *Templo Jani reserato*
p. 158. in notis.

huc essent obscura, atque ignorata, in præfatione tomi primi Thesauri Amstelod. appellantur, imo edecumata eruditione, & stupenda LL. OO. cognitione referta aliquoties laudatus CASSELIUS recte dixit. Addi omnino meretur JAC. FRID. REIMMANUS, cujus ex judicio BOCHARTUS antecedentium omnium in similibus argumentis occupatorum gloriam plane obscuravit, & succendentibus spem ea reddendi illustriora penitus præscidit. Usque adeo scriptis suis ornandis omne tulit punctum, atque stupendam suam polyhistoriam in linguis librisque cum editis, tum ineditis, rebus etiam iisque abstrusis maxime illustrandis prodidit, catal. crit. biblioth. theol. p. 608.

§. 5.

Hierozoicon BOCHARTI inprimis summis cumulant laudibus Viri docti, qui in republica literaria locum non infimum tenent. Opus immortale & stupendum STEPH. LE MOYNE in variis Sacris tom. II. p. 551. 812. & JO. HENR. HEIDEGGERUS in Hist. Patriarch. tom. I. p. 395. prædicant. Opus illustre & multæ industriæ JO. CHR. WOLFFIUS loc. cit. f. 601. densissima eruditione refertum JO. HENR. MAJUS obs. sacr. Part. II. p. 96. & admirandæ doctrinæ THOMAS CRENIUS fasce primo p. 292. in notis di-

cunt, sicuti quoque HIERON. GUIL. SNA-
 BELIO est opus admirandum, & quo sibi non
 ævum, quo vixit modo, sed etiam secula, quæ
 olim erunt, devinxerit. *theol.* p. 233.
 237. Similiter vastum pretiosumque opus
 censet JO. CONR. DIETERICUS *antiq.*
biblic. Part. I. f. 419. quo majori variorumque
 stipatum eruditione nec dum foras datum esse
 meminit THEOD. HASEUS tract. de *Levia-*
thane Jobi &c. p. 135. imo opus est immor-
 tale, quo docuit, quid efficere queat juncta
 cum acri ingenio solida LL. OO. cognitio ju-
 dice OLAVO CELSIO in *Actis lit. Sueciæ.*
 A. 1721. p. 157. UETACEAMUS DAN. WYT-
 TENBACHIUM, qui *eximium & vastæ*
eruditionis opus tom. I. *Theolog. dogmat.*
 p. 182. recte dixit.

§. 6.

Nec vili in pretio apud Viros doctos est
Geographia BOCHARTI sacra, opus labo-
riosum, & varia eruditione refertum, judice
 GISE. VOETIO in *Bibliotheca Studiosi Th.*
 lib. II. p. 420. *Opus eruditissimum & stupen-*
dum dicit JO. HENR. HEIDEGGERUS *bist.*
Patriarch. tom. I. p. 640. 673. addita ratio-
 ne, quod nemo in hac materia majorem
 præstiterit p. 677. imo *opus divi-*
num JO. GODOFR. LAKEMACHERUS loc.
 cit.

cit. appellat, (†) sicuti & STEPH. MORINUS incomparabile *Phaleg* prædicat VIII. differrat. p. 25. nec immerito: palmam enim reliquis omnibus præripuisse videtur in *Phaleg*: licet forte non ubique rem tetigerit, & lucem maximam dat in *Chanaan*, ex sententia B. BUDDEI Tom. I. *Hist. Eccl. V. T.* p. 25. a. & p. 174. b. Interim *Geographiam* hanc *sacram* ejusdem Auctoris *Hierozaico* non æquiparandam esse liberius forte censeremus, nisi idem ab aliis jam ante nos animadversum videremus. Certe *magnam inter Hierozaicon & Phaleg oppido differentiam* esse recte scribit THOMAS

M 5

CRE.

(†) Idem Vir Doctus docet, ill. PETR. DAN. HUETIUM in lectione hujus operis occupatum, tanta statim linguarum hebraicæ & græcæ, quas antea non curaverat, additendarum cupiditate accensum fuisse, ut non obstante sacrorum diversitate illico se in disciplinam Auctori tradiderit, nec illo Magistro uti ante destiterit, quam scientiam harum linguarum accuratam adeptus esset: conf. Commentarius eximius, quem ipse HUETIUS de *rebus ad ipsum pertinentibus* conscripsit, Amstelodami 1718. (8) editus, licet postea per controversiam theologicam, BOCHARTO offensum odium suum in linguas iterum evomuerit, observante JO. CHR. CLODIO in *præfatione* ad JAC. GOUSSETII *lexicon hebraicum*.

CRENIUS in *præfat.* tom. I. *Musei philol.*
& *hist.* p. 25.

§. 7.

Quid denique non expectandum fuisset, si commentarios de *Paradiso*, nec non de *gemmis*, *unionibus*, *lapillisque pretiosis* in SS. memoratis egregie animo destinatos absolvere, atque in iis amplissima suæ eruditionis dotes orbi literato exponere ei licuisset, unde utrumque fatorum injuria nobis creptum interceptumque etiam atque etiam cum Viris doctis in *Actis lat. Lips.* A. 1691. p. 393. & A. 1693. p. 98. dolemus, haud infcū, quam egregia hac in arena, si quisquam alius, spatia fecerit BOCHARTUS noster. Similiter *Hiero-botanicon* condere in animo habuit, ceu ex *Hierozoici*. Part. II. f. 847. l. 3. edit. anglic. OLAUS CELSIUS cum aliis suspicatur. Hunc autem si ingredi licuisset *Paradisum*, vidisses omnino ex sententia Viri modo laudati arbores, flores atque fructus, paucis in nostro orbe visos degustatosque. Certe LEMNIOS & URSINOS suorum hortorum pœniteret. Addimus HILLEROS; quanquam enim labor ille, quem in *Hierophytico* sacro adornando exantlavit MATTHÆUS HILLERUS, sit insignis, nec sua defraudandus laude, eaque amplissima, non tamen ille totum nobis

bis BOCHARTUM per omnia reddidisse videtur, iudice THEOD. HASEO *observ. phil.* p. 173. qui & alibi *Hiero-botanicum* illud incomparabile *Hierozoicon* futurum fuisse, haud immerito censet tom. VI. *Biblioth. Brem.* p. 748. add. Cl. TENZELIUS *colloq. mensr.* A. 1694. p. 728. (†)

(†) Nec aliter omnino iudicandum eris de scriptis eius reliquis exiguae quidem molis, sed multa doctrina refertis v. g. *dissert. epist. de questione: Num Æneas unquam fuerit in Italia?* Hamburgi 1672. (12) in qua quidem *παράδοξος* contendit, Virgilium fumos vendidisse Lectoribus, Æneam enim cum suis nunquam Asia egressum, nec ullum in Italia condidisse regnum, sed tamen *ingeniose & exquisite*, atque eo doctrinae apparatu, ut appareat, Auctorem fuisse Virum, *in linguis & lectione Auctorum veterum & Antiquitatibus cū primis Phrygum ac Romanorum versatissimum*, pronuntiante JAC FRID. REIMMANNO *catal. Biblioth. theol. crit.* p. 538. Subiungi merentur, quae eadem de *questione* habent *Anonymus* in præfat. Opp. BOCHARTI nostri f. 3. & BURCH. GOTTHELFF STRUVIUS in *selecta Bibliotheca historica* cap. IV. §. 2.

SECTIO SECUNDA,

QUÆ

SAM. BOCHARTUM

A VIRIS DOCTIS

VALDE TAXATUM COMPLECTITUR,

ARGUMENTUM.

§. I. BOCHARTUS antea *laudatus* ab iisdem nimis *taxatur*. Sicuti dein AUG. CALMETUS a CL. MOSHEMIO, §. 2. Nævi XVI. BOCHARTI. Lapsus in Arabicis. Defectus *judicii*. Luxus in *conjecturis*. *Plagium*. Nimis credulus. Abusus *libertatis* in hebraicis. Nomina omnia ex *Pbœnicia* petit. Gentium *origines* non attigit, ne *Gallorum* quidem. SS. nugis gentilium commaculat. Lapsus in hebraicis. Auctores veteres injuste carpit. Pauca de rebus *magnis*, multa de *levioribus* habet. *Alcoranum* non legit ipse. *Aloen Or*, ignoravit. In studio *nummism.* plane hospes. *Orator* miser. §. 3. Scopus plurimorum, eum taxantium, indicatur. EZECH. SPANHEMIUS notatus.

§. I.

Quanta, quanta autem sint Virorum Doctorum *encomia*, quibus BOCHARTUM nostrum ac scripta ejus cedro digna extollere solent, judicia tamen valde sinistra eodem de Viro magno passim lata, atque nævos *plagii*, *ignorantiae*, *credulitatis*, *audaciæ*,

*cia, defectus iudicii & longe plures, ab iisdem & aliis ei imputatos primo obtutu si conferamus, encomiis supra adductis vix fidem habendam esse, non sine causa forte quis suspicaretur. Agunt cum ipso, ceu JO. LAUR. MOSHEMIUS nostris diebus egit cum AUGUSTINO CALMETO, Abbate Benedictino, quem primo multis & magnis cumulat laudibus, ceu *Virum varia eruditione excellentem, in quo multae literae, eaque exquisitae & reconditae, quique cum ratione cogitare, & providenter iudicare, & argute conjectare & cogitata deinceps, & dijudicata vel conjectata eleganti orationis genere describere didicerit, dein vero tot viruperia adfert, tot maculis ipsum polluit, v. g. eum infeliciter bariolari, plura dicere, quam permittat sincera veritas, manifestis fraudibus & fallaciis suffundere frigidam, sibimet ipsi contradicere, ineptias jam pridem e republica literaria ejectas denuo revocare, & quae alia, ut, quid de encomiis antea allatis sit sentiendum, incertum prorsus lectorem faciat, iudice JAC. FRID. REIMMANNO in accessionibus uberioribus ad Catalogum Bibliothecae theol. criticum p. 165. sq. Brunsvigae 1747. (8)**

§. 2.

In iis quidem tantummodo a quibusdam
nota-

notari BOCHARTUM, quod *tricus apinis-que grammaticis delectetur nimium, & earum dulcedine illectus evagetur liberius interdum & audacius, quam permittunt leges criticae, de materia subjecta vel judicet, vel coniectet*, observat. REIMMANNUS modo laudatus in *Catalogo biblioth. theol. critico* p. 608. sed longe plura in ipso desiderari & acerbe notari solent. En specimen navorum, saltem praecipuorum, quos data occasione, nec tamen sine omni indignatione, collegimus.

- 1) BOCHARTUS in multis *ballucinatur*, ut in *arabica* solet, iudice Cl. GUISSIO ad כְּלֵי־מִן c. VIII. m. 5. apud doct. CASSELIUM loc. cit. p. 211. qui JO. HENR. MAJUM in *Hist. Animalium* aliosque simul conferri vult.
- 2) *Judicii ejus acumen ubivis inter miracula mundi nemo facile rerulerit, ex sententia MART. CASP. WOLFFBURGII observatt. Sacr. praefat. I.*
- 3) *Tolle divinationes ex BOCHARTI Geographia sacra, & maximam propemodum eorum, quae ibi scripta sunt, partem auferes, sunt verba JO. GODOFR. LAKE-MACHERI Part. II. observatt. phil. p. 79. Pariter JO. HENR. VON SEELEN: Ingenio magnum Virum indulfisse, & con-*
classe

- Etasse tantumquis non videt?* in notis ad GUIL. BURTONI, Angli, ~~antiqua~~ veteris linguæ persicæ. p. 3.
- 4) *Hierozoicon* BOCHARTI licet sit præstantissimum; multa tamen transumpisse videtur ex JO. BUSTAMANTINI tomis duobus de animalibus sacre Scripturæ Compluti 1595. 4. Lugd. 1620. 8. Ita suspicatur BURCH. GOTTHELFF. STRUVIUS *Biblioth. philos.* p. 81. Jenæ 1707. (8) & pro certo affirmat idem CHRISTIAN GOTTLIEB JOECHER in *allgem. Gelehrten Lexico* ad nomen JO. DE BUSTAMANTE.
- 5) Aliquando nimis credulum eum fuisse, singulari exemplo confirmare conatur GUIL. ERNESTUS TENZELIUS in *colloq. mensuris* A. 1689. p. 1133.
- 6) *Nimiam per literarum additiones, summotionesque & permutationes licentiam sibi sumpsit* BOCHARTUS, judice JO. CHRISTOPH. WICHMANSHAVSENIO *dissert. Lingua Hebræa de Cananæa triumphans.* p. 17. imo improba mutandi corrigendique libidine divinarum literarum autoritati, duo vocabula כַּת אֲשֵׁרִים in unam כַּתְאֲשֵׁרִים Ezech. 27; 6. contrahens, judice eodem in *diss. de portu Kittæorum* §. 5. Sicuti & cum versione
Ale-

192 C. L. Schlichteri Apologia

Alexandrina liberius egisse dicitur in
Actis Erudit. lat. A. 1708. p. 197.

- 7) Pro *libidine* sua fere omnia regionum
populorumque *nomina* ex lingua *Phœ-*
nicum sine consonantia arcessit, post ha-
bitis veterum testimonis, eorumque
unanimes consensu, iudice PHIL. A TVR-
RE in *monumentis veteris Antii.* Romæ
1700. 4. conf. A. E. L. 1701. p. 258.
Ubique quid *Phœnicium* invenisse se,
putat, eam ob rem notatus doct. CAS-
SELIO in *Satura Helvet.* p. 213. & pas-
sim. Nec in infinitis vocabulis, quæ
ex lingua *Phœnicia* deducit, animad-
vertit, ut, priusquam in vocum origi-
nem *Punicam* inquireret, terminatio-
nes Græcorum & Latinorum rescinde-
ret, observante eodem V. Cl. in *Symb.*
lit. Tom. I. p. 166.

- 8) Similiter in argumento de *Gentium*
originibus omne punctum vulgo censetur
tulisse, sed & in multis, iisque haud exi-
gui momenti rebus fallitur, & Celta-
rum, seu Gallorum, originem ne quidem
attigit. Ita PAULVS PEZRONIVS in
antiquitate nationis & linguæ Celtarum
seu Gallorum. Paris: 1703. (12) conf.
A. E. L. 1704. p. 10.

- 9) Vanus est BOCHARTI aliorumque co-
natus, dum sæpe *Gentilia*, quandoque
aut

aut temere aut maligne conficta *conferre*, istisque *mugis* s. *literarum Soli lucem affundere* conantur: EX ANTONII VAN DALEN *dissert. super Saneboniathone A. E. L. 1705. p. 527.*

- XO) In lingua *hebræa* eum sæpius *ballucinatam*, non pauci contendunt. De voce 𐤀𐤏𐤃 varia contra eum monuit A. RELANDUS passim. *Ex sola duarum vocum cognatione eandem rem significari*, male censuit BOCHARTUS, iudice LAKEMACHERO *observatt. phil. Part. II. p. 21. Omnes geminatas radicales intendere significationem*, itidem male dixit, notatus eam ob rem CHRIST. NOLDIO in libro de *particulis Ebræo-Chald. p. 738. b. edit. Jen. 1734. 4.* Nomen תנין nec non ipsam *columbarum* originem ex *Græcia* infeliciter petit ex sententia IO. HENR. MAJI *observ. Sacr. Part. II. p. 96. & WOLFFBVRGH loc. cit. p. 195.* Vocem denique זינ *Juncum* frustra explicat, repugnante OL. CELSIO in *Actis lit. Suecæ A. 1731. p. 75.*
- XI) Injuriam facit *Auctoribus antiquis*, quos *turpiter errasse* scribit v.g. PLINIO, quem defendit TH. HASÆVS I. V. *Biblioth. Brem. p. 286. & PHILONI*, quem vindicat DAV. MILLIUS *dissertatt. select.*

194 C. L. Schlichteri Apologia

select. p. m. 48. edit primæ. Ut taceamus, OLYMPIODORVM in quo Vir summus aliquid legisse videtur, quod neque *se*, neque quenquam *alium*, *etsi lyncei illi sint oculi*, ibi deprehendere, testatur HASÆVS tract. de *Leviathane* &c. p. 137. sicuti & versioni *Alexandrine* portentosum errorem frustra tribuerit.

- 12) In rebus levioris momenti uberrimus est, sed de iis, quæ difficiliora videntur, non nisi perpauca attulit. WOLFFBURGIVS loc. cit. p. 144. & *Acta lit. Sueciæ* A. 1733. p. 76.
- 13) Ipsum *Alcoranum* fortasse non inspexit BOCHARTVS, sed fide lexicæ *Alcamus* scripsit. Ita JO. VORSTIVS de *Adagiis* N. T. p. 490. collect. *Rbenferdianæ*.
- 14) *Aloe Orientalis* eum forte latuit, ex conjectura WOLFFBURGII p. 150. sicuti &
- 15) Studium *nummismaticum*, ad notitiam *Geographiæ* valde necessarium, ignoravit, iudice Cl. TENZELTO in *colloquiis mensr.* A. 1695. p. 403.
- 16) Bochart war ein viel wissender Mann; aber ein elender Redner. ANONYMVS im Antwort-Schreiben auf etliche Frag-Stück eines gelehrten Edelmanns, welcher in einer Preussischen Pro-

Provinsz wohnet. Gedruckt im Jahr
1710. (8).

§. 3.

Scopus, si non omnium, multorum tamen, præcipuus hic esse videtur, ut MAGNO BOCHARTO *majores videantur*. Eodem modo cum Viris magnis egerunt alii. Ipsemet EZÉCH. SPANHEMÛVS, Vir illustris, in opere plurima eruditione referto, quod de *præstantia & usu Numismatum antiquorum* agit, omnes temporum recentiorum *magnos Viros*, non parcendo SCALIGERO, SALMASIO, SELDENO, aliisque pluribus, *traducere* nimis affectat, eosque propter leves tricas atque augas, tanquam maximi momenti errores dampnat. vid. le *Journal des Sçavans*, seu *Ephemerides Eru- ditorum* Anni MDCLXV. In linguam latinam versæ a M. F. NITSCHIO 1667. p. 48.

Potio- rem bujus Apologie partem, quam Sectio Tertia comprehendit, quæque rei literariae pluris interest, alia & forsan proxima vice dabimus. N. B.

196 N. Barkey Codicum aliquot

VIII.

N. BARKEY
CODICUM

ALIIQUOT BIBLICORUM

MSCT.

ET TYPIS EXPRESSI AMERICANI RARIORIS
NOTATIO.

Ut viris eruditis, qui Bibliothecæ huic favent, quibusque, instituto maxime laudando, collatio Codicum Hebraicorum Manuscriptorum curæ cordique est, constet, ubinam unus alterve lateat, duorum Codicum Msct. noticia illis communicanda est.

I.

Haberur Codex Msct. in Bibliotheca Patrum Societatis Jesu, Coloniae Agrippinae, cui hæc est Inscriptio.

אני יצחק הסופר בר יעקב זצ"ל כתבתי
עשרים וארבעה ספרים מבראשית עד
ועל בלא תרגום וסיימתי ביום
עשרים וארבעה לירח אלול שנת חמשת
אלפים ארבעים וששה לבריאת עולם
וה

וה וקבלתי שכרי משלכם זכרו לתועת
 כו חוה ודעו עד סוף כל תורות אמן
 ואמן סלה חוק.

Verfio huic Infcriptioni fubjuneta eft ifta,
 ex qua Interpretis lepidam linguarum pe-
 ritiam cognofcas & mireris.

*Ego Ifaac legis peritus, filius Jacobi Sat-
 zel fcripsi viginti quatuor libros a Genefi ad
 Joelem ufque. Continet Targum five Inter-
 pretationem, & perfeci die vicefimo quarto
 menfis Augufti anno 5046. a creatione mun-
 di & accipiam mercedem perfectam a Deo im-
 menfo. Purum five incorruptum judicabit
 meditatis in ipfo, & femen ipfius ad finem
 omnium generationum. Amen & Amen, finis.*

Secundum hanc Infcriptionem & differen-
 tiam æræ Chriftianæ a computo Judaico
 fcriptus erit hic Codex anno poft Chriftum
 N. 1286.

Hanc Codicis hujus notationem gratis
 debeo fummo Trajectinorum Philologo Celi
 SEBALDO RAVIO.

II.

*Pentateuchus Membranaceus cum Hapthar-
 ris & Megilloth maforaeque eleganter fcripta,
 de quo v. j. c. WOLFII Bibl. Hebr. T. II.
 p. 301. Jure emtionis ex Bibliotheca Cl.
 JAC. HENR. VAN BASHUISEN, Profes-
 foris*

foris olim Hanoviensis ac demum Serveſta-
ni; tranſiit ad exquisitiſſimam & juridiciſſimam
Bibliothecam ſumme Venerandi & Doctiſſi-
mi JACOBI WILLEMSENII, apud Medio-
burgenſes meos S. S. Theologiae Profeſſoris
& Eccleſiae fideliffimi & facundiſſimi, Colle-
gae olim & in Chriſto Patris, tum Conju-
ctiſſimi, tum Chariffimi. Narrat WOLFIUS
l. c. hoc exemplari uſum fuiſſe. JOH. HENR.
MAJUM ad editionem Bibliorum Hebr.
Francof. ad Manum 1716. in cujus praefatio-
ne Codex multi pretii vocatur. Hunc autem
Codicem variantes habere, ſaltim in Haph-
tharis, lectiones, ſpecimine aliquo facile
probatu eſt. Contulit mecum Vir Aman-
tiſſimus in Tuſculano ſuo amoeniſſimo,
cum elapſo anno me, quod gratiſſima men-
te recordor, per meſem integrum lautiſſi-
mo & amiſſiſſimo ſuo hoſpitio exciperet,
Caput XXII. ex 1. Samuelis cum Bibliis im-
preſſis Heogbtianis. Tres in hoc uno capi-
te occurrebant Variantes ſc.

v. 8. loco מוסרות השמים legimus

מוסרות הרים, quod paene coincidit
cum Pl. XVIII, 8.

v. 12. loco ספוח vel uti Pl. XVIII, 12. ha-

berur, loco ספחו legimus ספו

v. 30. loco ובאליהו legimus ובאליהו

Sedet

Sedet animo Viri optimi collationem uteriuſque inſtituere cum ingenuis quibusdam Juvenibus, ſuis in Litteris Hebraicis diſcipulis. Ut quæ in h. Codice obſervantur ſunt, mihi ſuo tempore communicet Vir Hebraicarum Litterarum ſtator & promotor indefeſſus, publice & enixe rogo.

III.

In eadem Bibliotheca *Venerabilis* WILLEMSENII exiſtat *Vetus Testamentum cum Pſalmis rythmicis lingua Americana, litteris Romanis impreſſum, ſine Titulo*, de quo in frontiſpicio hæc noratu digna verba exiſtant; ex quibus patet, quod, ſi iſta vera ſunt ac probabilia, quæ narrantur, codex hic elegantiffime compactus, qui Bibliothecam *Willemſenianam* ornat, hujus generis unicuſque forte ſit in orbe terrarum.

Onderichting

Meeſt alle, die dit Boek inzien, zullen het qualyk kunnen leezen, en nog minder verſtaan, alleen uyt de Tytels of Opſchriften kan men zien, dat het een Bybel, en verder naziende, dat het het gantſche Oude Testament is.

De Tale, daar het in beſchreven is, is Americaans, Indiaans of Wilts, gebruike-
N 4 lyk

200 N. Barkey Codicum aliquot

lyk in 't Noord-Oosterdeel, omtrent en rondzom Nieuw-Engelandt.

De Overzetters zyn Engelschen geweest, het welk men kan afnemen uit verscheyde Engelsche Woorden, daarin invloeyende, als Lord, God, Jehovah en andere, als mede de Opschriften der Stoffen, daarover gesproken word.

De Reden, waarom deze aan die Tale vreemde woorden daarin gevoegt zyn, is, om dat die Tale geen woorden had, of om de Perzonen en Zaken uittedrukken, als haar gantsch onbekend, of niet wel uit redrukken, indien het haar niet wel of duisterlyk en verwerd opdeed.

De Letter R. r. is en blyft gantsch buiten den kreits van deeze Tale, en zo zy daarin gevonden word, zo is het in zulke woorden die daarin gevoegt zyn, om reden, die wy daar even g. zegt hebben.

De klank van de Woorden en Syllaben moet na de Engelsche Accent gevoegt worden in het lezen of spreken, nadien het Engelsche zyn geweest, die het hebben overgezet.

Dat het nieuwe T. hier niet by , is, om dat na den ryt van oversetting dit voor het ander, yder bysonder - is afgedaan, en alhoewel dat se beyde lang genoeg in wezen waren geweest, zo zyn in een fatalen Oorlog,

log, tusfchen de Engelschen (waar by hen de Christen Wilden voegden,) tegen de Heydensche Wilden, en die dezelve bystonden, gelyk mengeloof, de Franschen uyt Canada in de Jaren 1672. 1673. 1674.

Door deeze Heydensche Wilden alle Bybels der Christen Wilden verbrand en weggeraakt. Dit Deel alleen is daarvan behouden gebleven, volgens welk een nieuwe Druk met Verbeteringe, en een gantsch nieuwe Overzetting van het N. T. ondernomen is. Ik heb het O. T. afgedrukt, en van het Nieuwe eenige vellen gezien, te Rockberri omtrent een uur buiten Boston in Nieuw-Engeland in 't Jaar 1680.

De Drukkery was te Cambrits 3. uren buyten Boston, alwaar mede het Collegie der Studenten, het zy der wilde of andere Natien was. De Psalmen Davids zyn hier agter bygevoeg: op de Engelsche Zangmaat.

Te Rockberri woonde eenen Mr. Hailot een zeer godzalig Predikant aldaar, hy was in dien tyt omtrent de 70. Jaren oudt, zyn Zoon was Predikant binnen Boston. T' is desen goeden ouden man, die een van de eerste Independenten Predikanten was, de welke om hare vryheidt te zoeken, zich in deze Quartieren hebben neergeset. Deze was de voornaamste Overzetter

202 N. Barkey Codicum aliquot &c.

zetter en Bestierder van 't Drukken van beide; zoo eerste als tweede Druk van deze Indiaansche Bybels; deze was het, die my dit Deel van den eersten Druk uyt een bysonderen yver en liefde vereerde, waarvoor hem dankbaar was, en zal blyven

Het was Juny 1680.

JASPER DANCKAERTS.

Ut linguae hujus Americanae sibi aliquam ideam formare, eandemque cum aliis linguis conferre possint, eruditi linguarum cultores, Deo volente, Caput Primum Geneseos accurate descriptum sequenti aliquo Fasciculo exhibebimus.

BIBLIOTHECA

BREMENSIS

NOVA

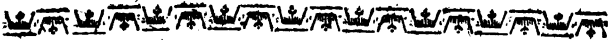
HISTORICO-PHILOLOGICO-
THEOLOGICA

CLASSIS SECUNDÆ

FASCICVLVS SECVNDVS

BREMÆ & AMSTELODAMI

Sumptibus Bibliopolarum

G. W. RUMPII & H. VIEROOT.

MDCCLXII.

THE
LIBRARY OF THE
BIOLOGICAL SCIENCES
AT THE
CALIFORNIA INSTITUTE OF TECHNOLOGY
PASADENA, CALIFORNIA

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

VIRO
CELEBERRIMO ET ERUDITISSIMO
PETRO
HEMSTERHUIS
LINGUÆ GRÆCÆ ET HISTORIÆ PATRIÆ
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA
PROFESSORI ORDINARIO,
QUEM DURUM
RESPUBLICA LITTERARIA
SUSPICIT ET VENERATUR
UT
ERUDITIONIS MASCULÆ
IMPRIMIS GRÆCÆ
CORYPHÆUM,
QUINTUM
BIBLIOTHECÆ
BREM. NOVÆ
FASCICULUM
EA, QUAE PAR EST, OBSERVANTIA
INSCRIBIT,

ET UT
ALTERO HESYCHII GEMELLO,
QUEM
CELEBERRIMUS
J. ALBERTIUS,
CUJUS OSSA MOLLITER CUBENT,
PREMATURA SUA
ET
DEPLORANDA MORTE
ORPHANUM RELIQUIT,
PREBEAT
UBERA SUA
LITTERATÆ SENECTUTIS PLENA,
PUBLICO NOMINE
FLAGITAT,
IPSIQUE
PROPITIUM NUMEN,
VIRIDEMQUE NON SOLUM ET VEGETAM,
DE QUÀ GRATULAMUR,
SED ETIAM
FERTILISSIMAM ET LONGAM
QUIN
NESTOREAM SENECTUTEM
APPRECIATUR
EDITOR.

SERIES
SYMBOLARUM
FASCULI SECUNDI
CLASSIS SECUNDÆ.

I. JOHANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII, *Præpositi Capituli S. Laurentii prope Scheningam, & Professoris Carolini Brunsvicensis, Meletema de Pericopis Biblicis recte constituendis & dijudicandis. Pars prima*
pag. 203.

II. JOHANNIS MEDHURSTII, *V. D. M. Brethensis, Observatio in Tit. II, v. 12.*
pag. 276.

III. CHRISTIANI LUDOVICI SCHLICHTERI, *Theologi Cothobensis, Apologia pro Viro Illustri Samuele Bocharto*
to

to Sectio Tercia, que Bochartum
modeste vindicat, atque enuqum uberio-
rem complectitur pag. 302

IV. JOHANNIS NICOLAI RICHTERI,
V. D. M. Rhebornensis, Dissertatio ad
Phil. II, 9. 10. u. pag. 362

V. LITTERARIA pag. 392

I.
JOANNIS CHRISTOPHORI
HARENBERGII,
M E L E T E M A
DE
PERICOPIS BIBLICIS
RECTE CONSTITUENDIS
ET
DIJUDICANDIS.

§. I.

Complexus partium, quæ ad unum Scripti vel orationis argumentum & ad unam ejusdem argumenti tractationem referendæ sunt, jam olim *perirope* fuit appellatus. Patres Græci sæpius nomen *pericopes* indiderunt enuntiato, quod aliunde,
Bibl. Brem. Nov. Ch. III. F. II.   O   de,

de, verbi causa ex V. T. in N. T. adsum-
 tum fuit seu traductum (a). Priorem eam-
 que latiore notionem secutus fuit ATHA-
 NASIUS (b), cujus testimonium, latine a
 BERNARDO de MONTFAUCON factum,
 huc transcribam, multis nominibus com-
 memorabile. En illum: *Observandum est,*
ordinem Psalmorum nequaquam historiae tem-
porumque seriem tenere; sed in multis mutilari
temporum ordinem, ut commonstrat Liber
Regum - - Quum Judæi prophetas inter-
emissent, quod hi eorum impietates coargue-
rent: ac propterea; in manus Assyriorum
traditi, in captivitatem abducti essent; sub
hæc quidam propheta, qui Synagogam eorum
strenue curabat, cum aliis scripturis librum
quoque Psalmorum collegit: non quod simul
unoque tempore Psalmos universos repererit,
sed diversis temporibus ac primum ordine po-
suit eos, qui primi reperti fuerant: quo fa-
ctum est, ut ne omnes quidem ipsius Davidis
Psalmi ordine ponantur, atque Psalmi filio-
rum Core & Asaph & Salomonis, Mosis quo-
que, Aethan Esrabitæ (c), Æman, rur-
sum-

- (a) C. SUICERUS in *Thesauo ecclesiastico* p. 673.
 To. II. Amstelæd. 1682. fol.
 (b) To. II. p. 70. *Collectionis Patrum & Scriptorum*
Græcorum, Parisiis 1706. fol.
 (c) Ita legendum pro Ἰεραμλίτῃ, quod est apud
 MONTFAUCONUM.

sumque Davidis permixtim positi in libro occurrant, non quo tempore editi, sed quo inventi fuerit; quod ipsam in prophetarum periodis, ἐν ταῖς τῶν προφητῶν περιόδαις, reperias. Hactenus vere haud secus ac solide Athanasius. Alucinatus fuit MONTEFUCONUS, quum pericopas vertit in periodos. Pericopæ enim hoc loco sunt vaticinia singularia, ad idem argumentum eodem tempore edita ac congruentia ad ejusdem Scopî complexum. Designat Athanasius non tam periodos, quam sectiones, quæ idem vaticinium, aliud post aliud, ratione & successu temporis constituunt. LUTHERUS in Præfat. ad Jesaiam & JO. BRENTIUS ad Jes. I, 1. & præcipue magnus ille phosphorus in Jesaiam, VITRINGA, P. passim, idem ac olim Athanasius monuerunt. Nunquam præmittitur initio ejusmodi pericoparum nota temporis & interdum nomen נִשְׁבָּע, *massa*, id est, oraculum singulare & separandum ab aliis enuntiatum propheticum. Jes. XIII, 1. Jer. XXIII, 23. 24. Nab. I, 1. Zach. IX, 1. alibique. Uniplerumque pelli seu membranæ ut a inscribi solebat pericopa, nisi esset longior. Membrana ejusmodi litteris consignata conolvebatur extra lectionis usum, & volumen ipsum adpellabatur *Gillajon*, גִּילְיוֹן.

Jes. VIII, 1, item *Megillab*, מִגִּילָב, *Jes.* XXXVI, 6. 14. 20. *Ezech.* III, 1. 2. 3. II, 4. *Pf.* XL, 8. *Esr.* VI, 2, eo quod circa bacillum, lateri uni adfixum, convolvi solebat. Nisi *Christ. Gottl. SCHWARZIUS* d) et *B. de MONTFAUCON* e) heic nobis fecissent otia et de membranis litteratis ac voluminum forma copiose exposuissent, plura adjungi possent, vel nos varia ex *Hermanno HUGONE de prima scribendi origine* ejusque novo editore, et ex aliis libris huc possemus transferre. Singularia varicina vix fuerunt divulgata et per partes transposita, quoties uni membranæ fuerunt inscripta. At membranæ omnes ad temporis ordinem in prophetis majoribus non fuerunt a collectoribus posita. Ad ordinem hunc dijudicandum et definiendum opus est multiplex notitia, haud vulgaris cauto et alia adjumenta.

§. 2.

d) *Diss. II. de Ornamentis Librorum apud Vet.* Lips. 1706, 4. 1758, 4.

e) *Palaeographia Graeca* I, 4. Paris. 1705, Fol. Conf. 10. *MABILLONIUS de Re diplomatica* I, 8. *H. VALESIIUS ad Eusebii Historiam Constantini* IV, 7. *C. H. TROTZ ad H. Hugonem de prima scribendi origine* p. 89, f. *Trafje-Bi ad Rhenum* 1738, 8.

§. 2.

Impedimenta dantur varia, quæ nos circumdant, ordinem pericoparum chronologicum investigaturos. Interdum initia et finis pericoparum majorum non indicantur verbis luculentis, sed demum ex argumento ejusque partibus scopo consentaneis sunt eruenda. Alibi turbant nos divisiones in capita et horum distributiones in minora incisa, sæpius ordini pericoparum adversæ. Sæculo III et IV, nec non quinta cœperunt Critici Christiani libros biblicos, e variis pericopis collectos, dividere in *κεφάλαια*, *capita*, et *σὺντομῆς*, *enuntiationes*, unam sententiam integram complectentes. Ubi earum divisionum auctores sensum scripti non satis perspexerunt; ad parentheses secernendas non attendebant satis; nec quæstiones ab enuntiatis simplicibus separarunt: nec objectiones a responsionibus, quæ illis subjunctæ sunt, discreverunt; divisionis suæ adminicula verterunt in lectorum offendicula, et in causa fuerunt, ut difficilior f) his evaserit inventio sententiæ Autoris. Successit priori illi divisioni in capita et stichos tandem sæculis XII et XIII divisio in capita

O 3

lon.

f) Conf. Io. Iac. WETSTENII *Diss. de Interpretatione Novi Testamenti* pag. 875, in calce *Tom. II. N. T. Græci*.

longiora, ad pericopas definiendas et dignoscendas inhabilis et sæpius incommoda. Si qua pericopa erat longior, quam ut uni membranæ inscribi posset, pluribus membranæ ea inscriberetur necessum erat. Id si usu venerit, membranæ earundem materiæ erant Indiciis seu notis litterarum numerandæ. Quis vero auit contendere sacramento, indicia illa ex crebro usu membranarum vel ex aliis casibus nunquam fuisse oblitterata? nunquam fuisse detrita? nunquam evanuisse? Id si contigit forte, membranæ seu volumina sic potuerunt collocari, ut pericopæ veterem amiserint locum. Ubi series rerum gestarum juvabat magistros rei criticæ, ibi industria eorum in disponendis tractationum ac narrationum partibus non facile aberrabat. At simulac incidebant in volumina, quæ separatim complectebantur specialiores Historias, in dispositione sua fallebantur facilius, quam primum negligebant filum chronologicum, ejusque telam recte percipiendam et observandam. Rectius ipsi fecissent proposito satis, si, in hunc catum conjecti, pericopas segregassent à reliquo corpore, et, præmissa nova inscriptione, seorsim posuissent. Dum enim adfinitatem argumenti citra ordinem chronologicum secuti sunt in insertione nonnullarum pericoparum

rum inter ea, quæ de argumento eodem erant scripta, facile labi potuerunt et seriem temporis turbare, atque lectorem impedire, quo minus genuinum sequeretur sensum. Accedit quod hac conditione lectores erroribus exponi potuerunt, nequid dicam de objectionibus, quas homines iusto liberiores inde sacris litteris earumque auctoritati obmoliri tentarunt, vel in posterum poterunt intentare.

§. 3.

Ut igitur pericopas voluminum divinatorum recte internoscamus et distinguamus, necessum est, ut

- 1) volumen universum diligenter perlegamus, idque nobis reddamus familiarissimum: ut
- 2) ad divisionem in capita et incisa minora tantisper non attendamus: ut
- 3) Chronologiam, si ei locus est, Geographiam veterem et historiam populi Dei æque ac nationum circumvicinarum ob oculos positam servemus nec unquam ex attentione dimittamus: ut
- 4) ea, quæ instar membrorum conspirant cum uno capite, cum uno scopo primario, cum Cronologia per modum

dum ejusdem rei articulorum, eodem argumento junctorum, ut ne dilaceremus, sed potius pro uno corpore, pro una compage et una pericopa habeamus: ut

- 5) ea, quæ produnt diversitatem scopi, nationis, temporis, locorum et argumenti, versemus, relegamus et meditemur, nec non intra corpus voluminis integrum dignoscamus: ut
- 6) totum volumen iterum iterumque postquam pericopas distinguere cepimus, attente perlegamus, atque ut observata vel emendemus vel confirmemus: ut
- 7) novam pericopam ibi ne inchoemus, ubi caput novum inchoatur, ubi Rab- bini vel Exegetæ alii, nullis rationi- bus commoti, pericopam novam de- prehendere sibi visi sunt. Exemplum hujus regulæ est caput Iesaiæ XXIX, quod ad Sancheribum referri solet, nullo argumento prælucente: ut
- 8) libellorum seu pericoparum ætatem, si fieri potest, eruamus:
- 9) historiam et ritus ætatis illius in promptu habeamus, siquidem sæpius per ignorationem illorum a tramite discedimus: ut

10) pietatem, quam Deo debemus, dimittamus nunquam, ne pravitas critica animum occupet, neu illa finem, quem Deus benignissimus litteris sacris prædefiniuit, sollicitare audeat.

§. 4.

Ea, quæ tanquam partes ad scopum voluminis primarium collineare debent, per pericopas particulares dividantur necessum est, quotiescunque ex omissione illius divisionis nascitur vel obscuritas vel occasio sinistre sentiendi de sententiis, quarum interpretatio non solum scopo primario est consentanea, sed etiam intra argumenti complexum lucida et ab omni errore remota. Huc spectat ea cautio, qua in prophetis eorumque pericopis interpretandis non ubique verba futuri temporis sunt indicia eventuum futurorum, sed non raro sunt formulæ præceptionibus onustæ. Nam Hebræi utuntur etiam tempore futuro, quum, quid sit faciendum quidve fugiendum, significant. Quotiescunque igitur prophætæ subjungunt vaticiniis pœnarumque prædictionibus vel liberationibus indicia futuri temporis, quibus virtutum cultura et vitiorum evitatio significatur; præcepta et admonitiones exhibentur, præcipue si eo eventu sic constiterit res ipsa, ut

homines, ad quos vaticinium spectavit, exitu ipsius impleto haud resipuerint.

§. 5.

In censum hunc venit divisio pericoparum *Ecclesiastæ* Salomonis. Rex hic, vanitatem rerum humanarum tandem aliquando persentiens et expertus, animum ad id quærendum et definiendum adpulit, quod mentem avocare a rerum fluxarum amore, et eam tranquillare excellentioribusque bonis adficere posset. Eum in finem universitatem quorundam virorum stans diebus coire jussit in locum communem suasque cum cœtu sententias communicare, quæ collectæ exierunt tandem ita in lucem et ea ratione litteris proditæ fuerunt, ut ignoremus fere numerum eorum, et quid hi senserint sigillatim. Congregatio illa seu academia scientiæ moralis adpellata fuit *Kobeletb*, *congregatrix*, et Salomo nomen gestavit in ea *Asch kobeletb* et elliptice *kobeletb* I, 1. 2. XII, 8. 9, quippe autor Societatis et focius consortii, quod e pluribus coaluerat viris sapientibus seu magistris collectionum, quibus magistris sententiæ morales ac dogmaticæ, ut videret, fuerunt infixæ ac traditæ a *pastore uno*, XII, 11, qui ab Ezechiele XXXIV, 23, haud aliter designatur ac ipse Messias. Conf. *Ies.*

XL, 10. II. Io. X, II. Sunt tamen, qui Salomonem ipsum existimant fuisse pastorem seu principem unum, sententiarum præstantissimarum autorem, quas collegerint *magistri collectaneorum* בעלי הספות.

Sunt tamen, qui metonymice per duo hæc nomina intelligi volunt ipsa *collectorum scripta*. Pluribus certe sapientibus ibi tribuntur verba in litteras redacta, hominibus quasi insita et instar seminum in animos plantata, ab uno pastore tradita, quibus adjungitur admonitio, de compluribus ejusmodi voluminibus elaborandis et in litteras redigendis. Innituntur hæc interpretationi huic in XII, 11. 12. 13. *Verba sapientum instar stimulorum*, quibus pecora et jumenta propelluntur, *et instar clavorum* sunt, *insita* et inserenda animis tanquam plantarum semina. *Magistri collectionum* seu collectores illorum verborum, earum sententiarum, *dati ac constituti sunt a pastore uno*. *Et quod est ex istis amplius atque excellentius, fili mi, lector, commonefactus esto*. *Faciendi volumina multa ne esto finis, et studium ejusmodi multum esto defatigatio carnis seu hominis, ita tamen ur meta cujusque sententiæ audiatur, quæ in reverentia, Nunini supremo testanda; atque in cultura præceptorum ejus nec non*
in

in expectatione iudicii tandem universalis, quod nulla recte maleque facta effugere poterunt, consistit. In præsens interpretationem accuratius evisceratam promere non licet. Alexandrinus græcus Interpres ab ea interpretatione non abhorruit, excepto quod *baale asipboth* vertit per *κατὰ τῶν συναγμάτων*, seu, ut in aliis Codicibus legitur, *κατὰ τῶν συνδημάτων*, a collectionibus seu congregationibus: et id in incerto relinquit, an homines congregatos, an verba collecta, intelligi velie. Utraque tamen notio, ad verba Sapientum relata, in significationem et hominum et collectaneorum, ab illis professorum, conspirant. Si sapientum verba simul et per unam compositionis juncturam fuissent exhibita, Salomoni non adtributa fuisset sententia prima, quæ docet, omnibus hominum conatis et actionibus, si a Deo et ab amicitia cum illo ineunda discesseris, esse vana omnia, nec solidam mentibus hominum felicitarem suppeditare. Salomo ipse hoc tradidit c. I, II, subjiciens epiphonema de fructu actionum, Deo probatarum c. II, 26. Tum vero videtur alius Sapiens induci III, 1-13, qui tranquillitatem animi in eo mentis statu collocat, quo homines non in laboribus suis, convenienti tempore peractis, sed in providentia Dei omnia regentis læti acquiescunt.

escunt. Clauditur hæc tractatio epiphonemate, quod docet, donum Dei esse, si homines laboribus suis defungentes bono et tranquillo sint animo. Succedere videtur sententia tertii Sapiensis, qui cum Dei dominatu comparat ea, quæ vulgo inter homines improbos sunt et adparent, quorum vix ullus animum serio adtendit ad excellentiam hominum præ bestiis. Subjungit tandem iudicium suum, III, 22, hominum esse, lætitiâ inter labores ex dominatu Dei conceptam tenere et Deo futura committere. Pergere videtur Sapiens alius ad injurias et calamitates, quas homo homini in hac vita creat IV, 1-5. Idem claudit sententiam suam gnomo hac: Pugnis unus cum tranquillitate conjunctus excellit pugnis duobus, ærumna et calamitate animi plenis. IV, 6. Singuli Sapienses videntur sententiam suam passim inchoasse præmissis verbis *וַיֵּדֶן עָוֹן עֵינַי*, *tum vedit ego & vidi*, id est, *denuo consideravi*. Alius Sapiens videtur IV, 6-16 induci, qui vanitatem actionum humanarum perstringit, socialem laborem laudat, et spei fragilis fatigationem damnat. Deinceps videtur induci Sapiens, qui officia in Deum inculcat V, 1-8. Alius Sapiens vanitatem & ærumnas divitiarum enarrat, subjicitque cautionem; ut ei, qui aliis potentia

ac

216 I. C. Harenbergii Melet. de

ac divitiis antecunt, lætitiã a Deo & ex
 ejus dono recipiant ac ita tranquillo animo
 bonis suis utantur. V, 9-19. VI, 1-11.
 Considerationem vitæ brevis ac mortis in-
 evitabilis videtur alius Sapiens hominibus
 suadere, VII, 1-15, inculcans tranquilli-
 tatem animi, quæ in rebus angustiis non sit
 deferenda. Excipere eum videtur suasio
 alius Sapientis, qua docemur sapientiã recte
 uti, & Deo nos approbare, ut insidias im-
 proborum effugiamus, VII, 16-27. Tum
 sequitur sententia totius congregationis,
 VII, 28, non ecclesiastæ seu præsidis so-
 lius. Nam offeruntur lectori hæc verba:
 אַמְרָה קְהִלָּתָא, *dixit congregatio*. Exhiben-
 tur deinde congregationis hujus variæ do-
 ctrinæ VII, 29. 30. VIII, 1-15, quarum
 summa est, piis fore bene & improbis tan-
 dem male, hominique studendum esse, ut
 a Deo obtineat donum lætitiæ, quàm inter
 laborandum, inter edendum atque bibe-
 dum, percipere ac vitam suam jucunde
 possit transigere. Alius Sapiens ad scienti-
 æ studium propius considerandum sese
 accingit VIII, 16, s. idque esse mancum,
 tenebrosum & vanum, ac stultitia imbu-
 tum probat. Additur ab eo monitum, ut quis-
 que hac vita lætus, animoque bono susten-
 tatus utatur, IX, 7-10. Sapiens alius in-
 duci-

ducitur per verba, *tum redii ego & vidi*, IX, 11, qui sapientiam quidem laudat, at, ei sapius locum non relinqui, monet, siquidem casus ubique valeat, stultique eam oppugnent. Ea propter suadet continentiam animi & moderationem, ne nobismet noceamus neu a stultis pessumdemur. X, 1-20. XI, 8. Tandem Salomo, congregationis præsēs, subjungit præceptum de Deo a teneris reverendo, de vitæ decurrentis vanitate, ac de actionum meritis demeritisque in judicio pantocritico recte pensandis atque de mercede æterna, XII, 1-8, 13. 14. Incisa duo 9 & 10 parenthesi sunt includenda. Si ordo harum pericoparum in lucem fuerit collocatus, oportunitas major lectoribus oborietur. Nolum tamen hanc Ecclesiastæ in pericopas divisionem aliis obtrudere, quin potius eam aliis trado examinandam & emendandam. *Canticum Canticorum* est divisum per colloquentes sponsum, sponsam, & chorum subinde intercinentem I, 12. III, 21. V, 9-17. VI, 7. 8. fin. 12, fin. VIII, 11. Caput tamen ultimum videretur ponendum inter II, 16 & 17.

§. 6.

Observantur mihi loca & exempla alia, quæ faciliori diligentia in ordinem peri-

pericopatum rediguatur, tempori & argumento consentanearum. Recolere memoriam libet capitis XX. *Geneseos*. Id quondam constituisse videtur volumen unum, uni membranæ insculptum vel inscriptum. Volumen id si ad ordinem temporis servandum fuisset suo loco, positum inter reliquas Abrahami res gestas, adpareret id c. XIII inter incisum secundum ac tertium. Nam Abrahamus, ex Aegypto redux, secessit in oram Cananæ australem. Eo tempore Sara adhuc pulchritudine erat eximia. At paullo antequam Sodomæ & Gomorrhæ perirent, ipsa jam vetulam agebat, ac a risu sibi non poterat temperare, quum angelus Dei nuntiaret, fore, ut puer ex ipsa nasceretur. XVIII, 12. Ipsa tunc temporis jam habebat annos nonaginta. XVII, 17. Quomodo Abimelech, Rex Geraræ, quæ videtur esse Rhinocorura, quomodo pulchritudine Saræ, quæ tot expleverat vitæ annos, potuit oblectari? Succurrit ejusdem Abimelechi Regis fœdus cum Abrahamo juxta locum, qui postea Beersaba vetus adpellatus fuit, inirum ac firmatum. XXI, 21-34. Non omittendum est, Abrahamo ea ætate diuturnum fuisse domicilium inter Philistæos. Id, quod traditur XXI, 21-34, adjungendum omnino est superiori notitiæ de Abimele-

melecho, olim volumini peculiari inscriptum. Ordo itinerum Abrahami suadet, ut sic rationes oporteat putare. Abrahamus enim ex terra Philistæorum migravit Bethelam, XIII, 3. Inde tabernacula sua movit ac se transtulit in *Aulonem*, a *Mamre* dictum. XIII, 18. Aulon ille nunc vocatur campus Sabe, & Mamre est Sichem, PLINIO teste, ab incolis dicta *Mamortha*, & Josepho teste, *Mabbarta*. In hebræo fonte hæc leguntur: **ישב בחלני מסרה אשר בחברון**. Ea sunt sic interpretanda: *Habitavit, sedem cepit, juxta aulonas Mamortha, qui sunt circa Chebronem.* COTOVICUS f), MAUNDRELLUS aliique istas valles, inter montium juga sinuosas, descripserunt satis superque, quas EUSEBIUS & HIERONYMUS adpellarunt hebræo vocabulo *aulonas* g). Haud procul Sichema seu Neapoli situs fuit locus Chebron borealis, ab australi urbe cognomine diversus satisque disjunctus. *Aulon More* seu *Mevareh*, *Mabartæ*, prope Sichemum in Cananæorum terra tunc obvius erat proficiscentibus ac bestiarum pascendarum studiosis. XII, 6. Quum Lothus, ex fratre
Abra-

f) Pag. 356.

g) RELANDUS in *Palestina* I, 55. p. 364.

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. II.

Abrahami nepos a Kedor Laomer in capti-
 vitationem abriperetur, Abrahamus sedem
 habebat ac domicilium juxta *Aulonem Mam-*
re, viri primarii, a quo urbs Mamre no-
 men traxit XIV, 13. Ex eo domicilio
 Agar fugam capessivit, Ægyptum petitura,
 quam tandem juxta viam, quæ *Schuram*
 ferebat ante Ægyptum, Angelus depre-
 hendit inter *Beredam* & *Kadesch*, locum
 australem. XVI, 7. 14. Utrumque locum
 indicarunt Eusebius ac Hieronymus, &
 non procul Beerseba. vetustiori situm fuisse,
 docuerunt. Teatoria sua ex Aulone Ma-
 morthensi, *Elon Mamre*, vondum move-
 rat, quum a tribus Angelis inviseretur.
 XVIII, 1. Isaac nato illudit Ismaël. Ex-
 pulit itaque ob preces Saræ Abrahamus
 Ismaëlem cum matre & utrumque cibariis
 ac potu instruxit, itineri convenientibus.
 Mater a via, in Ægyptum ferente, aber-
 ravit intra deserta Beersebensia. XXI, 14.
 Si Abrahamus ad Beerseba tunc habuisset
 domicilia, potus in vicinia non defecisset
 Saram, nec ipsa desperasset de vita Ismaëlis,
 siquidem potum denuo ab Abraha-
 mo recipere potuisset. Commoratus fuit
 Abrahamus, quum moreretur Sarah uxor,
 eodem in loco ad *Mamre juxta Cbebronem*,
 ac haud procul inde in *Machpelab* Saram
 sepeliri curavit. XXIII, 20. *Aulon Cbe-*
brontis

bronis hujus non multum abfuit ab urbe *Sichem* XXXVII, 14. Videtur hic aulon fuisse pars regionis Acrabattenes borealis, quæ ab *Accrabbim* versus Ierichuntem tendebat. *Accrabbim* olim vicus erat versus Orientem novem milliariibus Romanis ab urbe *Sichemo* erga Jordanem distans, ad viam regiam, EUSEBIO teste, idemque fuit vicus. Circa *Sichemum* enim sepulti fuerunt Sarah, Abraham, Isaac & Iacobus, *Act.* VII, 16. Stephani hoc testimonium elevare & profigare studuerunt censores nonnulli. At fide illud est plenissimum. Nam Patriarchæ illi sepulti fuerunt ad unum omnes in caverna *Machpelab*. Hæc vero non multum aberat a *Mamre*, *Gen.* XXV, 9, seu Mamortha, id est, *Sichem*. Plerumque Commentatores *Cbebronem* septentrionalem ignorant, quia ad australem inde ex Sæculo IV indigenæ lucro peregrinatorum inhiantes, ibi sepulcra patriarcharum monstrarunt gg). Adde locum *Jos.* XXIV, 32. Conf. *Gen.* L, 13. Planitiem seu Aulona Moreh fuisse ad *Sichemam*, mischnici doctores tradunt in *Sotab* VII, 5. Et RELANDUS h) docuit, no-

P 2

men

gg) *Histoire universelle d'une Compagnie.* Tom. II. pag. 128.

h) *Part. I. Dissertationum miscellanearum.*

men *Mavartba* ex *Moreb* ab indigenis fuisse ortum, qui id pronuntiaverint per *Mev-arab*. Pronunciatio certe non eadem fuit per singulos Palæstinæ tractus & circumvicinas regiones. Unde in ipso sacro codice non eadem eorundem locorum semper leguntur nomina. Olim LIGHTFOOTUS id studebat, ut pericopas sua sede moras restitueret locis suis. At fidem suam haud liberavit. Ipse volebat (i) *mire numerum omnium textuum atque historiarum, quæcunque per V. T. sede sua sunt motæ, quod locis oppido multis factum est; ostendere item, quæ propria iis sedes & ordo sit, & causam exponere translationis in aliam sedem: quæ quum adeo in V. T. frequens occurrat, facile intelligit quilibet, minus mirum atque alienum videri debere, si idem contingat in Novo.* Hæc ille.

§. 7.

Sunt, qui ad notationes ejusmodi criticas, quales exhibuimus, contremiscunt, rati, ita actum esse & conclamatum de integritate Bibliorum sacrorum, de doctrinis ad veritatem & beatitudinem tendentibus, nec non de ea auctoritate, quam divini-ribus litteris debemus. Id vero commentitium esse & effectum terriculamentum, facile

i) *Epistola ad Lectorem* p. 236. *To. I. Opp.*

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 223

facile est intellectu. Nam, sententiæ singulæ complexuum orationis manent intactæ & illibatæ, licet volumen hoc vel illud ordine chronologico non fuerit collocatum. Perstant, quia retinentur & permanent sententiæ eadem, singula dogmata fidei & præcepta morum adhuc stant salva, & ne hilum quidem eorum excutitur, mutatur, vel perit. Auctoritati igitur sacrorum voluminum inde nihil decedit, nihil deteritur, nihil subducitur. Avertuntur vero per ordinem pericoparum chronologicum restitutum errores historici, & frivole objectiones, quas malefani Bibliorum obtretratores codicibus sacris, e quibus Biblia sunt composita, inferunt, repelluntur vel potius sua sponte collabuntur & evanescent. Quum igitur non contemnendus inde elucet usus & damnum inde nascitur nullum, de fructibus ex tractatione hac decerpendis dubitandum non est. Et hæc est causa, cur calamum nondum ponere libeat, & ratio quæ me adducit, ut institutum meum persequar & ad ea, quæ huc spectant, gradum porro promoveam.

§. 8.

Offerunt profecto se ibi nonnumquam distinguenda & separanda in priscis Autoribus, ubi id faciendum esse lectores

nequidem suspicantur. Volumen enim unum & alterum membranaceum, eo quod numeri litteris notati in dorso detriti fuerant, contextui orationis ibi a posteris inserti fuerunt, ubi volumen vel ei inscriptum opus non debebat locum occupare. Unum volumen membranaceum olim complexum fuisse videtur capita nostra *Matthæi* XII & XIII, quod librarius priscae ætatis collocare debuerat ante *Matthæi* IX, 28. Consule ordinem chronologicum, quem servant & exhibent *Marcus* atque *Lucas* k), si qua tuo animo infedit dubitandi ansa. Volumen aliud ea continebat olim, quæ leguntur in *Actis* inde ab XVIII, 22, usque ad finem verborum *πυθίας τε μήνας τρεῖς* XX, 3. l) Id ipsum ponendum erat ante caput XVI, 7. Connectenda enim sunt verba XIX, 22, *ἀπήχθησαν ἀπὸ Ἐφίου* cum illis XX, 3, *γενομένης αὐτῶ ἐπιβλήης*

k) Nonnihil monuit LIGHTFOOT in *Harmonia quatuor Evangelistarum* p. 516. *Ta. I. Opp.* Sed rem ipsam haud extricavit, operi cæpta haud immoratus, & in limine propæmodum eam dimittens.

l) In fine incisi secundi hæc in plerisque editionibus leguntur, non tamen in ea, quæ in usum Græcorum prodiit in lucem *Wittebergæ* cura *Erasmii SCHMIDII*, 1622, 4. Hæc jam in manibus erat.

Ἐκλήθη ὑπο τῶν Ἰουδαίων. — Resumfit in his enuntiatis connectendis telam historicam specialiorum *Lucas*, ut ostendat rationem, cur *Paulus* non recta Ephesum, Asiæ Minoris urbem, navi delatus fuerit, licet proxima Pentecoste Hierosolymis coram adesse decrevisset & destinasset. Conspiraverant scilicet quidam Iudæi, qui cum *Paulo* in eadem erant navì, in necem *Paulo* inferendam. Comitari volebant *Paulum* in *Asiam* *Sopatrus*, *Aristarchus*, *Secundus*, alii. Hi anteceperunt illud iter & *Troadæ* expectarunt *Paulum*. Hic vero, circuitione usus per *Macedoniam*, intra dies paschales *Philippis* conscendit navim ac comites præmissos *Troadæ* ad oram Asiæ minoris invenit. Hæc generatim enarrantur XX, 3-6. *Paulus* *Cenchreis* relictis ex portu urbis ejusdem navigavit Ephesum. Ibi in Synagogam sese contulit ac pro more suo Iudæos docuit, Iesum esse divinitus promissum Messiam. Rogabant ibi ipsum Iudæi, ut tempus aliquod secum degeret. At, Pentecosten proximam quum Hierosolymis esse apud animum statuisset, vale ipsis dixit & navigavit ad portum *Macedoniæ*. *Thessalonice* relicta pedestri itinere pervenit per *Macedoniam* *Philippos*, ubi denuo navim conscendit, quæ ipsum traduxit *Troadam*. Memoratu dignum est, quod

Paulus *Ephesum*, urbem Asiæ Minoris proconsularem, præternavigaverit ac presbyteros seu episcopos *Ephesi* ad sese *Miletum* jusserit venire. Nisi hunc ordinem itineris temporisque Paulini ob oculos habueris positum, ac voluminis membranacei verba in locum suum colloces, non poteris te ex difficultatibus, indissolubilibus alias, extricare. Nonne alias credes, Paulum *Cenchreis* venisse *Ephesum* Asiaticam, inde venisse in *Macedoniam*, & *Philippis* navigasse *Troadam*? Quis cum in *Macedoniam* revertisse, sibi persuadebit, qui volebat *Ephesi* diutius moras neçtere, eo quod itineri instabat Hierosolymitano *). Et quis conabitur ea, quæ leguntur *Actor.* XVIII, 22, usque ad XX, 3, ante *κωϊνὰς τε μὲναις τῆς* in illud tempus compingere, quod effluxit a *Cenchreen*si itinere Pauli usque ad articulum temporis Pentecostalis admodum festi? *Corinthum* Paulus reliquit *Cenchreisque* subiit navale iter tribus fere hebdomadibus ante dies paschales. Pentecosten

*) *Cenchreis* enim navigare in *Syriam* voluerat XVIII, 18, proximo festo Hierosolymæ futurus v. 21. At ob insidias Iudæorum evitandas *Syriam* omisit & per *Macedoniam* reverti statuit XX, 3, festinans tamen, ut Pentecosten Hierosolymis celebraret. XX, 16. WETSTENIO hæc non suboluerunt.

costen omnino Hierosolymis exegit. Nisi proinde volumen, minus recte codici insertum, reponamus in locum suum, difficultati nos immergimus, unde non licet elactari. Id tamen omnittendum non est, duas fuisse urbes, quibus *Ephesi* fuit nomen & *Apheti*, unam in Thessalia ad mare sitam, alteram in Asia proconsulari illustrem. Ad illam sese Paulus contulit, navi ob Iudaeorum insidias relicta; hanc vero postea praeternavigavit. Urbs prior olim vulgo adpellata fuit *Apheta*, interdum *Aphetos* & *Ephesos*. Sita erat ipsa ad litus orientale & finem quidem Pagasarum. Nostra aetate loco nomen est *Fetio*. Situm urbis Geographus Regis Galliarum Potentissimi Nob. D' ANVILLE (m) multa cum cura descripsit. Ex portu hujus urbis patuit Pauli iter navale ad portum *Thessalonicae*. In hac urbe, quum instarent festi dies paschales, Paulus scripsit sine ullo dubio epistolas quasdam brevissimas ad amicos, ut ipsis, ubi esset, foret exploratum. Itinere autem terra Philippos instruito defunctus, epistolam quandam dedit ad *Corinthios*. Aphetis seu *Epheso* Thessaliae navem solvisse dicuntur Argonautae. De ur-

P 5

be

m) *Analyse de la Carte de la Grèce & l'Archipel, Sect. V. à Paris, 1757, 4.*

be ipsa exposuerunt HERODOTUS n). DIODORUS, *Siculus* o), STRABO p), alique, eamque portu, incolis, & navigatione frequentem fuisse, memoriae litteris prodiderunt. Sunt qui hanc urbem vocarunt *Ephesum* & *Apheton*, haud secus ac *Ephesum* Asiae proconsularis. Utramque praefluit amnis Gessus, seu Gasus, seu *Hesius*, *Hesus*: Unde ortum est nomen *Ephesus* quasi ἠφ' ἑσον; juxta *Hesum* seu *Hesum*. PLINIUS q) Gessum amnem Trogilio promontorio atque Epheso Asiaticae adplicat. Pagasa ac Aphetos; Ephesus Thessaliae, pariter ad amnem Gason seu Heson erant sitae. Haec obiter ad nominis originationem. *Jessum* *Jeremiae*, quem novimus indicari 2 *Cbron.* XXXV, 25, & quem IOSEPHUS r) aetate sua adhuc superesse docuit; scriptores diligentissime investigarunt; pericopam urique memoratu dignissimam, deprehendi tandem existare inter Psalmos, ibique esse Ps. 44. *). In rebus enim

n) VII, 193.

o) XI, 12.

p) L. IX, p. 605.

q) H. N. V, 29.

r) *Ant. jud.* X, 5. p. 520.*) Peculiari Diatriba hoc egit S. V. HARENBERGIUS, quae existat in *Symbolarum Literariorum Collectione Altera*, quae Halae A. 1754. post

enim historicis levior fit ejusmodi investigatio.

§. 9.

Observantur interdum pericopæ oculis, quæ videntur convenientem in locum non esse collocatæ, nec tamen extra ordinem sibi consentaneum leguntur. In hunc censum refero narrationem de uxore Abrahami Keturæ. GEN. XXV, 1-6. At si revocavero omnia ejus pericopæ momenta sub examen rigidissimum, nullam sentio mihi oboriri rationem, cur, eam pericopam fuisse transpositam, suspicer. De Isaac enim paullo ante injecta fuerat mentio, quem fuisse Abrahami ex asse hæredem, quantum ad promissionem de Cananæ possessione & alia potiora adtinebat, deinceps in pericopa, de qua agimus, commemoratur. Si interpretatio pericopæ paullulum emendetur, intercudit eo ipso omnis de transpositione facta levior illa suspicio. En interpretationem: *Abrahamus præterea, præter Isaaci matrem Saram, duxerat uxorem, indubie olim in Ur Caschdim, ibique mortuam, cui nomen Keturæ.*

Hæc

post mortem Cel. IKENII a viris Doctissimis ejusdem nominis & cognominis, cognato & filio edita sunt. N. B.

*Hæc etiam ipsi pepererat Simranum, Iokschanum, Medanum, Midianum, Jischbaccum & Schuchum. Jokschan genuit Schebbam, & Dedan: filiique Dedanis erant conditores Aschbureorum, Letuschæorum & Leümæorum. Filii porro Midianis erant Ephab & Epber & Cbanoch & Abhida & Eldaab. Omnes illi erant nati ex Keturæ. Dedit tamen Abraham, quicquid ipsi erat, Isaac; filiis vero uxorum secundariarum, quæ Abrahamo fuerant, dederat Abrahamus dona, & dimiserat eos, ab Isaac filio suo separatos, quum adhuc ipse viveret, Orientem versus ad terram Palæstinæ objacentem orientalem. Illud יוסף ויקח אתה non erat ita reddendum, ut videretur Abrahamus, Sara defuncta, Keturam duxisse uxorem; sed potius hunc in modum: *Et perrexit ducere uxorem, id est, præterea sumserat uxorem.* Carent hebræi nota temporis plusquamperfecti, quod tamen sæpius indicant, ex indiciis rei gestæ definiendum rr). Pericopa igitur hæc debito adparet loco & rationem complectitur, cur Isaacus Rebec-*

cam

rr) Post Saræ mortem Abrahamo Keturam in manum & conjugium venisse, & Abrahamum ex hac & uxoribus secundariis liberos procreasse per fecunditatem miraculo adnumerandam, persuaserunt sibi ALEXANDER POLYHISTOR, JOSEPHUS, WILLET, AINSWORTH, POLUS, PATRIK, alii.

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 231

cam induxerit in Matris Saræ tentorium ac patris fuerit hæres ex asse: & cur nati ex Ketura & ex uxoribus illis secundariis, natorumque eorum posteris, in terræ divinitus promissæ societatem non debuerint venire.

§. 10.

Quæ de *Iethronis* adventu ad Mosen referuntur EXOD. XVIII, Io. LIGHTFOOTUS, s) interponenda esse censet inciso decimo ac undecimo *Num.* XI, veritus tamen adfirmare, pericopam illam esse transpositam, perhibens potius, adventum Iethronis illum *Ex.* XVIII fuisse memoratum, ut significaretur, Iethronem partes Amalekitarum non fuisse amplexatum, licet inter eos domicilium tenuerit t). Rationem hanc videtur excogitasse ad averteendam speciem transpositionis, ne empæctis occasionem detrahendi auctoritati sacrarum litterarum suppeditaret. Ipsa enim hæc ratio nullis argumentis propugnari potest. Argumenta, transpositionis suspicionem moventia, adfert LIGHTFOOTUS haud una

a) *Chron: temp. & Ordo text. V. T. p. 33. 34. To. I. Opp. Roterod. 1686, fol.*

t) Id LIGHTFOOT EX I. *Sam.* XV, 6, frustra conatus fuit evincere.

una u). Primum inde defumfit, quod Iethro dicitur *holocausta & victimas in conspectu Dei immolasse. Ex. XVIII, 12.* Secundum inde decerpfit, quod Moses fertur tunc sedisse ad populum judicandum & ad leges Dei populo notas reddendas, v. 13. 16. Tertium deinceps procedit. Moses iudices & seniores demum constituit, quum a monte Sinai discessit. *Deut. I, 9. 10.* En quartum denique. Murmuratio de Zippora non multo post orta fuit, quam Iethrone ad Mosen fuit adducta, discessu Mosi a Sinai instante. *Num. XII, 1. XIII, 1.* Quartum argumentum est nullum; reliqua haud æque. Primo defunt x) pleni nervi sui que artus. Israëlita enim & ipse Iethro versus certum adytum, libere delectum, victimas & holocausta immolare consueverant ex more patriarchali. *Exod. III, 18. VIII, 28. X, 25.* Moses jam erexerat altare, antequam Iethro eum conveniebat. *XVII, 15.* Quis sibi persuadebit, illud frustra fuisse factum? nec in eo fuisse immolatum? Ad secundum argumentum diluendum

u) Hæc denuo exposuit, ut antea, in *Spicilegio ad Exodum Sect. 23. p. 174. To. II.*

x) LIGHTFOOT putat, nondum existisse tabernaculum sacrum ideoque non potuisse victimas immolari.

dum monere libet, Moſen operam dediffe populo iudicando, & Iethronem ipſi ſuaſiſſe ut conſtitueret leges, quibus congruenter iudicia a iudicibus inferioribus agitari poſſent. Leges haſce poſtea Deus ipſe conſtituit & cum Moſe communicavit. Ad tertium argumentum reſpondere facile poſſumus. Nam ſuaſioni Iethronis Moſes non ſtatim obſecundavit. Deus ab hoc de eo inſtituto conſulendus erat. Hoc numine ſuaſionem illam adprobante, leges populo ſunt promulgatae ac deinceps iudices ſecundarii ad eas exercendas conſtituti. Quis certo iudicio, ut ad quartum progrediamur argumentum, nobis fidem faciet, quod initium murmurationis, contra Zipporam & Moſen excitatae, paulo poſt Iethronis a Moſe diſceſſum cœperit? Quae quum ita ſint, pericopam ſede ſua motam & in captum XVIII Exodi tranſpoſitam fuiſſe, merito negamus.

§. II.

Pericopae ſingulares, quae olim inſcriptione propria caruerunt & propterea ad calcem libri, ad quem potiffime ſpectabat earum argumentum, rejectae ſeu collocatae, dici non poſſunt tranſpoſitae, dummodo ſeparantur a libro, cujus pars ſunt facti, ac quam primum titulo proprio praemiſſo
 ignan-

signantur. Succurrit memoriæ tempus, ad quod referenda sunt capita XVII. XXI libri, quo de JUDICIBUS, seu potius de Vindicibus Hebræorum ante Reges exponitur. Neminem præterit, ea, quæ hisce capitibus narrantur gesta, incidisse in tempus, quod capite II, 10. fuit antèrius. Nisi libro *Ruth* peculiaris obtigisset inscriptio, ipse pro parte libri, de *Judicibus* inscripti, reputaretur. Nam ea, quæ in codice, quo de *Ruth* exponitur, traduntur, ante quartum hujus de *Judicibus* libri caput, videntur respectu temporis esse collocanda. Multi PSALMI ponendi essent inter capita & incisa prioris libri, quem *Samuelis* appellant, nisi hymnis ac odis illis obvenisset alia collectio accommodatior.

§. 12.

Pericopas JEREMIÆ ad ordinem Chronologicum redigere conati sunt JO. LIGHT-FOOT in *Chronicis temporum & Ordine textuum Veteris Testamenti*, HUMPH. PRIDEAUX in *Connexione V. & N. Testamenti* in limine, JO. GOTTL. KALINSKY, & alii. GEORG. RAPHELIUS de vaticiniis Jeremiæ eorumque completionem tam in *Annotationibus ad Sacram Scripturam, Lugduni Batavorum* 1747, 8. conjunctim editis, (y) quam

(y) To. I. quo dracula non pauca V. T. illustrantur.

quam in expositionibus, quæ adhuc in Manuscriptis latent, egregie meritus fuit. In *Jesaja* multus fuit labor & singularis opera C. VITRINGA, qui alios commentatores multis parasangis post sese reliquit. At restat tamen in illo vate nonnihil, quod ejus perspicaciam effugit. In AMOSO libelli seu pericopæ facile possunt internosci, siquidem ordinis temporum omissionem ipsi indicant nunquam. JOELIS varicinia ad Josaphati ætatem verisimillime adfixit CHRIST. FRID. BAUERUS (z), licet pericopas diligentiori cura distinguere potuisset. Si profiteri licet, quod sentio, ingenue aperteque id præ me fero, quod res ipsa monet, scilicet superesse passim in prophetis varicinia, quæ in pericopas suas nondum debite sint divisa ac distributa, partim ex incertitia historię, partim ob defectum interpretationis præmittendæ, omnibus numeris suis absolute, & diurnam attentionem ad quævis minutissima postulantis. Exemplo sit JO. LIGHTFOOT qui (a) caput XXIX. *Jesaja*, haud secus ac capita XXIV.

(z) *Introd. in Prophet. Joëlis, Lips.* 1741, 1742.

4. Idem est sentiendum de SAM. CHANDLERI libro. *A Paraphrase and crit. Comment. on the Proph. of Joel.* Lond. 1735. 4.

(a) *Cbron. temp.* p. 106. f.

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. II.

XXIV, XXV, XXVI & XXVII. ad annum mundi 3294. caput vero XXIX. ad annum 3270. refert, licet capita XXVIII & XXIX. arte cohæreant & unicam constituent pericopam. Ipse in capite XXIX. sibi videre videtur devastationem templi Hierosolymitani per Nebucadnezarem, quam sentiendi viam, nisi fallor, ad liquidum referri. (*) Solidiora sunt conata Viri Cl. pl. rev. J. G. KALINSKY, quibus varicina *Chabakuki* ac *Nachumi* designare atque illustrare (b) contendit, historiæ omnino priscae illius peritissimus, quæ ad orientis fata referenda est.

S. 13.

Pericoparum indicia in primis ob oculos versentur oportet, ut eas recte solideque constituamus. Indicia illa sunt vel in propatulo posita vel attente expiscanda ac eruenda. Evidentia sua sese commendant eæ declarationes, quæ præmissis vocabulo *Massa*, temporis nota, & indicio gentium vel hominum sunt munitæ. Hisce enim signis denotatur initium pericopæ. Si deinde sequuntur consimilia indicia alia, non dubitamus, quin pericopa nova sit inchoanda.

(*) in Comment. quam sequenti aliquo Fasciculo legendam daturus sum. N. B.

(b) *Vaticinia Chabacuci & Nachumi*, itemque nonnulla *Jesaiæ, Michael, & Ezechielis, Wratislavia oracula*, 1748. 4.

da. Sin vero hæc iudicia a lectore non deprehenduntur, animus attendendus est ad argumenta rerum, & ea cum eis, quæ antecedunt & sequuntur, comparanda sunt, ut inveniatur nexus articulorum, ad idem corpus voluminis congruens, & ut separerentur ea, quæ cum eo in concordiam redigi nequeunt. Circumspiciendum porro est id, quod notitiæ historicæ est consentaneum, & quod ætati vatis divini respondet, & id quod eventu ipso fuit impletum. Renuntiandum est præcipue opinioni istius exegeticæ, quæ docet, vaticinia veteris instrumenti spectare etiam ad partes ætatis, excidium templi posterioris Hierosolymitani secutæ, ne cum Rabbiniis Judæorum verba prophetica V. T. extendamus ad imagines & figuras eventuum effectas & huc illuc mobiles. CHRIST. SCHOETTGENIUS hanc aberrationem exegeticam adpellavit *judaizantem* vanamque persuasionem, in qua tot sunt labyrinthi, quot sunt ingeniorum fecundiores venæ. Continuanda autem est pericopæ unius decursio, usquedum de eodem argumento exponendi sese offert finis vel pericopæ novæ exhibentur iudicia. Si qua incidit parenthesis, ea non illico pro peculiari & nova pericopa est reputanda. Si cui inciso præmittitur iudicium admirationis, commiserationis, vel

exclamationis, nec ulla ceteroquin vestigia
argumenti prorsus diversi sese offerunt;
non statim ad constituendum pericopæ no-
væ initium properare oportet.

§. 14.

Dantur pericopæ, quibus diverso lo-
co argumentum consistitur idem, & unde
plerumque hinc inutua accenditur pericopis
invicem. *Parallelismus* tamen hic perico-
parum caute est instituendus, ne eâ, quæ
non sunt eadem, falso putemus eadem esse.
Et rursus, quando una vel altera pericopa
per librariorum in locum inconvenientem fuit
posita, diversitas temporis, quæ non est ex
narratione Auctoris, sed ex transpositione
in pericopam tentata, parallelismum illum
tollit. Prophetæ nonnunquam repetie-
runt vaticinium idem, licet verbis eisdem
non usi fuerint, quemadmodum Jeshu &
Apostoli doctrinam eandem iterum iterum-
que inculcarunt. *Parallelismus* vaticinan-
tium, si hi eventus futuros præntiarunt,
fuit vel ejusdem prophetæ, vel vatum di-
versorum. In utroque, ne fallamur, con-
venient oportet personæ, ad quas vaticini-
um spectat, item vaticinii summa & ar-
gumentum, & tempus implendæ prædi-
ctionis, si hoc forte fuerit adiectum, licet
vaticiniorum ejusmodi enuntiatio diversis
tem-

temporibus fuerit publicata. Nam, quæ differunt argumento, urbibus porro personisque, ad quas prophetia fuit directâ, & tempore prænuntiato, ea omnino re ipsa discrepant. Ne tamen parallelismus turbetur genuinus, providendum est, ut ne falsam instituamus in uno vaticinio interpretationem, & ob eam vaticinium, quod ejusdem est argumenti, in vaticinium argumenti diversi convertamus. Interpretationem falsam ut effugiamus, manum operi haud admoveamus oportet, priusquam sermo Auctoris & momenta geographiæ, historiæ, rituum, quibus ætas illius fuit inferta, sint in expedito. Sæpius enim unicum vocabulum perperam intellectum est in causâ, ut pericopas turbemus, vel earum parallelismum haud perspiciamus. Illustrabo id ipsum exemplo. *Ariel* nomen est geographicum, quod legitur *Jes. XXIX, 1. 2.* Ob locum Ezechielis sinistre expositum crediderunt multi, *altare* denotari isthoc vocabulo, & porro *templum*, simulque urbem Hierosolymam. Inde ratiocinari sunt & collegerunt Interpretes, Jesaiam prænuntiasse ibi excidium templi prioris ac Hierosolymæ ruinam. J. LIGHT-FOOTUS *Chron. temp.* p. 108. in hoc numero est referendus, ita arbitratus: *Appellat Jesaias Altare Arielem, & Hierosolymam*

Arielem sive Leonem Dei; illud ob devorationem Sacrificiorum, hanc ob devorationem vivorum per eadem. Comminatur vero, Deum afflicturum Arielem Civitatem, eamque similem futuram Arieli Altari, abundantia scilicet cædis circa illam. Si hanc interpretationem facias tuam, pericopam, quæ caput XXVIII. & XXIX. Jesaiæ complectitur, dilacerâs, & parallelismum capituli XXIX. cum aliis pericopis, quæ eandem factorum sortem declarant, evertis. Ut argumentum hujus vel illius varicini lectoribus diluceat, ipsi animum adpellunt ad potissimos corporis artus cognoscendos & in unum corpus redigendos. Quo facto ad minutiores articulos definiendos progrediuntur, in quorum numero sunt geographica nomina, vocabula rariora, ritus vix alias obvii, phrasæ difficultatem obmoven-tes, & alia, quæ lectorem remorari possunt. Id, quod ab hominibus ad palatum hujus sæculi fictis adpellatur *pædantismus*, ab hoc labore arceri non potest, iudice ipso Galliæ ornamento J. ROLLINO, qui solida scientiarum fundamenta cum pædantismo conjunctissima collaudat.

S. 15.

Dantur pericoparum V. T. turbationes
& falsa interpretamenta, quibus origo est
ex

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 241

ex litterarum prava expositione, litterarum notabilium, suspensarum, clausurarum, detrusarum, majuscularum, minuscularum. Judæi, templo posteriori everso, hæc notas & figuras inseruerunt exemplaribus recenti opera descriptis, ut contribulibus suis odia in Jesum & in Christianos falsasque simul explicationes pericopæ non unius infingerent & pravitatem suam æternitati consecrarent. Per litteram ץ suspensam Ps. LXXX, 14. designant Jesum in cruce suspensum. Id ipsum nos docet R. BECHAI (c). Inde consequitur, ut existimemus, Judæos Psalmum LXXX. de Christianis, Judæos coërcentibus, interpretari atque Jesum adpellare חזיר פִּיעַר *porcum silvestrem* seu *aprum*. Littera autem ץ ipsis est nota, hoc sensu, nominis עשו, *Esau*, quod in Jesum conicere solent. Mirum igitur non est, ipsos per eandem litteram ץ, *Ain*, suspensam, in nomine ׀עשׂו; quod *impios* notat, designare Esavidas seu Christianos Job. XXXVIII, 15. Judæi Jesum vocant *Nozri* & Christianos *Nozrim*. Si inspexeris locum Exodi XXXIV, 7. 14. 17. ibi deprehendes *nozri*, litteris grandibus notatum. Nun majus habes v. 7. in nomine נוצר, *Resch* grande v. 14. in נוצר,

Q 4

Deo

(c) *Cad bakkemach* c. I. J. BUXTORFIUS in *Commentario Masoretico* p. 160.

Deo alieno, & v. 17. *Jed* magnum initiale in 773. Nisi fallor, intelligis, Lector, Judæos ita fuisse admonitos, ne ad Christianam religionem transfirent vel ne Deum alienum, Nozri, colerent. Judæorum doctores in illustri illo dicto *Deut. VI, 4.* grande *Ain* posuerunt in *Schma*, ׁדוּשׁ, & majus *Daleth* in *echad*, 773, significantes, Jesum, quem vocant Esau, & Christianos, quos adpellant *Esavi filios* & *Edomæos*, Deum non unum, sed quatuor Deos, invenisse, nempe tres personas & Mariam, quæ fabula ab ipsis ad Mohammedanos jam olim fuit propagata. Illud ׁ, clausum *Mem*, *Jes. IX. 6.* & majus finale in ׁדוּשׁ *Gen. L, 23.* denotat vocabulum *Mamser*, qui tres Deos invexerit. Ostendi hæc & alia loca Rabbino, qui subrisit, respondens, legis facies seu expositiones esse LXX, & faciem illarum litterarum Masorethicarum esse firmamentum Judaicæ religionis, quod eluceat ipsum ex Bibliis Christianorum hebraicis, per quæ hi tandem ipsi evasuri sint Judæi. Omitto interpretationes reliquas reliquarum ejusmodi litterarum, & id unum addo, eos, qui in vaticiniis V. T. fata omnium ætatum ecclesiæ Christianæ quærent, in pericoparum distributionem peccare & similes propemodum esse Judæis, qui Legi LXX. facies adsignant.

§. 16.

Dantur *pericopæ*, ex una versione ejusdem linguæ in aliam versionem transfusæ, pericoparum distributionem magis impedi- entes quam adjuvantes. In *vulgata* Latina versione leguntur multa ex veteri *Itala* & plura ex *Hieronymiana*. Caput *Jeremie* XXXIII. in *Vulgata* Latina, XL in editio- ne Romæna, LXXVIII. in Codice Chisia- no, legitur in editionibus nostris LXX. a v. 14. ad finem capitis, ex Theodotionis translatione depromptum. Ex Codice *Chi- siano*, qui integram Alexandrini Interpretis in Jeremiani continet versionem, Alexan- drinam edidit cum variantibus lectionibus Cardinalis & Episcopus Brixianus *Angelus Maria QUIRINUS* in *Epistola* (c) ad *Ale- xium Symmachum Mazochium* p. 7. f. quæ est quinta *Decadis secundæ* Epistolarum. Patres primæ Ecclesiæ, paucis exceptis, si- bi persuaserant, LXX. suam versionem græ- cam in LXX. cellulis separatim, inspirante Spiritu Sancto, concinnasse. Mirum est sane, a CYRILLO *Hierosolymitano* (d) & AUGUSTINO (e) ne quidem hanc per-
Q 5
suasio-

(c) Brixia 1743. 4. Maj.

(d) *Catechesi* IV. p. 61. f. Antwerp. 1564. 8.

(e) *Ep. ad Hieronymum* 86. p. 626. B. To. H. Opp. Paris. 1643. fol.

suasionem abfuisse. HIERONYMUS eam sententiam refellit (f) ita: *Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandria mendacio suo exstruxerit, quibus divisi eadem scriptitarint, cum Aristæas, Ptolemæi ἀριστάρχεις, & multo post tempore Josephus, nihil tale retulerint, sed in una basilica congregatos contulisse, non prophetasse, scribant.* Theodotionis ex versione V. T. græca ORIGENES emendavit non pauca ad fontes hebraeos (g). Versio tamen LXX. non mutata nec emendata tempore Hieronymi in omnibus ecclesiis græcis inveniebatur (h), prouti ipsa ex Hexaplis Origenis (i) fuerat descripta. Hanc, non aliam, in Latinum transtulit HIERONYMUS (k), nec tamen ubique interpretis sensum satis adsecutus fuit ob nimiam, qua usus est, festinationem. Placuit ORIGENI adeo Theodotionis versio in Danielem, ut hanc præferret *Alexandrina*. Inde accidit, ut illa ævo Hieronymi jam esset pervulgata & hanc inter Græ-

(f) *Præfat. in Pentateuchum* p. 625. G. To. III.

(g) HIERONYMUS *adversus Rufinum* II, 7. *Præfat. in Pentateuchum* p. 625. E. To. III.

(h) *Idem ad Augustinum* Ep. 89. p. 636. To. II.

(i) *Idem ad Suniam & Fretelam*, Ep. 135. p. 746, B. To. III. Paris 1643. fol.

(k) *Idem Præfat. in L. Chronicorum* n. 107. p. 685. To. III.

Græcos ab usu ecclesiastico ætas exclusisset, teste HIERONYMO in *Præfat. ad Danielelem*, & in *Apologia adversus Ruffinum* L. II. c. 9. nec non *Præfat. in Josuam* p. 681. E. To. III. Opp. edit. Paris. 1643. Hinc dudum mihi suborta fuit conjectura, insertas esse passim in versionem *Alexandrinam* pericopas ex *Theodotione*. Nam non sola illa Interpretum Alexandrinorum versio, quæ credebatur non fuisse mutata, publico usu terebatur, sed passim ea etiam in manibus Græcorum Christianorum erat, quam *Origines* obelis & asteriscis signaverat (1). Obelis scilicet notaverat vocabula Græca phrasæque Græcæ, quibus in fonte hebræo nihil prorsus vocabuli respondebat; asteriscos vero ibi posuerat, ubi in versione aliquid deficiebat, quod in hebræo legebatur (m). Sæculo quinto jam in usu erant editiones quatuor. Eminebat inter eas illa, quam HESYCHIUS, Ægypti Episcopus, qui persecutione Diocletiana vitam amisit, curaverat diligentissime scribendam. Christiani in Ægypto eam sequebantur. LUCIANUS, postea Martyr, exemplar suum a nævis purga-

- (1) Idem Ep. ad Augustinum 89. p. 636. E. To. II.
 (m) Idem adversus Ruffinum II, 8. p. 518. D. To. II. *Præfat. in Pentat.* p. 625. E. To. III, Ep. 89. ad Augustinum 89. p. 636. E.

purgaverat, & ex exemplari suo expurgato describi edique multa curavit exemplaria. Hanc editionem Christiani Antiocheni usibus suis adhibere instituerant, reliquique per Syriam Asiamque Minorem ad Constantinopolin usque. Editionem *Origenis*, quam ab hoc expurgatam fuisse *HIERONYMUS* memoravit, sequebantur *Palestini*, editam & vulgatiorem redditam a *Pamphilo & Eusebio Cæsareensi* n). Adde huic hexaplarem *ORIGENIS*, quæ *Hierosolymis* alibique per Orientem a Christianis more modulationis patrio recitari solebat o). Hexaplarem suam ipse *Origenes* non securus fuit in Commentariis suis biblicis, sed potius communem, lemniscis, obelis, & asteriscis insignitam. Exstiterunt postea viri docti, qui ex *Symmachi*, *Aquila* & *Theodotianis* versionibus substituerunt passim non pauca & inseruerunt tum hexapla-ri oo) tum communi. *Codex Marchalianus*, quem nunc tenet collegium Iesuitarum Parisiis, huius substitutionis habet multa

n) Idem *Præf. in Chronicorum* p. 685. To. III.

o) Idem *ad Suniam & Fretelam ep.* 135. p. 746. B. To. III.

oo) In *Constitutionibus apostolicis* exempla hujusmodi deprehendit *IAC. WETSTENIUS*. Vide ejus *Proleg. ad N. T.* p. 65. fin. *Amstelæd.* 1751, fol.

multa exempla. Codex *Vaticanus & Romanus* exemplar *Sixtinum*, nec non ipse Codex *Alexandrinus* aliquoties a genuina LXX editione utcedunt; hic tamen rarius, rarioribusque, quam codex Vaticanus, glossematis fuit instructus. In Occidentem præcipue penetravit ea *Origenis* editio, quæ obelos & asteriscos habebat, teste HIERONYMO in *Præf. Comm. ad Danielelem*, ubi hæc leguntur: *Omnes Christi Ecclesiæ tam Græcorum quam Latinorum, Syrorumque & Aegyptiorum hanc sub asteriscis & obelis editionem legunt p)*. Dubitandum igitur est, an uspiam codex LXX non mutatus adservetur. Si ex versione latina *Hieronymi*, in LXX, liceret aliquid certi exculpere, puram LXX versionem restituere possemus. At hic collationis labor ne scopo scrutatorum criticorum minus respondeat, admodum vereor, siquidem ipse non satis indicavit

p) Confer. Hieronymi *Præfat. in Evang. ad Damasum*. Exemplaria, obelis notata, esse accuratiora, judicavit BASILIUS *Homil. IV. in Hexaem.* Hieronymus ipse seclat in LXX ea notare asteriscis, quæ a Græco aberrant & in Hebræo legebantur; obeliseis, qui in Græco erant, non in Hebræo, teste Augustino, cui defuit codex, qui ex Hebræo erat modo in Græcum conversus. Augustinus *Ep. ad Hieronymum* f. 152. D. To. III. Opp. Basil. 1516, fol.

cavit luculente locum illum Ieremiæ, ex Theodotione desumptum, quem Eminentissimus QUIRINUS nobis ex Codice Cardinalis Chigi restituit. Expectandum igitur est auxilium ex codicibus manuscriptis, qui sæt ætatis tulerunt, ad pericopas plures reperendas, quæ aliunde in versionem LXX sunt illatæ. Differendum mihi esset hec copiosius de pericopis aliunde in græcum N. T. contextum & inter ipsa Autorum verba insertis, si, tales dari, mihi persuadere possem. Id enim pro certo statuendum est; scriptos esse in primis Christianorum ecclesiis geminæ speciei codices, alios scilicet in usum communem, alios in usum ecclesiæ interiorum. Incuntis Sæculi IV circiter confinia diversitas ista videtur enata, nequid offendiculi crearetur eis, qui nondum ex omni doctrinarum parte erant Christiani, licet sacro fonte jam essent imbuti. In hunc censum refero, quæ leguntur *Marc. XVI, 17. 18. Io. III, 6. Matth. VI, 13. Io. V, 3* ab *ἰνδρχομίνων* usque ad finem v. 4, *Io. VIII, 3-11, 1. Io. V, 7, & ipsam Apocalypsin, a publica ecclesiastica lectione sub finem Sæculi III jam remotam. Cautioni huic locus non fuit ab eis datus, qui Evangelio secundum Hebræos utebantur. Eam ob causam passim ea legebantur in eo, quæ in Evangeliiis græcis, ad usum*

com-

communem descriptis, non adparebant, eis quippe subtracta, qui inde offendicula videbantur posse accipere. Ex quo Episcopi urbium primariarum post Galliëni tempora cœperant ad speciem principatus (q) in fratres emergere, templis passim gaudere (r) & præesse, & id statuere, quod sibi ex usu ecclesiæ videbatur fore; lectiones eæ a communi usu recedere iussæ sunt, quas Episcopi quibusvis permittendas esse non arbitrabantur. Antè hanc tamen ætatem jam variæ legebantur versiones latinæ earumque erat primaria, quam adpellabant *Italiam*, ex qua *Tertullianus* ac *Cyprianus* oracula sacrarum litterarum repetierunt & lectori obtulerunt. Propagatæ nihilo minus fuerunt postea in aliquot exemplaria latina omisiones illarum pericoparum, quæ in græcis ab usu publico fuerunt disjunctæ, quemadmodum ex *Evangeliariorum quadruplici* intelligitur, quod JOSEPH. BLANCHINIUS *Veronensis Presbyter Congregat. Orat. S. Philippi ab Urbe* IV. Voluminibus formæ maximæ publicavit *Romæ* 1749. In *Evangelio secundum Hebræos* legebatur historia de adulte-

q) EUSEBIUS H. E. VIII, 1.

r) Idem l. c. NICEPHORUS H. E. VII, 2. *Iust. Henr. BOEHMERUS in Diss. juris ecclesiastici antiqui* II, p. 70.

dultera Jo. VIII, 1 - 12. teste EUSEBIO (s) per Papiam sæculo secundo jam inde repetita. At postea *Eusebius* in græca etiam exemplaria incidit, in quibus narratio illa legebatur. Nam ipse eam inseruit *canonibus* suis, quorum tabulas desumpsit *) ex *Tatiano & Ammonio*, qui historiam illam pro canonica habuerunt. Distinguenda igitur sunt exemplaria græca & latina N. T. siquidem partim in usum communem, partim in usum antistitum sacrorum pro tabulariis, in quibus adservabantur, fuerunt inde ab exitu sæculi tertii descripta.

§. 17.

Locum MARCI XVI, 17. 18, putare poterant antistites cæterum christianorum offendiculo fore Christianis, postquam miraculorum dona & charismata in ecclesia christiana vel defuisse vel rarefcere videbantur. At inhærendum ipsis fuisset scopo dicentis Iesu & contextus ordini. Iesus enim de eis, qui doctrinam ipsius susceperant & tunc suscipiebant, non de cunctis omnium temporum Christianis, diserebat hunc in modum: *Σημεῖα τοῖς πιστεύουσι ταῦτα παρακολυ-*

s) H. E. III. 29.

*) HIERONYMUS in *Præfat. ad Evang. ad Damasum*, & *Præmium Eusebii ante canones*.

nondum, miracula eos, qui fidem mihi habuerant & adhuc habent, hæc comitabuntur in posterum. ORIGENES, qui aliquot annis ante Decii furorem in Christianos effusum libros adversus *Celsum* scripsit, memorie prodidit litteris, vestigia signorum Spiritus sancti duntaxat apud paucos superesse ad tempora ipsius Christianos, qui pietate excellent & mores suos ad evangelii normam exigere laborent t). Nec id erat mirum. Paulo enim teste, miracula facta sunt ad eos, qui nondum doctrinae Christianæ nomen dederant, prope convincendos de ejus Divinitate, 1 *Cor.* XIV, 22. Apostolos Iesu in primis eximebant miraculorum dona omnibus Iudæorum & Ethnicorum doctoribus, religionem curantibus. 2 *Cor.* XII, 12. Ipsorum præterea primorum christianorum, quos Apostoli ad doctrinam & imitationem Iesu adducebant, Baptismum & cæterum coitiones sacras Iesus miraculis & charismatibus Spiritus sancti insigniebat, immo ipsam doctorum ecclesiasticorum initiationem, & virgam apostolicam, qua animadvertebant in con-

t) *Adv. Celsum* L. I, p. 5. L. VII, p. 337. L. I p. 34. edit. Cantabrig. August. ORSI in *Diff. apolog. pro Perpetue, felicitatis & Sociorum Martyrum orthodoxia* c. 4.

contumaces, qui nomen Christo dederant. Facile igitur intellectu est, quinam illi fuerint, quibus Iesus opem miraculorum promisit. *Codex Vercellensis* tt) perverus- tus illam apud *Marcum* pericopam exhibet hunc in modum : *Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo demonia eicient : linguis loquentur novis : serpentes tollent : & si mortiferum quid haberint, non eos nocebit : super agros manus imponent & bene habebunt.* *Codex Corbeien- sis* hæc fere verba olim habuit. Superfunt enim in eo hæc : *Super languentes manus imponent & bene se habebunt.* At in *Evan- geliario Foro-Julienfi* vetusto pericopa hæc haud videretur lecta fuisse. Nam in *Brevi- bus secundum Marcum*, inde contractis, nulla fit ejus mentio u). *Syrus* vero inter- pres, sæculi IV auctor, eam non omisit. IRENÆUS, AMMONIUS in *Diatessaron* seu *Monotessaro*, EUSEBIUS in *Tabulis Cano- zum*, ATHANASIUS, THEOPHYLACTUS, &

- tt) Est omnium Latinorum antiquissimus & alterum versionis Italæ archetypon, antiquior Hieronymo, iudice *Ant. Franc. GORIO* in *Ep. ad Ioseph. Blanchinum* in *Append. Evangelii quadrupl.* p. 573.
- u) *Evangelium quadruplex latine versionis anti- qua per Ioseph. BLANCHINUM P. II, Vol. II,* p. 498.

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 253

& alii olim inde a fine versus septimi universa reliqua incisa cap. XVI ad finem usque adlegarunt & pro genuinis habuerunt. HIERONYMUS x) versum nonum atque decimum ita interpretatus fuit: *Cum autem resurrexit una sabbati, mane apparuit Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem demonia, & illa abiens nunciavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & stentibus.* Subjicit hisce idem hæc: *Marci testimonium hoc in raris fertur evangeliiis, omnibus Græciæ libris pæne hoc capitulum in fine non habentibus, præsertim cum id diversa atque contraria Evangelistis cæteris narrare videatur.* A lectione, quam *Codex Vercellensis* habet, HIERONYMUS hoc loco paullulum

R 2

est

- x) *Ad Hedibiam quæst. 3. f. 64. A. To. IV. Opp. Basl. 1576, f. Idem L. II adversus Pelagianos f. 131, A. In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus juxta Marcum in fine ejus evangelii scribitur: Postea, cum accubissent undecim. apparuit eis Iesus, & exprobat incredulitatem & duriciam cordis eorum, quia his, qui viderant eum resurgentem, non crediderunt: & illi satisfaciebant, dicentes, Sæculum istud, iniquitatis & incredulitatis, substantia est, quæ non finit per immundos Spiritus, veram Dei apprehendi virtutem; idcirco nunc revela justitiam tuam. Cui si contradicitis, illud certe renuere non audebitis.* — —

est alienus. Ipso enim in Codice hæc leguntur: *Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariae Magdalene, de qua eiecerat septem dæmonia. Illa vadens, nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus.* Adhæsit Hedibia ad illud mane Marci, & ad illud sero Matthæi, ex versionis imbecillitate. Ad eundem scopulum plures offenderunt alii. Pertæsum fuit antistites sacros magni defectus fidei, qui in Apostolis XI fuerat, donec Iesus Hierosolymis ipsos invisit ex improvviso. Antea enim jam *Simoni*, teste Luca, adparuerat Iesus & hunc de statu redivivo convicerat. Simonem hunc, si Origenem exceperis, Patres ad unum omnes putarunt fuisse *Petrum* Apostolum. Præterea successu temporis in cæteris Christianis erant vel nulli, vel paucissimi, quibuscum vis miracula per Deum patrandi erat communicata. Hisce ducti rationibus, teste *Euthymio*, commentatores ab istis Marci verbis postremis, quæ jam jam indicavi, abstintuerunt sese exponendis. Eadem fuit ratio antistitibus ecclesiasticis, cur ea in communem usum nollent describi. De istis inde opinio fuit suborta, duodecim Marci versus postremos a recentiori manu intrusos esse y). Respondit ad horum tricas vir

y) *Traité de la Véritable Religion, To. III. Diff. VII, p. 217. à Paris 1737, 8.*

doctissimus, qui nomen suum lectores celavit, mōnens optime z), nil falsi in istis Marci incisīs narrari, sed eadem alibi etiam referri, nec inde integritati contextus reliqui quicquam decedere, si isthæc refeceris; legi tamen illa incisa in omnibus exemplaribus latinis, *Syriacis Arabicisque*, & in antiquissimis Manuscriptis græcis, *Cantabrigiensi & Alexandrino*. Accedit quod IRENÆUS ea habet & Marco adsignat a). Vindicat receptam lectionem æque VINCENT. LUDOV. GOTTI, purpuratus curiæ Romanæ b). Discrepancia, quæ videtur versari inter narrationem Matthæi ac Marci, discutitur & evanescit, quamprimum ad rem ipsam & græca vocabula curatius respicere libet. Matthæi hæc sunt XXVIII, 1: Ὁπὲρ βαβυλῶν τῇ ἐπιφωσκύσει εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον. Hæc sunt sic interpretanda: *Peracta hebdomade, quum dies albesceret . . ut existeret prima hebdomadis dies, dies solis, venit Maria Magdalena, & alia Maria, spectatura sepulcrum.* Apud PAUSANIAM c) dicitur

R. 3

Sci-

z) Ibi p. 319, f.

a) L. III, c. 10 vel 11.

b) *De Veritate religionis christiana & librorum, quibus innotuit*, T. I, c. 3. §. 8. p. 302. seqq.

c) L. VIII, p. 505. *Hanoviae* 1613, fol.

Scipio tandem vero non sine periculis, ὄψις
 ἢ ἀνὰ κινδύνον, Pœnos debellasse. Qui
 usque in diluculum, spät in die Nacht hin
 ein, poculis adfident, ὄψις dicuntur mane
 re, LXX apud Ies. V, 11. In *Vulgata* ma
 le vocabulum ὄψις cc) redditum fuit per
 vespere. Conf. *Marc.* XIII, 35. M. CHRIST,
 GOTTL. EICHLERUS d) primum Matthæi
 XXVIII incisum egregie illustravit & in
 terpretatus est, nec non M. SCHULZIUS e).
 Maria altera erat Alphæi seu Cleophæ, Clo
 pæ, uxor, & Mariæ Iesu matris soror,
 Iesu matertera, Iacobi minoris & Iudæ
 Taddæi, Iosis ac Simonis seu Simeonis ma
 ter. Cleophas vero & filius eius Simôn
 erant illi discipuli Emmauntici. quibus Ie
 sus adparuit, ORIGENE suffragante. Tum
 vero apud Matthæum XXVIII; 2. 3. 4. re
 spicitur parenthetice ad præmittenda, hunc
 in modum: *Et ecce, commotio facta fue
 rat magna. Angelus enim Domini, qui de
 scenderat ex celo, accesserat & devolverat
 lapidem illum, de quo dictum XXVII, 66.
 ab ostio conditorii, & sedem ceperat ad ter
 rendos custodes super eo lapide. Erat au
 tem adspectus f) ejus instar fulguris & vestis
 ejus*

cc) ὄψις sunt Serotina LXX Exod. IX, 32.

d) In *Diff. Anti-Hardwiniana* II. p. 46.

e) *De Sabbato* p. 8.

f) *Idia est facies.* PAUSANIAS L. X, p. 643 dixit,
Μετῶν

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 257

*ejus alba prope instar nivis. Qui sepulcrum custodiebant, ex metu, quem adpectus angeli ferebat, adeo quassati fuerant & perterriti, ut evaderent pene mortui. Quibus narratis, quæ præmittenda erant, oratio ad mulieres redit, quæ nihil norant de custodibus conditorio adpositis & de sigillo impresso. Quum mulieres deliberarent ante introitum propiorem, Maria Magdalena recedere cœpit. Rediit ipsa paullo post. Viderunt mulier utraque duos angelos stantes, quorum unus eos adlocutus fuit, simulac confedit uterque. Compellationis formula erat hæc: *Ne territa estote vos (v. 5.), novi enim, Vos Iesum, qui in crucem actus fuit, quærere. Non (v. 6.) est heic, excitatus enim est e mortuis, quem admodum prædixit. Adeste, videte locum, ubi jacebat Dominus. Iesus vero jam antea recedenti adparuerat Mariæ Magdalenaë. Pergit (v. 7.) Angelus: Et illico abite ac dicite discipulis Ejus, ipsum expectatum fuisse a mortuis. Et ecce præit (præibit pro-**

R 4.

pediem)

Μετὶντας πῖσκατορες ῥετὶ ἐξτραξίσσῃ ἐ μᾶρι κεφάλῃ ξύλου κωκυμῖνον, caput ligni oleagini adfabre factum. Τῦτο ἰδίαν κωκυμῖνον, φῆσαν μὲν τῆς εἰς θεῶν, ξῆνον δὲ, ἰσὶ θεοῖς ἰδανικῶς ἢ καθ' ἑαυτῶν. Hoc faciem præferabat, habentem aliquid, quidem divini, peregrinam tamen, ad Deos Græcos non quadrantem.

pediem) vos in Galilæam. Ibi eum videtote. En dixi vobis. Ibi poterant Eum expectare, ipsis non superventurus inopinantibus ut in itinere Emmauntico & reditu inde Hierosolymas mirifice instruito. Iesus, qui mulieribus, a conditorio recedentibus, apparuit, cujus pedes eadem adprehenderunt ac contrectarunt, ipsumque ad eos pro-volutæ adorarunt, ipsas. jussit ire ad Apostolos XI reliquosque discipulos, in primis fratres, ex matertera natos, & ipsos de reditu suo ex mortuis facere certiores atque in Galilæam invitare, ut ipsum ibi viderent redivivum. Omitto *Matthæi* reliqua. Redire enim ad *Marcum* libet. Heic tempus, quo Maria utraque ad conditorium, in quo erat tumba Servatoris, festinabat, haud aliter ac *Matthæo* designatur. *Marcus*, utramque Sabbato intercedente g) diem, quo Iesus in crucem actus erat, & Solis diem, cum Salome emisse aromata, corpori Iesu unguendo ac condiendo apta, narrat. Tum vero earum religiosos conatus

g) *Δευτέρα σαββάτου, quam intercessisset Sabbatum.* Sic verbum id adhibetur *Act. XXIV, 13. XXVII, 9*, apud *POLYBIUM II, 9*, *HERODIANUM L. I, pag. 475*, & *EUSEBIUM H. E. I. IO RAPHELIUS* hæc loca jam huc transtulit enotata, in *Adnot. ad S. S. p. 429, f. To. I. Lugd. B. 1747, 8.*

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 259

tus prosequitur hunc in modum XVI, 2: *Et admodum diluculante ante aurore exortum die, qui primus erat hebdomadis, abeunt ad monumentum sepulcræ, sole jam lucem restituyente, ἀνατείλαντος τῆ ἡλίου.* Tempus indicatur, quo Iesus mulieri utrique adparuit, non vero tempus, quo Iesus a mortuis resurrexit. CLAUD. SALMASIUS & Vir eruditionis rarioris IO. TOB. KREBS h) putarunt, sepulcrum Iesu constituisse ex lapidibus muroque fuisse cinctum. Sunt, qui sibi persuadent, Matthæum huic sententiæ haud suffragari, potiusque repugnare, ac Marci locum XV, 46, illustrari posse ex LXX *Ies. XXII, 16.* Marcus illud ὥσθ omisit, tempusque itineris mulierum in diluculum coniecit. Tempus vero resurgentis Iesu XVI, 9, sic indicavit: *Iesus, quum resurrexisset, πρῶτον, summo mane prima hebdomadis die, primum quidem adparuerat Mariæ Magdalene.* Iterum Ei paulo post ad Mariam recedenti adparuit æque ac huic Iesus. Utrique Angelus ex duobus unus mandata dedit, ut famam ipsæ de redivivo Iesu ad discipulos Iesu & Petrum adferrent. Maria ad maritum aliosque Christi discipulos processit, lætitiâ nuntiatura. Maria Magdale-

R 5 na

h) In *Observat. ad N. T. ex Fl. Iosepho, ad Marc. XV, 46.*

Urfacio, nutantibus sacerdotibus suis, incurfata fuerit ecclefia Sirmienfis. Addit Ambrofius hæc: *Et fortaffe hoc etiam in Oriente feciftis.* Inde Iefulta GERMONIUS, diplomatum, prifcorum everfor, contendit m) evincere, biblia facra jam olim ab hæreticis fuiife corrupta. TERTULLIANUS omnino locum Ioannis ita n) dedit conformatum: *Quod in carne natum eft; caro eft, quia ex carne natum eft; & quod de Spiritu natum eft, Spiritus eft, quia Deus Spiritus eft, & de Deo natus eft.* Eadem verba repetierunt Afri in Synodo Carthaginenfi a. 256 o), de baptizandis hæreticis. Nec aliter locus ille legitur in Codice Vercellenfi p), contractius tamen hunc in modum: *Quoq; natum eft de carne, cara eft, quoniam de carne natum eft; & quod natum eft de Spiritu, Spiritus eft.* Codex Brixianus nequidem habet illud: *Quoniam de carne*

m) In Libro de Veteribus, hæreticis ecclefiafticorum codicum corruptoribus p. 116. Conf. 10. MILLI Prolegomena n. 828. 829. 1048.

n) De Carne Chrifti, c. 18.

o) Omnes iftos, glossematis vindices & Arianæ hoc loco drafionem impingentes refellit IOANN. IAC. WETSTENIUS p. 851. To. I. N. T. fui Græci.

p) Evangeliarium quadruplex Blanchini P. I. Vol. I. pag. 285. f.

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 263

carne natum est. Multus in hoc glossema-
te perpendendo fuit PHIL. GARBELLUS,
TO. MILLIUS solide monuit, additamen-
tum illud, *Deus est Spiritus*, ex Jo. IV, 24,
desumptum fuisse. TERTULLIANUS tamen,
HILARIUS q), & AMBROSIIUS id habue-
runt pro parte pronuntiatorum Iesu. Un-
de conjectura duci potest, additamentum
id ex libris ecclesiasticis, in quibus id inter
officia baptizatiōnis fuit relatum, in mar-
ginem latinorum codicum pervenisse ac
mox inter codicum illorum verba susce-
ptum esse. Græci Codices & Versiones
exinde fluentes eo carent æque ac Latini
codices, post *Tertullianum* & extra Galli-
as ac superiorem Italiam, recens adornatæ.
Arianos id huic loco exemisse, vero absi-
mile non est, hæud quidem ea fini, ut Co-
dicem sacrum depravarent, sed ut addita-
mentum respuerent & argumenta inde col-
lecta declinarent. *Ambrosius* igitur & *Ger-
monius* Arianis minus solide pravum & cor-
ruptelæ studiosum animum tribuerunt.
Cur enim hi non adulterabant loca magis
palmaria?

§. 19.

Progredimur ad pericopam 10. V, 3.
4. 5, cujus hæc penes Latinos sunt verba:
Exspe.

q) De Trinitate L. VII.

Exspectantium commotionem aquæ. Angelus enim stato tempore descendebat in natandi receptaculum & turbabat ejus aquam. Primus igitur, qui introrsus scandit intra turbationem aquæ, sanus evadebat, quocumque morbo detinebatur. TERTULLIANUS sanitatis hanc effectiorem pro charismate seu miraculo reputat r), ipsumque Angeli descensum s) revera factum fuisse, tradit. Pericopa igitur illa in latinis codicibus per vetusto ævo fuit lecta. Angelum cœlestem indicari, docuit Cel. IAC. ODET). Vir ille, quem Iesus restituit sanitati, ipse v. 7, dixisse fertur: *Hominem non habeo, qui me, quando aqua turbata est & turbatur, in natatorium locum u) immittat; quando autem venio, alius ante me descendit, qui adjutore opus non habet.* Hinc intelligitur, 1) aquam illius lacus tempore stato fuisse turbatam, & 2) primum, qui in eum descendit olim, sanum esse redditum. Nihil igitur est, quod deest huic confessioni, præter Angeli mentionem, qui omnino admittendus, ut de auctore facti motus, pro-

r) *Contra Iudeos* c. 13.

s) *L. de Baptismo* e. 5.

t) *De Angelis* Scz. VIII. c. 3. p. 805.

u) *Καταβύθρον* hoc sensu æque legitur in PAUSANIA L. IV, p. 284. *Piscinam* dixit PLINIUS L. II, ep. 17. §. II.

productæ turbationis, satis constat. Non ignoro, pericopam illam a multis codicibus abesse x). Quum vero eam requirat contextus, & codices non pauci, græci, latini, Syriacus, Arabicusque Interpres, habeant, non dubito, eam vel a librario negligentiori omissam vel a communi lectione exclusam ea fini, ne Christiani dogma hæreticorum facerent suum. Hi enim Angelis vim omnino divinam & miraculorum effectricem tribuebant, qua mundus ipse quondam fuerit creatus. Ad hanc sententiam stabiliendam nonnihil adjumenti conferebat Patrum Græcorum Sec. III & IV opinio, qui, angelos y) ante mundum conditum creatos esse, docebat. Ariano in crustando admodum hæc sententia videtur favisse, & divinæ æternæque filii Dei naturæ, ac Iesu miraculis, ex eo fonte profluentibus, adversata esse. In codice membranaceo *regio Parisiensi*, qui foliis membranaceis 209 constat & a BOIVINO optime descriptus est z), leguntur ea de piscina probatica, quæ priora sunt verbo

x) LUD. KUSTERUS in *Prefat. ad N. T. Millii*, p. 5.

y) NIC. CONTARENUS de *Perfectione rerum* L. III, p. 143. *Lugd.* 1588, 8.

z) JOS. BLANCHINUS P. I, *Vol. II. Evangelii quadruplicis* p. 499, f.

verbo *ἐκλογίσεως*; hoc vero verbum ac ea, quæ sequuntur, in margine manu diversa & recentiori sunt scripta. Ex cerebro certe enatum fuit id, quod ibi in margine legitur. Angelum enim, aquæ turbatorem, iam memoravit *Tertullianus*. Distingua-
mus oportet communes codices ab eis, qui apud ecclesias potiores, doctiores & diligentiores reperiebantur. Transferenda sunt huc verba hæc a) AUGUSTINI: *Li-
bros N. T. siquid in latinis titubat varietatibus, grecis cedere dubium non est, & maxime, qui apud ecclesias doctiores & diligentiores reperiuntur*. Pericopam, de qua in præfens agimus, deprehendimus in antiquissimis versionibus latinis, eamque PHILGARBELLUS b) adversus eos tueri ac propugnare contendit, qui ipsam in numero glossematam habere non recusarunt. In Codicibus MSis *Copticis* paucis desideratur illa pars, quam indicavi, pericopes quidem, sed in uno antiquissimo tamen & compluribus aliis legitur c). *Aethiopica* versio, *vetus Itala, Vulgata, Ambrosius & Augu-*

a) *De doctrina christi*. L. II, c. 22, col. 22. To. III.

Opp. Antwerp. 1700, fol.

b) *In Prolegom. ad J. Blanchini Evangel. quadruplex* P. I. Vol. I. p. 22. 23.

c) *WILKENS Præfat. ad N. T. Copticum* p. 26.

Augustinus post *Tertullianum* eam habent. J. C. WOLFIUS d) pericopam hanc totam Ioanni vindicat. Pauci jommo sunt codices græci & versionum, a quibus illa pericopes particula abest. Omissio ipsa procedit a verbo *ἰνδραχμῶν* usque ad primas syllabas *ἰνδραχμ*. Unde fit prorsus verisimile, librarium quemdam interjecta omisisse temere ob similitudinem vocabuli, si viris quibusdam doctis suffragemur. Id vero non prætermittendum est, vix alibi ejus generis omissiones reperiri. Probabilior itaque mihi videtur ratio, quam repeti iterum iterumque. Ea enim, quæ videbantur in offendiculi ansam, cessura, passim fuerunt in codicibus nonnullis ommissa, ne fletu quidem Iesu, angore e) in Gethsemane, & ignorata diei illius hora exceptis.

§. 20.

Ne hoc iudicium meum repudiem, adducit me AUGUSTINUS, qui ad historiam de adultera, 10. VIII, 1-11 legi solitam, quæ tamen in multis Codicibus manuscriptoris, versionibus item & commentatio-

d) *In Curis philol. & Crit. ad Io. V, 4. p. 836. f.*

e) *HIERONYMUS adv. Pelagianos L. II, f. 131. B. To. III. Opp. Basil. 1516, f.*

tionibus antiquis nec non Catenis frustra quæritur, ita commentatus f) fuit: *Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli, modicæ vel potius inimici veræ fidei, credo, metuentes, peccandi impunitatem dari mulieribus suis, . illud, quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent de codicibus suis, quasi permissionem peccandi tribuerit, qui dixit, deinceps noli peccare, aut ideo non debuërit mulier a medico Deo illius peccati remissione sanari, ne offenderentur insani.* IO. MILLIO visum fuit id ipsum in caussa omissionis g) fuisse, quod quibusdam, qui codices curabant describendos, fuerit persuasum, haud ex usu esse, ut historia illa populo prælegeretur. Antequam ei a nonnullis cautioni locus fuit datus, pericopa uniuersa in ecclesiarum codicibus promiscue lecta fuit. CYPRIANUS enim eam habet in *Libro de Unitate Ecclesie*; lecta fuit in *Evangelio secundum Hebræos* seu XII *Apostolorum*, quod IRENÆUS h) pro Palæstino Matthæi evangelio habuit; ideoque falsa non i) continuit: lecta fuit in

f) L. II. c. 7. *de adulterinis conjugis ad Pollentium.*

g) Exemplaria ejusmodi manuscripta enumerat IO. IAC. WETSTENIUS in *Proleg. & ad hunc locum.*

h) III; II.

i) IO. ERN. GRABE in *Spicilegio Patrum Seculi I.* p. 27. *Oxoniæ* 1714, 8.

Harmonia seu Monotessaro AMMONII: *Alexandrini* k): lecta fuit in TATIANI *Epitome quatuor evangeliorum*. Ex horum utriusque harmonia evangeliorum *Eusebius* eam canonibus suis inseruit. Alibi l) quidem *Eusebius* videtur historiam de adultera non agnovisse genuinam, ita scribens: *Papias enarrat aliam historiam de muliere, propter multa peccata coram Domino accusata, quæ in evangelio secundum Hebræos habetur*. Attamen non videntur hæc indicio esse, eam tunc in Evangelio Ioannis lectam non fuisse, sed potius ita expositam fuisse a Papias, quali ratione in illo secundum Hebræos evangelio habebatur. HIERONYMI locum huc facientem dabo ex integro, qui sic m) habet: *In Evangelio secundum Iobannem in multis & græcis & latinis codicibus invenitur de adultera muliere, quæ accu-*

S 2

sata

k) *Traité de la Véritable Religion* To. III. *Diff. VII.*
p. 321. Paris 1737, 8.

l) *Hist. Eccl.* III, 39.

m) *L. II. adv. Pelagianos*, f. 131, C. D. To. III. *Opp.* 10. IAC. WETSTENIUS in To. I. N. T. *Græci* p. 891 pericopam sibi suspectam videri tradit. At, ea exempta, lacuna nascitur in initio incisæ 12. Omissio pericopes in nonnullis codicibus obvia non sufficit ad eam suspectandam. Reliqua *wetstenii* argumenta sunt omnino exigui momenti & solvi facilitate possunt ejus objectiones criticae.

sata est apud Dominum. Accusabant autem & vehementer urgebant Scribæ & Pharisæi, juxta legem eam lapidare cupientes. At Iesus inclinans, digito scribebat in terra eorum scilicet, qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in Propheta: Relinquentes autem te, in terra scribentur. Tandem caput elevans, dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus mittat super eam lapidem. Hoc, quod dicitur sine peccato, græce scriptum est ἀνεμάτητος: Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, & aliud ἀνεμάτητον, aut græcum sermonem novo verbo exprimat: aut, si expressum est a Latinis, ut interpretationis veritas habet, perspicuum est, ἀνεμάτητος nihil aliud esse, nisi sine peccato. Et qui accusatores omnes fugiunt, (dederat enim verecundiæ eorum clementissimus iudex spatium recedendi,) rursusque in terra scribens terramque despiciens; paulatim discedere & oculos illius declinare cæperunt, solusque remansit cum muliere, cui locutus est Iesus: Ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit? Quæ ait: Nullus, Domine. Respondit ei Iesus: Neque ego te condemnabo, vade & a modo noli peccare. Præcepit Dominus, ne ulterius peccaret, sicut & alia similiter in lege mandavit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, scriptura non dicit. Hinc perspi-

perspicitur initium & finis pericopæ illius, de adultera solitæ inscribi. Planum est & luculentum, *Hieronymi* ætate pericopam illam in multis codicibus tum græcis tum latinis lectam fuisse. ATHANASIUS eam memoravit *contra Arianos*. Laudarunt eam *Victor & Fulgentius*. AUGUSTINUS eam existimavit esse canonicam & a Ioanne exarata, *Tractat. XXXII in Ioannem & L. II. de adulterinis conjugis c. 6. 7*; nec non in *Libro de Consensu Evangelistarum c. 10*. Pro canonica habetur pericope hæc in *Constitut Apostolicis II, 24*. Eandem sententiam sequitur AMBROSIIUS *de Spiritu sancto L. III, c. item, & L. VII, ep. 58. L. IX, ep. 76*. Memoratu dignum est quidem, eam in Codice *Verceüensi & Brixiano*, quorum utrumque BLANCHINUS in *Evangeliariorum quadruplici* publicavit, non legi; sunt tamen multi pervetusti latini codices, a quibus ipsa non abest n). Gnostici olim, Herrnhutani novis quodammodo similes, hanc utique pericopen repudiarunt. Causam hujus fastidii edisseruit b. m. IO. LAUR. MOSHEMIUS o), in

S 3

sta-

n) GARBELLUS in *Prolegomenis ad Blanchini Evangel. quadr.* p. 75. 76, & BLANCHINUS ibi *P. I. Vol. II, p. 506. 507.*

o) In *Institut. historia Christi. majoribus ad seculum pri-*

stadio ſtistoriæ ecclesiasticæ primorum sæculorum sane exercitatissimus & magnus, qui fontem, quem supra indicavi & ex quo omissiones nonnullarum pericoparum in N. T. passim in usum communem emanarunt, speciatim reclusit & ita aperuit, ut nihil dubitationis superesse queat.

§. 21.

Pericopam LUC. XXII, 43. 44, ubi Angelus dicitur a cælo venisse & Iesum corroborasse precibus intentum, Hujus vero inter angoris maxime sensum defluxisse sudorem in terram pæne instar guttarum. HIERONYMUS p): *In quibus exemplaribus tam græcis quam latinis invenitur, scribente Luca, „Apparuit Illi Angelus de cælo, confortans Eum, „ haud dubium, quin Dominum Salvatorem. „ Et factus est in agonia prolixius orabat, factusque est sudor „ ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in „ terram. „ Salvator in passione ab angelo confortatur. & Critobolus meus non indiget auxilio Dei.* Verba Lucæ, quæ dedit Hieronymus latine eodem modo leguntur in codice *Vercellensi*. Consonat *Veronensis* ad ver-

primum. P. II, §. 4. p. 232, 234 f. MILLIUS
in Proleg. ad N. T. n. 726.

p) L. II, adv. Pelagianos f. 131. B. G.

verbum, excepto quod in hoc legitur *decurrentes*. In codice *Brixiano* non exhibetur hæc pericope, nec in antiquo *Corbeienfi*. Habetur tamen in Codice Ecclesiæ *S. Gatiani Turonensis*, in *Vindobonensi* & *Majoris Monasterii*, ac in *Vulgata* q), Syriaca, versionibusque aliis. Agnoverunt incifum utrumque *IUSTINUS Martyr* r) & *IRENÆUS* s), quum hæreticis nihil adhuc indulgeretur in litteras diviniore. Impugnasse inde *Arianos* divinitatem Iesu Christi *EPIPHANIUS* t) tradit, quod videtur obscuriusculum. Causfam omissionis detegere conatur *LAMIUS* u). Omissionem, alicubi admissam, *HILARIUS* x) indicat. *VINC. LUD. GOTTI* pericopam ivit vindicatum y), quo negotio feliciter satis defunctus fuit. Videripoterat devotis Iesu cultoribus ista, quam Iesus in horto perpeffus fuit, miseria, misericordia Patris in filium suum propendente minus digna, parumque congruens illi

S 4

amo-

q) *BLANCHINI Evangel. quadr. P. II. Vol. I. p. 274-275.*

r) *Dialog. cum Trypphone Iud. p. 331.*

s) III, 14.

t) *In Ancorato p. 31.*

u) *In Concordia Evang. L. V, c. 36.*

x) *L. X. de Trinitate.*

y) *De Veritate religionis Christ. & librorum, quibus innisitur To. I, p. 305.*

amori, quem super Iordane cœlitus Pater fuerat testatus. Id mihi videtur in causa fuisse, cur in quibusdam codicibus, usui communi & prælectionibus ecclesiasticis ac lectioni domesticæ accommodatis, pericopa fuerit omissa. Instabant enim *Gnostici* & *Manichæi* Christianis orthodoxis, rela excitis Philosophiæ Orientalis magicæve mutuari. Ipsi, duos Deos, benignum alterum & alterum crudelem, esse, docebant quorum hic sub V. T. victimas poposcerit tuleritque ex Sinai legem. Benignum vero Deum condidisse ætates fœderis Novi, sibi persuadebant. Quæ in tabulis N. T. ad hunc haud quadrare videbantur, omittebant & pro supposititiis reputabant. Nec defuisse videntur cœteribus Christianis, qui ea ab usu publico voluerunt remota, quæ sectatoribus Philosophiæ Orientalis erant ludibrio & incautis animis offendicula struere poterant. Arianis eorumque ducibus hæc pericopa non admodum poterat esse ingrata, nisi forte crediderint, Christo, quem ipsi putabant esse Angelum primum, incongruam esse opem ab alio Angelo latam. Id vero proffus est incredibile, ipsos ex summa hujus pericopæ argumentum adversus divinam Christi naturam elicuisse & orthodoxis opposuisse. Nervus enim argumenti hujus tam amplus est, ut

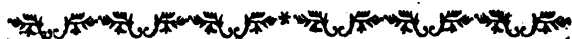
ut contra omnia fœderis Novi scripta pugnet. Videtur *Epiphanius*, ut solet nonnunquam, unum vel alterum *Arianum* sic argumentatum audiisse, ac inde sententiam procudisse, ad omnes Arianos protensam. Qui Iesum, Hierosolymis 2) illacrimantem, & negotiatores monte & porticibus templi, fune adrepto, discedere iubentem, in suis exemplaribus evangeliorum ferre non poterant, non erant Ariani nec disputatores, Arianis adversati.

2) Luc. XIX, 41. ubi illud. ἔκλαυον ἰὼν αὐτῷ, in quibusdam codicibus non legitur, nec lectum fuit in exemplaribus publice receptis, quæ vidit *EPIPHANIUS*. ut significat in *Anchorato* 31.

Cetera sequens Fasciculus legenda dabit.

IOHANNIS MEDHURST

V. D. M.

OBSERVATIO

IN

TIT. II, V. II. 12.

§. I.

Interpres eruditissimi varia loca ex aucto-
ribus Græcis hausta in medium protu-
lerunt, & illa cum verbis Apostoli contule-
runt, quo hæc illis elucidarent. PRICÆ-
US nobiscum communicavit loca ex DIO-
NYSIO HALICARNASS. & PORPHYRIO
ita scribens in commentario suo: σωφρο-
νως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν] Sic εὐ-
σεβεστερος, δικαιοτερος, σωφρονεστερος, (quod no-
tabile) lib. I. DIONYSIUS HALICARNASS.
Ἐὶ σωφρον, οσιος, δικαιος apud PORPHYRIUM.
Περὶ αποχ. δ'. Confert quoque vir idem
doctissimus cum dicto Paulino CICERONIS
verba dicentis: *Sobrie, severe, continen-
terque vivere*, sed quo jure, quave injuria,
nihil attinet dicere, cum illa CICERONIS
nihil aliud demonstrent nisi Latinos æque,
ac Græcos modum vivendi per adverbium
signi-

significasse, id quod & PRICÆUM docere voluisse, quæ in ejus commentario adjuncta sunt, suadent. Legi in LUCIANI *Somnio* sequentia, quæ cum illis Apostoli satis bene conspirant: καὶ τὴν ψυχὴν, ὅπερ σοι κυριώτατον ἐστὶν κατακοσμήσω πολλοῖς, καὶ ἀγαθοῖς κοσμημασι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, καὶ εὐσεβεία — — — Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ὁ τῆς ψυχῆς ἀχρηάτος κόσμος. *Quia & animum, quæ tui pars est primaria, excolam multis; bonisque ornamentis temperantia, justitia pietate — — — Ista enim vere sunt sincera mentis decora.* T. I, p. 14. *Ed. Reitz.* Sed locum huncce jam observavit LAMB. BOS in *Exercit.* pag. 146. Notandum est LUCIANUM eundem rerum, aut verborum ordinem secutum esse, quem PAULUS sibi præscripserat, quod apud alios veterum auctores non invenitur. A veritatis autem specie prope abest illum ordinem hunc, qui sane optimus est, ex Christianorum scriptis addidicisse. Observavi præterea locum apud ISOGRATEM, qui, licet verba in illo aliter sint disposita, ratione sensus tamen iis, quæ Apostolus scripsit, magis respondet, quam illa, quæ ex DIONYSIO HALICARNASS, PORPHYRIO, & LUCIANO citata sunt. Ita autem loquitur ISOCRATES de Pace p. m. 334. Ἀ μὲν γὰρ ὑπάρχειν δεῖ τοῖς μέλλουσιν εὐδαιμονησεῖν τὴν τέλειαν,

θειαν, καὶ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, ὀλίγω πρότερον εὐσηκᾶμεν. *Quibus igitur rebus instructos esse deceat eos, qui felices futuri, pietate nimirum, & temperantia, & iustitia, cæterisque virtutibus, paulo ante dictum est.* Videmus igitur tam PAULUM, quam ISOCRATEM easdem virtutes proposuisse tanquam utiles & necessarias ad beatitatem, cum hic dicat, eos, qui felices essent futuri, iis instructos esse debere, ille autem *salutarem nosmet gratiam* illas virtutes *docere*. Sed quid juvat dictiones ex Græcis, aliisque auctoribus allegare, quæ aliqua ratione respondent iis, quæ in novo Testamento adveniuntur, nisi illæ adhibeantur etiam ad illustranda Scripturæ Sacræ verba? Nosmet prudentiorum, & peritiorum Interpretum exemplis excitati loca modo proposita in rem nostram convertere, & tentare volumus, an verba Apostoli luce aliqua conspergere possimus.

§. 2.

Vidimus Paulum easdem fidelibus virtutes tanquam necessarias ad vitam beate transigendam commendasse, quæ ab aliis quoque Græcis præceptæ sunt ad eundem scopum obtinendum. Cum plures sint scriptores Græci, qui id fecerunt, manifestum

stum est hanc vitæ normam ad doctrinam
 moralem Philosophorum Græcorum per-
 tinuisse, & Paulum illam ex hac hausisse,
 cum inter omnes constet illum in scriptis
 eorum versatum fuisse. Et sic apparet ve-
 rum esse, quod de ethaicis testatus est Pau-
 lus: Rom. II, 14. 15. Όταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ
 νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τῶ νόμου ποιοῦν, ἅτλα νόμων
 μὴ ἔχοντες, αὐτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυται
 τὸ ἔργον τῶ νόμου γραπτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,
 συμφραζομένης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μετῴχι
 ἀλλήλων τῶ λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπα-
 λογυμένων. Cum Paulus Christianos ad per-
 ficienda officia sua exhorteretur verbis ex
 doctrina morali ethnicorum hausitis, simul
 quoque docet evangelium talia non respu-
 ere præcepta, vel doctrinas, quæ ex ra-
 tione sana originem traxerunt. Novis au-
 tem præcepta illa firmat argumentis, at
 que iis fideles ad perficienda illa commo-
 vere studet, quo vita felici, & quieta per-
 frui possent.

§. 3.

Hæc rite observata lumen nobis claris-
 simum accendere possunt ut verba Apostoli
 recte intelligere, & quæ in iis non satis
 clara sunt; explanare queamus. Cum ne-
 gari non possit Apostolum hic arva sua ex
 scriptis Philosophorum rigasse, & eorum
 doctri-

doctrinam, ac præcepta sua fecisse: patet simul quoque significationem verborum *σωφρονης, δικαιοσ, & ευσεβιασ* ex scriptis Græcorum eruendam esse. Nemini incognitum potest esse, nisi qui litterarum Græcarum plane sit expertus, illud *ευσεβιασ* officia pietatis in Deum indigitare. Nec facile in dubium vocari potest illos *δικαιοσ* vivere, qui officia servant, quæ amor proximi exigit, vel quæ ex hominum fluunt societate. ISOCRATES hanc confirmat explicationem, dum veteres Athenienses laudaturus dicit illos omni tempore exercuisse *ευσεβιασ περι μεν της θεασ, δικαιοσυνησ δε περι της ανθρωπωνσ*. *Pietatem in Deos, justitiam in homines*. Similia hisce postea in eadem oratione occurrunt. p. 538. In *Panathenæico*. p. 504. Non opus fuisset hoc notare, postquam alii jam, & inter illos literatissimus RAPHELIUS in *Annotationibus Xenophonteis* hanc dictorum verborum significationem docuerunt, nisi e re nostra esset, ut sciamus quid *ευσεβιασ, δικαιοσυνησ*, ac *σωφροσυνησ* apud ISOCRATEM denotent. Cum ille enim virtutes hasce in citata oratione *de Pace* Atheniensibus commendaverit tanquam tales, quæ ad beatitudinem sint necessariæ, ex eo omnium optime cognoscere possumus, quales illæ sint virtutes, Imprimis autem in illa oratione talia

talia observavimus, quæ veram nobis de-
 tegere, atque illustrare possunt significatio-
 nem vocum σωφροσύνης, & σωφρονος, in qui-
 bus explicandis parum accurati, & felices
 fuerunt eruditissimi Interpretes. Observavi-
 mus imprimis illos sensum harum vocum
 nimis exiguis circumscriptisse cancellis;
 nec satis commode dixisse per το σωφρονος
 indicari officia adversus hominem ipsum.
 Quod sensum illarum attinet vulgo creditur
 eas significare temperantiam; quam di-
 cunt esse *moderationem cupiditatum nostrarum*
 vid. LIMBORCHII *Theol. Christ. v. XVII, 1. & v. L, 1.* Cum quo conspirat
 WITTICHIUS; qui ad h. l. illud σωφρονος ad
 duo extrema decalogi præcepta refert.
 LIMBORCHIIUS autem temperantiam vel
 σωφροσύνην proprie esse putat virtutem, quæ
in sectandis voluptatibus carnis, quæ potissimum nobis cum belluis communes sunt, modum servat. l. c. cap. LII. §. 1. fq. WOL-
 FIUS scripsit in *Curis suis* ad h. l. *Optime illi instituunt, qui per το εωςβας officia ad-
 versus Deum, per το δυναμους officia adversus
 proximum, per το σωφρονος vero illa adversus
 hominem ipsum indicari existimant.* Quod
 LIMBORCHII & WITTICHII sententias at-
 tinet, statim docturi sumus sensum vocis
 σωφροσύνην latius patere, quam illi statuerunt
 viri eruditissimi. De WITTICHIIO autem
 impri-

imprimis notandum illius explicationem communi plurium Theologorum, sed minus vera niti opinione, quod Decalogus complectatur systema præceptorum ex amore Dei, & proximi profluentium, sive totius doctrinæ moralis, cujus contrarium facile probare possemus, si id ageremus. Decalogus continet præcepta imprimis a populo Israelitico custodienda, atque hanc ob causam est fundamentum fœderis Sinaïtici, & omnium aliorum præceptorum ad illud pertinentium; Sed ex hoc non sequitur σωφροσυνην nihil aliud perficere, nisi quod perverſas cupiditates, quæ in ultimo decalogi præcepto enumerantur, refrænet, atque a falso contra proximum testimonio nos revocet, imprimis cum contrarium statim patebit. Minus commode quoque dicitur per το σωφρονως intelligenda esse officia adversus nosmet ipsos observanda. Videbimus enim σωφροσυνην id imprimis operam dare ne quid agamus rationi contrarium, & curam quoque gerere, ne officia in Deum, & proximum intermittamus.

Rectius vocem in *Thesauro* suo interpretatus est SUICERUS, quod & hanc ob causam facere potuit, quod non modo eruditos Patres ecclesiæ, sed & alios veterum auctores consuluit. ISIDORUS PELU-

STOTA cum docuit *σωφροσύνη* dictam esse
πάρα το σπας ἔχειν τας φρονίας quod mentem
 habeat sanam. Cum sententia hæc conspi-
 det eam origine vocis, non est contemnen-
 da, quemadmodum illam quoque vir eru-
 ditissimus in sequentibus illustrat, & con-
 firmat. Inter alia autem ex CICERONIS
Tusculanis Questionibus locum affert, ubi
 orator ille, & Philosophus Romanus dicit
temperantiam esse moderatricem omnium
commotionum. Invenitur locus ille dicta-
 rum *Quest. l. V.* Humani aliquid passus est
 vir præstantissimus, si existimavit, ut vi-
 detur, CICERONEM hac definitione omnia
 complexum esse, quæ *σωφροσύνη* Græco-
 rum significare putavit. Contrarium enim
 patet ex alio loco in *Tuscul. Questionibus*
 mox allegando, quem a SUICERO non
 observatum esse miror, quod imprimis de
 sensu, & vi vocis *σωφροσύνη* agit, eamque
 egregie explicat. Inter omnia autem, quæ
 vir egregius ad illustrandam hanc vocem
 congescit, nihil propius ad sententiam CICE-
 RONIS de illius significatione accedit,
 quam illa CLEMENTIS ALEX. qui *stroma*
 I, II. p. 394 dicit *σωφροσύνη* esse *ἐν αἰσθητῇ*
φύσιν ἔχειν τὰ τῆς φρονίας κριματῆς, habitum,
 qui eligendo, & vitando servat iudicia pru-
 dentie. Ad quem locum imprimis notan-
 dum est ISOCRATEM quoque *σωφροσύνη*
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. II. T ap-

appellasse: &c. sic videtur, habitum animae,
 in *Panathen.* p. 524. Nosmet verba CI-
 CERONIS virtutem illam explicantia reco-
 deramur, & cum iis, quæ in ISOCHRATO
 notavimus collaturi sumus, quo verum yu-
 tis illius sensum elucidemus, ac probes-
 mus. Ita autem CICERO: *Verisimile est
 autem illud est, qui sit temperans: quem Græci
 ἐπιφρονα appellant: eamque virtutem ἐπι-
 φρονα vocant, quam solum equidem tantum
 temperantiam, tum moderationem appellare,
 nunquam etiam modestiam: sed haud
 scio, an recte ea virtus frugalitas appellari
 possit, quod angustius apud Græcos videtur,
 qui frugi homines κενερα appellant, id est
 tantummodo utiles. At illud latius: restat
 enim omnis abstinence, omnis innocentiæ,
 quæ apud Græcos usitatum nomen nullum ha-
 bet, sed habere potest ἀσβυα: nam est
 innocentiæ affectio talis animi, quæ doceat
 namini: reliquas autem virtutes frugalitas
 continet, quæ nisi tanta esset. Et si hæc an-
 gustius, quibus plerique putant, teneretur,
 nunquam esset L. Pisonis cognomen tantope-
 re laudatum. Sed quia nec qui propter nec-
 tum presidium relinquit, quod est ignavie;
 nec qui propter avaritiam clam depositum
 non reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui
 propter temeritatem mala rem gessit, quod
 est stultitiæ frugi appellari solet: eo tres vir-
 tutes,*

*aites; fortitudinem, justitiam, prudentiam
 frugalitas complexa est. Et si hoc quidem
 commune est omnium virtutum; omnes enim
 inter se nexæ, & jugatae sunt. Reliqua igitur
 est quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas
 necesse est: hujus etiam videtur esse proprius
 motus animi appetentes regere, & sedare:
 semperque adversantem libidini, moderatam
 in omni re ferocite constantiam; cui contra-
 rium vitium nequitia dicitur. Tusc. Quæst.
 l. III. Rectissime CICERO eusebeionem appelli-
 lat non modo temperantiam, sed etiam mo-
 derationem, & modestum, cum certissimum
 sit illam virtutem ad hæc tria extensam esse.
 Dubitat autem: an recte ea virtus frugalitas
 appellari possit; & sane erravit, si vel il-
 lud ipsi vero simile visum est. Namque li-
 cet fortitudo; Justitia; & prudentia, quas
 secundum CICERONEM frugalitas com-
 plectitur, non separari possint a virtute illa,
 quam Græci eusebeionem appellant, non ta-
 men pro virtute hac ipsa summandæ; sed
 ad illam potius tanquam ad fontem sunt re-
 ferendæ. Eusebeionem enim significat, ut in-
 do vidimus; habitum mentis; & putan-
 dum est illam denotare talem habitum, qui
 justitiæ, fortitudinis, prudentiæ ac mode-
 stitiæ, aliarumque virtutum causa sit, & qui-
 dem ita, ut temperet atque refrænet affe-
 ctus & semper respiciat quid utile, quid*

honestum sit, vel quid sana ratio a nobis postulet. Et hoc pacto de illa dici possunt, quæ CICERO frugalitati loco, citato assignavit: scil. *ejus proprium esse motus animi appetentes regere, & sedare, semperque adversantem libidini, moderatum in omni re servare constantiam*. Sed rationibus, & argumentis confirmanda est nostra sententia, imprimis cum virtus illa ad solam temperantiam vulgo restringatur. Si vero consideramus originem vocis græcæ, secundum quam *σωφροσύνη* illi, qui sanæ est mentis, tribuitur, patebit eam aliquid imprimis denotare, quod in mente ipsa sit, & peragatur. Et hoc quidem adhuc clarius patet, si consideremus, quod *σωφροσύνη* sæpius a justitia, pietate, aliisque virtutibus distinguitur. Tandem si *σωφροσύνη* est *temperantia*, illa omnium commotionum moderatrix, si est causa prudentiæ, ne quid propter temeritatem male agamus, sequitur illam menti inherere, vel habitum animi esse. Omnia autem illa, quæ huic virtuti assignavimus, ad illam quoque pertinere EX ISOCRATE cum maxime demonstrandum est.

§. 4.

Orator hinc in *Oratione de pace* l. c. affirmat se jam antea dixisse de iis, quæ
impri-

imprimis observanda essent ab illis, qui felices sint futuri quò & σωφροσύνη, ἀμειψύτης, ευσεβείας refert; quare inquirendum est, quænam in ipsius sermone ad σωφροσύνη pertineant? Namque nullibi in hac oratione expressis verbis significavit se de hac virtute agere velle, sed potius Athenienses, ut videtur, redarguit, quòd ea sint orbari. Notandum autem est nosmet nullum detecturos esse locum, ubi ISOCRATES σωφροσύνη explicuerit, nisi statuamus illum hanc pro fonte justitiæ ac pietatis habuisse, & judicasse illam usum sanæ rationis denotare, atque stultitiæ contrarium esse. Hisce observatis sine negotio perscrutari loca possumus, quæ Atheniensibus τῆς σωφροσύνης commendant. Pagina 320, & seq. civibus suis persuadere vult ad optatam, & constantem reipublicæ felicitatem necessarium esse, ut credant justitiam, atque pietatem illam augere & firmare posse, atque conqueritur Athenienses aliter sentire, id quòd stultitiæ esse demonstrat. Quæ hac de re disserit tam præclara sunt, ut loca quædam ex iis depromere velimus, licèt prolixiora sint, præcipuè cum sententiam nostram de significatione τῆς σωφροσύνης in oratione ISOCRATIS confirmare & verba Pauli Apostoli, haud parum illustrare possint. Pagina 320 dicit ille:

ἔμοι δοκεῖται ἀσπίσαι μιν ἐπιθυμίῃ τῆ ἐυφροσύνης,
 ἢ τῆ πλεονεχίᾳ τῶν ἀλλῶν· καὶ εἰδὼς δὲ τὰς
 πράξεις τὰς ἐπὶ ταῦτα φερούσας, ἀλλὰ ταῖς δόξαις
 διαστρέφει ἀληθῶς· οἱ μὲν γὰρ ἔχουσιν ἐπιθυμίαν, ἢ
 ἀρχαζομέναι τῶν βέλτερον δυναμένων, οἱ δὲ οὐκ οἶον τοὺς πλεονεχόντων τῶν ἐυφροσύνης διαμαρτυροῦνται. *Univerſi
 mortales, ut mihi videtur, utilitatis ſuae ſtu-
 diaſi ſunt, & in eo laborant, ut plus poſſint
 aliis. Verum quibus rationibus id aſſequan-
 tur, in eo falluntur plerique, & differunt
 inter ſe opinionibus. Nam alii id effici pu-
 tant iis, quæ ſunt æquitatis, quæque rebus,
 & temporibus maxime ſunt accommodata;
 Alii a ratione utilitatis toto (quod ajunt)
 calo aberrant.*

Si hæc verba non intelligenda ſunt de
 virtute illa, quam ISOCRATES poſtea εὐφροσύνην
 appellavit, de qua ſe egiffe affirmat,
 de qua contraria illi imperitia, vel
 ſtultitia, nihil in tota oratione deprehenditur,
 quod vel umbram τῆς εὐφροσύνης habeat.
 Σοφροσύνη ſanam mentem, ſive animum
 ratione rite utentem, vi originis ſuæ
 denotat. Nonne autem, qui ſanæ mentis
 eſt, intelligit, & cogitat quo pacto id aſſe-
 quatur, quod ſit utile, vel quod vitam
 ſuam ſecuram & beatam reddere poſſit?
 Nonne judicat ad id pertinere ut æquitatis
 ſit ſtudioſus, & ita agat ut decet, vel rei ac-
 tem.

tempore congruum est? Ex hoc aptent
 sunt temperantiam illam omnium commo-
 tionum moderatricem, modestiam, habitum-
 que eligendi, & vitandi secundum iudicia
 prudentiae; ad σωφροσιν referri debere,
 cum sine hisce, neque scire, neque confi-
 derare possumus, quæ æquitas postulat,
 neque quid faciendum sit felicitatem ve-
 ram & firmam sectantibus. Notandum
 hic est ISOCRATEM recte affirmasse hoc
 pluribus incognitum esse hominibus, cum
 quo & illa Pauli conspirant, gratiam scilicet
 salutarem omnes homines docere σωφροσιν
 &c. Postea affirmat ISOCRATES p. 322.
 Εκ δε τα δικαιαν την πολιν παρεχειν, και βοηθει
 τοις αδικημοις, και μη των αλλοτριων επιθυμειν,
 πως εκοτιων των ελληνων την ηγεμονιαν ελαβουμεν,
 αν νυν αλογισως, και λιαν εικη, πολιν ηδη χροσθη
 καταφρονημεν. εις τετο γαρ τιτις ανστας εληλυθα-
 ριν, ωδε υπειληφασι την μιν αδικιαν επανειδισον
 μιν ειναι, κερδαλαιαν δε, η προς τον βιον τον καθ
 ημεραν συμφερεσθην, την δε δικαιοσυνην ευδοκιμον
 μιν, αλυσιτελη δε, και μαλλον δυναμενη τε αλ-
 λως ωφελειν, η τες εχοντας αυτην. κακως ειδοτες
 ωι ντε προς χρηματισμον, ντε προς δοξαν, ντε
 προς α δει πραττειν, ωδ ολως προς ευδαιμονιαν εδεν
 αν συμβαλοιτα τηλικαυτην δυναμιν, εσην περ αρι-
 τη, και τα μερη ταυτης. τοις γαρ αγαθοις οις
 εχαμεν εν τη ψυχη τετοις κτωμεθα και τας ωφελ-
 λιας, αν δεομενοι τυγχανομεν. ωδε ει της εαυτων

ἀφαισας εὐχρηστῶς λαλῶσας σφας αὐτοὺς ἀφασ
 τῆς φρονεῖν ἀμεινον, καὶ τῷ βελτίον τῶν ἀλλῶν
 πρώτων εὐχρηστῶς. Θαυμάζω δὲ ὅτι εἰσὶ τῶν
 τῆν ἰουδαίων ἢ τῆν δικαιοσύνην σφκνῆσας, καὶ κατῶ
 τῆσιν. ἢ κακῶς ἐπὶ τῆσιν εὐχρηστῶς εὐχρηστῶν ἔξω
 τῶν κατῶν. ἀλλ' οὐκ ἠγχιμῶν καὶ πᾶσα θεία, ἢ
 πᾶσα ἀνθρώπων πλέον εἰσεῖσαι τῶν ἀλλῶν. ἔγωγε μὲν
 πεπεισμαι τῆσιν μακρῶς, οὐ δὲ πλοισκνῆσιν. τῶν
 δ' ἀλλῶν οὐκ ἢ βελτίον εἶσι. *Dum autem publice
 iustitia studeremus, dum opera ferremus op-
 pressis, dum nihil alienum concupisceremus,
 Graeci principatum ultra nobis petulerunt,
 quos nunc longo jam tempore inconsiderate,
 nimisque petulanter contemnimus. Quidam
 enim eo dementiae venerunt, ut existiment in-
 iustitiam probrosam quidem esse, sed afferre
 lucrum, & in quotidiana vita cumprimis
 esse conducibilem; iustitiam vero, etsi laudari
 soleat, nihil emolumenti parere, & aliis uti-
 liorem esse, quam iis, qui ea praediti sunt.
 Verum illi non intelligunt, neque ad paran-
 das opes, neque ad gloriam consequendam,
 neque ad rem bene gerendam, nec denique ad
 felicitatem adipiscendam, tantam esse vim
 in injuria, quanta est in virtute, & ejus
 partibus. Nam his bonis, quae animo insunt,
 etiam caeteras utilitates, quibus opus est,
 paramus. Quare qui mentem suam negli-
 gunt, hi non animadvertunt, se id negligere
 ut aliis rectius sentiant, ac meliore fortuna
 utan-*

statatur. Atque adeo mirum mihi videtur
 esse qui putent, eos, qui in proposito & con-
 stantia colenda pietatis & justitia labores
 suscipiant, & pericula adeant, deteriore
 conditione fore, quam improbor, nec in ma-
 jore quam alios tam Deorum, quam huma-
 num gratia futuros? Ego vero persuasum
 habeo solos hoc iis rebus antecellere, quæ ver-
 ras utilitates pariant: reliquos falsa qua-
 dam, & inani spe boni gloriari.

Si ex iis, quæ supra observata sunt,
 statuamus *εὐφροσύνην* esse fontem justitiæ ac
 pietatis, atque beatitatis, eamque opposi-
 tam esse stultitiæ, & temperantiam illam
 omnium commotionum moderatricem ab
 ea separari non posse: facile videbimus
 ISOCRATEM Athenienses hisce castigasse
 verbis, quod non modo a justitia, & pio-
 tate, sed & a causâ earum, scil. a virtute,
 quam Græci *εὐφροσύνην* vocant, recessisse.
 Omnium clarissime hoc patet ex iis verbis,
 quibus illis exprobrat quod mentem suam
 negligant, nec curent ut rectius sentiant,
 & meliore utantur fortuna. Dicit enim
 esse ipsos *τυτὲ φροσὶν ἀμεινον, καὶ τὴ βελτίαν
 οὐκ ἀδῶν κρατεῖν ἀλιγμυνοσιν*. Quis negaret
 illos *ἀμεινον φροσὶν* melius sentire tantum-
 modo dici posse, quibus *εὐφροσύνη* adju-
 canda est? Et ex hisce quidem manife-

facti est *ut respiciens* esse, ut sciat, quis se
 cogitet ferio, quæ nosmet revera felices
 possint reddere, & ad illud inoptimis utile
 esse, ac necessarium, ut pietatem ac justiti-
 am colamus; omnes affectus, & imprimis
 cupiditates pravas, & contrarium sua-
 dentes comprimamus, & extinguamus.
 Hoc si fiat, ex illa virtute mentem ornate
 profuunt justitia, & pietas, & ex hisce
 sincera, atque constans felicitas resultat.
 Nonne hæc congruunt cum illis Pauli, qui
ευφροσύνην tanquam radicem præmittit, ei-
 que subjungit justitiam & pietatem tan-
 quam fructus, deque omnibus affirmat sa-
 lutarem gratiam de iis nosmet instruere?
 Cum hæc jam scripseram incidi in locum,
 ex quo clarissime patet illum *ευφροσύνην*, qui
 optimam ad propositum veniendi viam
 elegit. De oratoribus qui imprimis me-
 morabilibus concludunt orationem, affir-
 mat ISOCRATES. *Εγώ δε ευφροσύνην μόνον νομίζω
 τὴν κατὰ γινόμενους καὶ παρρησίαν.* Ego ve-
 ro, qui sic judicant, & agunt *ευφροσύνην* *αἰσθη-
 σοῦ*. in *Panathen.* p. 536. Præterea in ver-
 bis supra citatis duo observavimus, quo-
 rum primum est laudatum sæpius orato-
 rem *ευφροσύνην* æque ac Paulum inhonestis,
 & injustis desideriis opposuisse, dum af-
 firmat feliciores fuisse Athenienses, *cum pu-
 blice justitiæ studerent, cum opem ferrent*
 oppres-

expressis, cum nihil alienum concupiscerent.
 Alterum autem est, illum *ευφρονης* considerasse ut virtutem menti inhaerentem, dum id agit, ut Atheniensium mentem ad meliorem flectat de vera felicitate, sententiam, & conqueritur eos id neglexisse.

§. 5.

Sed & alia quædam in Orationibus ISOCRATIS observavimus, quibus significatio vocum *ευφρονης*, *ευφρονης* &c. adhuc magis illustrari, firmarique potest, quæ & hanc ob causam subjuncturi sumus. Nicocles cum gloriatus esset se non considerasse, nec intendisse, quæ sibi soli essent utilia, sed potius, quæ felicitatem populi sui possint amplificare, atque constantem reddere, justitiam, extinctis injustis alienorum honorum cupiditatibus, colendo, hæc addidit: *απαντα — ταυτα ευφρονης αγαθα, και δικαιοσυνης εστιν.* Hæc — *universa ευφρονης munera, atque justitiæ sunt.* ISOCRAT. in *Nicocl.* pag. 68. In *Areopag.* p. 278 docet ille felicitatem potissimum parare ac retinere, non eos, qui maxima & pulcherrima sibi mœnia circumdederunt, aut qui maximam hominum turbam in locum eundem conduxerunt: Sed eos, qui urbem suam optime & *ευφρονεστα* gubernant. Et statim postea dixit: *εσι γαρ ψυχη πολιως*

πολιως κεν αλλο, η πολιτια, τεικνυτη εχουσα δι-
 νωμι, οσην περ εν σωμντι Φρονησι. *Nec enim
 alia civitatis anima est, quam forma reipub-
 licæ, quæ eandem vim habet, quam in cor-
 pore prudentia.* Quo autem intelligas, quo
 pacto civitas optime, & ευφροσυνα γυ-
 βernetur, addit ille: αυτη γαρ εστι η βυλο-
 μενη περι ακαντων, κει τα μιν αγαθα διαφυλατ-
 τεισα, τας δε συμφορας διαφειγγουσα. *Siquidem
 hæc est, quæ de rebus omnibus deliberet,
 quæ & res secundas tueatur, & calamitates
 evitet.* Quod quomodo fiat in sequenti-
 bus docet. Confer. quæ in *Panathenæico*
 dicuntur pag. 534. Vides igitur Φρονησιν
Prudentiam eligentem, quod optimum est
 & contrarium huic malum fugientem, ad ευ-
 φροσυνην pertinere. Namque ISOCRATES
 ostendit rempublicam ευφροσυνα admini-
 strari, quando illa prudentia in ea sanis
 consiliis utitur ut eligat, quæ e re sunt ci-
 vitatis, & calamitates evitet; Id quod de-
 finitionem της ευφροσυνης, quam CLEMENS
 ALEX. ut supra vidimus, dedit, haud pa-
 rum confirmare potest, quod scilicet sit *habi-
 tus, qui eligendo, & vitando servat iudicia
 prudentiæ.* Illa autem anima reipublicæ
 pro sana habenda est, si prudenter, &
 quidem dicto modo civitati consulit, atque
 dicendum illam virtute ευφροσυνης esse præ-
 ditam. Virtutis igitur hujus est ut menti
 sani-

ipse malit, quam imperata facere, adjuvit
 in eadem affectum esse, *ut supra* ex
 suis, qui novit *supra*, vel qui fama mentis
 est. *Deut. Typ. v. 197.* Observavimus
 quoque ISOCRATEM equum CICERO-
 NEM statuisse modestum ad *supra* esse
 referendam. Namque in *Aeropagitico*,
 ubi per partes docet veteres Athenienses
supra coluisse, affirmat, illos non peregrina-
 nas ferias, quibus spulae addebantur, splen-
 dide agitare, sed in *tempis* religiosissimis de-
 locationis sedibus sacrasse. p. 283. *Idem*
 Nationem hujus rei hanc fuisse testatur
 quod non religionem magnitudinis sumptuum
 appetentur, sed eorum rituum observationem,
 quae eis majoris tradidissent. Sic omnem
 inanis ostentationis suspicionem in cultu
 Deorum vitabant, atque modestia in ipsa
 eorum religione elucebat.

Tandem notandum est ISOCRATEM
 in *Aeropagico* *supra* a virtute distin-
 xisse, licet illam alias inter virtutes rece-
 feat, ut ex loco supra citato manifestum
 est. *Idem* *supra* in *synodo*. Tantum
 facti virtutis, *supra* monumentum in
 eo loco reliquerunt. p. 286. *Hic* *loco* ap-
 paret *supra* ISOCRATIS fuisse fontem
 omnis virtutis in vita demonstrata, iustitiae,

itaque Pietatis, etiamque, quod et super
illam esse significavimus, etiam in
suis verbis etiam etiam etiam etiam
eigeni meum omnia. **Sed** etiam etiam etiam
-sin Sic Verum, plenamque dicta vocis si-
gnificandam, ex is quibus illustravimus,
atque probavimus, etiam apparet illam ma-
tiam patet, quam evidenti. Interpretes
vulgo crediderunt. **Quo** autem diffusi-
mulus, etiam in eodem inponere ad usus,
atque observaverimus, quibus argumen-
tis oratores, atque Philosophi Ethnici, quae
hinc Paulus Apostolos homines ad colen-
dam dictas virtutes conari sine excitare, et
quae Paulus hunc ordinem verborum se-
cutus sit, ut dicitur nobis **etiam**, et **etiam**,
etiam etiam etiam etiam etiam etiam
-**etiam**, etiam etiam etiam etiam etiam etiam
-**etiam**. **Quod** prius illud etiam, omnes, tam
Oratores, et Philosophi ex Ethnicis, quam
Paulus fortissima adhibuerunt argumenta;
majoris tamen ponderis, et momenti sunt,
ad commovendos auditores, quae apud Pau-
lum adjuvantur. Illi quoque lectores, vel
auditores suos ad emulandas illas virtutes
adducunt, ostendunt illis, qui secum esse
sunt studiosi, prospera vel posse fortuna,
cum contenta vita multam rem arum
sunt eandem, etiam ita se habere exemplis
clarissimis, et illustrissimis probavere, ad
monue-

monderunt virtutes illas precipue faciebant
 ornamenta existere. Hæc sane virtutum habent
 ad detorquendos animos prudentium a vitiis ad virtutes; quanto autem magis
 incantem nostram allicere, atque voluntatum
 impellebunt possunt, ut splendide virtu-
 tum vestigia premamus, quanto magis nos
 ad hoc faciendum inflammamus possunt, quæ
 Paulus Titum suo proposuit. Ille equi-
 tatem sua hausit, ex gratis Saburaci, quæ
 nos non modo docet, ut abnegantes impietatis,
 Et mundam desideria, et operum, nec
 non iuste et peccatissimæ in hoc seculo; sed
 & hoc fœderem nosmet intret expectant
 beatam spem, et adventum gloriose imaginis
 Dei, et Salvatoris nostri Iesu, qui veni-
 turus est tanquam iudex omnium hominum,
 eisque solummodo vitam adjudicabit æter-
 nam, qui dictas exerceverunt virtutes, nam-
 que is est, qui dedit semet ipsum pro nobis,
 ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundam
 sibi populum peculiarem, Zelotam bo-
 norum operum. Notum quidem est &
 Philosophos Ethnicorum interdum de re-
 muneracione post vitam hancce, viris bonia
 expectanda, deque poena malis parata so-
 mponem ira fœsisse, ut reliquias traditionis
 Patriarchalis in eo facile dignoscere possis
 Sed nihil certi his de rebus intellexerunt,
 aut docuerunt. Inter alios scripsit s. b. n. c. a. a.
 Iuv.

*In*uabat de aeternitate animarum quærere, imò mehercule credere — dabam me Spei tantæ. — Cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidit. *Epist.* 102. Conf. HEMSTERH. ad LUC. *Dial. Mort.* T. I. p. 329. *ed. Reitz.* Quam certa e contra, & ad persuadendum apta fuerunt, quæ Apostoli de statu animi post mortem, de aliisque futuris docuere? Quam firmiter illa crediderunt? Illa vero, quæ Paulus loco nostro proposuit, imprimis commovere, & excitare poterant homines humili loco natos, qui neque diuitias, neque gloriam, nec honorem in hoc mundo poterant expectare, quales plurimi fuerunt Christianorum, quales & illi imprimis erant, quos Paulus antea adhortatus erat. Sed hæc Theologis ulterius elucidanda relinquimus, & satis esse ducimus, si in dissertatione Philologica observemus ex his dictis manifestum esse, Christianorum doctrinam moralem longe præstantiorem, & fertiliorem ac uberiorem esse, quam Ethnicorum.

Hunc autem verborum ordinem, & quidem sapientissime elegit Apostolus ut *σωφροσύνη* præmiserit, iustitia sequatur, & tandem pietas ultimo loco ponatur. Cum enim

enim ~~inopertum~~ fit fons, & scaturigo iustitiæ, ac pietatis, ut supra ostensum, illa jure merito primum locum occupat, ut per noscatur veri nominis iustitiam, & pietatem non esse, quæ non ex illa profluat. Hoc nosmet docet illis, qui iuste & pie volunt vivere, imprimis operam dandam esse ut *animos ægros, & malarum cupidatum plenos* corrigant sanentque. Ad hoc autem ortus nobis est Sol iustitiæ, cujus gratia nobis clarissimi splendoris instar affuit, qui nosmet languescentes melius sanare potest, quam omnes Philosophi, & Oratores. Liceat mihi hoc loco observare non modo scriprores Sacros de illis, qui nobis persuadent ut ad bonam frugem nos recipiamus, dicere, quod nosmet sanent, sed id quoque ab aliis factum esse. Sic CICERO: *Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit. In L. Catil. Or. XX. c. V. & cap. VIII. De Catilinæ affectis affirmat se eos non tam ulcisci, quam sanare, & reipublicæ placare studere.*

Sed ad verba Pauli revertendum nobis, observandumque est in iis inventi climacem, seu gradationem, quæ illis non modo insigni ornamento est, sed simul quo-

quoque docet, quænam officia nobis imprimis incumbant. Præclara sanè est *eu-φροσύνη* & laudanda, animoque haud exiguum decus affert; illa tamen magis splendet per justitiam, & omnium maxime si in pietate est conspicua. Et per se patet pietatis officia Filiis Dei, quibus salutaris apparuit gratia, ante omnia alia esse servanda.

TANTUM.

III.

CHRIST. LUD. SCHLICHTERI

APOLOGIAE

PRO

VIRO ILLUSTRIS

SAMUEL BOCHARTO

SECTIO TERTIA *),

QUAE

BOCHARTUM

MODESTE VINDICAT

ATQUE

ΕΠΙΧΡΙΣΙΝ UBERIOREM

COMPLECTITUR.

ARGUMENTUM.

- §. I. BOCHARTUS a naëvis non liberum se fate-
tur. Non tamen *semper* lapsus est in *Arabicis*.
GUISII, Juvenis, *elogia*. Doctos tamen ni-
mis *taxat*, imprimis SIXT. AMAMAM, aliis
laudatum. Ipse non raro *hallucinatur*. Nimis
audax. *Judicium* ejus non satis *maturum*, ut &
EL. SCHEDII, Juvenis, cujus lib. de *Diiis*
Ger.

*) *Sectiones antecedentes leguntur Classis hujus Secun-
da Fasciculo Primo, p. 170. Sqq.*

Germanorum tamen non plane contemnendus. BOCHARTI encomium. A Cl. MAJO non sufficienter refutatur. WEBERI lib. de *Puffero* &c. laudatur. §. 2. WOLFFBURGIUS laudat BOCHARTUM, sed *judicium* in eo desiderat. *Ejus invidia in Calvinistas*. Juvenis fastuosus. *Judicii acrimonia in Viris doctis non semper eadem*. §. 3. BOCHARTUS in *conjecturis* felix. *Conjecturae* sunt via ad eruditionem, hinc eos amant varii. *Quae* CLERICO displicent, aliis placent. CLERICUS notatus, RELANDUS laudatus. Nimis diligens. Nimitis in *conjecturis*, easque statim publice edit. Idem vitium Cl. TRILLERI, qui & dissentientes ferre nequit. §. 4. BOCHARTUS *plagii* accusatus a STRUVIO. STRUVIUS non vidit BUSTAMANTINUM, nec alios autores variores. Ipsemet saepe & valde lapsus est. Nec accurate semper *judicat*. Ipse *plagii* reus. BUSTAMANTINUS & ejus lib. non uno nomine citantur. BOCHARTUS eum saepe citat. BUSTAMANTINI lapsus. *Utriusque* scripta valde differunt. BUSTAMANTINI editiones variae. LEMNII liber de *plantis* §. non tanti pretii est. Autor ignoravit *linguas* & artem *botanicam*. Multa adfert sine testibus, ceu & BUSTAMANTINUS saepe egit. FRID. SPANHEMIUS a *plagio* absolvitur. §. 5. BOCHARTUS an nimis *credulus*? Vitium commune. BURCH. MENCKENIUS, TENZELIUS, alii, decepti. *Historia canis*, Domini sepulchro immoriturus in Gallia, & alibi. Colloquia TH. AQUIN. cum PAULO, & SEGERI cum CHRISTO sunt ficta. §. 6. BOCH. voces *Punicas* apud *Plautum* illustravit optime. *Pannonum* dialectus Hebraeae cognata. Cel.

DEYLINGIUS laudatus, notatus. Loca Ezech. XXVII, 6. & Gen. XLIX, 21, illustrantur. *Libertas* BOCHARTI excusanda. Non autem aliorum, qui puncta hebr. a Scrip-
 toribus S. profecta negant. Autoritas divina tollitur. Codex *Pragensis* recentior sedulo re-
 visus, non tamen ab erroribus liber. Loca Gen. XXXIII, 19. Judic. XIV, 9. illustran-
 tur. *etis* & *is*; quid notent? Versio *Alexandri*, valde corrupta. BOCH. textum hebr. veneratur. Rarissime ab eo abit. Alii sæpius. ZWINGLIUS notatus. §. 7. Ante BOCH. multa ex *Pbanicia* petiit GIAMBULANUS in lib. de *origg. lingua Hetrusca*, ex quo fragmentum habet FR. BLANCHINUS: HEIDEGGERUS & BUDEUS BOCHARTUM laudant. BOCH. in *conjecturis* felix, non tamen semper. *Sardinia* unde dicta? SOLINO non semper fides habenda. *Phil.* a TURRE notatus, & laudatus. §. 8. PAUL. PEZRONIUS notatus. BOCH. excusatus ob *bis. Gallorum* non editam. §. 9. ANT. VAN DALEN quis, & quæ ejus scripta? BOCHARTUS in omni *literatura* versatus. SS. ex scriptis *gentilium* lucem capit. STOLLII lapsus. §. 10. *Misraim* an nomen *hominis*, vel *regionis*? RE-
 LANDUS notatus. Ejus de *Palastina* judicium. Congruentia vocum non prorsus negligenda. Sola tamen non sufficit. LAKE-
 MACHERUS notatus. De *Cretbi* & *Pletbi* egerunt varii. An literæ *geminatæ radicales* significationem vocum *intendant*? NOLDIUS notatus. Nova amat. Doctis multa affingit. כחרר Ps. XXXVIII, II explicatur. BOCHARTUS excusatus. J. H. MAJUS Fil. & ejus *ob-
 serv. Sacra* laudantur, taxantur. *Columba* unde

de dicta **אין**. Animalia *nomen* accipere ex lingua *religionis*, ubi nata. Nomen **זונה** unde? An apud Hebræos *Viri* ab animalibus *ferocissimis* dicti, *Mulieres* a *mitissimis*? **אין** *juncus*. *Ayundo* & *Juncus* an differant? BOCH. defensus. Belluzæ ferrum deglutiunt sine læsione faucium. §. II. Mentem Auctorum veterum non semper assequi licet. NOLDIUS & MILLIUS notati. PHILO *Judeus* cujus auctoritatis? PLUTARCHUS laudatus. *Aram* sunt Syri. HIERONYMUS cur dictus *Aram*? OLYMPIODORI ætas incerta. TH. HARTUS notatus. Vox **אין** quid notet? §. 12. Locus *Tbren*. IV. 3. illustr. WOLFFBURGIUS libros paucos habuit. *Cauda* hippopotami quæ? **אין** cur dicta? Vir doctus in *Sæcchia* notatus. BOCH. excusatus. §. 13. BOCHARTUS *Alcoranum* legit. De voce **אין** varia. Locum Matth. XIX, 24. illustrarunt varii. §. 14. *Aloe Orient.* quæ? WOLFFBURGIUS notatus. BOCH. excusatus. Ejus *hierobotanicon* desideratur. §. 15. Studium *numismaticum* ad notitiam *Geographiæ* valde necessarium. BOCHARTUS in eo versatus; & alii VV: DD. illius ævi; itidem Cl. SAURINUS, JAC. PATER. AB. ORTELIUS, & ejus scripta *geographica* laudantur. Nonnulla desiderantur in iis. §. 16. Viri magni dotibus externis carent, & tamen cum applausu docuere. Talis fuit BOCHARTUS. Ejus conciones in *Genesis*. §. 17. BOCH. erravit. Nimis acriter tamen taxatus. Laus ejus æterna. Statuam meretur. ERASMO *Roterodami*, & SAM. COCCEJO *Berolini* posita. Eandem debent *Bremenjes* JO. COCCEJO. Civi suo, judice Cl. SNABELLIO.

§. I.

In vindicando BOCHARTO nostro, eundem, quem in recensione *nevorum* ejus sectione præcedenti observavimus, ordinem tenere lubet. Ad *primum* ergo *ne-vum* quod attinet, ubi nimirum GUISIUS *ballucinationes* BOCHARTI in *arabiciis* nimis cumulat, nos quidem ab omni hallucinatione neutiquam eum absolvimus, uade & alii Viri docti in *Actis lit. Sueciæ* A. 1733. p. 60, & alibi haud immerito eum notarunt: imo ipsemet BOCHARTUS hominem se esse, optime noverat; hinc ex singulari, qua erat, modestia, scribit: *Hæc pono, non statuo. Neque mihi tam suffenus sum, ut non omnia mea peritiorum judicio libens submittam.* Part. I. *Hieroz.* lib. II. f. 401: in *arabiciis* tamen Virum inclytum non nisi *hallucinari* solere, aliis certe, qui merita ejus de literis illis cum Cl. HINCHELMANNO apud TENZELIUM *colloq. menstr.* A. 1694. p. 727 norunt, vix persuadebit. Quamvis enim ipsum GUISIUM in omni re literaria, præcipue Orientali, versatissimum fuisse, non diffiteamur, imo *Orientalis & omnigenæ literaturæ pro ætate miraculum* cum IO. MILLIO prædicemus*),

NON

*) Alla ejusmodi *elogia*, in *Actis Erudit.* Lips. 1691.

non dissimulari tamen debet, eundem Virum doctum, quod plurima juvenis *) scriperit, anno ætatis XXXI jam extinctus, Viros maxime judæos inter & Christianos existimationis, inscite satis carpere consueviffe, sicuti v. g. MAIMONIDEM & BARTENORAM, at quantos Viros! quoties ri-

V s tum

1691. p. 252. nec non apud J. C. HOTTINGERUM in tract. de *Decimis Judæorum* p. 51. 149. & JO. CHR. CLODIUM in *lexico hebr. selecto* p. 131. obvia, ut taceamus; conf. quæ de eo in *Symb. lit.* Tom. I. p. 53. jam diximus.

- *) Unde in eo non raro desideramus *judicium*, quo & alli Juvenes, ceteroquin doctissimi, sæpius caruerunt, v. g. SCHEDIUS, quem ob librum eximium de *Diis Germanorum* mirifice multi prædicare solent. Vid. CEL. REIMMANNUS Tom. I. *Catalogi Theol.* p. 963. seq. Fœctum tamen illum ab ipso Juvene non *mature judicio* fuisse productum, IMM. WEBERUS in *Schediasm. hist.* quod *curiosum, doctum, digestum* &c. recte dicit laudatus REIMMANNUS, p. 958. de *Passero, vetere Germanorum ad Herciniam idolo*, p. 8. in notis jam dudum observavit. Admeretur *Antwort: Schreiben auf etliche Fragstücke eines gelehrten Edelmanns ic. cujus Autor Anonymus* pag. 94 in notis ita scribit: *Schedius starb noch in seiner besten Jugend, und hatte freylich das Judicium nicht, die schwere Materie de Diis Germanorum auseinander zu setzen.*

tum aliquem explicent, *nugas agere* scribit, & ex posterioribus S. AMAMAM, quem D. FLUD a GIFFEN in *epist.* ad P. VOGELSANGIUM p. 6. *Virum summum*, ill. PFAFFIUS Tom. I. *hist. lit. Philologum præstantissimum*, & le MOYNE V. S. Tom. II. p. 552 *de literis sacris egregie meritum*, recte appellant, *auctorem humi repentem*, & à Scaligeri ore pendentem nimis inique dixit, conf. *Symb. Lit.* loc. cit.: reprehensiones LIGTFOOTI, quem contra ipsum defendit Cl. EDZARDUS in *annot. ad tract. Avoda Sara* p. 219. seqq. BUXTORFII & aliorum, orbis literati luminum, nimias ne memoremus. vid. G. SURENHUSIUS in A. E. L. MDCCL. p. 130. nec non Cl. HOTTINGERUS loc. cit. in præfat. p. 3. & in tract. ipso p. 127, qui quoque p. 196. *καὶ* GUISII subinde magis *auctam* quam *solidam* esse, bene iudicat. Ecquis ergo non videt, doct. GUISIUM in taxando & refutando BOCHARTO modum pariter excessisse *): rectius sane Cl. HINCKELMANNUS in

*) Quod & alii Viri docti fecerunt. Forfan & ipse Cl. MAJUS, qui in animadv. & supplement. ad J. COCCEJI *lexic. hebr.* BOCHARTUM nostrum in omnibus fere paginis refutat, & quidem non semper argumentis sufficientibus, iudice GLOBIO in *lexico selecto* pag. 165.

in præfatione *Alcorani* de eo scribit: *Ejus in Geographia sacra & Hierozoico Arabismi ope ea nobis eruta sunt, quæ per tot seculorum decursum profunda nocte premebantur, æterna quoque oblivione sepelienda, nisi benigno fato per hoc humani ingenii miraculum detecta fuissent*, apud Cel. CLODIUM in præfat. ad I. GOUSSETII *Lexicon bebr.* p. 5. edit. Lips. 1743. (4). Utinam secum cogitasset GUISIUS, quod post eum alicubi *) fecit IO. MASSON: *Quis est tam hynceus, qui in tantis prisca historiae tenebris nihil offendat, nusquam incurrat?* Juvenis præcipue ut ego sum ac Tyro, non potest, quin aliquando labatur & erret, dum per vias ancipites obscura antiquitatis loca lustrat. Ipsemet sane GUISIUS haud raro hallucinatus est. Sic ex viginti septem עשרים ושבעה lapidibus fecit viginti novem ad Scheh. c. III. m. 5. eam ob incuriam notatus MAJO, Fil. ad R. MOS. MAIMON. וזבלה seu tract. de *juribus anni septimi & jubilæi* p. 20. Magis audacter & temere in notis ad *Terumoth* c. XI. m. 4. vocem כליסים mutavit in כליסים, omnia loca & omnes codices mischnæ mendi

*) In templo *Jani*, *Christo nascente veserato*, (quem libram egregium valde laudat REIMANNUS in *catalogo crit.* p. 967) in præfatione.

310 C. L. Schlichteri Apologia

mendi infimulans, contra lectionem communem antiquam & hodiernam, castigatus idcirco a M. WÖLDIKE in notis ad MAIMON. tract. de *cibus vetitis*. c. XV. p. 259. sqq. Hafn. & Lips. 1734. (8). alias ejusmodi hallucinationes ut raceamus.

§. 2.

Judicii Boebartiani acumen non ubivis inter miracula mundi referrī debere WOLFFBURGIUS judicat. Non videtur nimirum comprobare judicia aliorum, qui ipsum *orbis literati miraculum* dixere, ejusque *ingenium* atque *judicium miraculosa* agnoverunt. Forte ex invidia in hominem *Calvinianum*, sicuti in L. DE DIEU, SALDENO, ac aliis *Spiritum Calvinizantem* cum Z. GRAPIO *) ferre non potuit, licet ipsemet in præfatione secunda *vastissimæ lectionis*

*) Viro cæteroquin *perfecto & plane erudito, immensa lectionis, ingenii acris, & judicii non obtusi*, judice Cel. REIMMANNO in *catalogo crit.* p. 1020. Hic pariter in E. LEIGHII *Critica Sacra* eundem Spiritum deprehendit, atque peculiarem *Pentadecadem* locutionum suspectarum & *Calvinismum* redolentium Rostochii 1703 edidit. Conf. JO. G. LOTTERUS in præfat. ad LEIGHII *annotat.* N. T. Lips. 1732. 8. editas p. 5. & REIMMANN. T. I. p. 614.

*nis miraculum in Hiero-zoico ejus deprehenderit. Præterea Vir doctus opera magni BOCHARTI non semper ad manus habuit, vid. p. 411. a. & passim, sed subinde oculis tantum fugitivis perlustrasse ea videtur; unde judicium satis rectum de iis ferre, vix ei licuit. Ut taceamus; Wolffburgium vicesimum ætatis annum nondum egressum cum hoc suum opusculum in Academia Hafniensi exorsus esset; hinc in re literaria parum versatus IO. CLERICUM facit *Batavum*, deliciarum ac blandimentorum linguæ *gallicæ* ignarum p. 506. mirantibus Viris doctis in *relat. innoc.* loco mox citando, DRUSIUM *Pontificium*, et quæ alia, in præfat. prima; imo animi fuisse valde *fastuosi*, qui magna se moliri potuisse, sibi persuadet, nisi invidia Inimicorum, qui tamen in oculis ejus pulices fuerunt, impedimento fuisset. Sufficit, Virum Cl. non diffiteri, quod licet non ubique, alias tamen in scriptis BOCHARTI non vastissima solum eruditio, sed *exacta* quoque *rerum examinatio* eluceat. *Ubivis* autem *eandem judicii acrimoniam* nec in aliis orbis literati luminibus unquam deprehendes; ceu exempla *Scaligerorum; Buxtorffiorum*, & tot Heroùm aliorum illam mentis humanæ imbecillitatem abunde confirmant. *Ex facili enim fieri potest, ut**

ali-

alicui in longa ac intensiori meditatione summus quasi aliquis obrepat, & acies ingenii ac iudicii bebetetur, ceu I. G. MICHAELIS, Vir celebris, in programme de die expiationis templi secundi pag. 4. recte scribit. Ipsemet WOLFFBURGIUS suo exemplo id confirmat, unde conjecturas sæpe attulit, iudicii exigui testes. vid. Relatt. innocue A. 1717. p. 698. sqq.

§. 3.

Non supra *conjecturæ* gradum ascendere in multis observationes BOCHARTI nostri doctissimas, LAKEMACHERUS, & multi alii arbitrantur. Verum easdem ob *conjecturas* doctas felicitatem ingenii *Bochartiani* merito prædicamus, cum alia via ad summum tam vastæ doctrinæ culmen ascendere non liceat. Præter Auctorem eruditæ præfationis Operibus ejus præmissæ f. 4. ipsemet LAKEMACHERUS argumentum hoc docte exequitur: *Valeant interdum necesse est conjecturæ, inquit V. Cl. cum in disciplinis omnibus, ne mathematicas quidem excipio, res occurrant infinitæ, in quibus explicandis optime is versatus putari debet, qui optime conjecerit. Poscere iūud sibi ii cum primis summo jure possunt, qui reconditam scrutantur antiquitatem, ac poposcere etiam summi quidam Viri, cum facile*

eile perviderent, plurima se in illo genere sine divinationibus assequi. haud posse. Observatt. phil. Part. II. p. 79. Idem sentiunt alii. Satis est, coniecisse in rebus arduis & perobscuris judice MOSHEMIO, qui, si nihil præter coniecturas afferre queat, sibi tamen veniam darum iri confidit, in libro de causis suppositorum librorum inter Christianos seculi I & II. Conf. Cl. REIMMANNUS in biblioth. hist. lit. p. 387. & bene B. BUDDEUS de BOCHARTO nostro: Nec tamen ubique forte rem tetigit; quod & non mirandum, cum maximam partem coniecturis hic ad veritatem eniti liceat. Tom. I. Hist. Eccl. p. 174. b. In ipsis concionibus Ecclesiasticis ordinariam libertatem prophetaendi seu mavis, coniectandi permittendam esse, quando nomen aliquod hebræum, sive proprium, sive appellativum, semel tantum in Bibliis occurrat, nec ex circumstantiis textus ita certo colligi possit, qua significatione illic accipiendum, recte monet G. VOETIUS Part. III. polit. Eccl. pag. 688. Nec alia est via, quam tot Heroes alii in scriptis suis calcarunt, licet in fine frequenter pateat, haud vero consentaneum esse, quod hic suspicabatur, illi verisimile videbatur, ac isti credibile fuerat, ceu alia occasione non male scribit I. MASSON in templo Jovi Christo nascente reserato p.

305. Tolle ex iis *conjecturas*, & plurimam eorum partem ablatam videbis. Neque supra *conjecturæ* gradum ascendunt, quæ LAKEMACHERUS passim attulit, ficuti & in Cl. SEELENII doctis lucubrationibus *conjecturæ* ejusmodi non contemnendæ passim occurrunt *). Ut raceamus, *conjecturas* summi BOCHARTI sæpè tales esse, quæ *demonstrationibus* æquipolleant, & invitis pæne fidem extorqueant. Vid. Cl. CLOBIUS in præfat. *lexici hebr. selecti* pag. 10: unde, quæ nonnullis displicent, aliorum calculum merito obtinuerunt. Sic IO. CLERICUS cum eo de *cesarie Absolomi* disputans, inprimis, quod *sine miraculo fieri potuisse*, ut unius hominis detoufi crines tantum pondus haberent, asseruerit; sed ipse in *Scyllam* incidit, *Cbarybdin* evitaturus, dum *mendum in numeros ibi irrepisse* audacter scribit Cl. BUDDEO Tom. II. *Hist.*

*) Et quid aliud attulerunt Viri docti in *commentariis*, quibus singulis *Psalms* suum, quem in cultu sacro habuerint, usum assignare conantur. Interim laudanda est hæc & alia opera eorum, qui ex iustis *Psalms* cujuscunque notis characteristicis investigare laborant, qua occasione ab Auctori- bus compositi fuerint, cum hæc occasiones potissimum hodie adhuc ignorentur? Vid. Ven. NIC. BABBY *diff. mang.* ad Ps. 18, p. 7.

Hist. Eccl. V. T. p. 141 eam ob rem recte notatus, Sic THEOD. RYCKIUS in sua de *primis Italiae colonis & Aeneae adventu* dissertatione, Ultrajecti 1691 cum NOTISHOLSTENII edita, argumenta BOCHARTI nostri uberius refellit, sed *incerta per magis incerta explicat*, judice ill. STRUVIO in *Biblioth. hist. selecta* p. m. 35. Sic in ipso *Chimerae* monstro veram delitescere historiam, Vir harum rerum peritissimus magno eruditionis apparatu docuerat. Alia quidem via IO. CLERICO in explicanda hac *Chimera* incedere placuit, sed rationibus ejus prolixè excussis, BOCHARTI sententiam iterum docte vindicavit PETR. PENAVEREUS, *Doctor* in legibus, & *Professor* linguæ græcæ in Athenæo Regio Gallicano *Berolinensi*, in *dissertat. critica* ejusdem argumenti, ceu ex *Actis Erudit. Lips.* A. 1703. p. 274. discere licet. Majoris momenti videntur, quæ H. RELANDUS *dissertat. miscell.* Part. II. p. 183. 265. & CL. TRILLERUS *ad GROTH. Christum patientem*, p. 195. 479. 499. contra BOCHARTUM attulerunt. Verum culpa redarguit ipsos; quod enim *conjecturis* scripta eorum referta sint, neminem latet. RELANDUS certe, licet diligentia sua in-

signi

signi *) tantos fecerit progressus, ut in *primis eruditorum sui ævi ordinibus* locum tenuerit **) , nimio tamen amore erga stetus proprios non facile *conjecturam*, ut ut levio-rem, prætermittebat, quin publico exhiberet, & *conjecturis aliorum conjectatiunculas* opponeret, ceterum JAC. HASÆUS, Tom. II. *Biblioth. Brem.* p. 1030 recte observat. Idem esto iudicio de TRILLERO, Viro ceteroquin celebri, utpote qui *conjecturas* suas pariter nimis æstimavit, atque a se dissonantes ferre non potuit. Ne vero nos solos ita sentire putes, quid de ipso Auctor der gelehrten Nachrichten bey denen Hallischen Zeitungen no. 19. 1753. iudicet, audiamus: Herr Hoff: Nath Triller gehöret unter diejenige Gelehrte, welche absolut nicht leiden können, daß ihnen widersprochen wird. Er war allzuverliebt in seine Verbesserung der Stelle des Suetonii; als daß Er sich von seinen Freunden in dieser Gefälligkeit für seine Meinung hätte können stören lassen. Wir er-
intern

*) Eaque frequenter nimia, Vid. quæ de ejus *intemperantia* in studiis monuit GISB. CUPERUS in epist. ad JO. JAC. SCHEUCHZERUM, SCHEBHORNII *amœnitatibus Hist. Eccl. & Lit.* Tom. II. p. 983. sqq. inserta §. 6.

**) Iudice TH. HASÆO, in tract. de *Onolatrcia a Gentilibus olim Judeis & Christianis impata* cap. 3. §. 17.

innern uns hietbey, was der Abt. von Sontaine von Burmannen schreibet ic.

§. 4.

BOCHARTUM nostrum in *hierozoico* suo præstantissimo multa ex I. BUSTAMANTINI Tomis II. de *animalibus* S. S. transumpsisse videri, Cl. STRUVIUS in *Biblioth. sua philosopb.* judicat. Unde vero hæc hauserit, non subjungit. Injuriam interim facit Viro summo, *plagii* ipsum tacite insimulans, nullo teste idoneo, nullo exemplo adducto, sed solo videtur fretus. Nec ipsum STRUVIUS librum BUSTAMANTINI *Camærensis* *), apud Complutenses Philosphiæ & Medicinæ primariæ Moderato-

*) Jo. Camaram Bustamantinum minus recte dixit DIETERICUS Part. I. *Antiq. bibl.* f. 419. nec JO. BUSTAMANTIUS dictus est, ceu a JOACH. LANGIO in *institut. theol. liter.* p. 360. appellatur. *Camærensem* se vocare videtur a *Camæra*, urbe celebri in comitatu *Hannoniensi* (Hennegau), Hispanis olim subjecto, quam forte patriam habuit (sicuti & Patrem suum *Gregorium Camærensem* pag. 1253. memorat), licet JOECHERUS *Complutensem* eum fecerit, von Alcalá des Henares bürger. Vel in ea publice olim docuerat, sicuti CHRIST. MASSÆUS eam ob rationem *Camærensis* cognominatus est observante JOECHERO, Viro insigni.

ratoris publici, rariorem oculis suis usurpasse *) viderur, ignarus, de solis reptilibus

- *) Sicuti & alios, ipsos *Historicos*, nunquam a se visos, excitare solet. v. g. *Achillis Grasseri* annales, de vetustate originis, amoenitate situs, splendore ædificorum, ac rebus gestis civium Reipublicæ *Augustiburgensis*. *Hannovix* 1593. fol. in tota enim *Misnia* non urbem, multo minus *Rempubicam* hujus nominis reperiri, sed *Achillem Gassarum*, Medicum, qui annales *Augustanos* magna cum industria confecerit, a *STRUVIO*, improprie confundi, *CL. TENZELIVS* in *collaq. mensr.* A. 1705. p. 247 recte docuit. Similiter penum artis historicæ oculis suis nunquam usurpavit, licet varia de bibliotheca hac observaverit, judice *KRIMMANNO* in *Biblioth. dist. lit.* p. 548. Exinde etiam nati sunt errores alii v. g. quando ex *JO. SERIANO*, qui librum de *statu religionis & reipublica* conscripsit, & *JO. SEKRBO* duos diversos Scriptores fecit, cum tamen unus idemque sit, notatus eam ob rem *TENZELIO* loc. cit. p. 225. itidem, dum *pralectiones hyemales WHEARI* Angli, post *BOSIUM*, *bibliotheca hist.* pariter Autorem, lucem demum vidisse scripsit, cum tamen dictæ lectiones jam A. 1637, quo *Bosius* annum XI vix legit, editæ fuerint, observante eodem V. D. p. 197. Ut taceamus, *STRUVIUM* in dijudicandis scriptis *Eruditorum*, minus accuratum esse solere. Sic *OLF. DAPPERI* scripta *Geographica* ubivis fere mirifice laudat, quæ tamen ex aliorum diariis & scriptis

bus vere animantibus S. Scripturae in eo agi, prouti titulus libri eximii sese habet, vel de *Animantibus SS. reptilibus vere dictis*, ceu tomo secundo legitur, vel de *Animantibus SS. reptilibus terrestribus communiter dictis*, quam inscriptionem duo libri posteriores habent *). Præterea neuriquam plagii cujusdam reus est BOCHARTUS, licet varia ex eo transsumpsisse videatur, conf. *Anonym.* in præfat. Opp. BOCHARTI f. 5. sub finem, dum plus vice simplici mentionem ejus diserte fecit, vid. præter

X 3 locum

ptis compilata novimus. Vid. BENTHEMII *Holland. Kirchen- und Schulen- Staat. Part. II. p. 370* & TH. NASSI *observ. phil. p. 330.* in notis.

- *) De *reptilibus SS. BVSTAMANTINVM* diserruisse *apposite*, judicat Cel. DIETERICVS loc. cit. Idem argumentum indicatur in BANGII *instit. theol. liter. p. 360.* nec non in *catalogo Biblioth. Hassana p. 284.* & alibi, licet haud dissimulemus, in Bibliotheca Lampiana p. 93. & passim eundem librum compendii causæ sub titulo *hæstoria animantium* generatim memorari, sicuti & Censores *Lugdunenses*, quorum approbatio publica libro illi præfixa legitur opus de *animantibus Sacra Scriptura* dixere. Ipsemet BOCHARTVS noster BVSTAMANTINVM illum, *Complutensem Philosophum*, edidisse *volumen ingens de S. S. animantibus, Part. II. hieroz. f. 815.* scribit.

Bello de *Animalibus S. Scripturae*, in quo *compendium* Studiosis Theologiae laudabili studio paratum sit, BUSTAMANTINUS ille de *insectis Scripturae* adjungi poterit, judice VOETIO Tomo I. *disputat. select.* p. 719. sive *internam*, vel contenta ipsa, siquidem in BOCHARTO nostro tot eximia, ad *Philologiam Sacram*, imo ipsam *Theologiam, typicam* inprimis & *emblematicam* spectantia, reperiuntur, quæ in *Bustamantino* frustra quæsieris *).

§. 9.

Nachricht giebt. Nos possidemus *Lugdunensem*, ex Bibliotheca Cl. BÜNEMANNI, Directoris quondam *Hanoverani*, ad nos delatam. Subjungi debet editio recentior, pariter *Lugduni* in Gallia 1658. (8.) edita, quæ in Bibliotheca Hafæana p. 234. n. 101. memoratur.

- *) Longe modestius judicat Cl. GERTZIVS loc. cit. daß BOCHART sein grosses Werk auf des LEVNI LEMNII, und BUSTAMANTINI Werken gebauet, beyde aber weit hinter sich gelassen. Ast LEMNIVM quod attinet, ejus libellus de *plantis sacris*, FRANC. VALLERII libro de *S. Philosophia* una cum FR. RVEI de *Gemmis*, annexus, & Lugd. 1632. (8.) editus, vix in censum venire meretur, licet sæpius sit recusatus, atque ALTEDIO & aliis non displicuerit. Certè de *nomibus herbarum*. fere nihil, & de earum *conditione* paucissima habet; nec mirum: fuit enim linguarum, & ipsius *hebraeæ*, profusus experts,

§. 5.

Nimis *credulum* aliquando fuisse BO-
 CHARTUM, exemplo singulari Cl. TENZE-
 LIUS ex Tomo I. *bieroz.* f. 682, non f. 826,
 ceu errore typographico legitur, confir-
 mare allaborat. Mentionem nimirum fa-
 cit *canis*, qui Domini sui, in S. Innocenti
 (S. S. Innocentum) cœmiterio sepulti, tu-
 mulo jam pene triennium incubuerit, nec
 ullis inde blanditiis abduci potuerit. Quin-
 a nonnullis vi abstractus, & ad aliam urbis
 partem translatus, ibique aliquamdiu de-
 tentus, quam primum sui juris fuerit, pri-
 stinam stationem repetierit, Domini cada-

X 5

veri

expets, unde Cl. REIMMANNVS Interpre-
 tis *Vulgati Discipulum* lepide appellat. Ut
 taceamus, ipsum facultate botanicam sa-
 cram explicandi non satis instructum, imo
 ne quidem ea exacte *dijudicandi*, quæ
 hanc disciplinam spectant, judice eodem
 Viro docto in *catalogo Biblioth. crit.* p. 321.
 Plurima quoque de suo asserit, nullo teste
 idoneo, nulla ratione fretus, sicuti & BV-
 STAMANTINVM egisse, BOCHARTVS Part.
 II. f. 815. censet. Hinc accusatio ista ejus-
 dem mihi furfuris videtur ac illa, qua FRID.
 SPANHEMIVS, Th. Lugd. in hist. quam de
Jobo condidit, ex CHRIST. CHERNITII dif-
 fert. de *Jobo*, Jenæ edita, *tanquam ex ci-
 sternula non nihil prorsus hausisse*, a REIM-
 MANNO in access. uberioribus ad *catalog.*
Biblioth. crit. p. 460. infimulatur.

veri immoriturus, nisi vis major obstat. Rem illam anno, quo scripserit hæc, 1660 Lutetiae Parisiorum contigisse dicit, & ad accolas locorum, qui rei novitate perculsi tam fido cani de victu prospexerint, pane & aqua ad tumulum, cui assederit, subinde missis, confidenter provocat. Integram vero illam narrationem prorsus *fabulosam* esse, & BOCHARTUM nostrum vulgi rumore *turpiter deceptum* fuisse, ex literis JO. CAPELLANI, Consiliiarii Regii, ad WAGENSEILIUM d. 26. Jun. 1671 datis, in quibus testimonium Pastoris, per annos 32 in Ecclesia S. S. Innocentium viventis, rem totam *fiictam & falsam* evincens, continetur, V. Cl. proluxe docet; vid. quoque ipsemet WAGENSEILIUS ad lib. *Sota* pag. 87. & p. 1099. Interim cujus autoritatis tota narratio illa sit, sive *vera*, sive *falsa* dicenda, BOCHARTUM tamen nimis *credulitatis* exinde vix argues. Scripsit enim non modo, sicuti suo tempore ex constanti rumore res *Cadomum* translata, sed fidem quoquo habuit amico, rem illam ad ipsum scribenti. Et præterea res erat non plane inaudita, prouti ipsemet WAGENSEILIUS simile *canis fide* exemplum ex GASSENDO apud TENZELIUM loc. cit. p. 1134. attulit. Idem de *canibus Melitæis* ex *Æliano* docet V. Cl. GOTTL. WERNSDORFFIUS in analect.

lect. de naufragio D. Pauli &c. Dantisci
 1753. Conf. Hamburg. gelehrte Berichte n.
 LXXXV. 1753. p. 677. Denique quod J.
 FELLVS, Episcopus Oxoniensis, de primis
 Ecclesiae Christianae seculis iudicat, magnam
 scilicet in iis fuisse *fingendi* licentiam, valde
 pronam in *credendo* facilitatem, ut rerum
 gestarum fides graviter exinde laboraverit.
 vid. *Biblioth. Brem.* tom. III. p. 316, id de
 nostro & superioribus, non minus verum
 deprehendimus. Quis ergo BOCHARTVM
 semel atque iterum deceptum mirabitur?
 Nonne & ipsemet TENZELIVS, ex ru-
 more vulgari deceptus, vel saltem falsa ex
 relatione amicorum, & ut putat, fide digno-
 rum, hominem qui *Vienae* in Danubio hy-
 draspide se armaverat, violentiae undarum
 pene succubuisse scribit in *colloq. menstr.* A.
 1691. p. 214. contrarium uberius docente
 H. WAGENSEILIO, inventore illius ma-
 chinae, in *dissert. epistol.* ad JO. FECHTIVM
 p. 20. conf. A. E. L. 1693. p. 323. alia ex-
 empla in dictis Viri Docti *colloquiis* non ra-
 ro obvia, ut taceamus. Simili modo dece-
 ptum legimus Cl. J. D. MENCKENIVM, qui
 in *Charlataneria sua Evuditorum* p. 15. re-
 latum se a Viris fide dignis accepisse scribit:
 M. IO. SEGERVM, Scholae *Wittebergensis*
 Rectorem curasse in tabula aenea depingi
 Christum crucifixum, quem SEGERVS ille,
 sub

sub cruce stans lacrimice compellarit: *Domine Jesu, amas me?* ad quæ Salvator de cruce responderit: *Clarissime Per-eximie, nec non Doctissime Domine Segere, Poëta Laureate Casaree & scholæ Wittebergensis Rector dignissime, amo te.* Placuit hæc historiola & aliis, auctoritate *Menckeniana* seductis, sicuti etiam *Ephemerides Galliarum* (le Journal des Scavans A. 1716. m. Jan.) eam novis accessionibus adauctam pro veritate vendere. Addimus JO. RVD. ANT. PIDERITIVM, qui sub finem Anni 1752. programme suis prælectionibus præmissa fidem ei habere non dubitavit p. 30. in notis. Ast totam illam narrationem anilem *fabulam* esse, ex GODOFR. WAGNERI dissert. de *iis qui de sua ipsi vita exposuerunt*, in *muſey Cl. REIMMANNVS* in *Biblioth. bist.* lit. p. 157. 575. ostendit. Huc etiam spectant, qui sibi & aliis persuadere volunt, verum esse, quod de PAVLO Apostolo, in auditorium *Thomæ Aquinatis* veniente vulgo refertur, eum *Thomæ* quærenti, num scripta *Paulina* rite explicuerit, respondisse: *melius quam omnes alii; sed legendam esse, welche einen starken Mönchs-Glauben erfordere*, indicat recte G. STOLLIVS ad *HEVMANNI conspectum Republicæ literariæ* p. 145. *)

§. 6.

*) Subjungi hic possunt duo Viri docti alii, qui vel alios seduxerunt, vel ab aliis se falli passi

§. 6.

CL. BOCHARTVM nimiam per literarum *additiones, summotiones, & permutationes* sibi sumpsisse licentiam, WICHMANNSHAUSEN existimat, mox quoque subjungens, eundem *voces* non paucas, easque sic satis *difficiles*, quæque accuratius examen mererentur, sicco, quod dicatur, pede *transfisse*, imo *Caldaismum* atque *Arabismum* in vocibus nonnullis, ut *Interpretis* partes absolvat, in subsidium vocare soleret. Ita nimirum Vir ill. in *Geograph. S. f. 720. sqq.* egit in explicandis vocibus *punicis*, quæ apud *Plautum* in *Pænulo* occurrunt, ut Ebraismi beneficio commodum iis sensum conciliaret, idque tam feliciter ut omnibus, qui ante vel post ipsum simile quid tentarunt, palmam certe præripuerit. Nec faciliorem, quæ ad *Plautina* illustranda

passi sunt. Alter *Henricus Pulsnicensis*, qui librum de *erroribus pistorum* edidit. & ipse ab aliis in errorem inductus est, teste *HASKO de Leviathane Jobi* &c. p. 7. in notis. Alter *TAVERNIER insignis ceteroquin peregrinator*, judice *OL. CELSIO* in *Actis liter Sueciae* A. MDCCXXXI. p. 70. qui non pauca finxisse videtur *Cl. HEVMANNO*; sed *hominem nimis credulum* ab aliis potius *deceptum* fuisse, *B. WOLFFIVS* in notis ad *LVNDII antiq. jud.* p. 99. optime censet.

da duceret, viam docere potuit V. Cl. Cen-
sor BOCHARTI non ultimus, qui tamen
*perindustrius & felicissimus rerum antiqua-
rum investigator* SAL. DEYLINGIO Part. III.
observatt. Sacr. p. 49 audit. Sufficit, Vi-
rum magnum novo, eoque plane eximio
specimine evicisse, *Pænorum* dialectum co-
gnatam fuisse *hebrææ*, quod & THOM. REI-
NESIUS, aliq̄ue a BVDDEO Tom. I. *Hist.*
Eccl. V. T. pag. 25. 174. laudati ostende-
runt *). Addi meretur FFEIFFERVS in
Cri-

*) Vid. quoque VORSTIUS de *Stylo N. T.* §. 19.
apud CRENIUM *facce* I. p. 49. WANDALI-
NUS *diff. de Melita Pauli* p. 23; & LOE-
SCHERUS *de causis linguæ hebr.* p. 36. Iqq.
Conf. A. E. L. A. 1706. p. 401. Punicissimi
istius explicationem apud *Plautum* etiam ha-
bent PH. PARVUS & S. PETRVS, docente
VORSTIO in *biblioth. Studiof. Th.* p. 163. 277.
Novam loci *Plautini* versionem dedit Gio:
Pietro Agius de SOLDANIS in *Annone Carta-
ginense, sive vera spiegazione della Scena prima
dell' Atto 7. della Comedia di Plauto in Pa-
nulo &c.* Romæ 1758. Conf. Leipz. neue Zei-
tungen von gelehrten Sachen n. 74. 1758. p.
657 ubi verbo illa integra legitur; sed recte
Viri docti judicant: Zum Unglück versteht
man sie jetzt nach seiner Uebersetzung nicht viel
besser als vorher. Et iterum: Herr Solda-
nis mag sich begnügen mit der Uebersetzung, welche
man eben so wohl von der Beschäftigung mit
den alten verlohrenen Sprachen, als von grossen
Unter-

Critica sacra p. 51. cujus ex judicio *Ebratini* apud *Plautum Poenini* potius dici debent. Denique licet omnino non diffitendum sit, BOCHARTUM in literis *addendis, summovendis & permutandis* aliquanto egisse liberius *), erit tamen ei facile condonandum, in illustrandis non sacris, sed profanis, qualia *Plautina* illa sunt, diligenter occupato, sicuti & alii Viri docti, in illustrandis Historicis atque Poëtis antiquis operam suam collocantes, eadem libertate uti consueverunt. Majoris momenti videretur accusatio JO. ERN. GRÄBII, qua BOCHARTUM non minori libertate in taxanda versione *Alexandrina* egisse, ostendere conatur tomo I. LXX. Interpretum. Oxonii 1707. fol. conf. A. E. L. 1708. p. 197. Provocat

Unternehmungen gebrauchen kan: Volniffe sat est. add. Erlang. gelehrte Zeitungen, n. 38: 1758. Idem SOLDANIS in scripto alio 1751. edito docere conatus est, daß die *Mairhesische Sprache* eigentlich die alte *Dunische* sey, oder ein gemeines und verdorbenes *Arabisches*, als welches mit der *Dunischen* von einerley Mutter herstammet. Conf. Nova Lips. loc. citato.

*) Quorsum sine dubio etiam spectat contractio *duarum* vocum in *unam* Ezech. 27, 16. quam ab Interprete *Chaldeo* excogitatam, cum aliis defendit. De ipso loco vid. s. GLASSIUS *phil.* 3. Lib. III. Tract. I. p. m. 305.

vocat eum in finem ad Gen. 33, 19. ubi pro *καταρ αμυν* legi velit *μυν*, nec non ad Judic. 14, 9. ubi loco *εξου* substituatur *εξου*, quod utrumque tamen aliis *των* LXX. locis, nec non usui antiquo aperte contrarietur. Ast locum priorem quod attinet, non propriam, sed aliorum conjecturam a Viro magno adferri, ex ipsis ejus verbis Part. I. *biero*. f. 436. *Sunt, qui respondent, errori ansam praeuisse graecam versionem hic facile lapsu corruptam &c.* facile patet, sicuti & f. 437. haec atque alia aliis discutienda relinquit. *Ratione posterioris respondemus, substitutionem illam necessariam videri, cum εξου de corpore usurpata, teste JO. SCAPVLA, nunquam ipsum corpus sed solam ejus habitudinem olim significaverit; εξου autem lumbum denotare apud Scriptores alios, Vir summus P. I. f. 507. jam dudum docuit. Denique versionem Alexandrinam esse valde corruptam, & pro diversitate editionum lectionibus variis abundare, neminem fugit: ut taceamus, Scribarum imperitiam, a Viro laudato Part. II. f. 522. jam accusatam, quibus nimirum corrumpere solenne sit, quicquid non intelligant, sicuti & pro *εν σαματι του Αεογτος* rescribendum esse *εν σαματι*, optime ibidem monuit. Sufficit BOCHARTVM nostrum non ita egisse cum codice *hebraeo*, utpote qui lectionem hebraicam ita venerari solitus*

rus est, ut ab ea nunquam discederet, nisi valde invitus f. 212. *) & si unquam discessit, quod rarissime factum, græcam lectionem sibi magis perspicuam censens, tallatamen *ponit*, non *statuit*, atque peritiorum judicio haud illibenter submittit f. 213. in fine, unde cum JO. HENR. HEIDEGGERO præstat eum deserere, ac reverenter affirmare: *Hebraicam ego lectionem sequendam censeo, ut alius semper; ubi lectiones pugnantes occurrunt.* Tom. I. *Hist. Patriarch.* p. 558. quamvis & ipse ZWINGLIUS *tot* & hodierno textui anteferendam esse, existimet, recte idcirco notatus Cl. REIMMANNO *catal. crit.* p. 282. & recte scribit JO. D'OUTRENIUS, *sibi valde paradoxum videri, quod sint Viri docti; qui textum græcum hebræo præferant.* Part. II. *Emblem. Sacr.* p. 231. In illustrando quidem loco Gen. XLIX, 21. BOCHARTVM nostrum sublati punctis in illorum locum substituisse alia, atque *nodum sic non solvisse, sed secuisse*, J. H. HASSVS, Vir Cl. dissert. de *Naphtalitude, patria*

*) Eiusdem sententiæ erat A. MARIUS: *Si quis Græcos sequi velit fruatur suo sensu. Ego Scripturam ipsam, & Grammaticorum leges libenter sequor, Idque prohi Interpretis officium esse puro sc. ad Jos. 19, 8. legi quoque ea de rememuripse BOCHARTVS in præfat. *bibros*, f. 61a.*

patria Apostolorum, cap. I. §. 2. judicat. Interim, si BOCHARIVM ipsum inspiciamus, puncta V. D. mutare noluit, sed tantum non male asserit, *si puncta abessent, a Masoretis non semper commode addita, diversissimum ex verbis Jacobi sensum erui posse.* Part. I. hieroz. f. 896. adeoque cum iis facit, qui puncta literis coæva negant, apud HEVMANNVM in *conspetu reipubl. lit.* p. m. 48. sq. (*), & rem in medio relinquit,

*) Præter LVD. CAPELLVM hæc sententia non paucis placuit, nominatim C. VITRINGÆ, quem idcirco HASÆVS diatr. de *onolatria* p. 79. C. IKEN *dissertat. phil. theol.* p. 103. & B. HERM. POLEMANN *exerc. III. de Pleonasmis S S.* p. 15. recte notarunt, nec non JO. MARKIO, qui in *sylloge dissert. phil. theol.* Roterod. 1721. (4) edita, *Exercit. III. censet, ab hodierna lectione quidem non temere esse recedendum, nec tamen nimis superstitiose damnamendam esse in univ. omnem punctationis mutationem, exigente necessitate a Viris sobrie doctis nonnunquam factam;* conf. A. E. I. 1721. p. 238. seq. & in alia *sylloge* Lugd. 1717 de qua vid. *Relat. innocens* 1717. pag. III. alios ut taceamus. Huc etiam spectant, qui puncta ab ipsis *Scriptoribus* profecta iniciantur licet sententiam suam circumspice mitigare velint, putantes, nihil hac ratione punctorum vocalium auctoritati detrahi, cum sine dubio, quacumque etiam ætate demum addita statuuntur, subijuncta fuerint

quit, sicuti & alibi fecit, verba hæc subjiciens: *recte, an secus, non definitio.* vid. JO.

Y 2

FRISCH-

fuerint a Viris numero pluribus, linguæ illius peritissimis, & lectioni codicis S, per omnem vitam incumbentibus, cum CL. IKENIO loc. cit. & præcipue p. 336. sqq. Certe si *Θιωτικων* punctorum negamus, minime certi esse possumus, num ea ab omni vitio libera sint, licet maxima cura summaque *ακριβεια* in revidendo codice a summis Viris adhibita sit. Homines sunt, adeoque erroribus obnoxii. Exemplo sit revisio codicis cujusdam *Prage* 1728. instituta, quæ tamen nequiquam impedire potuit, quin quotidie error in illo inveniretur. Rem integram prolixè enarrat JO. CHR. NEUMANN, qui ipse dicto anno *Prage* fuit, & postea *Bremæ* LL. OO. Studiosos literas rabbinicas docuit, apud B. IKENIUM loc. cit. p. 78. sqq. A Viris autem *Θιωτικους* si puncta proferta esse credamus, non curantes censuras asperiores SCALIGERI & aliorum apud HEUMANNUM loc. cit. sed convicti, ex lectione argumentorum a LOESCHERO & aliis sedulo congestorum, certi simul sumus, Deum curasse, ut per Viros gratia Dei sanctificatos integritas codicis S. illibata conservaretur. Bene OL. CELSIUS: *Nisi Vocales & puncta genuina in hebraicis observentur, Hebraica fiet confusio, & cælo terra miscbitur, in Actis III. Suecia A. 1732. p. 64. Itidem M. KEMPIUS: Puncta Hebræorum si quis dicet recentius inventum a Viris Synagoga M. inchoatum, a Masoretibus Successoribus continuatum*

334 C. L. Schlichteri Apologia

FRISCHMUTH in *thesauro Amstel.* Tom. I. f. 401. b.

§. 7.

Ubivis *Phœnicium* quid Philologus noster invenisse sibi persuadet, atque pro libidine quævis nomina populùm ac regionum ex *lingua illa* arcessere conatur, repugnantibus licet veterum testimoniis & circumstantiis aliis, PH. A TURRE, JO. PH. CASSELLIO, & pluribus Eruditis eam ob rem notatus. Ast nos respondemus:

1)

tum, & e Tiberiensibus completum, hac assertionem fontium integritas & indubitata SS. intelligentia maxime dubia redditur, in Biblioth. Anglorum theol. p. 283. & inprimis LAUR. FABRICIUS, linguæ Ebr. Prof. olim Witteberg. in epist. ad JO. BUXTORFFIUM Patrem 1625. data, quæ est numero XXXII. inter epistolas JO. BUXTORFFII catalægis phil. annexas p. 434. seq. Varia sunt artes Diaboli, ut Scripturam divinam e medio tollat, vel ejus sensum ita attenuet, ne animus fidus habeat ubi immote consistat. Jam unice id agit, ut forma seu ipsa anima intellectus e Scripturis tollatur. Res quidem videtur esse parvi momenti, sed consequens longe atrocissimum est, quod sublatiis punctis tota Scriptura in dubium vocetur, aut in diversis interpretationibus omne judicium tollatur, & cuilibet Interpreti laxa habeantur præbeantur hoc vel illo modo vertendi, hunc vel illum sensum introducendi &c.

1) Hanc non esse viam, nemini ante BOCHARTUM nostrum calcatam, atque novitatis causa exosam, sed eandem jam seculo XVI. inivisse PETRUM FRANC. GIAMBULLARUM Academicum *Florentinum*, cujus ex libro de *originibus lingue Hetruscae* Florentiæ 1549. impresso, prolixum eam in rem fragmentum adduxit FRANC. BLANCHINUS, *Veronensis*, in *Hist. univers. antiquis monumentis confirmata &c.* Romæ 1697. (4.) conf. A.E.L. 1698. p. 93.

2) *Conjecturas* Viri Ill. si non omnes, plurimas tamen esse *solidas*, unde HEIDEGGERVS, cujus ex judicio BOCHARTVS fuit *antiquitatum græcarum & Phœnicicarum longe doctissimus*, Part. I. hist. Patriarch. p. 139. & tot alii eas calculo suo passim probarunt. Optime B. BVDDEVS: *Quæ conjectura* (Cananæos scilicet puduif se sui nominis, & desuisse sic appellari propter anathema in Patrem suum Canaan contortum, ideoque eos non Cananæorum, sed *Phœnicum* sub nomine in Græcorum monumentis venire) *& si satis incerta tantisper tamen admittenda, donec melior bujus rei ratio adferatur.* Tom. II. *Hist. Eccl.* p. 374. a. Quod autem non omnes ejusdem notæ deprehendamus, neutiquam

336 C. L. Schlichteri Apologia

in tanta observationum pulcherrimarum copia miramur, cum alii Viri docti in una vel altera invenienda seu expolienda turpiter fuerint hallucinati.

- 3) Non esse, cur Viro magno succenseat P. a TVRRE Sardiniae vocabulum non a *Sardo* cum aliis derivanti, cum tota illa veterum narratio de *Sardo*, cum magna multitudine e Lybia ibi appulso, aperte fabulosa sit, nec SILIVS *Italicus*, SOLINVS, reliqui, tantae semper sint auctoritatis, ut fidem tuto iis habere queamus, ceu *Urbanus CHEVRAEVUS* in *opusculis miscellaneis*, Hagae Comitum 1697. (12) editis, alique, jam dudum observarunt. Certe probabilior est conjectura, quae a *vestigio Sardiniam* dictam vult, quia videlicet vestigium plantae humanae referre putatur. vid. praeter ipsum BOCHAR-TVM C. BARTHIVS in *animadv. ad Claud.* P. 434.

- 4) Ipsa monumenta veteris *Antii* a P. a TVRRE edita tot conjecturis esse referta, ut paucissimae ultra probabilitatem assurgant. Opus ipsum cui ad manus non est, adeat excerpta non contemnenda, quae A. E. L. loc. cit. prolixè suppeditant, & tandem veritate asserti nostri non amplius dubira-

bitabit, licet ceteroquin ipsum Auctorem Virum *reconditæ eruditionis* dicamus cum HADR. RELANDO *dissert. misc. Part. II. p. 202.* atque ejus monumenta *opus elegantissimum, ac varia, reconditaque doctrina refertum* cum eruditis *Lippensibus* prædicemus.

Idem, aliqua saltem ex parte, esto iudicium de JO. P. CASSELIO, Philologo apud Bremensis celebri, cujus tamen observationes, multiplicis eruditionis testes, magni facere solemus.

§. 8.

Similiter in argumento de *originibus gentium* sæpe fallitur ill. BOCHARTUS, imo *Celtarum* sive *Gallorum* origines ne quidem attingit, iudice PAULO PEZRONIO, Doctore in Ecclesia Romana celebri. Verum prius quod attinet, non mirum, si in rebus antiquissimis earumque originibus primis de-
regendis fallamur, quod etiam aliis in simili argumento illustrando occupatis contigisse meminimus, nec non ipsi PEZRONIO, sicuti MICH. LE QUIEN & JO. MARTIANÆUS, Duum-Viri præstantissimi, ejus *antiquitatem temporum restitutam*, seu potius *Antiquitatem temporum destitutam*, ex professo refutantes, passim docuerunt, vid.

338 C. L. Schlichteri Apologia

A. E. L. 1695. p. 100. 104. ut & Cl. REIM-
MANNUS, cujus ex judicio PEZRONUS
quidem fuit *Vir præclara eruditione ornatus,*
sed novitatis amans, instabilis, & ventis
omnibus obnoxius, paradoxorum multorum
studiosus, Catal. crit. tomo primo p. 1006.
Ad posterius nos regerimus, BOCHARTUM
quidem observationes in historiam veterum
Gallorum concinnasse, sed pio, modesto-
que consilio, licet rei publicæ literariæ de-
trimentofo, nunquam edidisse, vid. præter
COLOMESIUM, TH. J. AB ALMELOYEEN
Biblioth. promissa & latens p. m. 66. TEN-
ZELIUS *colloq. menstr. A. 1692. p. 612.* &
qui uberius hujus rei causam indicat, MO-
RINUS in præfatione, *Operibus BOCHAR-*
TI præmissa f. 24.

§. 9.

Vanum esse BOCHARTI, HURTII,
aliorumque Virorum illustrium conatum,
dum *nugis gentilium sacrarum literarum So-*
li lucem affundere conentur; ANT. VAN
DALEN V. Cl. indignabundus judicat. Ast
opponimus ei, quæ eodem de argumento
attulit VITRINGA, *Vir magnus, cujus ex*
judicio BOCHARTI ingenii, & doctrinæ heic
prima laus est, ut in omni alia parte litera-
turæ sacræ, in bypotyp. Hist. S. p. 17. Vi-
derur ergo Medicus ille & Meannonita Har-
lemen-

lemensis locum mereri inter eos, qui scripta gentilium ex finibus orbis Christiani relegari velint. vid. quæ hac de re in præfatione *Decimarum sacrarum* & alibi uberius jam diximus. Et mirandum sane est, quod tantum temporis iis legendis & refellendis impenderit, quæ ullius vix usus esse, sibi persuadet. Denique præstat omnino codicem S. ex scriptis gentilium illustrare, quam paradoxis sententiis illum obfuscare. Alia ut taceamus, quæ contra DALENIUM Viri celebres, ab ill. PFAFFIO Part. II. *hist. lit.* p. 27. sqq. excitati diligenter attulerunt. Nec omitti debet BUDDEUS *hist. Eccl. V. T.* tom. I. p. 38. 628. & præcipue p. 782. sqq. ubi BOCHARTUM & HUETIUM, Duum-Viros præclaros, de *Santhoniathone* disserentes contra memoratum DALENIUM graviter vindicat. Interim cavendum omnino est, ne quid sit inimum & longius quæsitum, ac ingeniosum, & subtile magis, quam solidum, aut utile. *Coercenda itaque critica & antiquaria ingenii humani luxuries* ceu Ven. LANGIUS *institutt. Studii theolog. literariis* optime monuit. *)

Y 5

§. 10.

*) Hæc verba *Langiana* ad solum JAC. ELSNERUM, ejusque *observationes sacras*, refert G. STOLLE ad HEUMANNI *conspectum reipublicæ literariæ* p. 513. scribens: *Hæc Doct. Lange*

§. 10.

In textu hebræo BOCHARTUM nostrum non raro *ballucinat*, nec linguæ ejus *genii* exacte gnarum fuisse, multi, si non verbis, re tamen ipsa contendunt, atque variis exemplis id confirmare annuntiantur. Ast singulos ipsos audiamus.

A. Sententia BOCHARTI de nomine hebr. *Ægypti Misraim* Gen. X, 6. non *hominis*, sed *regionis & populi* esse nomen, sicuti & alia posterorum Noachi nomina non *hominum*, sed *regionum* esse contendit, mihi visa est *semper longe a vero recedere*. Et illa labefactata, *plurima corruunt*, quæ in *Geographia sua sacra scripta reliquit*. Videtur *inconueniens*. Certe parit *maximam confusionem*. Cum *sapientia Moysi parum convenit*. Ita RELANDUS in *Palaestina* p. 62. seqq. & Part. I. *dissertat. miscell.* p. II.

Durum

Lange in Halle setzet verschiedenes daran aus, ob er aber hinlänglichen Grund dazu habe, weiß ich nicht, sed non satis bene attendit Vir ceteroquin accuratus. Est potius hæc nota generalis ratione Scriptorum illorum, qui varia Scripturæ loca ex antiquitatibus & ritibus profanarum gentium, præcipue Græcorum & horum scriptis, illustrarunt, ceu ex collato initio §. 16. institut. luculenter patet.

Durum mihi videtur, inquit, quod Cl. BOCHARTUS vult, Misraim notare Ægyptum, ab angustis ita dictam, &c. & quum Chami filii dicuntur fuisse Cbus, Misraim, &c. id tantundem valere ac Chami filii, qui conditores fuere, vel incolæ regionis Cbus, Misraim &c. Sed nos respondemus: 1) idem de aliis inter Noë posteros vulgo relatis jam ante BOCHARTUM asseruit P. MERULA, Hist. in Acad. Lugduno-Batava quondam Professor, eruditissimus & piissimus Vir, ceu a VOETIO Part. II. politica Eccles. p. 129, appellatur, Part. I. Cosmogr. Lib. III. c. 14. observante J. SIMONIS in onomast. V. T. p. 294. in notis; adeoque Vir doctus a novitatis invidia absolvi debet. 2) Non pauci eruditorum sententiam BOCHARTI calculo suo probarunt, nominatim PERIZONIUS origg. Ægypt. cap. I. p. 6. HEIDEGGERUS Part. I. Hist. Patriarch. p. 689, & VITRINGA, Vir acutissimus, judicat, verba Mosis hanc (BOCHARTI) admittere posse & debere interpretationem, cum forte nullus unquam homo nominis Misraim in mundo extiterit. Part. I. observat. S. p. 63. licet etiam non ignoremus, cum RELANDO facere NIC. GÜRTLERUM lib. I. Orig. mundi lib. I. cap. III. BUDDUM tom. I. Hist. Eccl. V. T. p. 179, & Cl. SIMONIS loc. cit. add. A. E. L. Anni 1715.

342 C. L. Schlichteri Apologia

p. 2. 3) Quantopere ipsemet **RELANDUS** conjecturis, imo *conjectatiunculis* inhæreat, & quomodo illæ plurimam scriptorum ejus partem conficiant, supra §. 3. jam docuimus, sicuti & in ipsa *Palæstina* ejus multa adhuc superesse *dubia & ambigua*, quæ posteris dijudicanda relinquuntur, doctissimi Censores *Lipfenses* haud diffiterentur. - Haud male Cl. **REIMMANNUS**, qui congestis doctorum hominum de hac *geographia Sacra* judiciis, tandem suum subjungit: *In generalioribus mire facundus est Relandus, sed in specialioribus hæsitat.* Et paulo post: *De locis, quorum situs non est exacte cognitus, pleniorẽ lectori debuisset dare notitiã historicã, quod Strabonem fecisse noquimus.* *Catal. crit.* p. 899.

B. Sola duarum vocum cognatione eandem rem significari male censet Cl. **BOCHARTUS**, judice **LAKEMACHERO** Part. II. *observatt. phil.* p. 21. Ast congruentiam vocum non profus negligendam esse, ipsemet **LAKEMACHERUS** largitur, unde eandem in subsidium conjecturæ suæ advocat, rationem nominis *Crethæorum* investigaturus. Num vero **BOCHARTUS** noster *sola duorum nominum cognatione rem eandem significari*, demonstrare voluerit ullibi, vix nobis persuasum est, ei nimirum congruentiæ, nisi cum

cum documentis aliis conjungatur, parum roboris inesse, haud ignorans. Exemplo sit ipsum illud argumentum de *Crethi & Plethi*, in quo diligentia LAKEMACHERI versatur, a BOCHARTO pariter erudite illustratum lib. I. *Geogr. sacr.* cap. XV. ubi, quinam illi *Crethim* fuerint, non una ratione, imprimis ex *sagittandi arte Philistæis & Cretenfibus* priva, populis autem aliis plane ignota, adstruitur, licet in repetendo hoc argumento LAKEMACHERUS magni BOCHARTI mentionem non fecerit. Ut taceamus, sententiam LAKEMACHERI postea rejectam fuisse a variis, & ante decennium a Cel. IKENIO in dissert. sing. de *Crethi & Plethi*, quæ inter *dissertatt.* ejus *philol. theol.* locum nonum obtinet.

C. omnes geminatas radicales intendere significationem frustra dicit BOCHARTUS, atque ex hoc pseudo canone **שׁוֹמֵר** esse *summe lucidum* seu *summe candidum*, existimat, judice Christiano NOLDIO in *concordantiis particularum Ebraicarum* p. 738. Sed fallitur ipsemet. NOLDIUS, *summus ceteroquin in omni doctrina Vir* *), & cum Cl.

HIL-

*) Ex sententia TR. GRENI in præfat. *Fascis* IV. p. 35. sicuti & *Theologorum Danie sue Alpha* a Vén. DIECMANNO dissert. ad Gen. XLIX, 10. Tomo primo inserta *thesauri Hasao Ikeniani* f. 238. in notis, appellatur.

HILLERO BOCHARTVM nostrum frustra taxat, eam ob rem J. SIMONIS in *arcano formaram nominum linguæ hebr.* p. 215. iterum notatus: hanc enim vocum, secundam & tertiam geminantium, inprimis ^{רוו} **וּרְוּרְוּ** vim esse, ut significationem non *minuant*, sed *intendant*, ex inductione exemplorum p. 223. a Viro celebri allatorum, facile constat. Nec contrarium probat verbum סחררר Pf. 38, 11. a doct. SIMONIS omissum, quod NOLDIVS *language circumvixit, palpitavit*, interpretatur; nam & hoc loco geminationem literarum *intendere*, B. MICHAELIS in *annotatt. ad Psalmos* jam dudum observavit. Vide ipsum, si vacat. Ceterum specimen illud novæ observationis in NOLDIO non miramur, utpote cui solenne est *nova sectari*, sicuti etiam eadem ex causa ab usitatissima significatione *particularum* in libro alias eximio, sæpius recedere solet a J. CLERICO idcirco recte jam notatus conf. A. E. L. 1694. p. 16. & LÖSCHERVS in libro de *causis linguæ Ebrææ* p. 418. qui posterior non sine ratione dolet, NOLDIVM *circa exteriora potius Ebraismi versatum, quam circa interiora, enarrare potissimum, quot modis particule Ebræorum significanter latine reddi possint, atque ex tot modis transferendi in aliam linguam tot formare significationes: quo ipso linguam sanctam*
defor-

deformet, & Interpretes sacros valde ambiguos reddat. Ne memoremus verbis ill. BOCHARTI alium plane sensum affingi, quasi de omnibus geminatis radicalibus sic pronunciaverit, nam de vocibus forma illius **יִנְיָ** sermonem ibi tantum esse, lector quisvis statim animadvertet, sicuti etiam paulo post emphatice subjungit: *Ex quibus exemplis patet, quo pertineat hæc literarum geminatio, nempe ad vim vocis geminandam, atque intendendam, ut apud nos superlativus gradus. Itaque verissimum est, quod diximus.* Verum & hanc NOLDII licentiam nemo mirabitur, cogitans, NOLDIUM & aliis Viris, doctis affingere solere, de quo nunquam cogitarunt vid. CRENIUS fasce II. p. 77, in notis.

D. Columbam יִנְיָ vocari non ab opprimendo, quod est יִנְיָ, sed ab יִן, sive Græcia, quod ab omni ævo in Græcia columbæ fuerint, Cl. BOCHARTUS contendit. Idem nomen fuit homini & Vati. Num ideo, quia ex Græcia ortus? Silices necesse est concoquat, qui hæc ferre possit. Ita MAJUS Part. II. observat. Sacr. p. 95. 98. qui, si alias ullibi, hic certe *judicium Critici* monstravit. Dignus qui in toto hoc negotio bis relegatur, iudice WOLFFBURGIO observat. Sacr. N. T. p. 195. Nec nobis senten-

sententiam BOCHARTI placere, lubentes fatemur. Interim bene fecisset Cl. MAJVS, si conjecturam Viri summi integram adposuisset, neq̄ omni probabilitatis specie carere videretur. Censet nimirum BOCHARTVS *bieroz.* Part. I. f. 65. & Part. II. f. 3. - דומי dictos esse ab Jonibus seu *Græcis*, quorum ex regione seu patria in *Judeam* translate fuerint columbæ, sicuti v. g. pavones דוכים pro דומים dicti videantur per *metatbesin*, quia nimirum ex *Cuth* seu *Perside* in *Judeam* primo allati sint. Admodum probabile enim est, nomina animalium ex lingua illius regionis ducta esse, ex qua ipsa animalia originem traxerint, judice RELANDO Part. I. *dissert. miscell.* p. 184. Præterea BOCHARTVS sententiam suam omni exceptione majorem minime existimat, sed potius pro *conjectura* habet. Aliquid afferre vero *similius* conatur, uti Part. II. f. 2. a. disertè scribit. Denique conjectura hæc BOCHARTI tolerabilior omnino est, quam si in rebus majoris momenti cum HAMMONDO oscitamus, *argutias ex eo discimus, fabulasque vendimus*, cujus vitii reum Cl. MAJVM facit WOLFFBURGIUS loc. cit. p. 59. 135. & alibi add. *Relat. immoriale* A. 1713. p. 658. sqq. Ut taceamus, ipsum doct. MAJVM in libro *observationum suarum*, quas ex sententia Censoris adducti

male

male *sacras* dixit, sæpius inhiare *conjecturis*, conf. Part. III. *observat.* ejus *sacr.* p. 138. nec raro talibus, quæ omni fundamento prorsus carent. Exemplo sit ipsum nomen *Jone*, quod non *columbam* significare vult, sed ab *opprimendo* dictum Prophetam censet, addita ratione, quod *mulieribus* in gente judaica ab *animalibus mitissimis* nomina fuerint imposita, *Viris* a *ferocissimis*; sicuti enim respectu etymi prioris paucos forte adsentientes habebit, ita asserti posterioris falsitas ex *onomasticis* HILLERI, SIMONIS & aliorum facile constat. Unde non mirum, quod Vir Cl. multas sibi molestias non raro pepererit, imprimis cum non sine magno animi fervore aliter sentientes taxare soleret *. Audiamus ipsum in epist. ad ANDR. L. KÖNIGSMANNUM *Gießæ* 1725. commercio epistolico Eruditorum *Hamburgi* ex MScE. dein 1751. p. 664. sqq. inserta: *Observationes meas sacras, de quibus quæstivisti, ægre me adduci patiar, ut novis libellis adaugeam. Quamvis enim nomen*

*) Hoc vitium in eo notat. vel. HEUMANNUS in *Erklärung des N. T.* ad Luc. 2. 52. p. 90. der jüngere Majus vertheidiget dieses nach seiner Gewohnheit dermassen eysrig in seinen obs. *sacr.* daß er die, so es nicht glauben wollen, sich *Schämen* heisset.

348 C. L. Schlichteri Apologia

nomen forsā aliquod ex illis sperare possim, expertus tamen jam sum non paucorum invidiam, & illorum fere omnium, quibus non nisi detrita sapiunt, quorum numerus est innumerus.

E. יָזְמִן BOCHARTO est *juncus*, quo funes olim plenos fuisse, e PLINIO & Hebræis docte confirmatum it, sed frustra. Et Virum longe eruditissimum hic hæsisse patet, quia alio loco *juncum ferreum* exponit. Atqui non de *ferro*, sed de re maxime *infirma* agere hoc loco Jobum, nemo, rem paulo diligentius expendens dubitabit; nempe qua ad ferocissimam bestiam capiendam absurde uti quis velit. Ita O. C. (OL. CELSIUS) Prof. Upsal, cujus triga observationum de *plantis biblicis* extat in *Actis lit. Sueciæ* A. MDCCXXXI. n. 10. p. 60. sqq. Ast vocem יָזְמִן *juncum* significare, non modò BOCHARTUS noster sed & alii, ab ipso CELSIO allati, judicant, imo *omnes consentiunt*, ut scribit *C. Vitringa comm.* ad *Jes.* tom. I. f. 256. b. sicuti etiam nec HASÆUS de *Leviathane Jobi* p. 128. nec JOSIMONIS in *arcano formarum* p. 570. nec nuper CLODIUS in *lexico hebr. selecto* p. 12. notionem illam rejecerunt. Præterea solent quidem Botanici veteres & recentiores *arundinem & juncum* distinguere; nam ta-

men

men distinctionem illam semper observent, vix nobis persuasum est, cum potius junco in locis a Cl. CELSIO illustratis ipsam arundinem complecti videatur. Denique nec ibi BOCHARTUM hæsisse arbitramur, ubi vocem *ἰῶν* (ferreum) exposuisse videtur, adjectivum enim *ferreum* parenthesis inclusum legimus, ut lectorem doceat, si vel *ferrum* junco innexum intelligere malis, nec ita tamen bestiam tantæ molis capi posse, utpote quæ sine læsione faucium & ipsum *ferrum* deglutire queat, sicuti ex uncinis ferreis, & catenis in ejus ventre inventis luculenter liquet, vid. Cl. HASÆUS loc. cit. p. 129.

§. II.

Injuriam BOCHARTUS non raro fecit Auctoribus antiquis v.g. PHILONI, quem magno errore *Tyboni* tribuisse dicit, quæ *Osiridis* essent propria, quia non *Typhon*, sed *Osiris* Aegyptiis in præcipuo cultu fuisset, habuissetque pro symbolo *taurum*. *Quis quæso tantam rerum Aegyptiacarum ignorantiam tribuere ausit Philoni, Alexandria, media in Aegypto, versanti &c.* Ita MILLIUS *dissertatt. select.* p. 48, nec non PLINIO, quem Scythas olim dictos *Aramæos* ex turpi errore scripsisse opinatur, notatus eam ob rem HASÆO tomo V. *Biblioth.*

Brem. p. 286. & denique OLYMPIODORO in quo *legisse aliquid sibi videtur, quod nullus alius facile deprehenderit*, iudice eodem Viro docto tract. de *Leviath.* p. 137. Nos quod attinet, BOCHARTUM quidem ab omni errore non plane immunem declaramus, sicut & alii Viri docti mentem auctorum veterum & aliorum Scriptorum non semper rite affecuti sunt, quod vel ex exemplo CHR. NOLDII, qui AUGUSTINUM & PHILONEM locis a CRENIO fasce II. p. 77. sq. citatis, male intellexerat, nec non HASÆI apud HEUMANNUM ad Marc. p. 539. in notis, confirmatur, alios ubivis obvios ut taceamus, ipsum tamen celeb. MILLIUM BOCHARTI nostri mentem non satis recte affecutum censemus: neutiquam enim omnem *Typhoni* cultum denegat Vir summus, licet *Osiridem* Ægyptiis in præcipuo cultu fuisse scribat, quod infra clarius docet, *Typhonem* non tam pro Deo, quam pro Cacodæmone ab Ægyptiis habitum fuisse, eique non bovem, sed asinum, crocodium, & alia tributa, recte cum PLUTARCHO affirmans, unde perpetuum illum Philonis errorem erudite a BOCHARTO correctum cum WITSIO in *Ægypt.* p. 664. ZORNIIUS tom. I. *biblioth. antiquaræ* p. 666. in notis non male iudicat. Præterea PHILONIS *Judeus* licet non omnis eruditionis & eloquen-

quentiæ laus ei deneganda, auctoritas tamen ejus, sicuti in rebus Ebræorum, ita etiam in ipsis Ægyptiacis non raro vel *exigua* admodum, vel prorsus *nulla* est. vid. *judicia VITRINGÆ & aliorum, in tract. nostro de panibus facierum p. 50. jam olim collecta. PLVTARCHI saltem in posterioribus non unam ob rationem potior nobis esse solet, prouti & ipsemet Cl. MILLIVS eum Auctorem agnoscit gravissimum, quædam erudite, graviter & ornatè in singulari de Iside & Osiride libro, symbolicæ sapientiæ ingenti thesauro, scripserit, ut paucos hodie in universo Eruditorum ordine fore existimet, quin ingentem veritatis sapientiæque lucem in his tenebris & nebulis magis conspiciant, conspectamque venerentur in elegantissima orat. de fabulis Orient. p. 36. Idem esto judicium de iis, quæ HASÆVVS contra BOCHARTVM de nomine Aramæus, Scythis olim dato, erudite scripsit; errorem enim ibi commissum fuisse, nihil certius est, judice cel. IKENIO tomo V. Biblioth. Brem. p. 796, licet non ipsi PLINIO, sed Amanuensibus potius tribuendum velit Vir doctissimus. Syros autem hoc nomine insigniri constat, sicuti & HIERONYMVVS, qui maximam vitæ suæ partem in Syria transegerat, a Theodoro Antiocheno ARAM, id est, Syrum dictum fuisse, novimus. vid.*

352 C. L. Schlichteri Apologia

post ill. NORISIVM in *Hist. Pelag.* & Cl. GARNERIVM in *dissertat. ad Marium Mercatorem* TH. ITTIGIVS in *heptade dissertat. select.* dissert VII. conf. A. E. L. 1696. pag. 113; & 1698. p. 80. Quæ denique ad vindicandum OLYMPIODORVM *) attulit HASEVS, Vir præstantissimus, paucis satisfacient, cum a propria nominis תכסו notione recedat, aliamque alibi non obviam, ceu ipsemet p. 146 fatetur, adferat. Ast hæc uberius excutere, nunc non licet.

§. 12.

De loco admodum difficili Thren. IV, 3. *perpauca attulit* BOCHARTUS, *alias in aliis uberrimus.* Ita WOLFFBURGIUS *observatt.* p. 144. **) & alius Vir doctus: *Cum de hippopotomo multis egisset doct.* BOCHARTUS, *de cauda strictim loquitur, & utcumque explicatam pene transcurrit in Actis lit. Sueciæ* A. 1733. p. 76. Ast intempestive Virum magnum taxant. Priorem enim locum quod attinet, perpauca quidem attulit

*) Cujus de ætate Viri doctissimi dissentiant. Vid. IO. ERN. GRABIUS in *Spicilegio Patrum & Hereticorum* sec. II. tom. I. p. 245. & ex eo A. E. L. 1706. p. 274.

**) Sicuti alium locum longo verborum apparatu pro more suo explicuit, facillime tamen refellendus. Idem in præfat. II. p. 7.

tulit BOCHARTUS noster loco a WOLFFBURGIO citato, Part. II. scilicet lib. VI. cap. IX. Sed ipsemet Vir ill. Lectorem suum remittit ad caput de *cetis*, quod lib. I. Partis primæ septimum est, & in quo locum illum sic illustravit, ut *ferias fecerit* HASÆO laudato, & in historia *retorum* illustranda diligentissime occupato, qui p. 104. conferri omnino meretur. Interim errorem ejusmodi in WOLFFBURGIO non miramur, utpote qui, ceu ex *præfatione* ejus discere licet, BOCHARTUM aliosque Auctores ipse non habuit, nisi muruo, & per breve temporis spatium, quamdiu possessoribus eorum placuit, unde memoria lapsus nobis videtur. Ratione posterioris nos judicamus, BOCHARTUM de *cauda Behemoth* tantum dixisse, quantum ad rem ipsam sufficiebat, caudam stricte sic dictam intelligens, & cum hippopotamo brevior cauda sit, non ratione longitudinis, sed alias ob causas cum *cedro* posse componi, observans. Præterea nec ipsemet *Philologus Suecus* plura attulit, quæ ad illustrationem vocis illius facerent, cum tamen loco non plane alieno facere id poruisset. Denique BOCHARTUS noster uberior sine dubio esse noluit, ne, quæ contra verecundiam styli sacri pugnarent, adferre cogere-
retur, sicuti ab aliis factum dolemus, con-

tra quos vid. ALB. SCHULTENS animadv. in *Jobum* p. 162. sqq. & B. LAMPIUS in *differt. de cedro*. §. §. 34-35. tom. I. *differt.* p. 469. collect. *Gerdesianæ* *). Ceterum pro se loquatur ipsemet BOCHARTUS in præfatione *bieroz.* f. 61. *Multa obiter attingere necessum habui, in quibus tantum opera fuit insumendum, ut sæpe et nāq̄yay ipsum opus æquet, aut etiam superet. In quo censu (ut præteream amplios tractatus de Pastoribus, & bubulcis, de sacrificiis &c.) ponenda omnino sunt a nobis restituta sexcenta loca, quæ vel in Sacri Textus versionibus, vel in veterum doctorum scriptis, vel in aliis etiam Scriptoribus omne genus temporum injuria & Scriptorum incuria corruerat.*

§. 13.

Ipsam *Alcoranum* a BOCHARTO fortasse non inspectum, sed fide lexicæ *Alcamus* **) Virum doctum ita scripsisse, VORSTIUS

*) A pinguedine *candam* dici כנף, JO. SIMONIS in *arcano formarum nominum hebr. lingue* p. 157, & doct. GEBHARDUS tom. I. *thesauri Hasao-Ikeniani* f. 556. observant.

**) *Alcamus*, id est, *Oceanus*, quo titulo vastum lingue arabicæ lexicon in ipsa Arabia scripsit *Mahometes, Jacobi Pbiruzabadensis* filius. Illud *Hulmia* se totum percurrisse, testatur BOCHARTUS in præfat. *bieroz.* f. 62.

STIUS satis libere iudicat. Dixerat nimirum Vir ill. vocem מַל in textu arabico non per duplex *Fatba*; sed per *Dsamma* & *Fatba* legi *) Cui asserto VORSTIUS opponit duos codices Alcorani in Bibliotheca Electoris Brandenburgici a se inspectos, in quibus vox prædicta מַל non per *Dsamma* & *Fatba*, sed per duplex *Fatba* scribatur. Quicquid vero sit, male tamen Censor inde colligit, non verisimile esse, quod codices *Alcorani* heic discrepent, & quod BOCHARTUS aliquem inspexerit, qui aliter quam duo prædicti codices Electorales habeant. Neque fide Lexici *Alcamus* ita scripsit Vir in lingua Arabica facile Princeps, sed lectionem sui codicis auctoritate illius confirmare tantum voluit. Quæ de ipso loco insigni Matth. XIX, 24. disceptari solent, vid. apud cel. WOLFFIUM, in *curis crit.* & quos ibi laudat, nec non Doct. EWALDUM Part. III. *emblem. sacr.* p. 207. sqq.

Z 5

§. 14.

*) Forte in illo Alcorano Arabe, quem cum ipso communicaverat Dominus de la MOTTE, Vir amplissimus. De ipsa voce מַל vid. MORINUS in vita BOCHARTI f. 4. CL. SIMONIS loc. cit. p. 618. & CLODIUS in *lexico selecto.* p. 119.

§. 14.

Latuit forsan BOCHARTUM (*Hieroz.* Part. I. f. 542. b.) Virum alias stupendæ *πελομαθησεως*, & qui *hierophyticon* singulare condere voluit, quod *planta*, quæ communiter *Aloe Orientalis* vocatur, Græcis dicta fuerit *χρυσολαχαρον*, ex conjectura WOLFFBURGII p. 150. Atqui hoc BOCHARTUM nostrum omnino latere debuit, cum *aloen Orientalem* sic appellatam fuisse, nemo facile probatum dederit, sicuti nec ipse WOLFFBURGIUS notionem illam loco ullo Scriptoris antiqui confirmavit. Præterea, cum sit *oleris* genus, non diffitente WOLFFBURGIO in altitudinem arboris proceræ excrefcens, arietem eo implicari potuisse, nemo nisi somnians finxerit, ut recte quidem ill. BOCHARTUS judicat. Denique si quædam in tanta rerum farragine ignoraverit Vir *πελομαθησεως* facile ei condonamus, cum MORINUS in præfatione *Operum BOCHARTI* f. 4. nec pauca supplere promisit in *hierobotanico*, quod opus eximium nunquam prodiisse, cum Viris doctis, supra in fine *Sectionis primæ* laudatis, nec non cum Cl. HINCHELMANNO apud TENZELIUM in *colloq. menstr.* A. 1694. p. 728. valde dolemus.

§. 15.

§. 15.

Majoris omnino ponderis est censura Cl. TENZELII loc. cit. A. 1695. p. 403. quod nimirum BOCHARTUS Studium *numismaticum*, ad notitiam Geographiæ antiquæ valde necessarium, ignoraverit. Necessitatem enim studii illius in ipsa Geographia veterum nemo Eruditorum inficiâs facile iverit., sicuti etiam ex KELANDI *Paestina* p. 35. 40. passim, aliorumque scriptis *Geographicis* abunde constat *). Iisdem subsidiis adjurum ABRAH. ORTELIUM, *Ptolomæum Germanorum* dictum, vid. Cl. STOLLIIUS ad HEVMANNI *conspect. rei publ. lit.* p. 251, spartam suam Geographicam, id est, *vastum orbis terrarum theatrum* ornasse, ex selectis *nummismatibus* æreis, argenteis, aureis, quibus abundat, satis liquet. Conf. quæ ex ANDR. SCHOTTO, Jesuita, diligenter excerptis CRENIUS in præfatione *Musei phil. & hist.* Part. II. p. 49. Laudandus idcirco est *thesaurus* ejus *geographicus*, quem *opus aureum* VOETIUS in *biblioth. studiosi Tb.* p. 409. recte dixit, sicuti & eo non posse esse absolutius in eo genere *opus*, plerique credunt, teste TH.

REI

*) Vid. quoque OLEARIJ epist. ad JO. HENR. & TIMÆS de nummo L. Sept. Severi rarissimo, in quo Mars cum scalis conspicitur. p. 15.

REINESIO in tract. eximio de *Deo Endovellico* apud CRENIUM in *Museo* ipso p. 395 *). Interim Virum summum in re *nummaria* non plane hospitem fuisse, vel ex iis, quæ brevi ante mortem extrema vitæ suæ hora in confessu Academicorum de *nummis* Arabum *Marbotins* dictis, erudite disseruit, referente MORINO in vita Bocharti f. 35. discere satis licet; ut taceamus, quæ in ipso *Geographia* ejus volumine passim occurrunt, atque studium illud *numismaticum* BOCHARTO nostro non plane neglectum testantur. Sicuti & alii Viri docti illius seculi studio hoc mirifice delectabantur, nominatim Cl. SAURINUS, pro religione ex Gallia dein exul; *Jacobi*, *Hagiensis* postea V. D. *Ministri* celeberrimi, *Pater*, qui multa præclara ex antiquitatibus veterum *num-*
mis-

- *) Duo tamen in opere *Orteliano* REINESIUS & CRENIUS haud immerito desiderant: 1) quod æque ac in aliis Geographorum operibus nomenclaturæ gentium & locorum plerumque corruptæ lectori obtrudantur. 2) Quod perpauca ex iis quæ ad Geographiam recentiorem pertinent, complecti soleat. Utriusque operis *Orteliani* quoque meminit Cl. STRUVIUS in *biblioth. sel. hist.* p. 778. additis variis *Editionibus*; ubi tamen omniam videmus Plantinianam. quæ Antwerpiae 1579, fol. cum mappis eximiis edita, in Biblioth. Bashuyfiana reperitur.

mismaticis calluit, aliisque feliciter derexit, teste JO. BAPT. OTTIO in *historia vite sue*, quam pl. Rev. HULDRICUS, Theologus hodie *Tigurinus* præstantissimus, *Saturæ Helvet.* Parti primæ inseruit.

§. 16.

Quæ denique de BOCHARTO nostro habet *Anonymus* quidam in epist. resp. ad *Virum doctum Nobilem*, quod fuerit *Orator non eximius* (ein elender Redner) sine dubio de *dotibus externis* intelligenda sunt, quæ in Viris præclaris, magna tamen cum ædificatione bonum Ecclesiæ promoventibus, non raro desiderantur. Nota satis sunt exempla cujuscunque seculi Eruditorum, qui *dotibus externis* destituti in cathedris *Ecclesiastica & Scholastica* summo cum applausu docuerunt. Interim prorsus aliter de BOCHARTO judicat MORINUS in *vita* ejus f. 3. *Nullis verbis exprimi potest, quanto cum studio omnes vigilantissimi Pastoris expleverit partes, aut quanta cum aviditate delectationeque escam spiritualem ab ipso propositam grex ejus capesserit; condiebat enim sermones suos rara eruditione, quæ pariebat admirationem, sed ad captum etiam ita temperabat, ut gustui omnium mirabiliter saperent. Præterea Zelo ardenti inflammabat ad pietatem torpescentes & resucltantes domi-*
bat

360 C. L. Schlichteri Apologia

bat - - - *quapropter cunctis gratissimus fuit, etiam Pontificiis.* Ut taceamus sermones ejus sacros, quos in *Genesin* usque ad cap. XLIX, 18. *O Domine salutem tuam expectavi*, conscripsit, a Cl. MORINO passim laudatos, unde non mirum, quod non modo *Cadomenses*, sed & alii exieri magno numero cœtum *Cadomensem* frequentantes, BOCHARTUM sedulo & avide audiverint. f. 7.

§. 17.

Atque hæc speciminis loco sufficiant. BOCHARTUM nostrum hominem fuisse, nec ab omni nævo alienum, ex supra dictis evidenter liquet. Interim eundem Virum magnum sæpius *injuste*, & *nimis acriter* taxatum fuisse, ea, quæ Sectione hac ultima attulimus, abunde confirmant. Erit interim *totius orbis literati decus summum ac perpetuum*, de quo coronidis loco merito exclamamus, quod olim SNABELIUS, Theologus quondam apud *Bremenses* præclarus, de JO. COCCEJO, Theologo olim summo, in ipso orationis suæ exordio alta voce exclamavit: *Ite, ite, BREMENSES mei (Rbotomagenses, Cadomenses, imo GALLE ad unum omnes)*, & quemadmodum *Roterodamenses Batavi* ERASMO suo, (addimus: *quemadmodum invictissimus et sapien-*

Sapientissimus Borussiae REX FRIDERICUS II,
qui *Martis & Apollinis* gloriam implet,
SAMUELI COCCEJO, *magno suo Cancellario,*
& *Ministro e primis nostris diebus)*
sic Vos Civi huic vestro statuam e marmore
Pario, vel ere Corinthiaco ad latera Colossi
Rolandini (Statuarum Regiarum) decernite,
ponite, consecrate. in orat. eximia de origine & præstantia Theologiæ
hieroglyphicæ & typicæ, quæ in Amænitatibus
Theologiæ emblematicæ & typicæ, Trajecti ad Rhenum A. MDCCXXVIII editis,
p. 20. sqq. recusa legitur.

IV.

IOHANNIS NICOLAI RICHTERI

DISSERTATIO

AD

PHIL. II, 9. IO. II.

§. I.

In eis dictis sacri codicis, quæ de Sessione Servatoris nostri ac Domini, IESU CHRISTI, ad PATRIS dextram, agunt, hoc quidem, cui breviter explicando adieci animum, insignem sine dubio meretur locum. Proponitur enim hic aperte & dilucide, modo probe ad vim verborum phrasiumque in eo occurrentium animadvertas, quæ impropria illa locutione involvuntur enucleanda. Quamquam vero non is ego sum, qui verbis hisce plane novam nec ab aliis accensam adfundam lucem, atque ipsarum veritatum, quæ egregio hoc loco describuntur, uberiorem tradam expositionem; agam tamen atque contendam, ut determinati, nec latius,

tius, quam par est, dilatari, phrasum verborumque conceptus in lucem prodeant. Ex quo sine, B. L. hanc meam dijudicari velim opellam.

§. 2.

Animum demisse sentientem, nec sustantum, sed aliorum quoque commoda operari cupientem, commendat & præcipit sanctus gentium Apostolus. Proponit hanc ob causam exemplum Servatoris, quod imitandum esse docet, quippe qui rapinam non existimaverit, æqualem esse DEO, sed se exinaniverit, se demisse gesserit, se adeo voluntati PATRIS subjecerit, ut vel crucentam crucis non recularit mortem. Et quis animi hujus submissi obsequiosique effectus, quæ sequela erat? *Propterea, inquit Paulus, Deus etiam Eum superexaltavit, & nomen dedit supra omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu se staret. caelestium & terrestrium & subterraneorum, atque omnis lingua confiteatur, Dominum esse Iesum Christum, ad gloriam Dei Patris.* Consequentias, quas hinc deduci voluit Apostolus, elicere & derivare haud difficulter licet. Hoc scilicet innuit: qui hæc illave bona aut dona præ aliis possidet, de iis, exemplum CHRISTI intueris, ne gloriatur,

tur, nec semet propterea efferat, sed demisse & modeste se gerat, voluntatique Servatoris ad summum honoris imperique culmen evecti, amoremque in alios jubentis obtemperet: quod enim si fecerit, exaltabitur supremo mundi die cum Domino suo, cujus honori in hac terra servivit, & obedientiæ Ipsi præstitæ uberrimos feret largissimosque fructus.

§. 3.

Prioris commatis, quod rite expostum reliquorum explanationem perquam facilem reddit, prius membrum his verbis continetur: *Διό ουκ υπερευφραν αυτον ο Θεος.* Non est, quod eos diutius morer, qui vocem *υπερευφραν* vertunt, *exaltavit*, quum plenum compositi hujus verbi significatum veramque emphasin hac sua versione non expriment. Dicit enim, quod facile est intellectu, hoc verbum plus, quam simplex *υψωσεν*; neque quidquam obstat, quominus transferri queat & debeat: *exaltavit. Eum supra omnia a)*, præsertim si locum *parallel-*

- a) Non observavit hanc emphasin VODDARDIUS in paraphrasi sua; nec bene, quem ille recte notat, PEIRCIUS sensum verbi explicuit, quando explicat: *adhuc magis Eum exaltavit, quam antea.* Nec melius GROTIUS: *Eum multo sublimiorem fecit, quam erat*

allelum Eph. I, 21. cum hoc nostro con-
feras. Jam vero quid hæc *supra omnia ex-*
altatio tibi vult? b) Utrum hoc in auitur, da-
tum esse CHRISTO summum dominium sive
summam potestatem, qua omnia Ejus impe-
rio subjecta sint? Ego vero hoc indicari
non arbitror. Neque enim hæc notio signi-
ficatui verbi *ὑψωσεν* frequentiori respondet,
sicuti posthac probabo. Atque illa ipsa e-
vectio Sospitatoris ad summam potestatem,

A 2 2

alre-

erat antea. Optime vero vertit summe ven-
HEUMANNUS; dafür hat ihu auch Gott aus
Höchste erhöhet, & cel. MICHAELIS in
paraphrasi sua: Gott hat ihu deswegen un-
gemein und über alles erhöhet, quan-
quam prius superfluum esse videatur. Si-
mili ratione ERASMUS: *vehementer* exalta-
vit sive *insigniter*.

- b) Miror, omnes, quos inspiciendi copia fuit,
interpretes, id sibi hic negotii datum esse
credidisse, ut sensum improprie hujus lo-
cutionis enuclearent. Hæc vero omissio,
hoc silentium inde dimanasse videtur, quod
insequentia verba horum priorum explica-
tionem esse arbitrati sunt. Ita Cel. NON-
NENIUS Disp. de *summo Dominio* *ὑψωσεν*
exaltati in univrsam p. 12. disertè asserit,
concessionem nominis supra omnia nomina cum
exaltatione coincidere; hanc ergo denotare
introductionem in dominatum. Sed ne-
scio, qua ducti ratione hanc coincidentiam
statuamus.

altero, quemadmodum ad eius explicatio-
nem demonstraturus sum, hujus commatis
membro, ad hoc diverso, proponitur.
Alii hanc Ipsius *ὡρεψωσιν* tam late exten-
dunt, ut omnes illos actus gloriosos, qui
ναρον & ταπεινωσιν Ejus infecuti sunt, in-
telligendos esse statuunt. At eadem, quæ
modo artigi, argumenta evincunt, nullo
niti hanc explicationem fundamento. At-
tendamus igitur ad frequentiore[m] verbi
ὡρεψωσιν significatum, attendamus ad nexum
cum præcedentibus & ad scopum Apostoli:
& patebit facile, mea quidem sententia, de
honore in Servatorem quoad humanam Ejus
naturam collato sermōnem esse. Significat
enim *ὡρεψωσιν* generatim *in statum eminentiorem*
evehere, & speciatim *in honore constituere*, &
opponitur *τω ταπεινωσιν*, quod plerumque
est *deicere sublimes*, sive *in honore colloca-*
tos c). Quam obcausam verba nostra etiã
hac ratione commode ac tuto transferri pos-
sunt: *quapropter*, quoniam se Ipse submi-
sit, neque suum, sed PATRIS honorem
quæsit d), *etiam DEVS ad summum ho-*
noris

c) Hoc significatu sæpius in Ssa. occurrit, e.
gr. Matth. XXIII, 12. Luc. I, 52. XIV,
II. XVIII, 14. Cf. cl. *κρηκτος* in *Ob-*
servat. Sacris ad Act. XIII, 17.

d) Perspicuum & platum est, particulam *διο* ad
Servatoris submissionem obedientiamque per-

novis fastigium Eum evexit: Quodsi igitur
 creaturæ quædam rationis usu præditæ ho-

A a 3

nore

perfectissimam Patri Iudici ad honorem E-
 jus præstitam respicere, præmiumque
 adeo his verbis denotari, quod eam insequi
 voluit coelestis Pater. Non possum igitur
 ex toto adsentire DODDRIDGIO, ita *αγα-
 φαζορι*: Datum hat ihn auch Gott erhdhet,
 nicht in der Absicht, ihm dadurch eine verdiente
 Belohnung auszusahlen, sondern nur zu zeigen,
 daß unsere künftige und ewige Erhöhung durch
 ihn erworben und verursacht worden, und daß,
 wie er um unsert willen bis zum Tode des Kreu-
 zes erniedriget, Er also auch um unsert willen
 aufserwecket worden. Quanquam enim hæc
 paraphrasis nonnisi vera contineat, ea ta-
 men hic scopum Apostoli minus feriunt,
 nec cum nexu conspirant. Nam illud *δὲ*
 non debuit declarare, indicari fructus, qui
 ex statu exinanitionis in nos, mortales pec-
 catores, redundant, sed præmium in Ipsum
 Servatorem collatum significari. Hinc per-
 quam egregie cel. MICHAELIS hæc verba
 cum prioribus hac ratione connectit: Und
 wie angenehm ist dieser sein Sein Gott gewes-
 sen? Wie herrlich ist die Belohnung, die er
 dafür erhalten hat? Nec tamen placitis So-
 cinianorum Pontificiorumque, quod WO-
 RIUS aliique veriti sunt, quidquam præsi-
 dii ex hac expositione accedit. Aliud enim
 est: *ἡ ταπεινότης τῆς ὑπερυψώσεως* causa me-
 ritoria existit; aliud: hæc exaltatio præ-
 mium est, in humanam Ipsius naturam col-
 latum, Neque hæc duæ quæstiones con-
 fun-

nore & existimatione singulari fruuntur, si sancti Angeli, dum veluti thronum DEI circumstant, beati in coelo, dum vultum DEI spectant, Reges Principesque in terris, dum imperant, in eminentiore quodam honore constituti sunt; attamen is ne umbra quidem est illius, qui CHRISTO triumphanti tribuitur, atque olim præcipue tribuendus est. Sed hac tamen locutione, qua EUM PATER *ὁ πατήρ* dicitur *ὁ πῶς πάντα*, non solum maxime sublimem & eximium, h. e. summum esse honorem, in Ipsum collatum, inquitur, sed etiam *omnes* ad hunc honoris cultum obligatos esse significatur. Qualis aurem speciatim honos indicetur, res ipsa loquitur. *Adoratione* enim major non existit, hinc non nisi Summo Numini præbendus. Inrelligendam hanc esse, *genustexia* sequenti commate memorata probat, quam vel jam exhibentes vel olim demum exhibituri in tres distribuntur classis. Adorant Eum Angeli boni, dum mandata Ejus a se exsequenda expectant, & perfectiones ipsius collaudant. Adorant Eum Beati in regno gloriæ, dum gratiam Ejus & misericordiam sibi

fundendæ sunt: quem in finem se exinanivit Christus? Et quo præmio id Ipsi Deus remuneravit?

sibi præstitam cum ceteris Ipsius virtutibus extollunt. Adorant Eum pii, in regno gratiæ viventes, dum laudem Ipsi debitam; in æterna vita continuandam, canunt, E- jusque præsidium precibus ad Eum fufis implorant. At adorabunt quoque Eum, quanquam inviti ipse Sathanas, malorum Angelorum cohors, & grex incredulorum hominum, quippe qui supremo mundi die *gemua flectent.*

§. 4.

Neque vero tantum ad honoris, sed etiam ad *potestatis* summum fastigium evectus est Servator; quod altero hujus commatis membro significatur: *Και εξαρισματο αυτο ονομα το υπερ παν ονομα.* Varie hoc *ονομα* ab oraculorum sacrorum interpretibus exponi constat. Sunt primo, qui eo *honorem* (indicari putant e). At quam male, ex ante

A a 4

dictis

e) Ita DODDRIGIUS: Und hat ihm einen Namen und Ehre gegeben, der über alle Namen ist, eine Ehre, mit welcher keine andere in Vergleichung gestellet werden kann. Wie er sich vorher so tief erniedriget, daß er nicht tiefer sich erniedrigen können; so hat ihn auch sein Vater dergestalt erhöhet, daß er ihn nicht höher erheben kann. Quæ quidem si ad explicationem prioris membri apposuisse DODDRIGIUS, non esset, quod rejiceremus. Simili modo,

dictis non amplius obscurum esse potest. Sicut alii, qui ad *nomen* aliquod exultantius, quod Servatori, in coelum evecto, datum impositumve sit, respici arbitrantur; sed in qua determinando, seu nominatum indicando, non conveniunt f). Ego vero

do, sed obscurius tamen, cel. MICHAELIS; Unde hat ihm den Ebräu Namen geschenkt, der über alle Namen ist. Necdum enim intellegitur, quidnam id *nomen honoris* significare debeat.

f) Ex his VITRINGA, cujus sententiam & WOLFIIUS cum alia combinatam adoptavit, imprimis nominandus est, Argumento ille utitur, desumpto ex verbis, quæ Apoc. XIX, 16. leguntur, ubi scriptum dicitur *ἐπι το ἵματιος καὶ ἐπὶ τοῦ μίτρος αὐτοῦ. Βασιλεὺς βασιλέων καὶ κυριος κυριων.* Corruit vero hoc argumentum, adeoque etiam, quæ illi superstructa est explicatio, quum certum sit, improprie capienda esse hæc verba, nisi CHRISTO etiam proprie vestem tribuere velis, quod absurdum esse nepo facile dubitaverit. Impropria enim hac locutione nihil aliud indicatur, nisi tantam sospitatorum ad dextram Patris sedentem manifestare potentiam, tantam majestatem & gloriam, ut tam certum sit, quam si veluti in veste Ejus expressum legatur, ipsum esse Regem regum & Dominum dominorum. Addit idem, Apostolum h. l. respicere ad Ies. XLV, 21. seq. ubi legitur: *Deus iustus יְהוָה*, speciatimque ad hoc nomen *יְהוָה* ocu-

vero, quodcumque speciatim nomen intelligas, hanc explicationem neque phrasi, neque verbis antecedentibus, neque consequentibus convenientem satis esse existimo.

Quid enim *ὄνομα τοῦ ὑψέρος πάντων ὀνομαζόμενον*. Non solum maius & excellentius dicitur hac phrasi nomen Christo donatum, quam omne nomen aliis concessum, sed etiam omne hoc aliorum nomen Ipsius nomini *subiectum* esse. Nam hunc significatum vocabula *ὑψέρος* tribuendum esse, probat locus parallelus Eph. I, 20. 21: *καὶ ἐκαθίστηεν ὑψίστην πάντων ὀνομαζομένην* & collocavit *Exim supra omne nomen*. Qua vero ratione hoc cum nomine proprie intellecto combina-

A 2 5

bina-

oculos intendere, quando ajat, *ut in nomine IESU omne genua flectatur*. Quod quidem nomen & alii quamplurimi intellexerunt; unde *ὑψίστην* ad ipsius appellationem ex illorum opinione non omittendam originem traxisse omnibus uotum est. At loquitur clarissime Apostolus de nomine, quod Servatori optimo tum quidem temporis, quum in cœlum abiret, atque supra omnia exaltaretur, concessum fuit. Illud vero nomen jam in statu exinanitionis, jubente angelo Domini, inpositum Ei fuerat. Eadem est ratio omnium ceterorum nominum, ad quæ alii hic respici arbitrantur, quæque omnia magnus ceteroquin & immortalis *σοφείης* in *opp.* suis ad h. l. cumulat, atque intelligenda esse statuit.

binare licet? Et posito, revera factam esse talem impositionem novi nominis excellentioris, qualem volunt, qui hoc *ὄνομα* proprio significato accipiunt, nonne ea pars esset & quidem minor *της ὑπερψωτης* seu honoris in Servatorem collari? Quid vero, quæto, Apostolum impulisset, ut hujus, ommissa nobiliore & maiore parte, speciatim mentionem faceret? Indicat præterea particula *ὅτι*, nisi a significato ejus primo absque omni omnino necessitate recedere velis, hanc donationem maximi ac summi nominis non comprehendi sub *Εἰς ὑπερψωτην*, sed ab ea differre; quasi dicat Apostolus: exaltavit Eum supra omnia, neque hoc solum, sed etiam nomen dedit supra omne nomen. Denique quid sibi vult sequenti commate; *in nomine Iesu genua flectere*? Num hoc innuitur: *ex motivo*, ut ita dicam, (hoc enim hic significat particula *ὅτι*) novæ hujus appellationis, Servatori concessæ, Ipsum adorare, & sententiæ Ejus judiciali se subicere? Aliam quidem eandemque multo sublimiorem excellentioremque, magno iudicii die se Ei subiciendi rationem, locum habituram esse, ad explicationem horum verborum non obscure videbimus. Sunt igitur alii, qui *dignitatem* g) voce *ὄνομα* intelligendam esse

g) Vid. WOLFIVS ad h. l.

esse existimant. Sed qualem dignitatem? Si honorem putant, eam ob causam falluntur, quod euectio ad summum honoris culmen verbo ὑπερψυχοῦς jam indicata est. Sunt, qui *majestatem, auctoritatem, gloriam* interpretantur. Hi veri quidem aliquid habent, sed minus clare & dilucide propositum. Qua enim in re *majestas* illa consistit! Quodsi honos cum potestate conjunctus innuitur, eadem est responsio, quam modo dedimus, scilicet honorem CHRISTO exhibiturum his verbis non exprimi. Notionem *auctoritatis*, nisi hæc potestatem imperandi significet, locus parallelus supra allatus, de quo mox plura, non admittit. Idea *gloriæ*, complexum perfectionum, quæ aliis innotescunt, indicantis h), nisi idem significet, quod *majestas*, latior est, quam ut in ea acquiescere liceat. Sunt igitur alii, qui *celebritatem* magnam innui contendunt. At contraria est huic explicationi phrasis ὄνομα τοῦ ὑπὲρ πάντων ὀνόμα. Dixisset enim sine dubio Apostolus ὄνομα μεγάλου seu μεγίστου seu διαφορωτάτου. Nec probari potest, credo, hæc notio. Desumpta esse videtur ex idea, quæ cum voce nostra ver-

h) Cf. summe vener. NONNENTIUS in egregia Disp. de fide in nomen Domini nostri Iesu Christi, Filii Dei, §. VI.

vernacula nomen exprimente combinari nonnunquam solet. Sunt denique, qui *testimonium altitudinis*, & *præcellentia* Servatoris explicanti): quæ quidem explicatio adeo arbitraria est, ut eam refellere supervacaneum sit.

§. 5.

Non possum igitur, omnibus probe expensis, per *nomen* CHRISTO a PATRE datum, cujstories in sacris litteris fit mentio, summam non intelligere *potestatem*, summum ejus *dominium* sive *imperium*. Hoc significatu, in V. T. libris jam satis frequente k), in N. T. tabula vox *ovovua* sæpi-

i) Cf. *coccæjus* ad h. l.

k) Vox enim $\Omega\omega$ frequentius divinam potentiam seu potestatem, qua pii nituntur, & cui tanquam DEO subditi se committunt, significat. David Goljatho, *tu ad me venis*, inquit, *cum gladio, hasta & clypeo*, his armis fragilibus & impotentibus confisus, *ego vero ad te venio in nomine Jehova exercituum*, i. e. fiduciam meam in potentia DEI, seu potentissimo Ejus auxilio collocans, 1. Sam. XVII, 45. *Nomen DEI Iacob*, i. e. Ejus omnipotentia te proteget, Ps. XX, 2. Item v. 8: *Illi curribus & equis confidunt, nos vero nominis Jehova, Dei nostri, recordamur*. Prov. XVIII. *nomen Dei* *arx munita* dicitur, *ad quam iustus confugit & tegitur*; custodiantur autem tegunturque *potentia divina pii*, 1. Pet. I, 4.

sæpius occurrit, atque in eadem quidem materia. Locum primarium, qui rem conficit, neque dubium facile relinquit, jam aliquoties adduximus. Dicitur *collocatus esse a Patre Christus ad dextram. Ipse in cælis supra omnem principatum & potestatem & vim & dominationem, quin omnino omnino nomen, quod non in hoc tantum, sed & in futuro nominatur ævo.* Eph. I, 20. 21. Prioribus hujus dicti verbis species Principum Dominorumque, siue in cælis sint siue in terra, enumerantur, quorum omnium imperia Servatoris imperio subiecta esse dicuntur. Tunc vero generatim pronunciat Apostolus, plane nullam esse potestatem, cujuscunque sit nominis, siue in hoc existat ævo siue in futuro, quæ supremo Ejus imperio subiecta non sit: *quin* (tunc enim significatum particulae *quin* latius frequentem hic applicandum esse putamus) *supra omne omnino nomen.* Nonne clarum est, *omnia* significare potestatem quascunque; & vocem generatorem esse, sub qua *αρχη, εξουσια, δυναμις, κυριετης* tanquam dominorum imperiorumque species continentur? Apparet hinc, quam ob causam in loco nostro, quem explicamus, generalioris hae voce usus sit Apostolus. Hoc enim *omnia* patet latius, seu latioris significatus est, quam omnes ceterae voces, potesta-

testatem denotantes, atque haud obscure indicat, nullum omnino esse imperium, nullum dominium, quocumque nomine insigniatur, quod Ejus potestati imperioque parere non debeat. Quæ præterea ex aliis dictis ad hanc notionem *του οραματος* Servatoris & confirmandam & illustrandam huc afferri poterant, ne ipsam loci nostri explicationem prolixiore *παρὰ* *θεοῦ* interrumpam, infra in nota 1) declarare stitu-

- 1) Evolvenda igitur sunt alia loca, ubi eadem notio obtinet, & in quibus non obtinet, ceteras tamen notiones haud difficulter inde derivare licet. Non obscurus est locus Act. III, 6: *in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula*. Quid enim innuit Apostolus, nisi per omnipotentiam Servatoris, si claudus fidem suam in ea collocet, uti etiam collocavit, sanitatem sive incolumitatem ipsi donari. Probat hoc v. 12 & 16: *Quid adspicitis nos, ac si propria potentia & pietate effecerimus, ut hic ambularet: in fide nominis Christi hunc, quem videtis & vobis, ejus firmavit nomen*. Remove igitur Apostolus opinionem adstantium, sua ipsorum *δυναμει* patratum esse hoc miraculum, atque id soli Servatoris *οραματος*, i. e. *δυναμει* potentie vindicat. Similis est locus Act. IV, 10: *Notum sit vobis omnibus omnique populo Israelis, in nomine, h. e. per potentiam Iesu Christi Nazareni — hunc stare coram vobis sanatum*. Nequeo idcirco adfentire cel. *κρυκτιο*, qui v. 12. *οραμα* pro Christo ipso positum esse arbitratur; quamquam

studui. Est igitur, ut nodum contraham, nomen supra omne nomen non solum maxima

quam locum hunc ceteròquin egregie explicet: *Non in alio nomine*, inquit Apostolus, *sita est salus*, hoc est, recte sic exponente Viro laudato, Christus unicus est Sospitator hominum; ab illo solo ut auctore hominibus obtingit liberatio ab omnibus vitæ præsentis calamitatibus; corporisve vitiis & infirmitatibus; Inprimis vero in solo Iesu sita est salus animarum, quarum morbi tam inhæsiue quam imputative sanandi sunt. Jam Apostolus hujus veritatis rationem affert: *Neque enim aliud nomen datum est subter cælo inter homines, per quod liberari vos oportet*, h. e. neque enim cuiquam nisi soli Christo quoad humanam naturam spectato potentia & potestas data est, ad hanc liberationem servationemve efficiendam necessaria. Hac ratione nihil verbis superflui inest; inesset vero, aut potius tautologia admittenda esset, si sententiæ eruditiss. κϣϣκϣ calculum adjicere velis. Marc. XVI, 17: *In nomine meo demonia ejicient, linguis loquentur novis*, &c. Etiam hic intelligendam esse potentiam Servatoris; quæ se, appellantis modo Apostolis Ipsi nomen, in patrandis miraculis manifestavit, ex v. 20. haud obscure elucet: *Illi vix egressi ubique locorum prædicarunt, Domino cooperante & verbum confirmante per insecuta miracula, exstantissima potentie Ipsi concessæ veritatisque Evangelicæ signa*. Cf. & Matth. VII, 22; Luc. X, 17.

ma & absoluta, sed etiam suprema potestas, i. e. cui omnes omnium potestates parent

19. Marc. IX, 38. Luc. IX, 49. Act. XVI.

18. Quum vero hæc potestas & potentia ideo Servatori concessa sit, ut dominetur & imperet, credentibusque salutem partam applicet; vox *ερωμα* sæpius ipsum Ejus dominium, quod eodem redit, significat. *Αποβωλατω per Iesum Christum se accepissr*, dicit Paulus, *ad obedientiam fidei in omnibus terrarum gentibus excitandum*, *εως του εσπαδρος αυτου*, ad propagandos imperii sui fines, Rom. I, 5. Et quid *fides* est & *credere in nomen Iesu Christi*? Est fides in Ejus dominium, siye assensus intellectus cum consensu voluntatis conjunctus, Iesum esse Regem regum, & Dominum dominorum omnipotentem, potentemque adeo esse, omnibus obstaculis e medio sublatis, partam sanguine salutem applicare. Est igitur receptio Christi ut regis animo submissio atque obsequioso. Differt enim hic fidei actus ab illo, qui *fides in sanguine Iesus* dicitur. Hæc est receptio Ejus ut Sacerdotis animo veniam peccatorum æternamque vitam anhelante, seu consistit in assensu intellectus cum consensu voluntatis conjuncto, Iesum sanguinis effusione siye obedientia sua loco peccatoris præstita salutem peperisse. Uti igitur hæc fides comparationem acquisitionemve, ita illa præprimis applicationem salutis spectat. Demonstrant hoc loca, ubi de posteriore hac fide sermo est. Ioh. I, II. 12: *Venit in ea, que Iesus sunt. propria, &*
SUI,

regi subditiva sunt. Hanc veram & genuinam esse explanationem, ipsa Servatoris pro-

SUI, h. e. ii, quorum Rex est & Dominus, non receperunt Eum ut Dominum: quotquot autem receperunt, eis dedit potestatem, ut filii Dei fierent, quippe qui in nomen Ejus crediderunt, i. e. qui agnito Ejus dominio sua sponte se Ipsi subjecerunt, legique Ejus obtemperarunt. Quæ Ioh. II, 23 existant verba, paullo aliter, & juxta priorem sensus notionem exponenda sunt, quoniam h. l. non de salvifica fide sermo est: *Multi crediderunt in nomen Ejus, videntes signa, quæ patrabat.* Indicatur enim potentia, de qua ad spectu miraculorum convincebantur multi. Conspirat igitur hic locus cum Act. III, 16, quem jam attulimus. Ioh. III, 18: *Qui in Eum credit, non judicatur; qui vero non credit, jamjam judicatus est; neque enim credidit in nomen unigeniti Dei filii.* i. e. in Ejus dominium. i. Ioh. III, 23: *Et hoc est Ejus mandatum, ut credamus nomini Filii Sui, & amemus nos invicem,* h. e. ut nos subjiciamus dominio Christi, & hoc Ejus dominio, hacque nostra subjectione ducti Ejus legem servemus, quæ mutam charitatem commendat atque præcipit. Adde cap. V, 13. Forfitan eadem domini notio in formula baptismi præcipua est, quin etiam fortasse unica. Baptizamus in nomen DEI triunius, in Ejus dominium, dum DEUS tanquam Dominus noster potentissimum suum auxilium & quævis bona, quæ in

bant verba. quæ sublimis in cælum abiens
pronunciavit, quippe quæ cum nostris
omni-

in regno gratiæ & gloriæ gratis distribuuntur, hac lege nobis promittit, si nos Ejus domino nosmet subiciamus; debitamque Ipsi tanquam supremo nostro Domino præstemus obedientiam. Videtur inde, ni fallor, faciliori modo quæstio dissolvi posse, cur Apostoli tantummodo in nomine Servatoris nostri baptizaverint. Act. II, 38; VIII, 16; XIX, 5. Hujus enim immediate dominio & imperio subiecti sumus, 1. Cor. XI, 3. Hujus nomine æternam vitam nanciscimur, Ioh. XX, 31. Huic igitur immediate fides juranda, Ejusque legi obtemperandum est. Qui vero Hujus dominium agnoscit, & secundum voluntatem Ejus vitam suam instituit, is generatim DEUM tanquam Dominum suum supremum veneratur, Eique se subicit; quippe qui Iñm Κριστου nobis dedit & Κυριου. Quæcunque igitur agimus, *ex motivo*, h. e. *ex motivo*, ut ita dicam, domini Servatoris nostri agenda sunt, Col. III, 17. In Ejus nomine poculum aquæ suis præbendum, Marc. IX, 41; preces fundendæ, Ioh. XIV, 13. 14; XV, 16; XVI, 23. 24; liberi suscipiendi, Matth. XVIII, 5; omnia relinquenda, Matth. XIX, 20; gratiæ agenda Patri, Eph. V, 20; hominum amicos ambulantium consortium fugiendum, 2. Thess. III, 6; sanctis serviendum, Hebr. VI, 10; ægrotique oleo ungenti erant, Jac. V, 14. Hinc & Ejus nomen invocare, Act. XXII, 16, Rom.

omnino congruunt: *data mihi est omnis potestas in celo & in terra.* Respondet enim hic *ἐδοθη τῷ υἱο*, & *ἐξουσία τῷ υἱο* (III).

B b 2

§. 6.

Rom. X, 13. 14; in eo *sperare*, Matth. XII, 21; illud *nominare*, 2. Tim. II, 19, & *confiteri*, Hebr. XIII, 15: est in agnitione viva supremi Ipsius domini Ejus potentissimum auxilium implorare, in eo fiduciam suam ponere, illud profiteri & celebrare. Notiones *mandati* & *cultus*, quæ his illis locis vocis *εὐδοκία* tribuendæ sunt, ex eis, quæ disputavimus, sponte sua fluunt. Domini enim est, mandare: & leges ferre; subditorum vero, Dominum colere, eique dicto audientes esse. Sed jam satis de nominis Servatori concessi significatu. Discessi quidem in notionibus hisce eruendis & locis explicandis majorem partem a cel. NONNENII sententia, quam in Disputat. maxime egregia lectuque dignissima jam cit. *de fide in nomen Domini nostri, Jesu Christi, Filii Dei*, fufius explicuit: sed multa tamen Eidem me debere, atque id' maxime, quod doctissimis suis meditationibus meditandi dederit ansam, gratissime hic mihi fatendum est.

- m) Exposito verborum sensu, ipsius domini uberiore pertractatione hoc libentius supersedeo, quod eam alii non sine optimo successu susceperunt. Pertinet huc imprimis doctissima & succi plena, quam jam adduxi, cel. NONNENII Disp. *de summo Dominio Θεοῦ Θεωοῦ exaltati, in univ. sum.*

§. 6.

Progredimur nunc ad finem, qui e-
 vectione Servatoris nostri ad summum ho-
 noris imperiique fastigium obtrioendus est,
 his verbis propositum: *Ut in nomine Iesu
 omne genu se flectat caelestium, terrestrium &
 subterraneorum, atque omnis lingua confi-
 teatur, Iesum esse Dominum, ad gloriam Dei
 Patris.* Id primo statim intuitu apparet,
 verba hæc ex vaticinio Ies. XLV, 23 de-
 sumpta esse, atque ita quidem, ut explica-
 tionem addat Apostolus, quæ in his con-
 sistit, primo ut nominentur, quorum ge-
 nus se flectent, scilicet *caelestium, terrestri-
 um & subterraneorum*; tum ut confessio
 illa afferatur, quam omnis lingua editura
 est, scilicet *Iesum esse Dominum*; denique
 ut indicetur, fore hanc confessionem do-
 minii Iesu *ad gloriam Dei Patris.* Itaque
 nullum plane est dubium, ex illo Iesajæ
 loco hæc nostra verba desumpta esse. Effi-
 cit hæc observatio, quæ unicuique succur-
 rat necesse est, qui modo locum illum in
 memoriam sibi revocat, ut ipsum tempus,
 quo hic finis evectionis CHRISTI imple-
 mento dabitur, determinare valeamus. Ex-
 plicat enim Apostolus locum Iesajæ de die
 ultimi iudicii, Rom. XIV, 11 n). Quan-
 quam

a) Quæritur vere, quo iure & fundamento lo-
 cum

quam igitur verum est, jam hodieum multorum genus se flectere, multorumque linguas, Iesum esse Dominum, confiteri; nondum tamen sunt omnium genua, nec omnium linguas. Itaque hæc verba Pauli non modo interpretari nos oportet, quo magno demum iudicii die implenda sunt o).

B b 3 §. 7.

cum Iesajæ de die pantocritico exponat Apostolus. Prout enim, recte hoc momento cel. MICHAELIS in *paraphr.* citata; in versione vernacula verba se habent, atque ab interpretibus plerumque intelliguntur, ad diem ultimi iudicii minime transferri possunt. Corrigit igitur Vir linguarum orientalium peritissimus versibnem nostram, aut potius aliam substituit, eamque observationibus nonnullis confirmare studet. At quanquam non pauca protulit lectu minime indigna, & de ultimo iudicio sermonem esse ex ipsis Vatis divini verbis probavit; id tamen ego quidem lectione ejus, collato doctissimo commentatore VITRINGA, non impetravi, ut omnis mihi sublatus sit scrupulus. Ne vero hæc qualicumque dissertatione brevitatis limites transgrediar, v. D. speciali dissertatione cogitata mea de hoc loco explicabo, eumque cum Rom. XIV, 11. & Phil. II, 10. 11. conferam.

e). Non possum igitur adfentire cel. NONNENIO, qui in egregia ceteroquin janctit. *Disput. de summo Dominio* &c. &c. exaltati

§

Adducit Apostolus unum tantum modo finem, propter quem Servator ad summum honoris potestatisque culmen evehctus est, quippe qui scopo, quem sibi proposuit, obtinendo sufficebat. Quemadmodum vero hęc ultimus est ratio *Sancti Spiritus*; ira etiam ultimus adjicitur ratione PATRIS. Pater, qui ad CHRISTI spectat gloriam, exaltatione Ipsius a PATRE intentam, duo complectitur membra, quorum prius: *ut in nomine Iesu omne genua flectat celestium, terrestrium, & subterraneorum*, ad finem *in te* *intelligitur*; alterum vero: *ut omnis lingua confiteatur, Iesum esse Dominum*, ad finem donationis summi nominis aperte respicit. Intelligimus autem cum aliis per hos

in universum hęc scripuit §. VII, p. II: In d. Phil. II, 10 finis *in te* ponitur, ut omne genua flectatur & omnis lingua confiteatur, non statim post exaltationem, sed pedetentim, ut cum victoria Iesu Christi increfcit Dominum Eius, & quod hic pręcipuum est, dominus illius agnitio. Loquitur enim Apostolus de sollemni eademque simultanea omnium genuum curvatione, & de universali confessione domini Servatoris ab agnitione differente, quę non pedetentim, sed simul, adeoque ultimo demum iudicio locum habitura est.

hos genus flexuros & confessuros, qui in tres distribuuntur classes, omnes creaturas moraliter cum bonas tum malas. Quid enim hæc distributio sibi veller, ecurr ea opus fuisset, si solos homines indicare voluisset Apostolus? Neque etiam soli homines coram tribunali Servatoris, nostri comparebunt. Nonne enim Ipse descendet de celo cum Angelis Suae potentiae? 2 Thess. I, 7. Nonne, sicut omnes omnino homines coram Eo sistentur, siue malum egerint siue bonum, 2. Cor. V, 10, etiam malos Angelos, ad iudicium magni diei detentos, Iud 6. sistere se oportebit? Eo igitur tres classes adorantium & confitentium! Sunt *ei servantes cali incolae*, Angeli & beati jam refulsirati; *ei servantes homines*, qui partim jam vivunt, partim vivunt, partim mortui sunt; *ei κατωχθονος demones p)*, qui representantur tanquam

B b 4

sub

p) Obstare videtur huic explicationi locus Apoc. V, 13; ubi per *κτωχθονος της γης* mortuos intelligendos esse arbitrantur interpretes. Itaque pari ratione *κατωχθονος* non demones sed defunctos significare contendunt. Ego vero, non video, quid impediat, quo minus per *creaturas sub terra* spiritus illos infelices intelligamus, qui hoc quidem ævo dominium Regis regum non agnoverunt, die vero pantocritico, cum ceteris

sub terra commemorantes, quoniam invisibilibus tenebrarum catenis vincti sunt q). Neque

teris creaturis ratione præditis exclamaturi & confessuri sunt, sedentis in throno esse benedictionem, honorem, gloriam & potentiam in omnia sæcula. Soline enim homines hoc prædicantur sunt? Accedit, vocem *super* non tantum notare homines *super* terra constitutos adeoque viventes, sed etiam in terra dormientes, hinc mortuos. Quæ quidem notio *super* *terra* clara est ex verbis Iohannis, quæ insequuntur: *super* *terra* *dormientes*, quippe quæ non modo *super* facie, sed etiam in inferiore maris parte positas creaturas significant. Qua denique de causa homines in viventes & mortuos distribuat Apostolus, cum Angelos non distribuat? Nihil probat locus Rom. XIV. q. ubi *CHRISTUS* resuscitatus dicitur, *super* *viventium* & *mortuorum* *Dominus* *esse*. Hic enim hac distributione opus fuit: atque idem plane est, & hinc mihi locum opponis, ac si ex eo, quem explicamus, demonstrare velles, viventes hic non solum homines esse sed & Angelos.

q) Coh. NONNENIUS intelligit per *super* *terra* *dormientes* & infelices animas, & genios catenis tenebrarum sub terra vinctos, Diff. sæpius cit. p. II. Ego vero priores ad *super* *terra* *dormientes* referendas esse existimem. Talis enim est hæc distributio, qualis ultimo hujus sævi die obtinebit. Isto autem die in *terrestrium* numero erunt increduli. Beati vero resuscitati, quoniam jam nunc eo loco vivunt, quo

que enim aptius hoc est emblemata, ad infelicem maiorem Angelorum conditionem schambandam. Caelum est locus lucis a-
 serenissima; ubi DEUS, qui habitat in
 luce inaccessa, radios Suae gloriae & felici-
 tatis in caelites spargit, ubi lux faciei Suae
 splendidissima lucet. Etiam in terram exe-
 unt radii huius luminis; licet non eo splen-
 doris gradu. Sed quemadmodum radii
 Solis in interioribus terrae partibus non pen-
 trant; ita etiam demones lucis faciei Divi-
 diae participes non existunt; atque hanc ob
 causam *subterranei* commode & concinne
 appellari possunt.

¶ *Dei gloriae in caelibus & in terris*

¶ Omnes igitur creaturae ratione praedi-
 ti ultimo iudicii die coram CHRISTO genua
stent. Designare hanc locutionem exter-
 nam venerationem & adorationem; in-
 primis sententiam accipientium & iudicis
 iudicio se subicientium; non obscurum
 est. Quoniam vero creaturae ad iudicium
 vocandae diversi sunt generis; ratione sta-
 tus moralis habita; illa adorationis subje-
 ctio huiusmodi ratio non ex eodem fonte,
non

quo CHRISTUS quoad humanam naturam,
 non amplius terrestribus sed *caelestibus* annu-
 merandis sunt.

non ex eadem animi commotione; sed partim ex terrore & angore, partim ex incredibili letitia proficiscetur. Quotus enim angor tremorque impios invadat necesse est, qui sceptrum Summi Regis in hac vasa agnoscere noluerunt, quando Eum in throno gloriae sedentem, sententiam condemnationis in ipsos ferentem, jubentemque, ut ad ~~carax~~ abeant, conspicient? Tum sane Iudaei, quem confoderunt, videbunt, cum pavore & hinc exclamaturi: eadite in nos, montes; & regite nos, colles, prae facie Eius, qui in throno sedet, & ira Agni. Spiritus impuri, qui jamjam promunt agnoscetes Deum, tunc magis contremiscent, quando ipsi documenta summae potestatis summiique domini Servatoris nostri habebunt. At quanta constata letitia eos omnes exhilarabit, qui ex terrae incolis in caelestium adsciscenda societate? Hi Eum cum ineffabili voluptate adorabunt, externaque adorationis testationum interna conjuncta erit. Quid vero est, quod illinc angorem, hinc letitiam, & profluentem indignationem excitabit? Est omnipotens Servatoris dominium, quod tum quidem excellentissima ratione, & gloriosis judicii circumstantiis, & sententia omni majestate plena, & executione judicii illico infecutura manifesta-

bitur.

bitur. Quod genuflexionis, h. e. adorationis subjectionisque motivum Apostolus indicat verbis: *εἰ τὸν υἱὸν ἑσθῆτος ἰσθῆτος*, q. d. *ut ad conspectum potestatis imperique Iesu & ex ejus motivo omne genu se flectat r).*

§. 9.

Quod de incurvatione genuum breviter dixi, idem de confessione domini Servatoris, quæ cum illa conjuncta erit, dicendum est. Erit hæc universalis & simultanea; atque ex diversa illa animi commotione profectura, & coacta quodammodo, & spontanea futura est. Exstat ejusmodi confessio Apoc. V, & quidem prima v. 12 Angelorum presbyterorumque, atque adco *τὸν ἐκλογασίαν*: *dignus est Agnus mactatus, qui accipiat potestatem & divitiis & sapientiam, & robur, & honorem, & gloriam*

*) Etiam hinc videre est, vaci *οὐκ* non facile alium, nisi quem adduxi, tribui posse significatum. Quid enim dæmones, quid impios homines, ut cum externa adorationis testatione sententiæ Servatoris nostri se subiciant, impellet maxime? Illa, ni fallor, supremæ potestatis, quæ Ipsi ut Mediatori concessa est, splendida & gloriosa manifestatio: quæ quidem fortior genuflexionis est ratio, quam nudum nomen.

riam & benedictionem. Sequitur v. 13, confessio omnium creaturarum simultanea, adeoque terrestrium & subterraneorum, celestibus, partim præ gaudio, partim terrore confessores se adiungentium: *& omnes creaturam, quæ est in celo & in terra & subter terra, & super mari quæ est, & quæ in eis sunt omnes, dicentes audivi: sedenti super throno & Agno benedictio est & honor, & gloria, & robur in omnia æva.* Atque hac ratione compensabitur insignis illa contumelia, qua ab illis affectus fuit, qui dato in manum baculo genua Ei posuerunt, Regemque, Ipsum iocabundi salutarum. Quod denique addit Apostolus: *ad gloriam Dei Patris*, hoc finem ultimum, particula *pro* indicatum, non tam ipsius domini s), quam genuflexionis & confessionis signi-

- s) Cel. MICHAELIS cum aliis de ipso dominio hunc finem explicat: Eine Herrschaft, inquit, die nicht zur Kränkung der Herrschaft des Vaters, sondern vielmehr zu seiner Ehre und Verherrlichung erreicht. Quodsi vero hæc verba *ut dicitur Eius reges* non ita cum prioribus, connecti possunt: & omnis lingua confiteatur, Iesum ad gloriam Dei Patris esse Dominum; quam explicationem ipse Vir Eruditissimus apposito parentheseos signo improbare videtur: hæc potius ratione combinandæ sunt: & omnis lingua,

significat. Felices illos, qui hac sua fama
γυναικίσι & confessione nihil novi sibi que
infoliti acturi sunt, sed jam in hac vita fide
ducti Caput suum adorant, debitaque
obedientia, debitis laudibus dominium
Ejus professi sunt!

qua, Iesum esse Dominum, confiteatur, ad
gloriam Dei Patris. Hoc modo genuflexio-
nis potius confessionisque illius adjicitur
finis ultimus, ratione Patris.

V.

LITTERARIA.

ALTORFI NORICORUM.

Prodiit V. C. JO. AVG. DITELMAYRI, *Historia Dogmatis de Descensu Christi ad inferos litteraria* 1762. 8.

V. C. Joh. Bartholomæus RIEDERER, Th. D. & Prof. edidit *Programma de Usu ingenii in interpretanda S. S. quo ad orat. auspicalem de abusu ingenii in interpretanda S. S. invitavit a. 1753. &*
 - *Dissert. Inaug. Theolog. in genuinum sensum oraculi Jer. XXXI, 3. a. 1753. &*
 - *Dissert. Theol. de scripturis Pauli predicantis inter gentes Evangelium successibus ad Rom. XV, 18. 19. 1759.*
 - *Beitrag zu den Reformation's Urkunden, betreffend die Händel, welche Dr. Eck bey Publication der päpstlichen Bulle wider den sel. Dr. Luther im Jahre 1520 erregt hat, aus größtentheils ungedruckten Nachrichten herausgegeben und erläutert 1762. 4.*

AMSTELODAMI.

Prodierunt Observationes Miscell. in librum Job, quibus Personam & Interpretum passim crisis instituitur & obscurioribus hujus libri locis lux nonnulla adfunditur 1758. 8.

La Verité de la religion Chretienne, prouvé par l'Etat present du peuple Juif, en trois Sermons; aux quels on en a joint deux autres, l'un sur l'époque de l'avenement du Messie, l'autre sur le lieu de sa naissance par J. G. DE CHAUFFEPÉ, Pasteur de l'Eglise Walonne d'Amsterdam 1756. 8.

Le

Le Protestantisme de l'Eglise Romaine, ou Lettres de P. H. B. D. R. A. P. à Mr. - - avec les reponses 1757. 8.

Historia Critica Catoniana per singulorum seriem consuetam Dionysii Catonis Distichorum ex ordine deducta; cui prœmittitur Maximi Planudis Metaphrasis Græca cum castigationibus Jos. Scaligeri in eandem perpetuis, itemque Erasmi concinna expositio. Admexa sunt VV. CC. Barthii, Opitii, Daunii, Wackii, Boxhornii, Cannegieteri, Wietbosii, & Arntzeniorum fratrum Animadversiones selectæ; addita quoque ad calcem Distichorum cuique nova Paraphrasis 1759. 8.

Arithmetica Universalis, sive de Resolutione & Compositione Arithmetica, Auctore JO. NEWTON, cum Commentario V. C. JOH. CASTILLIONEI, in alma Trajectina Philos. Mathes. & Astronomia Prof. 2 Vol. 1761. 4.

Histoire des Troubles de Cevennes, ou de la guerre des Camisards sous le regne de Louis XIV; tirés de Manuscrits secrets & authentiques, & des observations faites sur les lieux memes, avec une Carte des Cevennes, par l'Auteur du Patriote Francois & Impartial 3 Vol. 1761. 12.

Vir quoque S. Rev. & Doctissimus L. CHAIS, V. D. M. Hagienfis, perrexit egregie in edendis Bibliis. Prodiit la Sainte Bible, ou le Vieux & Nouveau Testament avec un Commentaire Littéral composé de Notes Choisies & tirées de divers Auteurs Anglois. Tom. V. seconde partie, contenant le second Livre de SAMUEL par Mr. L. CHAIS 1761. 4.

Lucem quoque conspexit liber in praxi Christiana utilissimus, pietatem inspirans, & ardens vitam Spiritualem in proximo excitandi & promovendi studium, Viri Doctissimi & pl. Rev. J. H. SCHACHT, cujus Observata ad Matthæum secundum hujus Biblioth. Fasciculum exornant, hoc titulo: De
nood-

noedsakelykheid van eenze spoedige Beschryving der
waarschouwingen tegen het (Lijstfel van dazelve. 1760. 8.
Stylum & Methodum Doddridgii satis feliciter se-
cutus fuisse videtur pl. Rev. Auctor. Meretur
versionem Germanicam.
Memoires de la Reine Christine par Mr. ARGEN-
MOLZ Tom. IV. 1760. 4.

ARGENTORATI.

Obiit V. C. JOH. LEON. FROBERIENIUS Th.
D. & Prof. d. 13. Jan. 1761.
M. ISAACUS JUNDT edidit Comment. de Suscep-
torum baptismalium origine 1755.

AURICI.

Edidit pl. Rev. DID. LUD. GÖBEREN, V. D. M.
Grundriß zur näheren Erklärung der Epistel Jacobi
in einer erläuterten freyen Uebersetzung 1762. 8.
Multa in hoc libello sunt bonæ frugis.

BERNÆ.

Prodiit V. C. JOH. CONR. FUESLII, Tigurini, Cap-
tuli Vitodur. Camerarii, diff. de Fanaticis sæculi XI.
in Italia ad Cardin. Domin. Passioneum 1761. 8.
ut &
V. C. J. RUD. SINNER, Bibliotbecarii, Catalogus
Codicum MSS. Bibliothecæ Bernensis annotationibus
Criticis illustratus 1760. 8.
Collegit V. C. DANIEL FELLEBERG Opuscula &
Dissertat. quibus leges antiquæ præf. Mosaicæ
Græcæ & Romanæ illustrantur, & horum, sub
Titulo *Jurisprudentiæ Antiquæ*, Tomum primum
edidit 1760. 4.
Recueil d'Antiquités trouvées à Avanches, à Culm &
au.

autres lieux en Suisse, par Mr. SCHMIDT.
1760. 8.

BEROLINI.

Prodierunt J. GONYBEARE, det. D. S. D. und Refektorii zu Oxford, Vertheidigung der geoffenbarten Religion gegen den Schriftsteller, das Christenthum so alt als die Welt, aus dem Englischen, 1759. 8.

JO. TAYLORS, Predigers zu Norwich, Paraphrasen und Anmerkungen über den Brief an die Römer, samt einem Schlüssel zu den Apostolischen Schriften, aus dem Englischen. 1759. 8. Multa in hoc libro sunt optimæ notæ, sed varia Socinianismum sapiunt.

V. S. V. JO. PETRI SÜSZMILCH, Königl. Preuss. Oberconsistorial Rath, ic. Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erwiesen. Zweyte und ganz umgearbeitete Ausgabe, 2 Theile 1762. 8. Liber præ plerisque aliis utilissimus, Providentiæ Divinæ sapientiam mirifice illustrans.

BIPONTI.

V. C. GEORG. CHRIST. CROLLIUS edidit programma de *Quantitate moralitatis actionum moralium*, 1753.

BREMÆ.

Excidiit in ipso ætatis flore 1761. d. VI. Oct. ex numero Illustris Lycei Professorum, quorum feriem dedimus Fasc. I, Vir Clarissimus & Eruditissimus GONR. IKENIUS, *Conr. Filius*, longiore omnino vita dignus, LL. OO. Prof. cui Ampl. Proceres vix Professionem Logices & Metaphysices, morte V. C. *Lud. Henr. Rungii vacuam*,

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. II.

C c

cuam, demandaverant, obituque suo sperem eruditōrum frustravit. Occupatus enim erat in transferendo & illustrando libro *Karaitico*, cui S. V. Parens jam manum admoverat, & *Abmedis Arabiadae historiam Timuri Arabicam*. Jaeturam Doctissimi hujus Collegæ Ampl. Proceres refarcire quantocyus curarunt. Demandarunt d. 29. Dec. 1761.

Viro Nob. JOHANNI, V. C. NICOLAI NONNENII, Theologi nostri Senioris, filio, Provinciam *Logicam & Metaphysicam* docendi, &

Viro Doctissimo JOH. PET. BERG, Provinciam LL. OO. postquam hic, mactatus a Viro Celeb. J. J. SCHULTENSIO perquam honorifico testimonio, quo suam in LL. OO. insignem peritiam ostendit, *Specimen Animadv. Pbilol. ad selecta V. T. loca* L. B. 1761, exhibuisset:

Lugdano Batavorum, ubi studiis adhuc operam dant, indies novos hos Professores expectamus, utque Lyceo nostro & reip. Litter. sint ornamento serio yovemus.

Prodierunt hic WILLIAM COOKE, M. A. *Untersuchung der Religion und Tempel der Patriarchen und Druiden, wprinnen die Grundsätze derselben entdecket, und ihre genane Uebereinstimmung untereinander, und beider mit den Lehren der christlichen Religion und derselben frühen Einsetzung gezeigt, u. s. w. aus dem Englischen übersetzt von Joh. Phil. Löffel, Prof. mit Kupfer* 1756. 8.

Zeugnisse der Religion, welche abgestattet hat V. Nonnen, ältester Diener J. C. in der Kirche und hohen Schule zu Bremen 1759. 8.

Math. Lardner, der Gottesgel. D. von den Besessenen, deren im N. T. gedacht wird, in vier Reden über Mark. V, 19. aus dem Englischen übersetzt von J. W. C. P. Nebst eines Ungenannten Prüfung der Gedan-

Gedanken, welche H. Lardner über die Bessere geäußert hat. 1760. 8.

D. Job. Chapmanns Eusebius, welcher die gute Sache des Christenthums behauptet. Zweyter und letzter Theil, und John Hallets Abhandlung von der Unstetlichkeit des sittlichen Weltweisen übergesetzt von J. Fr. Steffens, V. D. M. 1761. 8.

BRUNSVICI.

V. C. Wilhelm Robertsons, Th. D. Geschichte von Schottlandt unter der Regierung der Königin Maria und des Königs Jakobs VI. bis auf dessen Erhebung auf den Englischen Thron, nebst einem Abrisse der Schottischen Historie vor diesem Zeitraum, und einem Anhange von Urkunden, aus dem Englischen übersezt, mit einer Vorrede von M. Th. S. Mittelstade, Fürstl. Braunsch. Hofprediger, 2 Theile 1762. 8.

D. Thomas Sbertofs Heilige Reden über wichtige Glaubens-Lehren und Lebenspflichten, aus dem Englischen, IV. Theil. 1762. 8.

V. Pl. R. Job. Fried. Weitenkampff, Lehrgebäude vom Untergang der Erden. 1762. 8.

BALTHASARIS LUDERWALD, V. D. M. Commentatio de Criteriis fabularum & ressecandis ab historia fabulis, in qua & ipsa fabularum criteria & subsidia, quibus ab iis liberanda sit historia preceptis & exemplis exponuntur. 1761. 8.

CANTABRIGIÆ.

Ἀποδείξεις Ἀληθῶν Ἀποδείξεων καὶ Ἀποδείξεων τὰ ἁριστεύοντα
Græce & Latine edidit JO. TAYLOR, LL. D. Ecclesie de Lamsford in agro Essexiensi Rector, &c. 1757. 4.

CASSELLIS.

M. Johann Jaf. Pliccs, Abhandlung von den göttlichen
C e 2 lichen

lichen Absichten bey der 40jährigen Reise der Israeliten durch die Wüste nach Kanaan. 1755. 4.

COBURGI.

V. C. JOH. FRID. GRUNERI *Opuscula ad illustrandam historiam Germaniae pertinentia* Vol. II. 1760. 1761. 8.

COLMARIÆ.

V. C. JOH. DAN. SCHOEFFLINI *Alsatia illustrata, Celtica, Romana, Francica, Germanica & Gallica*, Vol. II. cum figuris. 1751-1761. fol.

DAVENTRIÆ.

Edidit V. C. A. F. RUCKERSFELDER *Syloges Commentat. & Observat. Philolog. Exeget. & Criticarum Fasciculum priorem* 1762. 8. ubi *prima* Comment. Cantica *Deborah* Jud. V. & *Psalmi LXVIII.* ex genio *Pindaricorum* illustrantur; *secunda* descriptio datur *Codici Ms. Hebr. Bibliotheca Daventriensis*, Prophetas continentis, cum Indice omnium in eo Variantium Lectionum; *tertia* fititur Specimen *Scripturarum Criticarum in V. C. Benj. Kennicotti Diss. pr. de statu textus Hebraici.*

DUISBURGI AD RHENUM.

Vocatus hic v. pl. Rev. & Doct. DID. ADR. WALRAVEN V. D. M. Randwicensis, *Prof. Theol. & LL. OO.* vocationi morem gerere renuit.

ERLANGÆ.

Prodierunt V. J. HUGONIS GROTII *Annotationes in Novum T. Editio nova.* Recensuit & præfatione

- tione de Socinianismo Hugonis Grotii auxit V. C. C. E. DE WINDHEIM, Vol. II. 1755. 1756. 4.
- V. C. DE WINDHEIM LL. OO. Prof. & Philof. Diff. in *Danzianam Grammat. Hebr. qua Prosthesis ad rationes revocatur* 1751.
- - Diff. Philof. *qua Litteræ Epenthetica Hebr. ad rationem suam revocantur, illaque voces quibus inesse putantur, resolvuntur, variaque loca V. T. illustrantur.* 1752.
- - Diff. Philof. *qua de nonnullis ad doctrinam de permissione mali spectantibus & præsertim de legibus felicitatis a Ven. Baldikio adsertis.* 1753.
- Sub ejusdem V. C. præsidio G. W. A. HARRER Exerc. Phil. *de Dualitatis ratione nominum Hebr. maxime adpellativorum* 1753.
- - L. J. J. LANGE diff. Inaug. Philof. *in locum difficiliorem Hof. X, IO.* 1755.
- V. C. PH. LUD. STATII MULLER diff. Inaug. *de justo Probabilitatis valore & usu* 1757.

FLORENTIÆ.

Luce[m] vidit *Conciliorum Sacrorum Nova & amplissima Collectio, in qua præter ea, quæ Pb. Labbeus & Gabr. Cassartus & Nic. Coletus & Jo. Dom. Mansi ediderunt, optime disposita exhibentur ad eodem J. D. Mansi, Lucens. Editio Novissima, Navorum Conciliorum & Documentorum additionibus locupletata, ad Mss. Vaticanos, Lucenses aliosque recensita & perfecta. Accedunt notæ & Dissertat. plurimæ, quæ in ceteris editionibus desiderantur.* 1759. Vol. II. fol.

FRANCOFURTI AD MOENUM.

Viro Excell. FRID. CAR. DE MOSER tribuuntur libri sequentes utilissimi dignissimi, qui in omnes linguas transferantur.

Der Herr und der Diener, geschildert mit patriotischer Freyheit 1759. 8.

Beherzigungen 1761. 8.

Vertraute Briefe über die wichtigsten Grundsätze und auserlehren Materien des Protestantischen Geistlichen Rechts 1761. 8.

Prodierunt **A. V. L. Carstens** Versuch die Gründe der Gewisheit des ewigen Lebens der menschlichen Seelen vernunftmäßig und practisch vorzutragen 1760. 8.

St. Zuchelions, der Rechten D. und Prof. der Weltweisheit in Glasgow, Untersuchung unserer Begriffe von Schönheit und Tugend in 2 Abhandlungen 1. von Schönheit, Ordnung, Uebereinstimmung und Absicht 2. von dem moralischen Guten und Uebel, aus dem Englischen 1762. 8.

FRANCOFURTI AD VIADRUM.

Orbata est hæc Academia, quin omnis Philosophiæ sanioris & solidioris Regio, Viro Excellentissimo **ALEXANDRO GOTTLIBO BAUMGARTEN**, qui lugentibus omnibus Musis factus functus est:

Ediderat *Institia Philosophiæ Practicæ Acroamaticæ scripta* 1760. 8.

& *Acroasis Logicæ in Christ.* **L. B. DE WOLFF** 1761. 8.

C. GAUSSE, diff. editit *de Supernaturali Revelatione possibili, probabili, necessaria & rationabili* 1762.

V. pl. Rev. **Joh. Gottl. Tollner**, das Abendmahl des Herrn gegen alle Verächter desselben erklärt und geteilt 1756. 8. Moderationis laudem meretur.

FRANEQUERÆ.

Edidit Diff. Inaug. pro gradu Doctoratus **Vir pl.**
Rev.

Rev. & Doctissimus JOH. HENR. VERSCHUIJ,
V. D. M. Bolfvardienſis, ad Hag. II, 6-9. 1766.
Sub præſidio Cel. VENEMÆ edidit JOH. SZENT-
ESI, Hungarus, Auctor, Diff. Phil. Theol. de
Verbo WU, cujus præter ſignificationes ſuperſtitio-
ſe hariolandi, vindicatis a prava interpretatione ali-
quot locis. V. T. ſenſus purus Philologico indagine de-
tegitur 1761.

Iſe autem Cel. VENEMÆ eruditiffimum edidit
Commentarium ad *Primos Viginti & unum* Plal-
mos, quo ſingularum argumentum, tempus & hypo-
theſis explicandi ſtudioſe inquiritur, eorumque partes
paraphraſi & ſelectis Obſervatt. Illuſtrantur. Leov-
1762: 4.

Lucem quoque vidit V. C. ÆGIDII GILLISSEN
Oratio de *Deiſtis præſtantiam Relig. Chriſt. declarantibus*, dicta, quum Magiſtratu Academico abiret
1762.

GIESSÆ.

Diem ſupremum obiit Academiae Cancellarius J. C.
PFAFFIUS, Vir in hiſtoria Litteraria celeberrimus.

GOETTINGÆ.

Maximæ Academiae hæc luget obitum. Viri toto or-
be Celeberrimi J. M. GESNERI, Conſiliarii regii,
Doct. & Prof. Eloq. Gr. L. & Poæſeos, Biblio-
thecarii & Acad. Scient. R. membri d. 3. Aug.
1761. fato functi.

Programma funebre ſcripſit V. C. F. D. MICHAELIS
hoc titulo: *Memoriam J. M. Geſneri civi-
bus poſterisque commendat Prorektor cum Senatu*,
1761. fol.

Obit quoque V. C. ANDR. GEORG WÄHNER.
Prof. LL. O. O. d. 21 Febr. 1762.

Ut & V. C. TOB. MAYER, *Mathem. Prof. celeberrimus*, d. 20 Febr. 1762.

Ab aliquot jam retro annis lucem conspexit V. D. DAVID CLEMENT V. D. M. *Bibliothèque curieuse historique & Critique, ou Catalogue raisonné des livres difficiles à trouver* T. IX. 1750 — —

V. C. C. A. HEUMANNUS edidit *librum de Prudentia Christiana*, 1761. 8.

V. C. JO. DAV. MICHAELIS recudi curavit, *Essay Physique sur l'heure des Marées dans la Mer rouge comparée avec l'heure de passage des Hébreux, avec des remarques de Ms. Michaelis*, 1758. 8.

Ut & V. C. ROB. LOWTH, de *S. Hebraeorum Poese Praelest. Acad. Partem Secundam, subiecta Metrica Hariana consutatione & Oratione Crewiana; notas & Epimetra adjecit J. D. Michaelis* 1761. 8. &

De l'insuffisance des opinions sur le langage & du langage sur les opinions, Dissertation qui a remporté le prix de l'Académie Royale des Sciences & belles lettres de Prusse en 1759. par Mr. MICHAELIS, Conseiller de Cour de S. M. Brit. Ec. traduit de l'Allemand. Bremae 1762. 8.

Mox quoque prodibit ejusdem V. C. *Entwurf der Typischen Gottesgelahrtheit, zweyte und vermehrte Auflage* Bremen 1762. 8.

Prodiit V. C. G. G. FR. WALCHII, P. P. *Monumentorum medii aevi Volum. Secundi Fasc. Primus*, in quo leguntur.

1. JO. GOECHII *de Scholasticorum Scriptis & religiosorum votis Epistola Apologetica.*

2. NIC. WIGELII. *de valore Indulgentiarum adversus Joh. Hussum Disputatio.*

3. ALB. ENGELSTET, *Speculum aureum*

Ejusdem V. C. *Grundsätze der Kirchengeschichte des R. E.* 1761. 8.

V. C. D. Jac. Joeresch, *N. N. kurzer Entwurf der Catechetischen Theologie zum Gebrauch Akademischer Vorlesungen* 1758. 8. V. C.

V. C. Jo. Tob. Köblers, vollständige Nachricht vom Pabst Johann XXI, welcher unter den Nahmen Petrus Hispanus als ein gelehrter Arzt und Weltweiser berühmt ist 1760.

Ejusdem V. C. Anweisung vor Reisende Gelehrte, Bibliotheken, Münz-Cabinette, Antiquiteten-Zimmer, Bildersäle, Naturalien und Kunstammer u. d. m. mit Nutzen zu besuchen Frankf. 1762. 8.

GRONINGÆ.

Edita sunt V. C. FRID. ADOLPH. VANDER MARCK JC. Oratio Inaug. de finibus Jurisprudentiæ, optimisque ad eos obtinendos mediis, quum ordinariam Juris-publici, N. & G. auspicaretur 1758.

Et ejusdem V. C. Oratio, quum Magistratum Academicum deponeret, de libertate reipubl. Groningo Omlandicæ interna, unice propriis patriæ legibus innixa 1761. 8.

Ut & Institutiones Juris Civilis privati, communis & reipubl. Groningo-Omlandicæ proprii 1761. 8. pars I.

In locum V. C. JO. GER. CHRIST. RUGGERI JC. qui nunc aliam Trajectinam ornat, vocatus est Herborna Nassoviorum V. C. LUD. CONR. SCHROEDERUS, N. G. frater, Provinciamque Juris auspicatus est Oratione dicta d. 17. Sept. 1761. de Jure Consultis Romanis suum in legibus interpretandis officium non transgressis.

Paulo post iterum Professio Juris Antecessorem amittit obitu V. C. JOACH. JO. SCHWARZII d. 19. Oct. 1761.

Suffecerunt in hujus locum Nob. Academiz Curatores V. C. A. VANDER KESSEL, qui mox muneri suo inaugurabitur.

DID. MESTINGH, sub præsidio V. C. N. G. SCHROEDER LL. OO. & Antiq. P. edidit Diss. de Authentia quorundam Codicum 1757.

Et sub ejusdem V. C. præsidio GUALT. RUD. NANNINGA Disp. Philol. continentem *Animadvers. Misc. ad quædam V. T. loca* 1756.

Idem G. R. NANNINGA sub præsidio V. C. MICH. BERTLINGII Th. D. & P. edidit Diss. explicantem *naturam corruptionis morales* 1760.

Landem singularem autem merentur editæ a V. C. N. G. SCHROEDERO *Observationes selectæ ad Originis Hebræas* 1760. 1761.

GUELPHERBYTI.

Job. Andr. Buttsteds Schrift und Vernunftmäßige Abhandlung von der Gnadenwahl 1755. 8.

Fried. Ant. Knittels neue Gedanken von den gemeinen Schriftfehlern in den Handschriften des N. T. mit Erläuterung Jo. XIX, 14. und Luk. III, 35. 36. 1755. 4.

HAFNIÆ.

Editæ a Viro S. V. JO. ANDR. CRAMER *bonllia Germanica* varii generis laudem demeritam reportant: uti ejusdem Poetische Uebersetzung der Psalmen mit Abhandlungen über dieselben Kopenhagen 1758. 1759. Vol. II. Commentationes illæ sunt 1. von der Glaubenslehre der Psalmen 2. von der Sittenlehre der Psalmen 3. wider diejenige, welche die Verfasser der Psalmen eines rochgerigen Geistes beschuldigen 4. über die Profeyungen der Psalmen von Jesus Christus und seinem Reich.

Prodierunt gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemarf vom Jahre 1522. bis 1663. zum Drucke befördert von Andre Schumacher Secretair 1758. Vol. II.

Ludw. Garboe, Bischoff in Seeland, zuverlässige Nachrichten von dem Schicksale des Joham g Lasco und

und seiner aus England betriebenen Reform. Gemeine in Dänemark. 1758. 8.

HAGÆ COMITUM.

*Zweede Vervolg op den grooten Heijdag der Christen-
bidd., verwattende een uitgebreid Versoog der ver-
scheide bezigheden, en gebeurtenissen, voorgevallen
volgens het verhaal der Evangelisten, van na den
eersten Dag der opstandinge van den Heere J. C. ge-
duurende deszelfs verkeeringe onder zyne Discipelen
tot op deszelfs glorierijke Hemelvaart toe, behevens
nog eenige Toegiften van verscheiden aart daar agter,
door Adr. H. S. VAN SON, Rechtsgeleerde. 1761. 8.*

HALÆ SAXONUM.

Eodem modo uti ante aliquot annos *Onomasticon*
Vet. Testamenti, ita nunc edidit V. C. JOHAN-
NES SIMON, Prof. Philol. S. *Onomasticon Novi*
Testamenti & librorum Apocryphorum V. T. uti
etiam Bigam Dissert. de Thammuz Ezech. VIII, 14.
& de Usu Itinerariorum Orientalium 1762, 4.

Quæ, uti Cl. I. p. 557. notavimus, fama tulit,
ipso eventu comprobata sunt, Prodiit Venerab.
JOH. LAUR. MOSHEMII *Sittenlehre der h. Schrift.*
Sechster Theil, Auctore V. C. JOH. PET. MIL-
LERO, Schola Rectore meritissimo Helmst 1762, 4.
Lucem quoque viderunt Pauli Sarpis *Historie des*
Tridentinischen Concilii mit des D. Courayer An-
merkungen mit einer Vorrede begleitet von St. L.
Rambach 2 Theile 1761. 1762, 8.

V. C. G. Sr. *Metzso Philosophische Betrachtungen*
über die Christliche Religion 3 Theile 1761. 1762. 8.

V. C. Job. Fried. Stiebriz, Prof. *ausgewählte*
Nachrichten der Vernunft und der geoffenbahrten Re-
ligion 2 Theile 1761. 1762. 8.

V. C. Joh. Sed. Semler, Prof. Versuch den Gebrauch der Quellen in der Staats- und Kirchen-Geschichte zu erleichtern 1761. 8.

Ut & Eiusdem umständliche Untersuchung der dämonischen Leute, oder so genannten Besessenen und Beantwortung einiger Angriffe 1762. 8.

Nec non ejusd. Auszug aus der Kirchengeschichte der Christen mit Anzeige der Quellen zu Fortsetzung des Baumgartenscher Auszugs, vierter Theil 1762. 8.

Sub ejus praesidio DNI. CAR. GOTTL. NEIDEL, quod Paulus Epistolam ad Hebraeos Graece exaravit 1761.

V. C. CHRIST. BENED. MICHAELIS Th. D. & Prof. L. L. OO. *Philologemata Medica sive ad Medicinam & res Medicas pertinentia ex Hebraea & huic adfinibus linguis Orient. descripta* 1758.

Andr. Gottl. Masch, Pred. in Befertz, Abhandlung von der Grundsprache des Evangeliums Matthäi 1755. 8.

J. D. John Lelands Abhandlung von dem göttlichen Ansehen des A. und N. Testaments zur Widerlegung der Einwürfe des moralischen Philosophen, aus dem Englischen von A. G. Masch, mit D. Baumgartens Vorrede. Rostok 1756. 8.

HAMBURGI.

Amisit Ill. Gymnasium Virum Celebratissimum MICHAELM RICHEY *Historiarum & Graecae Linguae ultra 34. annos Professore*, cum annos 82. menses 7. & dies 9. vivendo explevisset. In *Programmate funebri*, quod V. C. JO. GEORG. BUCHSIUS, Mathem. P. P. & p. t. Rector, elegantissimo calamo composuit, merita Eruditissimi Senis, & scripta recensentur.

In ejus locum faustis avibus vocatus fuit GODOF. SCHUTZIUS, Vir, cui multa debent elegantiores

res Literæ, eruditissimus. Dimissus a Rege suo perquam honorifice ex statione Altonavica novo muneri inauguratus fuit Oratione, in qua publice dixit *Encomium florentissimæ reipublicæ Hamburgensis*, quæ typis excusa est 1762. 4.

Prodierunt Auserlesene Briefe über verschiedene Gegenstände aus der Sittenlehre und Religion des Herrn *Jacob Hervey*, Pfarrers zu *Wiston Savell*, nebst einer Nachricht von seinem Leben und Tode, aus dem Englischen 1762. 8.

HANOVERÆ.

Occubuit d. 25 Oct. 1761. Vir multis meritis in rem Litterariam conspicuus *C. L. SCHEIDIUS*, *Bibliothecarius & Historiographus Regius*. Historia præprimis Ejus obitum luget.

Prodierunt *D. J. Watts* Kleine Catechetische Schriften, aus dem Englischen übersetzt durch *Christ. Bernb. Kaiser* 1757. 8.

V. C. D. Lohr *Lelands* Abriß der vornehmsten Deistischen Schriften, die in dem vorigen und gegenwärtigen Jahrhunderte in England bekandt worden sind: nebst Anmerkungen über dieselben und Nachrichten von den gegen sie herausgekommenen Antworten, aus dem Englischen übersetzt von *S. G. Schmid* und *J. S. Meyenberg* 1755. 1756.

V. C. Christ. A. Seumanns Erklärung des *2. Capituli*, IX. X. und XI. Theil. 1759. 1760.

HEIDELBERGÆ.

Prodierunt *V. C. Carl Büttginghausen*, Vertheidigung seiner *Horarum Hebraicarum* gegen die Nachricht in der Neuen Theologischen Bibliothek. 1760. Vertheidigung einiger Gelehrten gegen *H. Meib. Lud. Widensind* 1760. 8.

Dis-

ticarum liber singularis, in quo passim Veteres Auctores, Græci maxime emendantur 1761. 8.

LINGÆ.

Valedixit Musis Lingensibus vocatus Theol. Professor in Joachimico Berolinensi V. C. FERDIN. STOSCHIUS Th. D. editis *Brevissimæ doctrinæ Sana de Concordia Rationis & fidei lineis*, 1761. 8.

LIPSIÆ.

d. 6. Jul. A. 1761. diem suum obiit Vir Doctissimus & variis Scriptis eruditus inclytus CHRIST. WOLLE, Theol. Prof.

V. C. GUIL. ABR. TELLER, A. M. idem, qui *Kennicotti* Diss. de textu Hebr. V. T. in Latinam linguam transfudit, edidit *Beurtheilung des ersten Theils der Cramerischen Uebersetzung der Psalmen in 2. Sendschreiben an den H. Verfasser* 1760. 8.

Vir hic Cl. vocatus *Helmstadium* Theol. Professor Dissert. Inauguralem edidit sub titulo *Topice Scripturæ* 1761.

Novis Actis Eruditorum Anni 1761. & quidem mensis Sept. inseruit Vir Excellentissimus GERARDUS MEERMAN, Syndicus Roterodamensis, *Admonitionem de Charta nostratis s. lineæ origine*, ubi postquam indicasset, quam adhuc circa Originem chartæ hujus indicandam mancæ sint observationes exhibitæ, pro suo in Litteras amore hac admonitione claudit. *Visum igitur hac scheda est, quoscunque in Europa Viros Litteratos, quibus ad insigniores Bibliothecas aut Archiva publica aditus est, amice exhortari, ut singuli inquirant in antiquissimum cujusvis regionis sive librum, sive diploma, sive qualescunque tandem documentum chartæ lineæ impressum, & si tale offenderint, ejus titulum,*
epo

epocham, locumque ubi adservatur, accurate designent; probe semper attententes, ne in charta genere decipiantur, ut mihi fere accidit inspecto libro *M. S.* cujus chartam statim jurassem lineam, tum ob candorem, tum quod per nimium libri usum omnem prope fulgorem amisset, nisi pro bombycina pugnassent Codicis tam ligatura, quam idioma Græcum, idemque accuratius deinde examen confirmasset. Has vero Observationes ut Roterodamum ad me mittere velint ante Kalendas Januarias, vel certe Februarias anni proximi 1763 exice ac humillime rogantur. Eo siquidem tempore, modo vitam viresque Deus concesserit, illas omnes in ordinem redigere, moxque in Diario quodam, adjecta honorifica Auctorum mentione, ne quem insulti pœniteat laboris, publicare constitui: illi præterea, qui omnium primum in hoc genere instrumentum detexerit, postquam per alterius examen res confirmata erit, simile, atque Gœttingensis constituit Academia, adjudicaturus præmium, nempe Viginti & quinque aurearum, Ducatos vocant, qui visori aut nummis, aut libris apud Bibliopolas venalibus, ad ejus arbitrium, solventur.

Prodierunt hic V. C. *Job. Rud. Kießlings* Beweis der Wahrheit der Evangelisch-Lutherischen Religion, aus den Kunstgriffen der Römisch-Catholischen Kirche, ihre Religion zu verbreiten, dargethan 1762. 8.

D. *Georg Bensons* Paraphrastische Erklärung und Anmerkungen über einige Bücher des N. T. aus dem Englischen übersezt, und mit einer Nachricht von dem Leben und Schriften des Verfassers vermehret von *J. D. Bamberger*, Pred. zu Berlin. 4 Bände 1761. 4.

V. C. *JOH. FRID. FISCHERUS* edidit *Palaphati* librum de incredilibus Historiis, Græce, e recensione *Sigism. Frid. Dresgii* cum ejusdem notulis, quibus suas

ticarum liber singularis, in quo passim Veteres Auctores, Græci maxime emendantur 1761. 8.

LINGÆ.

Valedixit Musis Lingensibus vocatus Theol. Professor in Joachimico Berolinensi V. C. FERDIN. STOSCHIUS Th. D. editis *Brevissimis doctrinae Sanae de Concordia Rationis & fidei lineis, 1761. 8.*

LIPSIÆ.

d. 6. Jul. A. 1761. diem suum obiit Vir Doctissimus & variis Scriptis eruditus inclytus CHRIST. WOLLE, Theol. Prof.

V. C. GUIL. ABR. TELLER, A. M. idem, qui Kennicotti Diss. de textu Hebr. V. T. in Latinam linguam transfudit, edidit *Beurtheilung des ersten Th.ils der Cramerischen Uebersetzung der Psalmen in 2. Sendschreiben an den H. Verfasser 1760. 8.*

Vir hic Cl. vocatus *Helmstadium* Theol. Professor Dissert. Inauguralem edidit sub titulo *Topice Scripturae 1761.*

Novis Aetis Eruditorum Anni 1761. & quidem mensis Sept. inseruit Vir Excellentissimus GERARDUS MEERMAN, Syndicus Roterodamensis, Admonitionem de Charta nostratis s. lineæ origine, ubi postquam indicasset, quam adhuc circa Originem chartæ hujus indicandam mancæ sint observationes exhibitæ, pro suo in Litteras amore hac admonitione claudit. Visum igitur hac scheda est, quoscunque in Europa Viros Litteratos, quibus ad insigniores Bibliothecas aut Archiva publica aditus est, amice exhortari, ut singuli inquirent in antiquissimum cujusvis regionis sive librum, sive diploma, sive quaecunque tandem documentum chartæ lineæ impressum, & si tale offenderint, ejus titulum,
epo-

epocham, locumque ubi adservatur, accurate designent; probe semper attententes, ne in charta genere decipiantur, ut mihi fere accidit inspecto libro Ad S. cujus chartam statim jurassem lineam, tum ob candorem, tum quod per nimium libri usum omnem prope fulgorem amisisset, nisi pro bombycina pugnassent Codicis tam ligatura, quam idioma Græcum, idemque accuratius deinde examen confirmasset. Has vero Observationes ut Rotterdamum ad me mittere velint ante Kalendas Januarias, vel certe Februarias anni proximi 1763 enixe ac humillime rogantur. Eo siquidem tempore, modo vitam viresque Deus concesserit, illas omnes in ordinem redigere, moxque in Diario quodam, adjecta honorifica Auctorum mentione, ne quem injuncti pœniteat laboris, publicare constitui: illi præterea, qui omnium primum in hoc genere instrumentum detexerit, postquam per alterius examen res confirmata erit, simile, atque Gœttingensis constituit Academia, adjudicaturus præmium, nempe Viginti & quinque aureorum, Ducatos vocant, qui visori aut nummis, aut libris apud Bibliopolas venalibus, ad ejus arbitrium, solvantur.

Prodierunt hic V. C. Joh. Rud. Kießlings Beweis der Wahrheit der Evangelisch-Lutherischen Religion, aus den Kunstgriffen der Römisch-Catholischen Kirche, ihre Religion zu verbreiten, dargethan 1762. 8.

D. Georg Bensons Parafrastische Erklärung und Nummerung über einige Bücher des N. T. aus dem Englischen übersezt, und mit einer Nachricht von dem Leben und Schriften des Verfassers vermehret von J. P. Bamberger, Pred. zu Berlin. 4 Bände 1761. 4.

V. C. JOH. FRID. FISCHERUS edidit Palaphati librum de incredibilibus Historiis, Græce, e recensione Sigism. Frid. Dresigii cum ejusdem notulis, quibus suas

suas Animadversiones, una cum Indice atque praefatione adiecit 1761. 8.

A. 1756. D. Joseph Butlers, Bischof zu Durham, Bestätigung der natürlichen und geoffenbahrten Religion, aus ihrer Gleichförmigkeit mit der Einrichtung und dem ordentlichen Laufe der Natur, nebst 2 kurzen Abhandlungen von der persöhnlichen Identität und der Natur der Tugend, aus dem Englischen 8.

A. 1757. D. Thomas Newtons Abhandlung über die Weissagungen, die merkwürdig erfüllt sind, und noch bis auf den heutigen Tag in ihre Erfüllung gehen, aus den Englischen. 8.

LONDINI ANGLORUM.

Reverendissimus hujus urbis Episcopus THOMAS
SHERLOCK d. 17 July. 1761. diem suum obiit.

LONDINI GOTHORUM.

Edidit M. SUEN BRING, hist. Prof. diff. *de nonnullis circa resurrectionem carnis hypothesebus historice examinatis* 1752. *de origine primatus Episcopi Romani* 1752. *de antiquissimis Christian. jejniis* 1753. *de distinctione Ecclesiarum in matres & filias* 1753. *de baptismo per immersionem* 1753. *ad Bullam Pontificiam Unigenitus* 1754. *de decimis Christianorum* 1754.

D. JO. CORYLANDER *de Orpdeo Græcorum Philo-
sopho* 1754.

M. NICOL. HESLEN *dissert. de usu Botanicæ moralis* 1755.

M. JO. GUST. GRIFENSCHÖLD *diss. de cultu Læ-
rium* 1758.

M. NICOL. SCHENMARK *diss. de situ locorum Geo-
graphico ex solis Ecclesiæ determinando* 1755.

LUBECÆ.

Miscellaneorum Lubecensium Volumen IV. 1761.
editum continet

- 1) D. W. C. J. CHRYSANDRI *disq. de omissione verborum Institutionis in Lutheranorum liturgia baptismali.*
- 2) J. C. HARENBERGII *d. de Tonsura Pauli Ap. Votiva ad AÆ. XVIIII. 18. Sectio altera.*
- 3) D. J. C. H. DREYERI *Bullarii Lubecensis Contin. Ultima.*
- 4) b. O. L. KOENIGSMANNI *Obs. ad Gen. VI. aliquot Commata.*
- 5) *Index scriptt. a Lubecensibus proxime emissorum*
- 6) *Indices.*

LUGDUNUM BATAVORUM.

Amisit d. 14 Febr. 1761. V. C. FRANC. OUDENDORPIUM, *Eloquentiæ & histor. Professore*, scriptis variis celebrem.

In illius locum ab Amplissimis Curatoribus substitutus est V. C. DAVID RUHNKENIUS, *Græcæ lingua bucarque Prælector*, qui, quod gratulamur Viro Doctissimo impense, hanc Provinciam auspiciatus est d. 21 Sept. 1761. *Oratione de Doctore Umbratico*, typis excusa 1762.

Nec pepercit mors Viro Celebratissimo PETRO VAN MUSSCHENROEK, *A. L. M. Med. & Philos. D. Philos. & Mathem. Prof. Membro Academiarum scientiæ Petroburgensis, Berolinensis, Holmiensis, Montpelienfis, Bolognenfis, Londinenfis, Harlemensis & Parisiensis. Septuagenarius obiit 1761. d. 19 Sept.*

Theologo quoque quatuor nondum annos docente Academia orbata est. In ipso enim ætatis flore extinctus est V. C. JOH. VAN SCHELLE *Th. D. & Prof. 1760. d. 27 Juny.*

Ediderat autem Vir Doctissimus & facundissimus

superiori anno Sermones suos Belgicos in
Jes. XI. & XII. h. tit. *De Voortfchrykbeden van
Meffias Koningryke voorgestelt in XX Kerkelyke
Redeveringen* 4.

Dum hæc scribimus tristiffimus nobis de nova Aca-
demix huic, quin toti reip. Litterariæ, inflicto
vulnere affertur nuntius. Die 13. hujus mensis
Augusti Vir Eruditiffimus & S. V. JOH. ALBER-
TI, Theologus Academiæ Lugdunensis Senior,
cui quantum debeant præsertim Musæ Græcæ
nemo ignorat, mortalitatem ærumnosam exiit.
Fasciculum hunc Ipsi ut Observantiæ tesseram
dicare erat constitutum. Totus adhuc erat in
edendo HESYCHII Tomo Secundo, qui ut Or-
phanus opem VV. Cell. HEMSTERHUSII &
RUHNKENII mihi videtur implorare.

Ex instituto *Stolpiano*, Veritatem Religionis Christ.
roborante, prodierunt J. A. MELCHIORIS, A.
L. M. & Philof. D. *Diff. de Argumentis, quibus
existentia Dei a posteriori probatur, que legati Stol-
piani præmium reportavit; accedunt Anonymorum
de eodem argumento Dissert. duæ* 1756. 4.

Et GER. GUIL. AB OOSTEN DE BRUYN. L. C.
*Dissert. de progresfibus, quos per solum rationis lu-
men in Ethices doctrina fecerunt mortales, qui reve-
lationem Divinam prorsus ignorarunt, que legati Stol-
piani præmium reportavit a. 1757. Accedunt Ano-
nymorum de eodem argumento Dissert. tres* 1758. 4.

Nec non GODFR. ARN. MAAS, S. Min. Cand. tract.
h. titulo. *Het noodzakelyk bestaan van een Opper-
weezen betoogt uit het werkelyk bestaan van jet, aan
wien a. 1759. de Prys van het legaat van den Hr.
J. Stolp is toegekent: waarby gevoegt is eede Ver-
handeling over dezelve stoffe door JOH. MONNIK-
HOF, Heelmeeſter te Amsterdam: accedunt ABR.
PERRENOT, J. C. Consulis Culemburgensis, nec non
SAM. JORDAN. Dissert. duæ, quibus efficitur. ex eo,
quod aliquid est, sequi Deum esse* 1760. 4.

Re-

Recusa hic sunt CALLIMACHI *Hymni, Epigrammata & Fragmenta cum votis integris* Stephani Vulcanii, Fabri, Gravii, Bentley, quibus accedunt E. Spanhemii *Commentarius Svoctis nunc primum edita* VV. CC. T. Hemsterhuis & Dav. Ruhnkenii: sextum ad Msc. fidem recensuit, latine vertit atque notas suas adiecit V. C. J. O. AUG. BUNNENI Vol. II. 1761. 8.

Et EUTROPII *Breviarium historiae Romanae cum metaphrasi Graeca Pacanii & notis integris* E. Vingsi, H. Glareani, T. & A. Fabri, C. Cellarii, Th. Heurnii, C. A. Heumanni & S. Haverkampii, itemque selectis F. Sylburgii: accedit Rufus Festus cum notis integris Sylburgii, Cellarii & Haverkampii, recensuit, suasque adnotationes cum Indicibus addidit V. C. D. HENR. VERHEYK 1761. 8.

Nec non les Provinciales, ou lettres de L. de Montalte a un Provincial de ses Amis, avec les Noies de Guil. Wendrock, nouvelle Edition 4 Vol. 1761. 12.

Hic quoque prodierunt V. C. J. A. ERNESTI *Opuscula Oratoria; accessit Narratio de J. M. Gesnero ad V. C. D. Ruhnkenium* 1762. 8.

MARPURGI.

Edita est V. D. J. O. SIM. LINDINGER, *Rektor Gymnasii Servestani, Diss. Inaug. de Usu Scriptorum Graecae atque Latinae in Theologia* 1760.

MEDIOBURGI.

Venerabilis & doctissimus Senex JOH. PLEVIAR, V. D. M. ab aliquot annis jam propter sinistram corporis valetudinem rude donatus, d. 18 July animam suam Deo & Servatori suo reddidit. Memoriam sui servabunt Libri ab ipso Belgico idiomate editi utilissimi, uti

- 1) *Commentarius over de Handelingen der Apostelen, IV Deelen* Utrecht 1734. 4.
- 2) *Over Paulus Brieven aan de Galaten, 2 Deelen* Utrecht 1738. 4.

3) *Over Sophanias Voorzegginge, en Ps. Cl. en CII. ook over Ezechiels gezegte aan de Rivier Chebar Ez. I. Middelb. 1744.*

4) *J. G. Commentarios in Psalmis jam annunciamus Cl. I. p. 576.*

ONOLDINI.

Prodiit Mischnab, oder der Text des Talmuds, d. i. Sammlung der Aussätze der ältesten und mündlichen Ueberlieferungen oder Traditionen als der Grund des heiligen Jüdischen Judenthums, aus dem Hebräischen übersezt, umschrieben und mit Anmerkungen erläutert von Joh. Jakob Raben, Stadtschaplan zu Onolzbach, 3 Theile 1760. 1761. 4.

OXONIL

Recusa est, quæ raro occurrerat, Viri Cel. TH. HYDE, S. Th. D. & LL. OO. P. Veterum Persarum & Parthorum & Medorum Religionis Historia cum quibusdam adnotationibus e typographeo Clarendoniano 1760. 4.

LUTETIÆ PARISIORUM.

Edita sunt Nouveaux Eclaircissements sur l'origine du Pentateuque des Samaritains, par un Religieux Benedictin de la Congregation de St. Maur 1760. 8.

Traduction nouvelle du Prophete JSAIE, avec des dissertations Preliminaires & des Remarques par feu Mr. DESCHAMPS, Docteur de Sorbonne 1760. 8.

V. C. DE BURIGNY, qui jam vitam Ill. Virorum GROTHII & ERASMI descripsit, edidit biographiam BOSSUETI, Vie de M. Bossuet, Eveque de Meaux, par M. de Burigny de l'Academie Royale des Inscriptions & Belles Lettres, Bruxelles & Paris 1761. Vol. I. 12.

Prodiit quoque, Vie de PIERRE PITHOU avec quelques Memoires sur son Pere & ses Freres Vol. II. 1756. 8.

Et Defense de la Chronologie fondee sur les Monumens de l'histoire ancienne, contre le Systeme Chronologique de

de Mr. Newton, par M. FRERET, Perseuaise & Secretaire perpetuel de l'Academie des belles Lettres 1758. 4.

RINTELII.

V. C. J. J. FLITT, Th. Prof. vocatus *Francosurtanus ad Manum abiit*, & Senioris B. J. Fresenii locum exornat.

ROSTOCHIL.

D. Ph. Doddridge, Heilige Neben über anseherliche Wahrheiten des Evangeliums, aus dem Engl. und mit einer Vorrede von S. C. Kambach 1760. 8.

D. Fried. Sasselquister, der Acad. d. Wissenschaften zu Stockholm und Upsala Mitglieds, Reise nach Palästina in den Jahren von 1749 bis 1752 auf Befehl S. M. der Königin von Schweden herausgegeben von Carl Linnäus, aus dem Schwedischen 1762. 8. *Varia continet lectu dignissima, historiam Naturalem Palæstinæ illustrantia.*

SERVESTÆ.

V. C. ERN. EUD. DAN. HUCH, Log. & Eloq. Prof. edidit Diff. Theol. *de genuino Nominis Divini conceptu* 1761.

Et Diff. *Aestheticam de Q. Horatii Fl. Od. XXII. l. l. ad illustrandam præstantiam Psalmi primi* 1761.

Nec non Diff. Philol. *de Adamo ipso lapsus die non moriendo* 1762.

STADÆ.

Reverendissimus J. H. PRATJE edidit des Theologif. Magazins drittes und vierdes Stück. Gotha 1761. 8.

Ut & *Observationum Sacrarum Decurias, primam & secundam*, in quibus varia S. S. loca docte non minus, ac eleganter illustrantur 1759. 1761. 4.

TIGURI.

V. C. JOH. CASP. HAGENBUCHIIUS, Th. P. *Ani-madvers. de τὴ τὸν τὸν λόγον ἀληθινὸν ἐστίν* A. C. XVII. II. 1757.

Et *Proloquium de verbis dionysii*, I; *Job. V. 6.* 1757.
Non Exere. Th. Philol. de Servorum erga heros
insepulta ad I. Tim. VI, 2. 1758.

TRAJECTI AD RHENUM.

V. C. FRANC. BURMANNI, Nep. S. Th. D. & P.
Oratio funebris in obitum V. C. Guil. Jrrbovii S. Th.
& Ph. D illiusque ut & Hist. Eccl. P. d. 18. Dec.
1760. habita.

V. C. G. BONNET, qui Cl. Jrrbovio in munere suc-
 cessit; *Oratio Inaug. de fidei mysteriis Revelatam*
religionem adstruentibus 1761.

Viri pl. Rev. & Doctissimi JAC. ALB. VOS, V. D. M.
Montfortensis, *Commentarius optimæ frugis in*
Danielem idioma Belgico; Uitlegginge van het
Boek van den Profeet Daniel. Eerste Deel 1761. 4.

V. C. JON. CASTILLIONEI *oratio de legitimo stu-*
diorum nexu, dicta quum Magistratu Academico abi-
ret 1759.

Sub Præsidio V. C. SEB. RAVII edidit LEON. VAN
 WOLDE *diff. Antiquariam de Testamenti factiõne*
Hebræis veteribus ignota 1760.

JONA GUIL. TE WATER, jam V. D. M. Hæmste-
 diensis in Zelandia, sub præsidio V. C. P. WES-
 SELINGII, *disp. Hist. Criticam ad historiam sepul-*
chri & sepulture Jesu Cbristi 1761.

Et sub V. C. G. BONNET præsidio, GER. DE HAES
diff. Phil. Crit. Theol. de Paulino velanda mulieris
præcepto ad I. Cor. XI, 10. 1761.

V. C. CHRISTOPH. SAXIUS *Orationem in Septem*
Artium Liberalium Magistros habitam, quum Rectoria
Academica se abdicaret 1761.

Recusæ hic sunt & emendatæ *Dissert. Sacra Anti-*
quaria, Una de Nube gloriosa super arcam fœderis op-
posita Cl. M. C. G. Thalemanno, Lipsiensî; altera
de libamine facto in sacra Mensa ad Ex. XXV, 29.
Auctore V. C. JON. EBERH. RAVIO Theolog. Her-
bornensî 1760. 8.

U L M Æ.

Edita sunt V. C. J. G. SCHELHORNII Diatribe de Antiquissima Bibliorum Latinorum editione, seu primo artis Typographicae sætu 1760.

EJUSDEM V. C. Apologia pro Petro Paulo Vergeria adversus Jo. Casam; accedunt Monumenta inedita & IV. Epistolæ memorabiles 1760.

Nec non EJUSDEM V. C. Ergötzlichkeiten aus der Kirchengeschichte und Literatur; in welchen Nachrichten von seltenen Büchern, wichtigen Urkunden, merkwürdigen Briefen und Anmerkungen enthalten sind, 4 Stücke 1761. 8.

Francisci Grisefini Denkwürdigkeiten des berühmten Sea Nadi, ehemaligen Serviten in Venedig, oder merkwürdige Anekdoten zu dem Leben und Schriften dieses berühmten Mannes; aus dem Itäländischen überfetzt, und mit wichtigen Zusätzen vermehret 761. 8.

ANGELI MARIAE QUIRINI liber sing. de Optimorum Scriptorum editionibus, quæ Romæ primum prodierunt a Typographia inventa, adjectis eorum tantum non omnium præfationibus seu Epistolis cum brevibus Observat. ad easdem, rei Typographicae origini illustrandæ valde opportunis, Recensuit, annotationes, rerumque Indicem adjecit, & Diatriben præliminarem de variis rebus ad natales artis Typographicae dilucidandis facientibus præmisit V. C. J. G. SCHELHORNIIUS, Lindavia 1761. 4.

UPSALIÆ.

Edidit M. PETRUS EKERMAN, Eloq. Prof. diff. de Lyra Davidis eloquentiæ Palastra 1757.

Et Diff. qua origo & usus Mythologiae de cornu copiae exponitur 1758.

D. ANDR. NELANDER diff. bist. Philol. de scriptis Paulinis in genere, & in specie de dicto I Cor. XI. 10. 1757.

M. JOH. JAC. AMNELL diff. Philol. quas sistitur fabella Hefodea Reg. n. n. v. 200 sq. Aesopiarum exemplar 1757.

M. CHRISTOPH. CLÉWBERG *diff. Philol. de סנה*
arbore, sub qua Elias profugus recubuisse dicitur ad
 I. Reg. XIX, 4. 5. 1758.

WITTEBERGÆ.

Edidit A. 1753. & seqq. V. C. FRID. IMMAN.
 SCHWARZIUS *Exerc. bibl. Crit. in utrumque Sama-*
ritanorum Pentateuchum, ubi de Samaria & Sama-
ritanis, de forma Pentateuchi externa, de Authentia
textus ejus merito suspecta, de antiquissimo Pentateu-
chi versione Samaritana, de præstantia & usu utrius-
que Pentateuchi.

Et A. 1754. de *Masora Scriptura S. Polyglotta.*
 Et de *Unctione Pontif. Ad. Hebr. per Crucem* 1755.
 Ut & *diff. de Martyrio Stephani e pandæis Hebr.*
illustrato 1756.

V. C. FRID. BOERNER, *Med. D. & P. Exerc. de sta-*
tu Medicinæ apud vet. Hebræos 1755.

V. C. JO. DAN. BITTERUS, *hist. P. diff. de Ethnar-*
cha Arate Arabum Regis Paulo Apost. insidiantæ ad
2 Cor. XI, 32. 1755.

M. SAM. BENJ. MARTINI *Specimen explorat. confes-*
sus, quem Paulino Nolano cum Romanensium coetus as-
singit Cel. Lud. Ant. Muratorius 1756.

V. C. JOACH. SAM. WEICKHMANNUS *progr. quo*
Jesu in vitam reditus adversus mortis terrores præsi-
dium firmissimum aliis adjumentis in Lucretia imita-
tione novissime commendatis multo firmitus religiose con-
templatur, contra Philosophum de Sans-Souci 1760.

VIRO
SUMME VENERANDO
ERUDITISSIMO
JOANNI AUGUSTO
ERNESTI

THEOLOGO ET PHILOGO CELEBERRIMO,
LIPSIENSIS ACADEMIÆ

QUIN TOTIUS
REIPUBLICÆ LITTERARIÆ
INSIGNI ORNAMENTO
SCIENTIARUMQUE OMNIS GENERIS
PROMOTORI INDEFESSO

SEXTUM HUNC
BIBLIOTHECÆ

BREM. NOVÆ.
FASCICULUM

EA, QUÆ PAREST, RELIGIONE
INSCRIBIT.

ET UT
INSTITUTO HUIUS
AD
PROMOVENDAM ERUDITIONEM
ET VERITATEM
ADORNATO,
SIBIQUE
QUAM MAXIME FAVEAT;
CUM VOTO
OMNIGENÆ FELICITATIS
IN SERVATORE OPTIMO,
IN PRIMIS
UT
MERITORUM SUORUM
IN RĒPUBLICAM CHRISTIANAM
CUMULUS
SCRIPTIS ET MOLIMINIBUS
UTILISSIMIS
INDIES ACCRESCAT,
ET
BENEDICTIONE DIVINA
IN EMOLUMENTUM
REGNI VERITATIS ET PIETATIS,
SUI IPSIUSQUE
GAUDIUM ET PRÆMIUM
CEDAT,
SERIO FLAGITAT
EDITOR.

SERIES
OPUSCULORUM
FACICULI TERTII
CLASSIS SECUNDÆ.

I. JOANNIS CHRISTOPHORI HARENBERGII, Meletematis de *Pericopis Bibli-
cis recte constituendis & dijudicandis*
Continuatio pag. 421.

II. JACOBI SCHEPPII, *Dissertatiuncula
Exegetica de Palo infixo carni, Paulo
Apostolo dato, qua simul ejus Aposto-
latus adversus obtreclationes adversari-
orum vindicatur, ad 2 COR. XII, 7.*
pag. 453.

III. JOANNIS HERMANNISCHACHT, V.
D. M. ad Adam, *Spicilegii Observati-
onum Philologicarum in N. T. libros*
Specimen II, & nunc quidem in MAR-
CUM. pag. 479.

IV. AMBROSII DORHOUT, V. D. M. *Dok-
kumenfis, Dissertatio de Iride signo fœ-
deris Noachici ad Gen. IX, 9. 10. qua
ostenditur non adeo esse attendendum ad
colo-*

colores Iridis, quam ad id, quod fit Arcus sine nervo pag. 514.

V. NICOLAI BARKEY, *Expositio in præcedentem Dissertationem, qua etiam Nova Conjectura proponitur* pag. 541.

VI. EJUSDEM Observatio Philologico Exegetica ad JEREM. XXXI, 22.
נקבה תסובב גבר pag. 549.

VII. EJUSDEM Addenda ad Dissertationem suam de Aschima Hamathæorum idolo, quæ legitur Cl. I. Fasc. I. d. VI. p. 125. pag. 572.

VIII. Versio Capitis primi Geneseos & Psalmi Primi Americana, Dialecto, quæ circa Bostonum Coloniae Anglicanae urbem viget. pag. 577.

I.
IOANNIS CHRISTOPHORI
HARENBERGII
MELETEMATIS
DE
PERICOPIS BIBLICIS
RECTE
CONSTITUENDIS ET DIJUDICANDIS
CONTINUATIO *).

§. 22.

Transpositio pericoparum
non solum ex variis colle-
ctionibus virorum, qui or-
dinem Chronologicum ob
ocu-

*) Fasciculus antecedens hujus Biblioth. Quintus
partem priorē hujus Meletematis exhibuit.
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. III. E e

oculos non habebant a) eumque ignorabant, sed etiam ex aliis causis orta fuit. Si enim in voluminis membranacei dorso nota numeri erat oblitterata, volumen facile potuit in locum numerumque minus iustum poni, ac deinde cum reliquis membranis compingi, ordine prorsus turbato. . . . .
 Exempla hujus transpositionis in exemplaribus LXX Interpretum intra *Proverbiorum* volumina existant. Ibi caput XXX integrum apparet insertum post incisum 22 usque ad 34 incisum capituli XXIV. Sunt etiam loca alibi, ubi ex diversis membranarum capitibus pericopisque, si cuius initium haud fuit seorsim notatum, unum volumen & quasi caput unum fuit constitutum. Obex subinde his transpositionibus positus fuit per litterarum alphabeticarum seriem, fronti incisorum paris numeri praefixam. Exempla sunt *Psalms CXIX* & *Threni Ieremiae*. Librarii praepropere scribentes, obice ejusmodi non refrenati, nonnumquam pericopam breviorom omiserunt, ac, eam nonnullis jam descriptis incisus postposuerunt. Ita in Codice *Cantabrigiensis*, graeco-latino positus fuit Luc. VI, 5 post versum 10.

§. 23.

a) EUSEBIUS *Comment. in Psalm. p. 298 To. I. Patrum & Script. Graec.* B. DE MONTEAUCON.

§. 23.

De pericopis intrusis seu inter verba Auctorum aliunde insertis non nihil videtur adjiciendum. Eas ipso *Cæsaris*, de *Bello Gallico* commentantis, libro primo sub ejus initio de Helveris esse obvias, pridem b) indicavi. Dantur in LXX additamenta aliquor librariorum, quæ ab hebræo fonte, quo utimur, passim abhorrent. Deprehendi talem accessionem extrinsecus adscitam *Ies.* XXIX, 24, in fine. En illam: *Kal ai ἑλπίσαι αἱ ψαλλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν ἐπιήνην*, *Et linguæ balbutientes discant loqui pacem*. Sub fine *Luc.* VI, 5, in uno Mssorum Codicum *Stephani* & alio *Bete* antiquo inserta legitur hæc additio: *τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ διασαμένός τινα ἐργαζόμενον ἐν σαββάτῳ, εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας, τί ποιεῖς, μακάριος εἶ: εἰ δὲ μὴ οἶδας, ἐπικαταίεστος ἔσθι ὑπερβάτης τοῦ νόμου*, *Eodem die quum euidisset aliquem, in sabbato opus facientem, ipsi dixit, Homo, si omnino nosti, quid facis, theatus es; sin vero ignoras, diris devotus es & transgressor legis*. H. GROTIUS, ad hunc locum, hoc additamentum Marcionitæ cuidam tribuit æque ac ANT. ARNALDUS apud R. SIMONEM c). IS. DE BEAU-

E c 2

50-

b) In *Miscellaneis Lipsiensibus Novis Vol. II. p. 305. s. Lips. 1743. 8.*

c) *Diff. crit. sur les MSS. du N. T. p. 20.*

SOBRE hæc sententia prorsus haud probatur d), siquidem ea additio in collectione mutationum haud inveniatur, quas Marcion ad Evangelium Lucae contexuerit. Videtur pericopa illa ex evangelio *secundum Hebraeos* desumpta ac in Græcum conversa. Nam illud *oudas* idem est ac *recte perpendis atque animum de actione certum tenes*: & sensu convenit cum hebræo verbo וּדַס , quod tanto notitiæ gradu pollet, 2 *Sam.* XII, 22. *Prov.* XXIV, 22. *Cobel.* III, 21. *Ps.* XC. 11. *Est.* IV, 14. Si ad usum spectes, qui ex utraque pericopa ad lectorem redundare potest, doctrina & pietas inde labem contrahere non potest. De reliquo facillimum est intellectu, prius illud in LXX additamentum prorsus esse supervacuum, & posterius ab optimis pluribusque e) MSis *Lucae*, cunctisque Versionibus abest, nec respondet instituto Christi, quippe qui hoc tempore nemini Legis Hebrææ gratiam fecit. Supra jam dictum fuit de alia pericopa, *Marc.* XVI, 14 ad finem intrusa, §. 17, de qua ex solo HIERONYMO *adv. Pelagianos* c. 6. notitiam quam-

a) *Hist. crit. de Manichéén & du Manichéisme* P. II. seu L. II, c. I. §. 5. p. 342, 343.

e) J. MILLIUS memorat *Stephani secundum, Cantabrigiensem græco-latinum*, & Junii vetustissimos duos.

quamdam existere, MILLIUS monuit. Nul-
lus certe codex sive græcus sive latinus il-
lam habet pericopam, fortassis ex apocry-
pho f) quodam evangelio, quæ SIMONIS
est conjectura, desumptam, quod dicitur *Tho-*
mas, & Manichæorum placitis abundavit.

§. 24.

Sunt, qui doxologiam, precibus do-
minicis subjectam *Matth VI, 13.* pro pe-
ricopa intrusa habent, siquidem eam in
Vulgato latino haud deprehendunt. At
doxologiam illam omnes habent codices
manuscripti græci, & ipse codex *Brixianus*
latinus g), *Vulgato* antiquior, nec non
versiones *Armenica* & *Arabica* h), exceptis
modo codicibus græcis tribus, qui
ex pervulgata interpretatione latina fuerant
depravati. In *Luca* Evangelio i) utique
doxologia illa non legitur, siquidem Lucas
eam repetere noluit, jam olim a Iesu pre-
cibus illis subjunctam, needum oblivione
contritam, quippe quam ejus ætatis Judæi
precibus suis subjicere consueverant. Eo

E c 3 quod

f) Conf. I. MILLIUS in *Proleg. n. 724. 725.*

g) In I. BLANCHINI *Evangeliaro quadruplici P. I.*
Vol. I. p. 39.

h) Hæc haud meminit WETSTENIUS ad *Matth.*
VI, 13.

i) *Luc. XI, 4.*

quod oratio dominica apud *Matthæum* plene legebatur, librarii apud *Lucam* omiserunt nonnihil, rati, cætera intelligi posse & patescere ex *Matthæo*. Inde motus fuit AUGUSTINUS, ut significaret k), oratione dominica apud *Lucam* quinque modo petitiones contineri, septem vero apud *Matthæum*. Illud enim: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo*, a Cantoribus seu Canonicis Basilicarum canisolebat solis, quæ consuetudo in hanc usque diem fuit propagata. Tertiam petitionem apud *Lucam* omisit *Vulgatus* latinus, ORIGENES ipse in *Libro de Prece* & plurimi optimæ notæ codices l). In *Evangeliariorum* latino *Perusino* illa petitio *Libera nos a malo*, fuit omissa m). At *Itala* vetus, Codices varii *Latini* manuscripti & *Græci* omnes exhibent singulas petitiones apud *Lucam* sine doxologia, subjuncta penes *Matthæum* verbis istis *Libera nos a malo*. *Luce* evangelium videtur Romæ & in Italia primis rei Christianæ temporibus fuisse lectitarum & ad ejus formulam orationis dominicæ doxologiam passim a librariis apud

k) In *Enchirid.* ad *Laurentium* c. 116.

l) GARBELLUS in *Proleg.* ad *Blanchini* *Evangeliariorum quadruplex* P. I. Vol. I. p. 55. 2.

m) In *Evangeliariorum* eodem P. II. Vol. II. p. 570.

apud *Matthæum* omiffam. Codex *Vercel-
lensis* latinus & *Corbeiensis* vetus hanc do-
xologiam non habent. At nihilominus eam
in numero pericoparum intrusarum referte
non licet. Solæ enim in quibusdam codi-
cibus ac versionibus omiffio haud fufficit
ad pericopam quamdam Autori subtrahen-
dam. MILLIUS, WETSTENIUS &
JO. JAC. BREITINGERUS n) utique do-
xologiam a manu *Matthæi* profectam esse,
negare contenderunt, & certe dubitationibus
causam obtenebrarunt. Dubitantibus lese
præterea adgregavit BENGELIUS. *Mil-
lius* & *Bengelius* interpretem *Vulgatum* la-
tinum plus justo æstimarunt. Accederem
eorum sententiæ, si doxologia illa insignis
ab omnibus vetustis codicibus græcis &
latinis abesset. Copiosius causam doxolo-
giæ vindicandæ egit JAC. SIG. BAUM-
GARTENIUS in *Diff.* cui est index *Authen-
tia doxologiæ Matth. VI, 13. a recen-
tissimis oppugnationibus vindicata*, Hale
1753, 4.

§. 25.

Incisum illud i *Job. V, 7.* pro peri-
copa intrusa habere, id vero nunc magni
& oppido critici ingenii o) videtur pro-
prium.

Ee 4

n) *Diff. I. II. III. in Museo Helvético.*

o) WETSTENIUS ad b. l. p. 722-727. To. II.

prium. Si illud nudius tertius adparuisset, nec in ullo græco latinoque codice inde a rei Christianæ exordio lectum esset, eandem ingenii laudem a me non alienam fore, sperandi haberem rationem non unam. Quantum ad Codices adinet græcos, *Erasmus, Beza, Millius, Clericus, Simonius, Kästnerus, Wetstenius* alique critici nondum dimidiam MSorum N. T. partem attingerunt p). Nondum omnes Codices inspecti & examinati sunt, licet copiam eruditionis criticæ effuderit WETSTENIUS in *Proleg. criticis ad To. I. Novi Testamenti græci*, quod Amstel. 1751. in forma maxima publicavit. In insula *Cybio* multi & antiquissimi sunt codices græci, præcipue sacri, ad quos nemini permittitur aditus, præterquam iis, qui eis ad servandis invigilare solent. Inter Græcos & unitos & Schismaticos latent codices Bibliorum græci satis multi, quos nemo attentione critica perlustravit. In *Basilienorum* bibliothecis tum *Romæ*, tum in regno utriusque *Siciliæ*, non pauci antiquissimi cōdices N. T. inveniuntur, quorum nonnulli sunt indicati apud BLANCHINUM P. II. Vol. II. *Evangeliorum quadruplicis*. Ostendit *Paulo Antonio* Græcus auctoritatis non modicæ codicem græcum *Venetiis*,

p) *Bibliothèque raisonnée To. XLV. P. II. p. 427.*

is, in quo pericopa illa legebatur. Et vi-
tur illa omnino in codicibus græcis fuisse
ita. Nam *Carthaginensis* ecclesia, quæ
æca exemplaria ac latina acceperat ex ec-
lesia Romana q), pericopam illam præca-
nonica & genuina agnovit. TERTULLIA-
US finem pericopæ idemtidem vexatæ
pudavit inter cetera ex sacris litteris oracula
I. adversus Praxeam c. 15. En verba ipsa:
*alterum de meo sumet, inquit, sicut ipse
e patris. Ita connexus patris in filia &
illi in paraclete, tres efficit coherentes, al-
terum ex altero, QUI TRES UNUM
SUNT, non unus, quomodo dictum est,
Ego & pater unum sumus, ad Substantiæ u-
nitatem, non ad numeri singularitatem.* Ob-

E e 5

jici

- q) TERTULLIANUS L. de Præscriptionibus adv.
hereticos p. 108-109. Basil 1550. fol. "Percurre
„ecclesias apostolicas, apud quas ipsæ adhuc
„cathedræ Apostolorum suis locis præsiden-
„tur, apud quas ipsæ authenticæ literæ eo-
„rum recitantur, sonantes vocem & repræ-
„sentantes faciem uniuscujusque. - - Ha-
„bes Romam, unde nobis quoque autoritas præ-
„sto est" C. 36. Ad propria Apostolorum
scripta seu MSta delegavit eos, qui dubitare
volebant, an apographa & versiones inde fa-
ctæ essent incorruptæ, & genuinæ. cf. FRICKII
Comm. de cura veteris ecclesiæ circa SSam. c. 4.
S. 4. Cel. FERDIN. STOSCHIUS de Epistolis
Apostolorum idiographis S. 20, 21. Guelph. 1751. 8.

jici nobis non potest a quoquam, *Tertul-*
lianum primæ Joannis epistolæ canonicam
 auctoritatem denegasse, vel enunciata ex hac
 adhibuisse nunquam. Nam qui non tractavit
 viri scripta perfunctorie, in eum objectio-
 nis ejusmodi cadere non potest conatus. Ex
 superfluo adscribam hincce ultima *Tertulliani*
adversus Praxeam, quæ propemodum om-
 nia ex Joannis epistola prima fuerunt de-
 sumta. En illa: „Quid enim erit inter nos
 „ & illos, nisi differentia ista? quod opus
 „ Evangelii, quæ est substantia Novi Te-
 „ stamenti, statuens legem & prophetas us-
 „ que ad Johannem, si non exinde *Pater &*
 „ *Filius & Spiritus tres* crediti *unum* Deum
 „ sistunt? Sic Deus voluit novare sacrament-
 „ tum, ut nove unus crederetur per Filium
 „ & Spiritum, ut coram jam Deus in pro-
 „ priis suis nominibus & personis cognosce-
 „ retur, qui & retro per Filium & Spiritum
 „ prædicatus non intelligebatur. Viderint
 „ igitur antichristi, qui negant r) Patrem &
 „ Filium. Negant enim patrem, dum eum-
 „ dem filium dicunt, & negant filium, dum
 „ eundem Patrem credunt, dando illis,
 „ quæ non sunt; auferendo, quæ sunt. Qui
 „ vero confessus fuerit Christum filium Dei
 „ non

r) 1 Jo. II, 12.

„non patrem, Deus in illo manet & ipse in
 „Deo s): Nos credimus testimonium t) Dei;
 „quo testatus est de filio suo: Qui filium
 „u) non habet, nec vitam habet. Non
 „habet autem filium, qui eum alium quam
 „filium credit.,,

In hac clausula *Tertulliani*, ex verbis
 Joannis composita, non temere illa existant:
Pater & Filius & Spiritus, tres unum. Ita-
 dem ratione supra c. 15. ex professo de Deo
 trino ex enuntiatis sacrarum litterarum e-
 gerat, ad liquidum & proximum sensum
 facientibus. Non aliunde ea hauserat, quae
 verbis illis, *Tres unum sunt*, priora & po-
 steriora sunt. CYPRIANUS *de Unitate ec-
 clesiae* satis dilucide: „Dicit Dominus: Ego
 „& Pater unum sumus. Et iterum, de Pa-
 „tre, *Filio & Spiritu Sancto* scriptum est:
 „Et hi tres unum sunt.,, Consentiant libri
 manuscripti. FULGENTIUS *Africanus* pla-
 ne indicat in *Responsione contra Arianos* sub
 finem, verbis istis *Cyprianum* respexisse ad
 1 Jo. V, 7. Denuo CYPRIANUS in *Epist.
 ad Jubajanum* ad hunc locum per verba
Tres unum sunt animum adpellit. VIGI-
 LIUS

s) 1 Jo. IV, 15.

t) 1 Jo. V, 9.

u) Ibi v. 12.

LIUS x) L. I. de *Trinitate* eodem respicit per verba: *Tres sunt, qui testimonium dicunt* y) *in celo, Pater, Verbum & Spiritus & in Christo Jesu* z) *unum sunt*. In Italica versione, quam *Vigilius* sequebatur, non legebantur verba illa *In Christo Jesu*. Quamobrem illa pro explicatione *Vigilii* reputari debent. *Enarratio Pseudo-Athanasiana in symbolum Apostolicum*, à J. BLANCHINI ex membranis vetustis Veronenfibus *Verona* 1732. 4. edita, p. 59. testimonium illud cœleste habet, ipsa emendato per *Hieronymum* utique codice Italicae biblico antiquior, siquidem ex *Italica* versione promit enuntiata biblica. *VIGILIUS Tapsensis Episcopus*, in *Libro contra Varimadum Arianum*, sub *Idacii Clari* adpellatione in *Bibliotheca Patrum* emisso, idem testimonium protulit. Postquam enim ipse Evangelium Joannis adlegaverat, sic pergit “Item ipse „ad Parthos a): Tres sunt, qui testimoni- „um

x) *To. VIII. Bibl. Patrum. p. 775. f. F. & p. 793.. H.*

y) Altero in loco legitur *dant*.

z) FULGENTIUS cum *Cypriano* habet *Et tres unum sunt*.

a) Parthi tunc *Babyloniam* tenebant, quum scriberet *Ioannes*. Per *Parthos* *Babylonii*, & per hos *Iudæi*, designantur a *Joanne*. Scripsit enim ante excidium *Hierosolymæ* ad *Christianos*

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 433

„um perhibent in terra: Aqua, Sanguis, &
„Caro. Et tres in unum b) sunt. Et tres
„sunt, qui testimonium perhibent in cælo,
„Pater, Verbum & Spiritus, & ii tres u-
„num sunt.” *Vigiliæ Tapfitani* hæc sunt
ex *Libro VI. de Trinitate ad Theophilum* p.
70. in *Mariæ Blancbini* illa Sylloge:

„Pater Deus, Filius Deus, Spiritus
„Sanctus Deus; & tres unum sunt.”

Est mihi *latinus* codex MS^{us} ad ma-
nus, pro *Corbeiensibus* monachis Sæculo
IX. aut X. exaratus, in quo testimonium
trium in terra testium præcedit quoque il-
lud trium testium testimonium in cælo.
CASSIODORUS seu, ut SCIPIO MAFFE-
JUS contendit esse legendum, *Cassiodorus*
pericopam illam confirmavit c) & pro ge-
nũina habuit, ita scribens:

„Cujus rei testificantur in terra tria
„mysteria, aqua & sanguis & spiritus, quæ
„in passione Domini leguntur impleta; in
„cælo

nos Hierosolymitanos tres suas epistolas, qua-
rum secunda ætatem habuit ante primam.

b) Vitio librarii ibi legitur *nobis*. In *Italica* &
Vulgata ibi legitur *unum*.

c) *Complexion*. in I. Ioann p. 145. in Opere *Scip.
Masseji Opusc. ecclesiast. in calce Voluminis Iſto-
ria Theologica Trenti 1742. fol.*

„cælo autem Pater & Filius & Spiritus
„Sanctus. Et hi tres unus est Deus.,,

Non ad verbum hæc sunt expressa, sed
summæ sensus congruenter, qui mos Pa-
tribus passim familiaris fuit. Res tamen
ipsa clamat, tres cælestes ac terrestres ex
notissimo Joannis loco fuisse decerptos.

VICTOR *Vitensis* d) & ecclesia *Africana*
omnis in libello fidei per Eugentium Cartha-
ginis antistitem. quod GENNADIUS e)
docet, composito, catholicorum omnium
Episcoporum, subscriptione firmato, sic
sententiam suam professi sunt:

„Joannis Evangelistæ testimonio com-
„probatur. Ait namque: Tres sunt, qui
„testimonium perhibent in cælo, Pater,
„Verbum, & Spiritus Sanctus.,,

Libet duo AUGUSTINI loca hisce ad-
dere. Unus legitur in opusculo *contra Ma-
ximum* L. II. n. 3. hunc in modum: *Hi sunt
tres testes, & tres unum sunt, quia unius
substantie sunt.* Alter legitur in op. *de Ci-
uitate Dei* V, II. ita: *Deus itaque summus
& verus cum verbo suo & Spiritu Sancto,
quæ tria unum sunt.*

Quæ-

d) *De Persecutione Vandalica* L. III. p. 42. 66.

e) *De Viris illustribus* c. 97.

Quæritur, an pericopa illa notissima in antiquis fideique plenis Codicibus græcis legatur. Qui adfirmant id ipsum, monere solent, auctores bibliorum *Compluti* publicatorum, ALDUM MANUTIUM & ROB. STEPHANUM ipsumque ERASMUM inde ex anno 1522. in editionibus suis eam græce evulgasse, ideoque in vetustis codicibus græcis invenisse. XIMENIUS certe, in *Prologo* Complutensibus bibliis præmissa Papam compellans; adfirmavit, se vetustissimis & castigatissimis archetypis usum esse atque ex ipsis quidem græcos codices sanctitati ipsius debere, quippe qui ex ista apostolica bibliotheca antiquissimos cum veteris tum novi Testamenti perquam humaniter ad *Ximenium* miserit. *Manutium* semper codices vetustos perquisivisse, tradunt, græce N. T. editurum. *Rob. Stephanus* prædicavit ipse, se codices ob antiquitatem adorandos ad N. T. græcum recte edendum consuluisse. *Alexandrinus Codex Londinensis*, a *Cyrillo Lucari* transmissus, dicitur f) pericopam nostram habere. Inter *Codices Veronenses Capitulares* Latinos tres codices eam pericopam lectori offerunt, litteris majoribus deflectentibus exarati, quorum

f) Falsum id est. WETSTENIUS p. 723. To. II. *Novi Testamenti Græci*. . . .

rum ætas a millenario non abest. Unus ex his catholicas epistolas exhibet neque in capita distinctas neque in versiculos, sed continenti oratione. Cœlestium in eo testimonium videas, terrestrium haud æque g). M. V. LA CROZE inter primus fuit nuper, qui genuinam hanc esse pericopam negavit, epistola singulari ea fini conscripta h) Post ætatem *Lutberi* idem jam sensit BUGENHAGIUS i) Eandem sententiam amplexi fuerunt EMLYNUS, JO. DAV. MICHAELIS, JO. JAC. WBTSTENIUS, RICH. BENTLEY, auctores novellarum litterariarum *Gattingensium* k) & vir max. rever. JO. SAL. SEMLERUS l). *Illi* contendunt, in nullo græco codice cum genuina auctoritate pericopam ante annum 1550, legi. SKELTONUM Anglum, secus sentientem ac pericopæ auctoritati faventem, eidem refellere studeat. *Skeltonum* præverant MILLIUS,

g) BLANCHINUS in *Evangelii quadruplicis Appendice* P. II. Vol. II. p. 601. B. a.

h) In C. E. J. *Histoire d'un Voyage littéraire* p. 152. f. à la Haye 1735. 8.

i) In L. *Jonas propheta expositus in ultima pagina*. Witteb. 1550. 8.

k) Anzeigen von gelehrten Sachen 1755. p. 1377.

l) Einleitung in die dogmatische Gottesgelahrtheit vor dem III. Bande der Evangelischen Glaubenslehre D. Baumgartens, p. 5. sq. Halle 1760. 4.

US, & WHEATLY, deliciæ Britannorum. EMLYNO vindicias pericopes opposuit. DAV. MARTIN, minister ecclesiæ Trajecti ad Rhenum. RICH. SIMONIUM, pericopen qui exauctoravit, refellerunt SMITHUS, GRABE in *Adnotat. ad Bulli Defensionem fidei Nicænæ sect. II, c. II. fol. 139. §. 3. l. ac. J. H. MAJUS in Exam. hist. crit. Simon. c. 18.* Exercuerunt industriam suam in vindicanda pericope JO. GERHARDUS *Disput. acad. Part. II. JO. ANDREAS in Dissertat. peculiari, GOTHEFR. WEGNERUS in Vindicat. testimonii trium testium in calq. Jen. 1690. 4. FRID. ERN. KETTNERUS in Historiâ dicti Joannei Quedlinburgi 1696. 4. JO. MILLIUS in Proleg. ad editionem suam N. T. Græci & in notis ad I Jo V, 7. nec non C. M. PFÄFFIUS de var. lectionibus N. T. p. 219. l. Dissertuit de ea b. m. FR. AD. LAMPIUS m) nonnihilo, adjecto hoc iudicio: *Quanto molimine in utramque partem disputatum sit, nemo nescit. Neque negari potest, ab oppugnantibus produci, quæ speciem insignem habent; sed adhuc fortiora nobis requiri videntur.* Auctoritatem pericopæ tuentur varia argumenta. Nam*

1) fa-

m) Vol. I. Dissertationum philologico-theologicarum Syntagmatis, Amst. 1737. 4. Diss VI. §. 6. p. 171.

1) facilius aliquid excidit, quam inseri potest. Excidit in aliis etiam Autorum locis aliquid, ubi duo enuntiata proxime sequentia eisdem vocibus initialibus n) gaudent. 2) Nihil per hanc pericopen inseritur contextui, quod ab eo vel Joannis stilo est alienum. Illud *in terra* plerumque in altero enuntiato legitur in Codicibus latinis verustissimis. Videtur id omnino convenire cum illo *in celo*, *ἐν τῷ ἔθανῳ*, *in illo aere* supra Jordanem, quum Jesus baptismum susciperet. Græce, non dici in LXX, apud exteros Scriptores, & in N. T. Græco *ἐν τῷ γῆ*, sed potius illud *ἐν τῇ γῆ* pro *in illa regione*, *super illa terra*, falsum est o) omnino. Nam videtur indicari non generatim tellus, sed *illa regio*, in qua Jesus cruci fuit adfixus, in quam venit p) non cum sanguine

n) Id contigit in *Veronensi* illo pervetusto latino codice, in quo incisum 7. legitur, deest vero octavum. Conf. WERTENII Proleg. p 44-52.

o) LXX. Deut. V, 31. VI, 1. Ps. VIII, 2. XXIII (24), 1. Nebem. V, 14. I Macc. 1, 9. 52. III, 29. 40. Matth. V, 31. IX, 31. Luc. VIII, 15. XII, 51. Ab. VII, 36. Apoc. XII, 3. Illud *ἐν τῷ ἔθανῳ* est in illo aere, & illud *ἐν τῇ γῆ* est in illa regione Palæstinæ ad Hierosolymam.

p) *Venire de* calamitate ingruente, I Macc. VI, 11. & homine, quem tangit.

guine solo, quem effudit, sed etiam cum aqua, quæ separata jam a sanguine fluxit ex latere ejus transfixo, postquam animam manibus Patris tradiderat, morte in cruce defungens. Venit ibi in cruce ad mortem.

3) Congruit testimonium hominum ad nuntiationem de morte Jesu, qui animam commiserat manibus Patris & ex cujus latere transfixo profuixerat sanguis & aqua; quadrat ad testimonium, quod Deus de filio suo perhibuit, testimonium cælestis Jordanicum, tres personas unius Dei arguens.

4) Vetusissimi Latini codices & ipsa versio *Italica* pericopen habuerunt ante inventam trium testium terrestrium expositionem mysticam. 5) Latini illi codices e græco facti sunt, quum authenticæ seu originales Apostolorum litteræ adhuc exstarent. 6)

Necdum certo adfirmari potest. in nullo codice græco ante annum 1500. adparere pericopam, quam quippe in concilio *Lateranensi* a. 1215. manibus suis terebant Græci. Et quis omnes manuscriptos N. T. codices vidit vel examinavit. 7) Licet non innotuerit certissimus modus, quo pericope ex codicibus græcis excidit, in quibus non legitur; inde tamen contra ejus authenticam nil certi poterit constitui. Sæpius enim rei fit jactura, cujus modum, quo excidit, ignoramus. Hæc sunt potissima argumen-

ta q), quæ pro vindicanda pericope in medium proferri possunt. Scrupulum omnino id movet, quod codices græci plures nondum producti sunt in lucem, quibus continetur illa pericope, & qui vetustate ac auctoritate gaudent. An aliud enunriati alicujus exemplum in græco novi fœderis volumine habeatur, quod tam diffusæ omissionis nomine notatum sit, merito dubitamus: In hoc clivo sudamus: Remedium a diligentia seculuræ ætatis videtur expectandum. Dolemus, epistolam ISAACI NEWTONI ad hunc locum in lucem nondum prodiisse.

§. 26.

Pericopæ V. Testamenti apocryphæ in omnium notitia versantur. Referendus est in earum numero *Psalms* 151, in LXX. codicibus legi solitus, quem Arabica aliæque versiones habent, & quem laudant jam ATHANASIUS, VIGILIUS *Tapsensis*, EUTHYMIUS, alique r). In libro *Esteræ* varia

q) Laudarem præfationem Hieronymi in primam *Jobannis* epistolam, nisi isthæc Hieronymo esset supposita & VILLARSII judicio, a genuinis illius Codicibus abesset; foetus quippe seculi IX.

r) JO. ALB. FARRICIUS in *Cod. pseudep, N. T.* p. 908. f.

Pericopis Bibl. recte ordinandis. 441.

ria habentur apud Græcos, quæ in fonte hebræo non leguntur, partim ante initium, partim capite III. inter v. 13 & 14, partim IV. inter v. 17. & cap. V. hujusque ante incisum secundum, præterea sub finem c. VIII, 12. ac in Libri calce. In librum *Tobiæ*, olim brevem, & notitiæ domesticæ inservientem, multa a Græcis, fabulas redolentia, passim intrusa sunt. *Secundus Maccabæorum* liber duobus primis capitibus, ad commenta referendis, olim fædatus fuit, ab Auctore non profecta, nisi eum fabulis delectatum fuisse, credamus. Pericopæ autem illæ, quæ sermone græco & post Malachiæ ætatem publicatæ fuerunt a Judæis, divina auctoritate non fulgent, ideoque Canonicorum librorum in numero referendi non sunt, quemadmodum Iosephus s) & Hieronymus t) nomine illius ecclesiæ, cui erant addicti, aperte confessi fuerunt. Uterque libros V. T. Canonicos ac Divinos numerat XXII. non plures. *Iosephus* ab eis discernit scripta, quæ post Artaxerxis Persarum Regis imperium litte-

F f 3 ris

s) *Contra Apionem* L. I. §. 8. p. 441. ed. *Havercamp*.

t) *In Præfat. ad Librum Regum seu in Prologo galileo* f. 7. B. C. D. T. IV. *Opp. Basil.* 1516. *Præfat. in Proverb.* f. 10. D.

ris consignata sint, quippe minoris auctori-
tatis nec pro libris Divinis habenda. *Hie-
ronymus* vero ea adpellat *Apocrypha*, & a Ca-
nonicis disjungit; tantum abest, ut, eorum
nonnulla a Synodo *Nicana* in Canonicorum
numero censa fuisse, potuerit testari. u)

§. 27.

Foret mihi tandem aliquid dicendum de
pericopis, e quibus aliquid vel per Autogra-
phi calamitatem vel per librarios, similitu-
dine quadam enuntiationum succedentium
& subjunctarum abductos, vel ex alia qua-
cunque causa excidit, nisi hunc campum
jam supra passim attigissem. Dabo tamen
aliquot exempla, ut nemo non intelligat,
librarios x), typographos & horum corre-
ctores non ubique officiis suis fecisse satis.
In manibus est Novum Testamentum Græ-
cum, quod fuitibus Græcorum curaque
ER. SCHMIDII *Vitebergæ* 1622. 4. publi-
carum fuit, præfixo titulo græco. Præter
plurima inibi menda memorabile illud est,
quod legitur *Matth.* XIII, 38. ubi ea, quæ
inter

u) Intrusa igitur est pericopa in *Hieronymum*, qua
fertur ipsum f. 9. D. Nicenam synodum
in numero sacrarum litterarum computasse
librum Judith, narrasse.

x) *Hieronymus* in *Cozm.* ad *Matth.* XIII, 35.

inter οι υοι & τῷ ποιητῷ ponenda, omiffa sunt
 ita: τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, ἔτοι εἰσιν οι υοι τῷ ποιη-
 τῷ. *Luc.* XII, 48. ibi legitur: παντὶ δὲ ᾧ
 εἰδῶθῃ, πολὺ, ζηθήσεται παρ' αὐτῷ καὶ ᾧ παρέθεν-
 το πολὺ, ἥμισυ αὐτῶν αἰτήσεται αὐτόν. Omitti-
 tur in plerisque editionibus *Matth.* I, LI. ali-
 quid, quod ex 2 *Reg.* XXIV. XXV. resti-
 tuti potest & in Codicibus aliquot antiquis
 ita legitur: Ἰωακίμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωακίμ, Ἰωα-
 κίμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ,
 ubi καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ad τὸν Ἰωακίμ erant
 ponenda. Codices ejusmodi ex sæculo se-
 ptimo vel octavo, ac decimo excitat B. DE
 MONTEFAUCON in *Diario Italico* c. 21. p.
 308. Dixi de hoc loco alias, SER. CA-
 STELLIO *Joakimum & fratres ejus. Joa-
 kint vero generavit Jechoniam* restituit. Cau-
 satum tamen WETSTENIUS, Codices, qui
 Joakimum hoc loco habeant, non esse sat
 antiquos y) & aliquot suspectos. In loco
I Cor. XV, 51. jam codices quidam græci,
 teste *Hieronymo*, habebant non omnes dor-
 miemus, omnes autem immutabimur, alii
 sensu inverso, ut in *Vulgata*. Priorem le-
 ctionem adprobavit *Hieronymus*, z)

F f 4

§. 28.

y) Pag. 229. To. I.

z) Ep. ad *Minerium Alexandrum* fol. 85. D. To.
IV. Opp. Basil. 1516.

Patres enuntiata V. T. quæ in N. T. leguntur, *pericopas* adpellant modo singulari. Recensentur illa, in IV. *Evangeliiis* obvia, secundum hebraicam veritatem, editionem vulgatam latinam, græcam LXX Seniorum & antiquam Italam, in *Appendice Evangeliarum quadruplicis* seu P. II, Vol. II. p. 605, s. *Evangeliarum* illius, per BLANCHINUM, Romæ 1749. fol. editi. Pericopas illas universas recensuit ac illustravit SURENHUSIUS in *Βίβλος κατά Ματθαίου*. Datur præterea in V. T. pericopæ ex libris *deperditis* adlegatæ, & in N. T. pauca ex profanis scriptoribus ac ex Poëtis primis Christianis, Spiritu Sancto adfatis ac Prophetis eisdem, traducta. Paulus ex Poëtis, *Arato* & *Cleantbe* adlegavit *Act.* XVII, 18. illud: τὸ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἕσμεν Ἰουδαῖοι. Nam ejus etiam genus sumus. *Aratus* hæc habet initio *Phænomenorum*. & *Cleantbes* pariter in *Hymno* v. 4. Paulus tradidit igitur recte, aliquot Poëtæ græcos hæc dixisse a). Paulus *Titum* monet versiculi, quem de indole Cretum Poëta memoriæ prodiderit *Tit.* I, 12. *Epimenida* tribuunt versiculum Vi-
ri

a) JO. ALB. FABRICIUS in *Biblioth. gr.* III. p. 397.

ri docti b), adeo olim pervulgatum, ut initium ejus καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. CALLIMACHUS *Hymn.* I. v. 8. repetiverit. Ex ode *Poeta Christiani* videtur jambus hic Ναζωραῖος κληθήσεται *Matth.* II, 23. desumptus fuisse, lectus olim in libro, quo hymni ac odæ Prophetarum Christianorum continebantur. Tres *jambi scazontes* *Eph.* IV, 14. ex eodem fonte videntur manasse. Dolendum, nil primarum cantilenarum, ad Prophetas illos referendarum, superesse. HIERONYMUS in *Commentario* ad illum Pauli locum docet, pericopam ex scripto *Apocrypho* desumptam esse. Ad *Elia Apocrypha* nos delegat EPIPHANIUS c), ad *Pseudo-Jeremiam* GEORG. SYNCELLUS d). Triumviris hisce non illuxit mensura poëtica, quæ inest adlegatæ a Paulo pericopæ. Ex *Poeta Christiano* depromisse viderur *Jacobus* IV, 5. hanc versiculi partem: πρὸς θεὸν ἐπίπαθεῖ. Differui alias de hoc loco. Undenam ille jambus, μικρὰ ζύμη ὅλον το φέραμα ζυμοῖ, qui *Gal.* V, 9. & *I Cor.* V, 6. legitur, fuerit depromptus, dicere non habeo. Jambum illum, φθίσειν ἢ θη. καὶ θ' ὁμιλίαι κακῆ, ex

F f 5 Menam-

b) EZ. SPANHEMIUS in *Notis ad Callimachum* p. 6. f.

c) *Heres.* XLII. p. 372.

d) *Chronograph.* p. 27.

Menandro traductum esse, novimus ad unum omnes e). Leguntur in scriptis novi Fœderis passim *hexametri* versiculi, & deprehenduntur in eis subinde *pentametri*, qui tamen seorsim sumti sententiam seu propositionem logicam non efficiunt, nec per modum adlegationis sese offerunt. Idcirco, eos esse illius generis, quod vocant *fortutorum*, nemo dubitat. Videtur Paulus I *Cor.* XV, 3-6. ex libris seu voluminibus prioris Fœderis comprobasse Jesu a mortuis resurrectionem. At, quo minus sic rationes putemus, momenta nos impediunt haud una. En locum ipsum, antequam ad tribunal eamus, *Tradidi*, inquit Paulus, *vobis imprimis, quod etiam traditum suscepi, Christum obisse pro peccatis nostris, secundum sacras litteras: & sepultum esse, & excitatum fuisse tertio die, secundum sacras scripturas.* Huc usque illud *κατὰ τὰς γραφὰς* legitur, quod omnino videtur cum verbo *παρέδωκεν* esse jungendum. Quid vero docebant illæ litteræ excellenter sic dictæ? Tradebant jamrum, Jesum pro peccatis hominum obiisse mortem, sepultum fuisse, ac revixisse tertio die & in lucem produisse vivum. De tertio die resurrectionis Messianæ
&

e) GOTH. OLEARIJ *Diss. de Scriptoribus profanis a Paulo Apostolo allegatis*, Lips. 1701. 4.

& de hac, jam post mortem & sepulturam effectui data, in veteris Testamenti libris nil legitur, nec de tribus hisce gradibus Jesu gloriose redivivi, jam præterito tempore resurrectionis, ex illis quicquam poterat adlegari. Facta enim hæc esse & transacta, Paulus docuit congruenter litteris librisque Divinoribus. Scripta enim jamtum erant aliquot evangelia, e quibus notitia illa constabat Christianis. Ex his igitur Paulus decerpit commemorationem suam. Ita extricata est maxima difficultas, quæ adhuc Interpretes distrinxit. Sunt, qui in Jo. VII, 38. adlegatam e V. T. pericopam sibi videre videntur, quam tamen invenire in hoc nequeunt. Mihi non licet esse tam perspicaci, ut id ipsum ibi cernam. Incisum illud potius ita in latinum verto: *Qui credit in me, quemadmodum dixit Scriptura illa Divina, sicut illa Divinitus jusfit, hominum esse in me fiduciam collocare* (Pl. II, v. ult.), *ex ejus intimis fluent fluvii aque vivæ*, i. e. ipse f) charismatibus Spiritus Sancti quasi fluminibus adfluet. Ex loco I Cor. XV, 45. putant nonnulli Patrum colligi posse, adlegata fuisse quædam e V. T. quæ interciderint. Ratiocinationis robur

f) HIERONYMUS *ab Hedibiam quest. 1X. f. 65. C. To. IV. Opp.*

bur mihi non pellucet. Distinguo adlegationem ab accessione ad eam. Accessio est Pauli declarantis priora, non adlegantis. En verba loci ipsa: *Sic etiam scriptum est: Fiebat primus ille homo Adam persona viva.* Adlegatum hoc est ex Gen. II, 7. Quæ sequuntur, sunt Pauli pergentis ita: *Postremus (posterior) Adamus factus est Spiritus vivificans: voluit indicare, posteriorem Adamum priori inspirasse & dedisse vitam, siquidem per Verbum hypostaticum facta sunt omnia & ipse prior Adamus.* Paulus nonnunquam sententiam exprimit phrasi aut enuntiatione integra, LXX. Interpretibus trita, licet cum his de re eadem haud differat nec ex illis probationem desumat. *Virgilius* haud aliter sæpe *Homeri* loca in versus suos, ad alia omnia digressus, transfundit. Quis isthæc in censu adlegationum referet? In *Matth.* XXVII, 9. videtur id, quod dictum sit per *Jeremiam* g) Prophetam, adlegari. At *Syrus* Interpres ibi *Jeremiam* non habet, *HIERONYMUS* credit, *Jeremiam* huc irrepsisse ex Apocryphis & suppositiis scriptis *Jeremiæ*, ad quæ provocatur 2 *Macc.* II, 1. *ORIGENES* idem jam senserat. Eadem fiducia olim librarii non-

g) *Zacharias* indicatur. Undenam ortum fuerit mendum, non audet definire J. J. WETSTENIUS p. 529. To. I.

nonnulli addiderant mentioni Prophetæ *Marc. I, 1.* nomen *Jesaiæ*, quod a quodam in margine antea videtur fuisse scriptum. Id quod legitur *2 Petr. II, 4.* ex libro *Enochi* putat h) adlegatum esse G. SYNCYLLUS, & quidem ex hisce verbis: *Altissimus sanctissimus Archangelis imperavit, & ipsi eorum antesignanos ligaverunt ac deiecerunt in abyssum ius xplorans, usque ad judicium.* J. E. GRABIUS i) a. *Syncello* non dissentit. Rem ipsam fuisse per manus scriptisque propagatam, intelligitur ex *Sap. XVII, 17.* *Apoc. XX, 1. 2.* *Enochi* seu *Anaci* clamor exteris non fuit ignotus. Librum *Enochi* ex prisco Scripto Judaico fusius compositum fuisse, vix videtur dubitandum. *Judas* Apostolus ex fonte illo perverusto videtur bibisse. Varias aliorum sententias exhibuit J. A. FABRICIUS in *Codice pseudepigr. V. T.* & J. C. WOLFIIUS ad *Judæ Ep. v, 14, 15.* Adlegavit Paulus locum *Jesaiæ LXIV, 4.* in *I Cor. II, 9.* Hoc testimonium legitur æque in *Apocalypsi Eliæ*, licet, teste EPIPHANIO k) id ex loco *Jesaiæ* tanquam fonte primo per paraphrasin haustum fuerit. Erravit ORIGENES, qui illam Pau-
li

h) *Chronogr. p. 13. Paris 1652.*

i) *Spicileg. Patrum Seculi I. p. 135.*

k) *Hæres. XL. §. 2. LXVII. §. 3.*

li pericopam, sibi persuasit l) cum G. SYNCELLO m) in nullo libro canonico, nisi in *Apocryphis Eliæ*, inveniri. Verba I *Tbess.* II, 16. J. E. GRABE n) credit defumta esse ex *Testamento Levi* sect. 6. p. 162, licet nondum ostenderit, *Testamentum XII. Prophetarum* jam tunc extitisse, quod factus *Ebioniticus* esse viderur. Quidni Paulus per experientiam edoctus esse poterat iram Dei, quæ jam cœperat, Judæis ad interuersionem, certe ruinam, incubare? Miror tandem, quod HIERONYMUS in *Comment. ad Tit.* I, 1. & *ad Epbes.* V, 14. atque ORIGENES in fine II. *Homiliæ in Cant. Cantico-rum*, Hieronymo interprete, tradiderunt, ab Evangelistis & Apostolis multa ex Apocryphis esse adsumta & adlegata o). Ex Judæorum Apocryphis, nominatim ex *Ascensione Moysi* ORIGENES *de Principiis* III, 2. & EPIPHANIUS ex vetusta traditione, disceptationem Archangeli Michaëlis tum diabolo, quam memorat *Judis* v. 9. arcessunt Interpretes. Quæ enim Judæis credebantur

l) HIERONYMUS L. XVII. *Commentarii in Jes.* XLIV. ORIGENES *Tractat. XXX. ad Mattheum.*

m) *Chronogr.* p. 27.

n) *Pag.* 138. l. c.

o) J. ERN. GRABE p. 137. l. c.

tur certa, cur ab eis se Apostoli abstinere debebant. *)

Synopsis præcedentis Meletematis.

§. 1. Pericopæ quid sint, & earum passim defectus chronologicus, indicatur. §. 2. Inquiruntur in causas ejus defectus. §. 3. Traditur methodus recte definiendi pericopas atque distribuendi. §. 4. Cautio de partibus pericoparum non divellendis adfertur. §. 5. Tentatur divisio pericoparum Ecclesiastice Salomonis. §. 6. Pericopæ Geneseos quædam loco suo ac ordini chronologico restituuntur. §. 7. Tractatio de pericopis recte ordinandis utilis est, non noxia. §. 8. Exempla pericoparum N. T. in loca sua reponendarum adferuntur. §. 9. Abusui tractationis talis criticæ occurritur per exemplum. §. 10. Pericopa, quæ legitur Exod. XVIII. non est loco movenda. §. 11. Disseritur de pericopis, tam carentibus titulo, quam eo instructis. §. 12. Labores, in Prophetarum pericopas ordinandas impensi, delibantur. §. 13. Traduntur regulæ, pericopis eruendis aptæ. §. 14. Cautio de parallelismo pericoparum vel constituendo vel prætermittendo. §. 15.

*) Quoad transpositiones Pericoparum a librariis factas monendum duxit Cel. Doctissimi hujus Meletematis Auctor, ut memorabili exemplo rei fidem confirmet, a Cel. Jo. MATTHIA GESNERO, sub finem *Chrestomatie Græcæ, Encomium Demosthenis Lucianæum*, a librario quondam transpositum, suo loco feliciter fuisse restitutum *Lips.* 1731. 8. 1742. 1755. remque ipsam repeti in *Actis Erudit.* 1731. p. 452, N. B.

§. 15. Fons turbidus parallelismi pericoparum quæſiti. §. 16. De pericopis ex una versione in alteram traductis. §. 17. Exponitur copioſius de pericopa Marci XVI, 17. 18. §. 18. De additione, in loco Jo. III, 6. olim adſuta contextui. §. 19. De pericopa Jo. V, 3. 4. 5. quæ vindicatur. §. 20. Historia de adultera, Jo. VIII, I- II. comprehenſa, vindicatur. §. 21. Pericopa Lucæ XXII, 43. 44. expenditur. §. 22. De transpositionibus pericoparum diſſeritur. §. 23. De enuntiationis ac pericopis aliunde inferſis. §. 24. De doxologia, quæ Matthæi VI, 13. legitur. §. 25. De pericopa I. Jo. V, 7. diſſeritur. §. 26. De pericopis V. & N. T. quæ ex apocryphis dicuntur decerptæ, carptim exponitur. §. 27. Exempla proferuntur, ex quibus conſtat librarios & Typographos & horum correctores officiis ſuis non feciſſe fatiſ. §. 28. De allegatis V. T. in Novo Teſt. allegatis etiam ex Poetis in N. T.

II.
JACOBI SCHEPPII,
 ECCLESIAE HORNBAEENSIS PASTORIS
 DISSERTATIONUNCULA EXEGETICA.

DE

PALO INFIXO CARNI,
 PAULO APOSTOLO DATO, QUAE
 SIMUL EJUS APOSTOLATUS AD-
 VERSUS OBTRACTATIONES
 ADVERSARIORUM
 VINDICATUR.

II. CORINTH. XII, 7.

Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί, ἄγγελος Σα-
 ταν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραί-
 ρωμαι.

§. I.

Locum, cujus elucidationi me nunc ac-
 cingo, haud immerito, cum Cl. ZELT-
 NERO, Criticorum ac Interpretum S. litera-
 rum crucem dixeris. Ipsam locutionem meta-
 phoricam esse omnes quidem uno ore con-
 fitentur, sed a quo simili desumpta sit meta-
 pho-

Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. III.

Gg

phora, varii varie statuunt. Alii de sudibus, quibus tum temporis Christianorum corpora a persecutoribus perforata sint, alii de flagellatione sive Judaica sive Romana, alii de stimulis, quibus boum arantium pedes pungere solebant veteres, alii aliter, cogitant. Quis per Angelum Satanae intelligendus, similiter inter Interpretes non convenit. Phrasin in concreto consideratam, quidam de morbo, melancholiae hypochondriacae simili, cum animi anxietatibus conjuncto, vel de capitis dolore, interpretati sunt. Alii de calamitatibus variis, quibus Apostolus agiturus est, acceperunt. Alii, quae omnium tritissima est sententia de spiritualibus & sublimioribus tentationibus exposuere, quibus a Satana vexatus sit. Nonnulli denique de vero ejus sensu eruendo plane desperantes nihil definiunt, citante Celeb. WOLFFIO in *Curis philologicis ad h. l.*

§. 2.

Tanta sententiarum divortia, tantorumque virorum in hac causa professa ignorantia, me fere ab ulteriori indagine deterruissent. Verum enim vero apud animum meum reputans, cujusque Theologi imo Christiani esse officium, scrutari scripturas, verumque earum investigare sensum, atque a difficultatibus, quibus premuntur,

vin,

vindicare; haud ignarus, unicum duntaxat horum verborum verum sensum esse posse: diligentius indagare cepti, regulam hermeneuticam vulgo notam secutus: *hunc demum loci sensum verum esse, qui in nexu cum antecedentibus & consequentibus rationem inveniat, adeoque cum scopo dicentis congruat.* Quod ubi instituissem, neque mihi ulla sententiarum supra dictarum cum orationis συναφεια satis convenire visa esset, quod tantorum virorum pace dictum esto, alia se mihi obrulit, quam nunc Theologorum iudicio permitto.

S. 3.

Inter veteres æque ac recentiores oratorum Divinorum explanatores extiterunt quidem, qui τῶν σκολοπιῶν calamitates, ac per ἄγγελον Σατᾶν adversarium quemvis; vel unum aliquem eminentiorem innui contenderunt, ast non definierunt, quæ præcipue calamitas Apostolo illata fuerit. Σκολοψ, quod ἀσκάλλειν, fodere, descendere mihi videtur, in genere notat id, quod acuminatum est ad terram fodiendam seu ad pungendum quamcunque rem. Inde significat eundem præacutam, vel stimulum vel aculeum. Perinde ergo erit, si metaphoram a palis præacutis, quibus priscis temporibus sceleratorum hominum, vel etiam

Christianorum corpora perfossa esse memoriam proditum est, sive a stimulis, quibus boves concitare solebant veteres, sive ab animalculis aculeo pungentibus, derivaveris. Hoc certissimum est, Apostolum hac phrasi: *ἰδοὺ μοι σκολοὶ τῆ σαρκί*, significare velle, maximo sese dolore esse adfectum. Per *ἄγγελον Σατᾶν* indicari existimo emissarios diaboli, *ψευδαποστόλους*, doctores judaizantes. Doctores Angelorum id est, legatorum nomine sæpius in sacris literis venire, tam notum est quam quod notissimum. Veritatis Doctores a Deo auctore veritatis vel immediate vel mediate mittuntur ad docendum consilium Ejus de peccatoris salute. Doctores, qui depravant veritatem, pari modo a Deo se missos esse prætendunt, re autem vera diaboli sunt emissarii, qui eorum opera maximum damnum ecclesie se inferre posse, probe novit. Astutissimus ille veritatis hostis, ipse in Angelum lucis transformatus, Evam a veritate ad mendacium, a virtutis amore ad mali cupidinem seduxit. Eodem artificio usus omni tempore, Deo permittente, emisit homines, qui veritatis doctores mentiti bono semini zizania interferuerunt. Ejusmodi veritatis depravatores ecclesiam quoque Corinthiacam turbasse, ex utraque Apostoli ad eam missa epistola constat. Eo quidam proces-

ferant

serant impietatis atque impudentiæ, ut futuram corporum resurrectionem, veritatem illam fundamentalem, vafre negaverint. 1 Cor. XV, 12. Quo tempore S. Paulus alteram ad Corinthios exaravit epistolam, falsi Doctores eis insidiari nondum cessaverant, uti ex 2 Cor. X, 10. XI, 3. 12. 13. patet. Hos *Ἰουδαίους* natione Judæos numeroque plures fuisse ex 2 Corinth. X, 22. colligi potest. Quod Apostolus in *numero singulari* de Angelo Satanæ loquitur, id sine dubio per *enallagen numeri*, ubivis obviam, factum esse videtur. *Alexandrum, Hymenæum* atque *Philetum fuisse*, CHRYSOSTOMUS recte existimat, qui si non soli, primarii tamen extiterunt, si loca 1 Tim. I, 20. & 2 Tim. II, 17. 18. conferantur. Hi Evangelii doctrinam pervertebant, non Christi gloriam, sed suam, non ecclesiæ ædificationem, sed proprium lucrum quærebant. In Paulum Apostolum, quem suis maxime consiliis obstare videbant, infensissimo erant animo, ejusque virtutem atque auctoritatem detractare omnibus viribus annitebantur. Quare ab his se *κολαφίζεται* conqueritur Apostolus. Dictio hæc eidem impropria est. Illustrat ea non solum metaphoram antecedentem, sed indicat simul *contumeliam cum dolore conjunctam, atque ejus auctores*. . . Qui pugnis cædit alium,

um, dolore, maxime vero contumelia, afficit. Testatur id res ipsa; testantur etiam literæ, cum sacræ Hiob. XVI, 10. 1 Reg. XXII, 24. Psalm. III, 18. Mich. V, 1. Joh. XVIII, 22. tum profanæ. Sic TACITUS *Histor. L. III. C. 31. Circumstiterant victores & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut præberet ora contumelias, & posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio cet.* Item SENECA ad *Serenum. C. 4. Quidam contumelia nihil putant acerbius. Sic invenies servum, qui flagellis quam colapbis cædi malit. Ibid. C. 14. Sapiens colapbis percussus, quid faciet? Quod Cato, cum illi os percussam esset: non excaudit, non vindicavit injuriam.* Ex contumelia animo perlentiscit homo honestatis studiosus tædium maximum atque dolorem. Itaque S. Paulus hac voce indicat, insignem se ab adversariis contumeliata accepisse, eaque vehementer sibi dolere. Quemadmodum autem in toto universo nihil casu fortuito accidit, sed omnia provida Dei cura gubernantur, ita etiam Apostolus, Deo sapienter permittente ac moderante, contumeliam hanc sibi fieri agnoscit. Ne cristas tollerem, inquit, ne efferrem me supra *videlicet*, ob revelationum, quibus me præ illis dignatus est Deus, præstantiam, *datus est mihi palus, seu aculeus carni, id est car-*

pore,

povi, infixus. Castigat me hoc malo Deus, ut malum gravius, arrogantiam, a me avertat.

§. 4.

Inquirendum nunc restat, qua in re contumelia, quam Paulus a Pseudapostolis se passum esse queritur, constiterit. Non verberarunt corpus, non diripuerunt bona, non expulerunt patria, sed conviciis prosciderunt, dignitate, quæ in ecclesia Dei maxima vitæque ipsi carior fuit, depellere allaborarunt, *inficiati sunt, eum ex Apostolorum esse numero, atque adeo se, si non superiores, pares tamen esse ipsi, jactitarunt. Hi fuerunt calumniarum aculei, quibus beatus Paulus punctus, hic palus fuit præacutus, quo perfossus est.*

§. 5.

Verum hunc loci nostri esse sensum, ex sequentibus patebit. Namque *Ψευδαποστολοι*, ministros & Angelos Satanae Apostolo adpellatos, in ecclesia Corinthiaca extitisse, supra demonstratum est. Hos conviciatos esse, constat ex 1 Tim. I, 20. Conviciati autem sunt vel Deum vel homines. Non Deum, quoniam tunc non mentiri essent Angelos lucis; sed aperte se Diaboli ministros prodidissent. Ergo homines. Quos

vero? Profecto S. Paulum, conquestum,
 Alexandrum multa sibi mala exhibuisse 2
 Tim. IV, 14. confer. 2 Cor. X, 10. Con-
 vinciari est perfectiones, quibus aliquis gau-
 det, negare, & contrarium de eo prædica-
 re. Ergo negarunt perfectionem, qua ga-
 visus est S. Paulus. Quam? Apostolicam
 dignitatem, qua eum ornaverat Christus.
 II. Magis id elucescit ex eo, quod S. Pau-
 lus utraque ad Corinthios epistola Apосто-
 latum suum vindicat, vide. sis priori Cap.
 IX, 1. 2. posteriori Cap. X. XI. & XII. Jam
 vero cum in sapientem virum non cadat,
 rem probare, cui nemo contradicat; se-
 quitur, eandem thesin Pseudapostolos ne-
 gasse, quam S. Paulus adfirmavit. Atqui
 locis citatis adducit argumenta, quibus A-
 postolatam suam adstruit. *Existimo, ait,*
me nibilo inferiore esse summis Apostolis
 2 Corinth. XI, 3. Item *Plus sum ministro*
Christi ibid. v. 23. *Signa Apostoli facta sunt*
inter vos per omnem tolerantiam & signa, &
prodigia & virtutes. Namque quid est, in
quo fueritis inferiores ceteris ecclesiis? ibid.
 C. XII, 12. 13. Ergo is est, quem ipsi im-
 pugnarunt. III. Tribuit contumeliam atque
 dolorem suum S. Paulus Angelo Satanæ.
 Ex capite autem præcedente vers. 13. 14. 15.
 atque adeo eodem tractationis filo, patet,
 Pseudapostolos esse Angelos Satanæ. Ita

verba habent: *Istiusmodi Pseudapostoli operarii dolosi sunt, transformantes se in Apostolos Christi. Neque id mirum. Ipse enim Satanas transformat se in Angelum lucis. Non ergo magnum est, si transformantur etiam ejus ministri, ut ministri justitiæ. Quum vero S. Paulus contumeliam acceptam ab Angelo, id est, ministris, Satanæ profectam esse dicat, atque adversus eorum convicia Apostolatam suam tueatur: manifestum est, eundem ab ipsis fuisse oppugnatum. IV: Notandum est, metaphoram, qua convicia cum fide præacuta, seu stimulo seu aculeo, nam res eodem redit, ab S. Paulo comparantur, apud Hebræos non modo sed apud omnes fere gentes obtinuisse atque hodiernum apud nos in usu esse. Ex multis sufficiant nobis pauca exempla. Psalmo LVIII, 5. David: *Filiorum hominum, inquit, dentes sunt lancea & sagitta, & lingua eorum gladius acutus.* APOLLINARIS *Sidonius Lib. VIII. Ep. I. calumniatoribus linguas cote livoris acuminatas adscribit. Habet, sunt verba CICERONIS Orat. VIII. in Verrem, quendam aculeum contumelia, quem pati prudentes ac viri boni difficillime possunt.**

strabant ex duodecim numero haud esse, non cum Christo in terris versatum, non doctrinae Ejus auditorem, non miraculorum spectatorem, non resurrectionis ex mortuis atque in caelos adscensionis testem, non donorum Spiritus Sancti miraculosorum die penrecostes in reliquos effusorum participem, sed contra ea Christi ecclesiaeque hostem infensissimum fuisse ac persecutorem. *) Quare operae pretium existimo, ostendere, praetextus

*) Recte pl. Rev. & Doctissimus Auctor, cujus *Dissertatio* omnino apud Lectores gratiam inibit, speciosum Pseudapostolorum praetextum ad oppugnandum dignitatem Pauli Apostolicam in eo quoque constituit, quod Christi Ecclesiaeque fuerit infensissimus hostis & persecutor. Ipse enim Apostolus internecinum suum erga Christianos odium, quo ante conversionem & vocationem suam flagraverat, ut causam profert, non quidem, quare Pseudapostoli eum omnibus viribus exagitaturi & oppugnaturi, sed quo minus *Judei* Evangelii praedicationem ab ipso placide excepturi essent, Locum in *ACT. XXII, 17-21.* minus recte ab Interpretibus, quos inspexi, tantum non omnibus, nec Cel. HEUMANNŌ excepto, expositum. Licetum sit hunc locum explicare diligentius, „Dominus D. Paulo ait: Festina „ & exi cito Hierosolymis, quoniam non excipient testimonium tuum de me. Et ego „ dixi, Domine, ipsi sciunt me pertraxisse „ in

textus hos vanos atque a veritate alienos, eumque revera Apostolica ornatum fuisse aucto-

„ in carcerem, & eos verberibus affecisse per
 „ singulas synagogas, qui credebant in Te.
 „ Et cum effunderetur sanguis Stephani
 „ martyris Tui, ego quoque adstabam &
 „ una assentiebar cædi ipsius, & custodie-
 „ bam pallia eorum, qui interimebant eum.
 „ Tum dixit mihi *Dominus*, Proficiscere:
 „ Nam Ego te longe ad gentes mittam. „
 „ Sunt qui existimant, Paulum hoc responso *af-*
firmum suum Domino præbuisse & testatum fu-
 „ isse, se esse convictum, Judæos Hier so-
 „ lymitanos testimonium suum de Christo
 „ non esse excepturos, quia nemini eorum
 „ ignotum esse poterat, quam vehementer
 „ antea Christum Eiusque discipulos persecu-
 „ tus fuerat. Verendum erat, ut crabrones
 „ irritaret, eumque hoc violentius perderent.
 „ Sententia hæc primo intuitu nihil vide-
 „ tur habere incommodi, sed penitus inspe-
 „ cta multum. Nam 1. superflua videtur re-
 „ petita missio v. 21. ea enim supponit Pau-
 „ lum Domino aliquod dubium protulisse 2)
 „ haud convenit tale Responsum Paulo, quo
 „ rationem ab ipso Domino his verbis prolatam,
 „ *quoniam non excipient testimonium tuum de me,*
 „ comprobare contenderet. An Domino ratio-
 „ nes hæc ignotæ esse poterant? Nec talem
 „ nunquam comprobationem legandi ministri
 „ in Sacris offendimus. Hinc 3. si Paulus
 „ responsione aliqua assensum suum Domino
 „ probare voluisset, talem convenientius de-
 „ didisset, qua se promptum & alacrem ad obe-
 „ dientiam fidei præstitisset. Sunt

466 Jacobi Scheppii Diff. Exeg.

auctoritate. Eundem ordinem, quem in
 Dissert. de *Prærogativis Apostolorum*, quæ
Fasci-

Sunt autem alii, qui in eo rectius rationes ducunt, quod responsum Pauli accipiant ut moram obtemperationis; sed pergunt, ut & *tergiversationem*, qua petat, ut mutet consilium suum & mandatum Dominus, ipsique permittat, ut maneret Hierosolymis & præconio Evangelii Judæos hortaretur ad fidem & resipiscen-
 tiam. Ita Cel. HEUMANNUS: Paulus unterstehet sich, sein Vorhaben gegen den HERRN zu rechtfertigen, und Ihm vorzustellen, daß Er ihm billig zulassen müsse eine Predigt an die Juden zu halten. Ich habe gute Hofnung, will er sagen, daß die Juden sich durch meine Predigt werden belehren lassen. Denn da sie wissen, wie eifrig ich deine Jünger verfolget habe, so werden sie, wenn ich ihnen erzehle, wie ich zur Erkenntnis gekommen bin, daß du der wahre Messias bist, ohnzweifel auch an dich glauben. In eadem sententia est Cl. DODDRIDGIUS & sunt plerique Commentatores. Sed pace virorum doctissimorum varia obstant, quominus in hanc sententiam eamus. Nam 1. gratis supponitur ardentissimum Pauli desiderium, non consulto Domino, coram Judæis Hierosolymitanis de Christo testari. Supponendum potius est Paulum Festi alicujus celebrandi gratia Urbem Palæstinæ & Templum introivisse, & hac occasione Jacobum ceterosque Apostolos clam voluisse convenire, ut ab eis cognosceret, quid ipsi Evangelii gratia agendum foret. 2. Deprecationem Apostoli licet *humillimam* concipiamus

Fasciculo III. Class. 1. Biblioth. Bremens. nov. pag. 416. seqq. inserta est, securus sum, ser- vabo,

mus, tergiversationemque *modestissimam* & ardens desiderium fratres suos Judæos convertendi, ea tamen non caruit vitio, fidei sc. & obedientiæ inigni defectu. Et quare? Dominus ipsi jam significaverat. *Non excipient testimonium tuum de me.* Quis, amabo, sibi persuadere poterit, Paulum, qui nullus de apparitione Domini dubitabat, ita vecordem fuisse ut opinatus fuerit, fore, ut Christus consilium suum sui gratia mutaturus esset, aut se Christo melius rationes subducere. 3. Quis, quæso, tale Pauli ratiocinium ferre potest, quale sibi Cel. HEUMANNUS fingit, qui sibi in mentem revocat, quam inutilis fuerit opera Pauli, quam vanus ejus labor *Damasci*, cum in Synagoga prædicaret Christum, Eum esse Filium Dei. Act. IX. Paulum enim minime oblitum fuisse censeo odii Judæorum & persecutionum, quas *Damasci* passus fuerat, nec tam retusi acuminis, ut ipsi non esset integrum, divinare, hostibus Judæis eodem maligno Spiritu Hierosolymis quo *Damasci* agitatis, eadem illi impendere *Hierosolyma* fata, qualia jam *Damasci* expertus fuerat. Ne dicas Apostolum hoc ipso suum in Christum amorem ostendisse, quo paratus erat Evangelii gratia mori, si perrexissent Judæi contumaciter agere. Notum enim illi jam fecerat Dominus, nondum eum ad hanc fidei & amoris summam explorationem vocatum esse, sed tantum vocatum, ut fungeretur præconio Evangelii. Inter

vabo, atque quam brevissime potero, omnes prerogativas Apostolicas ei competere, demonstrabo.

§. 7.

Inter duas has sententias, si, cui potius accedendum sit, optio instituenda esset, primæ procul dubio utpote minoribus difficultatibus pressæ, primas esse dandas existimo.

Alia autem ad hunc locum illustrandum via incedo, quæ nullis, si quid ego video, premitur difficultatibus, & nexui totius sermonis Paulini satisfacit. Mandatum exeundi cito Hierosolymis, nulla interposita mora, *quia non excipient Testimonium tuum de me*, id revera recessu habet, quod vulgo creditur, sc. Judæos ibi Paulo infidias structuros nec quieturos donec eum interemerint. Jam Paulus metu perculsus, vel si mavis, admirabundus respondet, nec ignotum esse ulli Judæo *extra* Hierosolymas, quam infensissimus fuerit Christianorum hostis & persecutor, hinc *nullibi* Judæos Testimonium suum placida mente excepturos esse, hinc *ubique* se fore expositum Judæorum odio & infidiis. Expertum se id jam fuisse Damasci, & procul dubio ubique idem ipsum manere triste fatum. Responsio igitur Pauli tantundem est, ac si ex Domino quæsierit, *Quorsum jam, reliqua Hierosolyma, tendam? Quorsum me, Domine, missurus es? Loquere, Domine, submissas Tibi præbet aures Servus Tuus, ad omne obsequium paratus*. Ni vehementer fallor, hæc expositio infigne fidei Paulinæ exhibet

S. 7.

S. Paulus ab ipso Christo, nullo interveniente homine ad Evangelii præconium vocatus

bet documentum, nullaque in hac responsione est inoræ aut tergiversationis nota, Imo quod rem conficit, quadrat repetitum Domini mandatum. *Prædicare: nam Ego te longe ad gentes mittam.* Hoc est. *Non est quod hereas in eo: nullibi te fore tutum a Judæis, laboremque tuum apud fratres tuos ubique fore inutilem. Non enim ad hos te mittam, sed ad gentes longissime distas.* Sed jam satis est. *Judicio Virorum Doctorum* hanc expositionem permitto. Non possum autem non hic indicare beatum olim Collegam meum JO. PLEVIËRIUM, qui in *Commentario suo in Acta Apostolorum*, belgice edito, primas se addixerat sententiæ, postquam ipsi meam indicassera expositionem, generoso animo deposuisse suam, & in meam, quo calculo certior reddebar, ivisse sententiam.

Quod autem ipse Dominus & ab eo edoctus Paulus de *Judæis* testati fuerunt, rectissime de *Pseudapostolis* dici potest. *Judæi* Pauli testimonium de Christo repudiabant ex specioso prætextu, quod infensissimus Christi & Ecclesiæ Ejus fuisset hostis & persecutor, & eapropter ut Apostata gravissimis pœnis adficiendus esset. *Pseudapostoli* ex eodem prætextu Paulum oppugnabant, ut quem minime dignum putabant, cui reverentia Apostolis debita conferretur, cuique nemo fidere poterat. N.B.

catus ac eruditus, testis oculatus Ejus resurrectionis fuit. Nonne, ipse ait, 1 Cor. IX, 1, sum Apostolus? Nonne sum liber? Nonne Jesum Christum, Dominum nostrum *vidi?* Item: ultimo vero omnium Apostolorum Christus visus est etiam mihi, *ibid.* cap. XV, 8. confer. Act. IX. Item: evenit mihi reverso Hierosolymas & oranti, ut raperer extra me & viderem Dominum: Act. XX, 17. Denique: nocte adfuit Paulo Dominus. *ibid.* C. XXIII, 11. Paulus; Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum constitutus, Evangelium, quod prædico, non ab homine accepi neque edoctus sum, sed per revelationem Jesu Christi. Galat. I, 11. 12. En ergo Paulum ad Evangelium prædicandum non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum immediate evocatum, Non semel sed ter ipse Christum ex mortuis resuscitatum conspexit, loquentisque vocem audivit. Evangelii doctrinam non ex institutione hominum sed per revelationem Jesu Christi addidit. Quæ a Domino accepi, tradidi vobis, 1 Cor. XI, 23. Itaque oculatus resurrectionis Domini testis fuit, in qua re prima Apostolatus prærogativa consistit. Quin imo prope ad Damascum & deinceps in tertium cælum raptus, Christi

sti gloriam tam præclara ratione vidit,
qua nemo omnium Apostolorum.

§. 8.

Neque secunda Apostolatus præroga-
tiva S. Paulus caruit. *Fuit enim Præco. E-
vangelii deo rector adeoque infallibilis, ante
qui fœderis ecclesiæ æconomia ejus maxime et
perpetua abolita Novique instaurata est, atque uni-
nicam ac perpetuam ei cum fidei tum morum
normam præscripsit, ejusque fata ad finem
usque seculorum prædixit.* Christus in me
loquitur. 2 Cor. XIII, 4. In gentibus præ-
cipue prædicavit Evangelium Gal. II, 7. 8.
quas ad ovile Christi adduxit, uti cum Ju-
dæis in unum gregem, sub uno pastore,
coaluerunt. Omnium maxime Doctores
judæizantes, instaurationi Novæ Econo-
miæ obicem ponentes, debellavit, quod
Epistolæ ejus ad Romanos & Galatas satis
testantur. Inter omnes Apostolos pluri-
ma exaravit scripta auro contra pretiosa,
quæ Ecclesiæ Christi tum credendorum tum
faciendorum regula sunt perpetua. Quid?
quod ejus epistolæ dimidiam ferme partem
codicis Novi fœderis constituunt, qua in re-
quicunque Apostolorum multis parasangis
præcurrit. Continent ejus scripta non mo-
do limpidissimam Evangelii doctrinam, sed
prædictiones quoque fatorum ecclesiæ. Ne-
mo Apostolorum, si a Johanne discesseris, de

rebus Ecclesiæ futuris, de regno Antichristiano, ejusque qualitatibus & destructione, de futura Judæorum ad Christum conversione, de modo adventus Christi ad novissimum judicium, de resurrectione mortuorum, de corporum tunc temporis vivorum immutatione cet. tam distincte, atque ipse, vaticinatus est.

§. 9.

Convenit S. Paulo quoque prærogativa Apostolorum *tertia*: *Fuit doctor Ecclesiæ universalis*. Is enim fixam nullibi sedem habuit, sed ubique terrarum ac gentium prædicavit Evangelium. Sollicitus fuit de omnibus ecclesiis 2 Cor. XI, 28. Cætus Christianos quamplurimos plantavit, plantatisque ordinarios præfecit presbyteros. Hierosolymis, *sunt ipsius verba*, & circumiacentibus regionibus implevi Evangelii Christi munus, & quidem iis locis, quibus Christus nondum nominatus esset, ne super fundamentum alienum ædificarem, Rom. XV, 19. 20. Apostolorum fuit ponere fundamentum, id est, cætus Christianos novos condere: ministrorum vero Evangelii ordinariorum, fundamentis ab Apostolis jactis inædificare. Quod ad ecclesiam Corinthiacam pertinet, *ipse scribit*, instar periti Architecti fundamentum se posuisse,
item

item, Corinthios se per Evangelium in Christo Jesu genuisse, atque adeo eorum patrem, reliquos vero non nisi pædagogos esse: *item*, sese non de alienis laboribus aut aliena regula paratis gloriari. 1 Cor. III, 10. IV, 15. 2 Cor. X, 15. Quod S. Paulus, dum inter vivos esset, fecit, idem etiam agit, postquam e vita excessit. Mortuus enim Christi ecclesiam universam in orbe terrarum dispersam scriptis suis adhuc docuit, docet nunc & ad consummationem usque seculorum docebit. Quare si ullus Apostolorum Ecclesie Christianæ Doctor universâlis, certe S. Paulus est, primumque inter omnes locum occupat.

10.

Quarta Apostolatus prærogativa in beato Paulo conspicua est, nimirum, *donna miraculorum a Christo immediate accepit*. Obiici huic thesi video posse ea, quæ in historia ejus conversionis Act. IX, 18. leguntur: Saul, frater, ait Ananias, Dominus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, misit me ad te, quo visum recipias & Spiritu Sancto implearis. Ad objectionem hanc tollendam, sequentia sufficient. 1) Firmissimum est, S. Paulum eandem Spiritus Sancti plenitudinem nactum fuisse atque ceteros Apostolos. *Ἐπλήθυν ἡ ἐνδύματα*

spiritu, impletus fuit Spiritu Sancto Actor. IX, 17. XIII, 7. Eodem vocabula Spiritus Sancti in Apostolos effusio die pentecostes describitur. Actor. II, 4. Idem quoque ex effectibus constat. 2) Ananiam discipulum Jesu fuisse; narrat Lucas; an vero doctoris munere functus fuerit, nusquam legitur. Sed ponamus, fuisse eum Evangelistam, quod nonnulli volunt, patet tamen ex Actor. VIII. hos miraculorum dona in alios transfundere nequivisse. 3) Actor. IX, 12. ait Dominus Ananiæ: vidit Saulus in visione virum nomine Ananiam, qui ingressus imposuit sibi manus, ut visum amissum recipiat. Nulla his verbis mentio fit de Spiritu Sancto, Saulo impertiendo, sed de sola cæcitate manuum impositione tollenda, neque versiculo 18. Spiritu Sancto impletus, sed solummodo oculorum usum recuperasse dicitur. Cum vero de omnibus, cum quibus miraculorum dona communicata fuero, notetur, quod non tantum acceperint, sed e vestigio etiam se in eis in hunc modum exseruerint: ut aliis linguis sint locuti, vide sis Actor. II. VIII. X. & XIX. concludo, Ananiam his verbis dicere voluisse: Christum jam Saulo, impositis ei manibus suis, visum redditurum; & deinceps quoque miraculorum dona largissime in eum effusuram esse. Refertur, quomodo mira-

miraculorum dona ad essentiam Apostolorum pertineant; atqui ipse Galat. I. disertis verbis affirmet, se neque ab homine neque per hominem, sed per Jesum Christum, Apostolum constitutum esse, sua sponte sequitur, S. Paulum, mediante Anania, non ea accepisse, sed a Christo, a quo etiam evangelicam doctrinam edoctus.

§. II.

Quinta Apostolici muneris prerogativa ornatus fuit beatus Paulus: *Potestas ei a Christo concessa fuit, miraculorum dona cum aliis communicandi.* Evidentissimum hujus rei argumentum suppeditat nobis Lucas, Actor, XIX. Quum Paulus duodecim discipulis Ephesinis imposuisset manus, in eos venit Spiritus Sanctus, atque linguis loquebantur ac prophetabant. Immo nullum Christianorum ceterum plantasse Paulus videtur, cujus presbyteris mira miraculorum dona manu impositione haud impertierit. Corinthiacam ecclesiam ministerio suo Spiritum S. accepisse ipse prædicat 2 Cor. XI. 4. & signa Apostoli inter eos edita, adeoque eam ceteris ecclesiis, vel ab ipso vel ab aliis Apostolis formatis, haud esse inferiorem, ibid. c. XII, 12. 13. Signa Apostoli procul dubio ea sunt opera, quæ

476 Iacobi Scheppii Diss. Exeg.

non nisi a Apostolo perperrari possunt; quorum numero potestatem miraculorum dona in alios transfundendi contineri, omnes confitentur. Porro, in ecclesia Corinthiaca miraculorum editores extitisse testantur ea, quæ 2 Coriath. XII. XIII. & XIV. legimus. Quum autem Paulus eam plantavit, ejus ministerio hanc virtutem adepti fuisse profecto dicendi sunt.

§. 12.

Tribuenda est beato Paulo *sexta* Apostolatus prærogativa: *omnibus miraculorum donis simul sumtis gavisus est.* Ipse fuit propheta cum sensu latiori tum strictiori, quippe qui non duntaxat veterum prophetarum sensum plenissime assecutus, aliis explanavit, sed fata quoque ecclesiæ futura prædixit. Ipse veritates evangelicas & ore & scriptis solidissime docuit. Ipse demones ejecit Act. XVI, 18. Quid? quod, sudariis a corpore ejus ad *daspariZomtus* delatis, spiritus mali egressi leguntur; quod de nullo alio Apostolo, Petro excepto, Act. V. historia sacra refert. Ipse morbos sanavit Act. XXVIII, 8. 9. & alibi Paulum denique linguarum etiam dono instructum fuisse, non est, quod dubitemus, siquidem cum aliis id communicavit Act. XIX, 6. quamvis memoriæ non sit proditum. cum dono

donec hoc fuisse usum. Namque quod, ceu literatus, præter hebraicam linguam, græcam etiam atque latinam callebat, nunquam fortassis ei oblata est occasio, alia, præter has, lingua doctrinam Evangelii docendi;

§. 13.

Septima Apostolatus prærogativa gavi-
sus est S. Paulus: *ejus sudarius & semicinctus,
ægroti sanitati restituti, demones ejeti, per
eumque mortui excitati sunt.* Quibus hæc
rhetis probetur, argumenta lege sis Actor.
XIX. & XX.. de quibus quoniam Dissert.
supra dicta §. 13. necessaria anticipata sunt,
plura hic addere superfedeo.

§. 14.

Octava denique Apostolatus præroga-
tiva S. Paulus non fuit destitutus: *ei scilicet
potestas fuit concessa iis, qui majori Evange-
lio offendiculo fuerunt, morbum infligendi.*
Vid. Actor. XIII. 1 Corinth. V. 1 Timoth.
I. & quæ jam jam citata Dissert. §. XIV.
dicta sunt.

§. 15.

Quæ cum ita sint, admodum sane in-
jurii fuerunt in beatum Paulum Pseudapo-
stoli, Apostolicam ejus dignitatem oppu-
gnare non veriti, qui si ad labores, qui-
bus

bus ecclesia Christi amplificata est respexeris, primo loco numerandus esset. Sed ea fors est ministrorum Evangelii, uti quo majoribus excellentioribusque quisque doctibus instructus est, hoc plures laudis suae invidos inveniat obrectatores. Quare, qui alios doctrina, fama atque dignitate antecellunt, eamque ob causam invidis peruntur dentibus, fideles Christi servi, cogitent hæc, atque apud animum suum repentent, idem Moysi atque Paulo, stellis istis in cælo ecclesiastico primi ordinis, accidisse. Superbia mortalibus congenita pares vix, ne dum superiores ferre potest, unde gloria suæ tantum decedere putant, quantum se aliis detraxisse sibi videntur. Sed ut in aliis multis, ita etiam hæc in re, singularem Dei providentiam venerabundi miremur. Pone enim eos, qui ceteris antecedunt, aliorum invidia atque cavillationibus non læcescunt, sed omnium ore celebrari: nonne, quæ est etiam in regentis animi fragilitas, cordis humilitatem, primariam Christianorum virtutem, obliti magnos sibi indices fumerent spiritus, aliosque præ se flocci facerent? Quare ne se super ceteros efferrant, datur eis carni infixus aculeus, scilicet, Saranæ angelus eos colaphis cædens.

III.

IOH. HERM. SCHACHT

SPICILEGII

OBSERVATIONUM PHILOLOGICARUM

IN N. T. LIBROS

SPECIMEN II.

Marc. I, 4.

Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ κ. τ. λ.

In hujus commatis exordio subaudiendum mihi viderur *εἶπω*, per quod illud cum præcedentibus 2. & 3. arctius copulerur. Alias oratio non satis procedet, ambigetque insignis lectorum numerus, num comm. 2. & 3. ad præcedens; an vero ad sequens hoc, quod equidem rationi est consentaneum, respiciant. In *Joannem* nempe, non in *Evangelium J. C.* ista Prophetarum vaticinia cadunt. *Ἔγας* itaque: *Ὅς ἡγγαγται ἐν τοῖς προφήταις*, — (ΟΥΤΩΣ) *ἔγενετο Ἰωάννης κ. τ. λ.* Neque intercedo, quo minus post *ἔγενετο Ἰωάννης* distinctionis ponatur signum, sic ut *ἔγενετο βαπτίζων* non sit, per *Hebraismum*; nam ac *ἰσακρῖς*, sed potius,

us,

us, subintellecto *τις*, vertendum *veniat*: fuit *Joannes* (*quidam*), *baptizans*, reliqua. Aequè ac Joh. I, 6. de eodem Baptista: *ἕρπετος ἀνθρώπος, ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ*, quod *idem* non reddendum: *missus a Deo fuit homo*; sed: *fuit homo* (*quidam*), *missus a Deo*; uti rectè monuerunt *Elsnerus* & *Palaioretus*, qui ultimus & in nostrum *Marci* locum consulatur. Mirum adeoque, *Wolffium* priori in loco, ubi *Hackspanium* laudat, Hebraïsmum admittere, in posteriori autem *Elsnero* pollicem premere. Namque τὸ ἕρπετος antecedente *ὅς* sæpius reticerur, *Exempla* collegit *L. Bos*, in *Ellipsis Græc.* L. voce ἕρπετος, quibus adde *Coloss. II, 6. Ὡς ἐν περιλάβῃ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὸν Κύριον, (ΟΥΤΩΣ) ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε*. Hinc *comma 1.* pro titulo libri accipio, pariter ac *Hof. I, 2. Ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ὠσὶ. Καὶ ἔπειτα Κύριος κ. τ. κ.* Conferri huic etiam meretur *Heinsius*, in *Exerc. Sacr.* Lib. II. c. I, p. m. 101.

Marc. I. 27.

Τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Vulgo hæc vertuntur: *Quænam nova hæc doctrina, quod, vel quia, per potestatem etiam spiritibus immundis imperat, & auscultant. Ipsi?* Obscurum verosic est, quomodo

modo ista inter se cohæreant. Interrogationis ego notam postilla: *τις ἢ δὲ ἀλλή ἢ καὶ ἡ ἀντι*, figerem, in commatis sine eandem tollerem, & verba; *ὅτι καὶ ἐξουσία κ. τ. λ.* simpliciter, omissio *ὅτι*, redderem: *per potestatem etiam spiritibus immundis imperat; & auscultant Ipsi!* Duplex enim re vera est factum est. Alterum: *quænam nova hæc doctrina?* respiciens nempe ad comm. 21, 22. Alterum: *spiritibus etiam immundis per potestatem imperat &c.* ad comm. 23-26. referendum. Το *ὅτι* sæpissime *παράλλαιον*, inprimis post voces *λέγου*, *τινῶν*, & similes, satis notum. Vide quos in *Harmonia Hist. Resurrect.* J. C. nota 30. laudavimus, nec non, quos excitat *Schlichterus*, in *Dec. Sacr.* p. 79. & adde *Matth.* VII, 23. XXI. 3. XXVI, 65. XXVII. 47. XXVIII. 13. *Luc.* XXIV. 34. 46. *Act.* v. 23., quæ & ex ipso *Marco* nostro. cap. I, 40. II, 12. III, 22, &c.

Marc. II, 15.

Ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Vertunt: *erant enim multi, ET sequuti fuerant Eum.* Malim: *QUI Eum fuerant sequuti.* Hoc scilicet cum superioribus apte magis cohæret. Το *καὶ* vero, tali in constructione, *pronominis relativi* vicem sustinere, vel titones norunt. Eodem sensu. *Matth.* XI, 17, *καὶ λέγουσι* pro *αὐτοὶ λέγουσι*, *mirum*

mirum, ἀρδάρια, posterioribus curis, & ju-
re, quidem, accipit vir κοινωτάτος, (in cu-
jus olim favore gloriari mihi licebat, cuius-
que mortem univcrsus jam Eruditorum or-
bis mecum lugeat;) *J. Albertius*, in Ad-
dend. ad Obs. Philol. in N. T. p. 523. Plu-
ra autem, tum sacrorum, tum & profa-
norum auctorum, similia exempla indica-
runt, *Elsnerus*, in *Luc.* XV. 15. p. 248. at-
que *Knatchbullus* in *Matth.* XXVII. 19. 10.
p. 17. & in *Job.* XV, 6. p. 29. sq. Neque
opus est ut plura, in re vulgari, cumulen-
tur. Igitur e solis Sacris libris nonnulla ego
adhuc delibabo, ita tamen, ut eadem hac
opera lucis aliquid simul accipiant. *Matth.*
XIII, 41. Ἀπεστειλὲς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγε-
λὸς αὐτοῦ, καὶ (QUI) συνάξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας
αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα. Cap. XX. 18. Ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῶσι
καὶ γραμματέσι, καὶ (QUI) κατακτενεύουσιν αὐτὸν
θανάτῳ. *Job.* XX, 18. Ἐρχεται Μαρία ἡ Μαγ-
δαληνὴ ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἔώρακε τὸν
κύριον, Εἶπεν (QUI) ταῦτα εἰπὲν αὐτῇ. Sic care-
re tuto possumus ellipsi τῶν τε καὶ καὶ,
quæ quidem, tamen deficiatū facile, hic
tamen ad evitandum solœcisibum minime
sufficit, nisi & alteram præterea ellipsin τῷ
ἄλλοις in subsidium voces. *Act. Ap.* VI, 6.
Ὅς ἔφησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ (QUI)
προσεξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. *Stolo-*

foliorum enim, non univerſi *cæti*, erat χη-
ροθεσία. Cap. VII, 10. de Joſepho, καὶ ἐξα-
λετο αὐτὸν (ὁ Θεός) ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ,
καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαριſαίου
βασιλέως Αἰγυπτῶ, ΚΑΙ (QUI) κατέστησεν ἡγέ-
μενον ἐπ' Αἰγύπτου καὶ ἄλλον τὸν οἶκον αὐτοῦ. Pof-
ſent quidem ultima etiam de Deo, ſi prò-
videntiam ejus gubernatricem ſpectes, in-
telligi. Sed poſtremà verba, quòd conſtit-
uerit Joſephum ἐφ' ὅλον τὸν οἶκον ΑΥΤΟΥ, *ſuper*
totam domum S U A M, ſatis arguunt, de Πη-
ταρχεῖ hæc dici.

Marc. III, 30.

Ὅτι ἐλάττω. Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

Notiffima ſunt ſententiarum de peccato
in Spiritum Sanctum penes Theologos,
etiam inſigniores, divortia, notiffimi co-
natus plurimi, in re profecto graviffima,
ſed non æque felices. Anſam iſtis dediffe
videtur obſcuritas quædam dictorum Do-
mini de illo; uſi quidem apud *Lucam* cap.
XII, 10. leguntur. Optime verò peccati
iſtius verà indoles perſpicitur ex noſtro *Mat-
thæi* loco, dum modo ad præcedentia ani-
mum rite advertas. Dixerant Scribæ, ho-
mines, nefarii ac impudentes, de Sanctiffi-
mo, Servatore: Ὅτι Βεελζεβὺλ ἔχει, καὶ ὅτι
ἐν τῷ ἀρχόντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμονία,
comm. 22. Reſponderat Ille, cum τὸ πνεῦμα

τῶν talis commenti demonstrando, comm.
 23-27, tum gravitatem criminis, quod per-
 ejusmodi calumniam admittebatur, exagge-
 rando, comm. 28. 29. Pergitque *Marcus*:
 Ὅτι ἔλεγον. Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχου. Quæ om-
 nino ad superiora referri debent, rationem-
 que indicant, quare Dominus, & cui sco-
 po, isthæc dixerit. Subaudiendum igitur
 ante ὅτι ἔλεγον erit: ταῦτά μιν ἔλεγεν αὐτοῖς,
 ex comm. 23. Ultima autem: πνεῦμα ἀκά-
 θαρτον ἔχου, aperte satis ad illa commatis 22.
 ὅτι βεβαίως ἔχου, respiciunt. Occurrit haud
 absimilis ellipsis *Matth. XVI, 7*. Ὅτι διὰ δαλο-
 γίζοντο ἐν ταυτοῖς λέγοντες. Ὅτι ἀέρας ἐν ἐλά-
 θομα. Hoc est: τῆτο λέγει, ὅτι ἀέρας ἐν ἐλά-
 θομα. Hæc itaque si probe attendas, ἡ
 βλασφημία ἐπὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, cujus comm.
 29. fit mentio, nihil aliud erit, quam illa
 Judæorum protervia, qua maxime stupen-
 da Domini Jesu miracula, Sanctissimi Spiri-
 tus ope perpetrata, impuro potius spiritui
 adscribere haud erubescabant. Pluribus
 hæc ornare, instituti nostri ratio, aut limi-
 tes hujusce Operis, non permittunt.

Marc. IV, 38.

Τὸ προσκεφάλαιον.

Vox hæc in N. T. ἀπαξ λεγόμενη, ne-
 que cuiquam hætenus observata. Adhibi-
 ta vero non tantum Interpretibus ALEXAN-

DRI-

PRINIS, in *Esdræ* lib. Apocrypho, cap. III, 8 sed & elegantissimis exterorum. *Aristophanes* προσκεφάλαια memorat, in *Vesp.* vs. 674. nec non *Lucianus*, in *Asino*, Tom. II. p. 570. (edit. Cl. Hemsterhusii) iterumque *Aristophanes*, in *Plut.* vs. 542. seq.

Καὶ Φορμὸν ἔχει ἀντὶ τὰ πύτος σαπρῶν. ἀντὶ
δὲ προσκεφάλαια

Αἰθροῦ ἐμμεγέθη πρὸς τῆ κεφαλῇ. —

Et storem habere loco stragulae: loco autem cervicalis

Lapidem ingentem capiti suppositum. —

Hic igitur, quod & vocis etymologia suadet, de *cervicali* usurpatur: sed alibi etiam de quovis *pulvino*. *Theophrastus*, *Character.* *Ethic.* cap. II. p. XIV. (edit. Cantabrig.) de adulatore: καὶ τὸ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφιλόμητος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποτήσσει, PULVINOS in THEATRO puero ademptos ipse substernit; ad quem l. vide *Duportum* in *Not.* p. 233, qui & plura semet de hac voce ad *Theocritum* observasse, monet. Generaliori illo significato venire præterea videtur apud *Lucianum* l. l. p. 618. & *Aristophanem*, in *Acharn.* vs. 1089. quum κρῖμασι, *stragulis*, jungantur προσκεφάλαια, uti & in *Lysistr.* vs. 925. dum ἀ ψείρω, *stō-*
I i *ica*
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. III.

rea s. tegete, distinguantur. Maxime vero hic observandus venit *Pollucis* locus, in Onom. lib. X, sect. 40., ubi (contra nasutulos, ut videtur.) Cratini auctoritate ostendit, προσκεφάλαιον recte etiam dici de pulvino, quem remiges sibi substernebant. Locum ipsum, sed ex emendatione Politissimi *Hemsterhuisii*, adpingam. Οὐ μὴν Φαῦλον τε τηρηκέναι, ὅτι τὸ ναυτικὸν ὑπηρέσιον ἰδίως εἶπεν ἐν ταῖς Ὀραιοῖς Κρατῦνος προσκεφάλαιον, τινῶν ἕως μὴ καλεῖσθαι νομιζόντων, ἀλλ' ὑπηρέσιον μόνον. Non de nibilo erit observasse, quod nauticum ὑπηρέσιον proprie dixerit *Cratinus* in *Horis* προσκεφάλαιον, quamvis nonnulli putent, non ita vocari, sed solummodo ὑπηρέσιον. Est vero ὑπηρέσιον (explanante *Scholiasite Thucydidis*, de B. Peloponn. lib. II, cap. 93. p. m-140.) τὰ κῶαι, ἃ ἐπιβάθονται οἱ ἐρέσσοντες, διὰ τὸ μὴ συντρίβεισθαι αὐτῶν τὰς πυχάς, h. e. *pellis ovina*, cui insident remigantes, ne nates eorum conterantur. Pariter *Hesychius* ὑπηρέσια adpellata fuisse docet τῶν κωπηλατῶν θέματα τινὰ ὡς προσκεφάλαια, ἐφ' ὧν καθίζονται, remigantium pelles quasdam, ad instar pulvinorum, (ubi iterum προσκεφάλαια habet) quibus insident. Certum si foret, navem hanc, qua Dominus vehebatur, remis potius quam vento & velis fuisse actam, suspicari fortassis liceret, ΤΟ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑΙΟΝ, cui Ille incumbens somnum cariebat

ἐπὶ τῇ πρυμνῇ, uti *Marcus* præterea observat, pro ejusmodi ὑπηρέσει habendum. Sed de structura hujus navis nihil liquet. Neque ex voce κλοῖον, quam Noster non modo, comm. 36. 37. sed & *Matthæus*, c. VIII. 23. 24. & *Lucas* c. VIII, 22. eandem historiam narrantes, adhibent, aliquid subsidii peti potest, nisi *Theophrasti* auctoritate velimus stare, qui κλοῖα a *triremibus* distinguit, *Stephano* teste, in *Thes. L. Græc. T. III*, p. 375. Addit vero idem *Stephanus*: *At Grammatici quidam magnitudine tantum differre putarunt, alii forma. Peritioribus igitur hoc quidquid est diiudicandum relinquimus.*

Marc. VI, 21.

Ἡρώδης τοῖς γενέσεισιν αὐτοῦ θειῶν ἐπιλάττει.

Dissentire Viros DD., num per τὰ γενέσια *nativitatis*, an vero *inaugurationis*, publica celebratio, memoriæ ejus recolendæ sacra, indicetur, ex *Wolfio*, in *Cur. ad h. l.* tum etiam ad *Matth. XIV, 6.* abunde liquet, cui junge *Deylingium*, *Obs. Sacr. P. III. Obs. 26. §. 13.* & imprimis *Cel. Albertium* in *Matth. l. c. p. 101.* Nos illis, qui a priori stantipatte, nomen damus, quum exempla hætenus desint, e quibus pateat, γενέσια, vel γενέσια Græcis de *inauguratione*, sive *natali imperii die*, adhiberi, Romani licet tali sermonis genere nonnunquam utantur. Quod enim

enim in contrarium. *Relandus*, *Diff. Misc.* T. II, p. 257. c. *Miscbna* protulit unicum exemplum, rem non conficit, quum Rabinorum in talibus perexigua sit auctoritas, quumque ipsi Gemaristæ de distinctione, ibi facta, inter יום גנוסיה של מלכיה & יום הולדה & יוםיה adhuc disputent, *Lightfoto* teste, in *Hor. Hebr.* ad *Matth.* I. c. Præterea mos erat satis antiquus, satisque pervulgatus apud plurimas gentes, ut natalis dies proprie dictus hilare transigeretur. Sic *Herodotus*, laudatus *Athenæo*, *Deipnosoph.* I. IV, c. 10. p. 143. ἡμέραν δὲ, inquit, Πέρσαι ἀπασίων μάλιστα ἐκείνην τιμᾶν νομίζουσι, τῇ ἑκάστοις ἐγένετο, κ. τ. λ. *Eum* Persæ diem maxime colunt, quo quisque natus est, ac eo ipso fas esse putant ciborum plus adbibere. Itaque fortunati homines bovem, asinum equum, camelum adponunt, solidos in furnis tostos, &c. Idem *Athenæus*, I. XV, c. 7. p. 680. ex *Hellanico*, Partamidis meminit, Aegyptiorum regis, γενέθλιον ἐπιτελούντες, natalem diem celebrantis. De vetustioribus quoque eorundem regibus id constat Pharaonis exemplo, *Gen.* XL, 20. ubi ei d hunc in modum: ἡμέρα γενέσεως (Heb. יום הולדה) הן פאראו, וכן יסויהו פֶּטְרוֹן (uti *Herodes*, nostro in loco, δειπνον) πᾶσι τοῖς παροῖν αὐτῷ. Quoad Græcos testis esto *Lucianus*, in *Hermot.* T. I. p. 750. de philosopho quodam narrans: ἡλέγετο παρ' Ἑυκρά-

Ἐυκράτη — δειπνήσας χθές, γενέθλια θυγα-
 ρὸς ἰσθῶντι, dicebatur, apud Eucratem, filia
 natalitia convivio celebrantem, beri canasse.
 Sic apud eundem, in Somnio, T. II, p. 715.
 aliquis: θυγατρὸς τήμερον ἰσῶ γενέθλια, filia
 natalitia epulis bodie transigo. (*) Neque
 Romanis hæc consuetudo displicebat. To-
 xilus, apud Plautum, in Persa, Act. V.
 Scen., I, v. 16. sq.

— bunc diem suavem,
 Meum natalem, agitemus omnes.
 Date aquam manibus. Adponi-
 te mensam. &c.

Leno etiam, apud eund., in Pseudol. Act.
 I, Scen. II, v. 30. sqq.

Hæc, quum ego a foro revortor, facite
 ut offendam parata,

Vorsa, præsterga, strata, lautique, co-
 etaque omnia uti sint.

Nam mihi bodie natalis dies est, Decet
 eum omnes vos concelebrare.

li 3

Per-

(*) Dubium vero hic, numne potius de die,
 quo filia nata primam erat, quam de an-
 nivo, memorie hujus nativitatæ dicata,
 die, agatur.

*Pernam, callum, glandium, fumen, fa-
cito in aqua jaseant. Satin' audis?*

*Magnifice volo enim summos viros acci-
pere. &c.*

Plura istiusmodi dabunt, quos *Wolffius*, in nostrum l. & *Cel. Albertius*, l. l. excitant. Quin & principum Virorum natales dies Romani etiam publice solebant celebrare, uti apud *Suetonium*, in Aug. cap. 57. in *Tiber. cap. 26. & 65.* aliisque videre est. Sed hæc hactenus. Alia adhuc Eruditos, inde a *Salmasio*, exercuit disputatio, an scilicet vocabulum *γυναικας*, hocce sensu, satis Græce usurperetur, quod quidem plerique Grammaticorum negant, adfirmat autem *Phavorinus*. Præter ea, quæ *Wolffius*, ad *Matthæi* locum, huc spectantia adnotavit, conferri hac de re imprimis merentur laudatus jam *Albertius*, p. 100, *Scottus* etiam, in *Select Notes on Matthew*, *Krebsius* denique, in *Obs. e Fl. Josepho*, ad eund. *Matth. l.* qui ultimus puritatem vocis, isto sensu acceptæ, e *Philone ac Josepho* vindicat, quorum auctoritates *Relando* maxime obponi queunt, adferenti, 1. sup. l. eo tempore (quo scil. Evangeliorum conditores florebant,) vocem *γυναικας* sive *γυναικας* pro inaugurationis regie solemnitate in usu fuisse.

iffe. Interim negari tamen non poterit, crebriorem apud Græcos τῶν γενεθλίων, ac quidem τῶν γενεσίων, mentionem fieri, uti ex *Athenæi & Luciani* ll. adductis nec non ex hujus *Demosth. Encom. T. III, p. 491.* cet. constat: unde etiam factum viderur, quod Codices nonnulli, *Millio* teste, nostro in l. ultimæ voci priorem substituerint. *Coronidis* loco *Doctiff. Schwartzii* (quem & *Wolffio* jam, ad *Matth. l.* sed perperam, citatum cerno,) nonnulla adpingere juvat, liti huic dirimendæ forsan apta nata, digna saltem, quæ hic repetantur. Leguntur vero in eruditissimis ejus ad *Olearium*, de *Stilo N. T. Adnotat. p. 282.* sq. *γενεσίων* ignotum Græcis non erat vocabulum: de significatione vocabuli fortasse dubitari queat, sed nec hoc quidem constanter satis. Nam *Pollux* lib. III, c. 19. *γενεσίων* numerat ille quidem in vocabulis sepulturæ familiaribus: sed quia ea ἔννεος jungit, sane apertum est, ea, proprie de natali die dicta, boni ominis causa ad diem mortis transferri cœpisse. — Quod si usus *Athenis*, fortassis ἔννεος alibi, ad diem mortis nomen hoc ipsum astrinxerit, qui leporis ἔννεος subtilitatis ingenii nonnunquam ad superstitionem avidi erant: at ea res juri aliarum gentium ἔννεος scriptorum obrogare ἔννεος officere nequaquam potest nec debet.

Marc. VII, 3.

Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, εἰὼν
μὴ πύγμα ἴψασθαι τὰς χεῖρας, ἕ-
ξοδίουσι.

Quod ad Judæos, hunc morem, Mar-
tique phrasin, πύγμα ἴψασθαι, satis jam ex-
plicuere viri Docti, quos magno agmine
Wolfius in *Cur*, excitat, quibusque addo
J. G. Michaelis, in *Symb. Litterar. Brem.*
T. I. p. 450. maxime vero *Goodwinum*, in
Mose & Aar l. I. c. X, §. 13. sq. ejusque
Commentatores, *Reitzium*, p. 83. sqq.
Hottingerum, p. 182. sqq. sed imprimis Do-
ctiss. *Carpzovium*, in præstantissimo *Anti-*
quitatum Hebr. ad ductum *Goodwini*,
Adparatu, p. 185. sqq. Nos de aliis popu-
lis, eundem hunc ritum summa cum cura
observantibus, nonnulla propinabimus.
Aegyptiorum sacerdotes ter de die sese ab-
luere sueviffe, a *lesto*, ante prandium, &
cum ad dormiendum se conferrent, au-
ctor est *Porphyrius*, de *Abstin.* lib. IV, sect.
7. Medi etiam cœnaturi antea se lavabant,
uti e *Xenophonte* jam docuit *Rapbelius*, in
nostr. locum. Idem de *Persis* liquet ex
Herodoto, lib. I, c. 126., ubi *Cyrus* *Persas*
in posterum diem convivio interesse jubet

λαυμῶν, *lavatos*. Romanorum consuetudinem a Catone Uticensi æstimare liceat, de quo *Plutarchus*, in ejus Vita, T. I. p. 57. 792. C. narrat; quod *λαυόμενος ἰδεῖναι, lotus cœnaret*. Sic quoque apud *Plautum*, in *Persa*, Act. I, Scen. III. v. 10. sq. ubi de mensa adparanda est oratio, *Toxilus*, aliiquem præstolans;

— *Lautum credo a balneis
Jam hic adfuturum.* —

Iterumque Act. V, Scen. I, v. 17.

— *Date aquam manibus, adpo-
nite mensam.*
Conf. ib. *Taubm.*

Neque minus Græci ejusdem moris erant studiosi, *Luculentus* testis est *Aristophanes*, in *Vesp.* v. 1211. sq. ubi *Bdelycleon*, alium de conviviorum ratione instruens, ut sciat (v. 1203. sq.) *ἐμπροστικὸς εἶναι καὶ ἐνυψιαστικὸς*, inter cœtera:

Ἴδωρ κατὰ χεῖρας. τὰς τραπέζας ἰσθίειν.
Δειπνῶμεν, ἀπονενίμμεθ' ἤδη, σπῆδομεν.
*Aquam ad manus (poscito;) mensas ad-
ferre (jubero.)*

Cenamur (tum,) abluimur iterum, libamus.

Ad quem locum *Scholias*: ἄπως ἔθος λέγει,
 ὕδωρ κατὰ χεῖρας, πρὸ τῆ ἐισαχθῆναι τὴν τραπέζαν.
 μετὰ δὲ τὸ δεῖπνησαι, ἀπονίψασθαι ὄδου, ὡς πᾶσι.
*Sic moris erat loqui, antequam inferretur
 mensa: aqua manibus porrigatur; post ca-
 nam vero: da puer aquam, abluendi gratia. (*)*
 Idem auctor, in Avib. v. 130. sqq.

— πρὸς τῷ Διὸς τέλει μωῖς,

Ὅπως παρέσει μαι καὶ σὺ καὶ τὰ παιδιά,

Ἀσάμυνα πρῶ. —

— per *Jovem Olympium* rogo,

Ut apud me sis (†) & tu & filioli,

Loti mane. —

Unde, eadem in *Fabula* v. 463. sq. quum
 quis dixisset:

— Φέρε πᾶσι σίφανον. καταχειθάσας

κατὰ χεῖρας ὕδωρ φερέτω ταχύ τις. —

Adfer

(*) Similia, quoad phrasium harum discrimen,
 habet *Athenaeus*, *Deipnosoph.* lib. IX, c.
 18. p. 468. F. qui vero illa falsi arguit p.
 410. C.

(†) *Apud aliquem esse* dicebantur convivio ex-
 cepti. Notissimum illud *Terentii*, in *Heau-
 tontim.* Act. I, Scen. I, v. 109.

Dionysia hic sunt: hodie apud me sis volo.

— *Adfer puer coronam: effundendam*

Super manus aquam ilico quis adferat. ⁊
facere interrogat alter:

— Δειπνήσειν μέλλομεν, ἢ τί;

— *Cenaturine sumus, aut quid?*

Eodem respicit Comicus noster, in Equit.
V. 355. sq.

Ἐγὼ δὲ γ' ἤνυσρον βοῶς καὶ κοιλίαν ὕλειαν
Καταβροχθίσας, καὶ ἐκπιῶν τὰν ζῆμον, ἀνα-
πόνικτος, κ. τ. λ.

*Ego autem ventriculum bovis, ⁊ sto-
machum suillum.*

*Quum devoraverim, posteaque epotave-
rim jus, illotis manibus, ⁊c.*

Testem quoque adpello *Lucianum*, qui plurimis in locis ejusdem instituti meminit, sed quæ, chartæ redimendæ gratia, digito tantum indicabo. Vide sis igitur eum, in Dial. Mort. T. I, p. 356. de Merced. Cond. p. 670. in Somn. T. II, p. 715. in Saturn. T. III, p. 405. uti etiam ibid. p. 399. inter leges

leges convivales primo statim loco *lotionem* memorat; denique in Timon. T. I, p. 170: ad quem ultimum l. *Barleus* in Not. (T. I, p. 159. edit. Amst. 1687.) hunc morem veteres servasse, tum *nitoris*, tum etiam *valetudinis* causa, monet; subiungitque, ex *Athenæi* lib. V. Aristotelem dixisse, non decere quenquam, illotum & pulveris plenum ad convivium accedere. Tandem *Homerus* in scenam prodeat, Odyss. Δ. v. 52. sqq.

κέρνισα δ' ἀμφίπολος προχθὴν ἐπέχευε φέ-
ρυσσα

Καλλή, χρύσειη, ὑπὲρ ἀργυρείοιο λέβητος.

Νιψασθαι. παρὰ δὲ ξέστην ἐταίνουσι τράπεζαν.

Σίτον δ' αἰδοίη ταμίη παρὲθης φέρυσσα, κ. τ. λ.

*Aquam vero ad lavandum ancilla ferens
gutturio fudit*

*Pulcro, aureo, super argenteo lebetes,
Ut sese lavarent: juxta autem politam
extendit mensam.*

*Panem vero casta dispensatrix ferens ad-
posuit, &c.*

Iterumque v. 213. sq.

Δέρου δ' ἑξαῦτις μητώμιθα, χερσὶ δ' ἰθ' ὕδαρ

χειρῶν.

Cane

*Canae iterum memores simus, manibus vero
aquam Adfundant.*

Hinc patet, servos aquam convivis admi-
nistrasse. Et clarius adhuc e v. 216. sqq.

— Ἀσφαλίον δ' ἄρ' ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας
ἔχευεν,

Ὅτρης δὲ θεράπων Μενελαίου κυθαλίμοιο.

Οἱ δ' ἐπ' οἰκίᾳ ἑτοῖμα προκειμένα χεῖρας
ἔαλλον.

— *Asphalion igitur aquam manibus
infundebat,*

Impiger famulus Menelai inchoyi.

*Hi vero (convivæ) ad cibos paratos ad-
positosque manus extendebant.*

Plura istiusmodi desiderans consulat Ill.
Spanhemium, in *Aristoph.* Plut. v. 84, &
in ejusd. Nub. v. 987. *Bulengerum*, de Con-
viis, l. I, c. ult. in *Theaur. Græv.* T. XII,
p. 102. & *Scaccbum*, *Myrothec.* I, c. 31. p.
151. Quin & nonnunquam per singula fer-
cula & missus, sicque aliquoties in eodem
convivio, lavabant veteres, uti *Lipsius* do-
cet, *Saturnal. Sermon.* l. II, c. I, *Opp.* T.
III, p. 924. sq. fv. in *Thesauro laud.* T.
IX, p. 1214 sq.

Mart.

Marc. IX, 15.

Και ἰουδαίως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν ἐξέθαμβήθη,
καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

Ultima omnes fere vertunt, nimis
exiliter: *salutaverunt Eum*; & Syrus, ad mo-
rem populorum Orientis, σπάζοντο οδία
Mallin, magis emphatice: *complexi sunt*
Eum, h. e. *summo cum gaudio, studio, amo-*
re, & reverentia Eum exceperunt. Hæc
enim τῷ ἠσπάζεσθαι vis est ac ἐνέγκεια; La-
tissimam hancce ejus significarionem, age,
paucis persequamur. 1. Proprie est *com-*
plecti aliquem, idque ex *adfectu* tenerrimo,
Scholiastes Aristophanis, laudatus *T. Eckbar-*
do, in Obs. ad N. T. ex Aristophanis *Plu-*
to. p. 29. Κυρίως ἠσπάζεσθαι ἐστὶ τὸ περιελά-
κεσθαι τινα, διὰ τὸ ἀγαθὸν σπᾶσθαι ἐπὶ αὐτὸν τὸν
ἴτερον. Quod & *Eustathius* confirmat, ad Il.
κ. v. 542. ubi *Homerus*.

Δεξιῇ ἠσπάζοντο, ἑπὶ τοῖς τε μελεχίοις;

Dextra complectebantur, verbisque sua-
vibus;

qualia etiam habet, *Odyss. f. v. 35.*

Χεῖρῶν τ' ἠσπάζοντο, καὶ ἐδραίασθαι ἀναγοῖ,
Manibusque complectebantur, & sedere
jubebant;

ad quem 1, idem *Eustathius*: (*Stephanò au-*
store,

store, in Thesaur. L, Græc. ad h. voc.)
 ἐπεσπῶντο καὶ εἰλικον διὰ δεξιῶστος εἰς ἑαυτῆς, ad-
 dens, talem quendam ἀσπασμῶ morem suo
 etiam tempore apud vnnnullas gentes rece-
 ptum. Præterea & osculo nonnunquam τὴν
 ἀσπασμῶν factum fuisse, videmus in *Ep. ad
 Rom.* c. XVI, 16. (ubi confer. *Palairetus*, in
Obs. Phil. Crit.) I *Cor.* XVI, 20. 2 *Ep.* XIII,
 12. I *Tbess.* V, 26. I *Pet.* V, 14. Quin
 imo de complexu lascivo hoc verbum usur-
 patur *Aristophani*, in *Concionatr.* v. 966.
 969. ubi juvenis, amore furens, bis ad ami-
 cam: Ἀραιξον, ἀσπάζε τε, — Ἀραιξον, ἀσπάζ-
 ε με. διὰ τοῖ σὲ πόνυς ἔχω. *Aperi* (januam)
 Ἐσπλεξερε! — *Aperi, amplexare me!* tui e-
 nim causa discrucior. 2. Talis autem comple-
 xus quum in accessu vel discessu maxime lo-
 cum habeat, hinc ἀσπάζεσθαι perfæpe idem est
 ac salutare aliquem, vel alicui valedicere. Sic
 Socrates Strepsiadem, in quem incidit, hic-
 que Socratem rursus, ἀσπάζεται, salvere ju-
 bet, apud Comicum, in *Nub.* v. 1144. sq.
 Conferantur etiam *Homeri* ll. cc. & add.
Odyss. τ. v. 415. Paulus vero Apostolus
 Epheso proficiscebatur ἀσπασάμενος τῆς μα-
 θητῆς, valedicens discipulis, forte & com-
 plexu, adfectus plenissimo, *Act.* XX, 1. ad
 quem l. plura hujusmodi e *Xenophonte* da-
 bit *Raphelius*. Vide quoque cap. XXI, 6
 eet. Hocque sensu, sed in sequiorem par-
 tem

tem, sumitur in *Aristophanis* Plut. v. 1043. ubi juvenis quidam vetulam atnasiaam ἀσπάζεται, h. e. *valere iubet*, nuncium ei remittit, ut sequentia satis docent. Qualemcunque porro, etiam quæ absentibus fit, *salutis precationem, officiorumve oblationem*, sæpissime in Epp. Apostolicis, maxime *Rom. XVI*, denotat, quo sensu & ἀσπασμός venit 1 *Cor. XVI*, 21. & alibi. Huc quoque pertinet *Aristophanis* Plut. v. 322. 324. ubi τὸ ἀσπάζεσθαι in locum τὸ χαίρω, ceu præclara magis *salutationis* formula in locum vulgatæ istius, substituitur. Sic enim *Chremylus*.

ΧΑΙΡΕΙΝ μὲν ὑμᾶς εἰς τὸ ἄνδρες δημοταῖς
Ἀρχαίων ἤδη προσαγορεύειν, καὶ σαπρῶν.
Ἀσπάζομαι δέ. —

Quæ hunc in modum *Frischlinus* reddidit:

*Ut vos jubeam salvere, o populares
mei,*

Inspida & obsoleta salutio mibi

Videtur. Itaque saluto more vos novo:

Ut, obvius ulnis amplector!

3. Exinde vero alius, isque amplior adhuc, vocis significatus est arcessendus, dum passim infert *amorem, benevolentiam, studium, nec non venerationem*, quibus aliquem prosequimur, quorumque istiusmodi *salutatio*

& complexus solent esse indicia. Ita *Aelianus*, Var. Hist. lib. X, cap. 16. & l. XIV, c. 14. ὑπερσπαζέσθαι, est *summo opere amare*, quam etiam significationem simplicis ἀσπαζέσθαι exemplis quibusdam roborat *Perrizonius*, in Not. ad prior. l., p. 669, nec non laudatus *Palucretus*, ad *Matth. V*, 47, quibus jungi potest Auctor anonymus *C. D.* Vol. III, *Obs. Misc. in Auct. vet. & recent.* p. 237. *Dionysius Halic.* Excerpt. Leg. p. 738., Nolanorum meminit, σφδρα τῆς Ἑλληνικῆς ἀσπαζομένων, *Græcæ gentis impensa studiosorum*, *Plutarchus*, in *Cicer.*, *Oppi* T. I, p. 861., *Is qui hujus gentis primus Cicerone est cognominatus, vir egregius videtur fuisse: quare & posteri ejus hoc cognomentum non retecerunt, ἀλλ' ἠσπάζαντο, καίτεροι ὑπὸ πολλῶν χλιναζομένην, sed MAGNI FECERUNT, si-ve VENERATI SUNT, quamvis apud multos ludibrio habitum.* Idem, in *Lucullo.* p. 501., ἠσπάζετο τὴν τε ἀγγέλιον αὐτῆ καὶ τὸ λικαρίσ, *sagacitatem ejus & diligentiam MAGNI ESTIMAVIT, ita ut eum aliquando mensæ & concilii participem faceret.* 4. Denique, eodem ex fonte, est etiam *cupide & cum gaudio aliquem excipere*, id quod itidem *amplexu* vehementiori solet fieri. Sic *Plutum*, cæcum antea, sed qui modo oculorum usum receperat, ἠσπάζαντο, *amplexabantur*, illi quasi congratulantes, & læticia elati, apud *Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. III.* K k *Art*

Aristophanem, in *Plut.*, v. 743. *Addas-omnino* v. 751. sqq., quæ nos infra, ad *Marc.* XII, 42. exhibebimus. "Inprimis vero huc "pertinet Eiusdem locus, in *Vesp.* v. 602. "ubi senex e concione, accepto triobolo "judiciali, domum reversus excipitur: ἀμα "πάντες ἀσπάζονται διὰ τ' ἀργύριον, omnes simul "me complectuntur ob argentum!," Verba legis *Spaubemii*, in *Not. ad Aristoph.* *Plut.* v. 324. qui & ad Eiusdem *Nub.* v. 1144. consulatur. Unicum *Herodiani* locum superaddere liceat, qui, *Hist.* lib. V. cap. 8. sect. 14., de militibus narrat: τὸν μὲν Ἀλέξανδρον ὑπερφυῖς ἠσπάζοντό τε καὶ ἐνφίμην, τὸ δὲ Ἀντωνίου ἀμελέστερον προσεφίεοντο. *Alexandrum quidem supra modum salutabant & faustis adclamationibus prosequabantur, Antonini vero minorem multo rationem habebant.* Nimirum, uti ex præcedentibus liquet Alexandro insigniter favebant, eumque, quem Antoninus Imp. latere jusserat, quin & diem obisse populo per rumorem persuadere fuerat conatus, nunc iterum, quod vi ac votis expetierant, oculis suis usurpare ipsis concedebatur. Unde hic locus illi, quem præ manibus habemus, *Marci* maxime est παραμῆλος. His vero omnibus adijunge tandem, præter *Lexicographos* atque *Eckbardum*, lib. laud. p. 29. sqq., *Doctiff. Wolfium*, in *Cur. ad Matth.*

V, 47. & laudatum ibi *Jensum*, sed qui mihi ad manus non est. Vides B. L., quam late vocabuli hujus notio pateat; tum vero, quam apte latissima hæc notio in nostrum loc. quadrer, dum homines *conspicito* Domino *obstupescabant*, & *adcurrentes Eum* ἠσπάζοντο, *complectebantur*, amoris sane, studii ac reverentiæ ergo, avide saltem & cum gaudio plausuque Eum excipientes, æque facile perspicias.

Marc. XII, 13.

ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσαι λόγῳ.

Vox *ἀγρεύειν*, rator licet apud *exteros* & semel tantum in N. T. occurrat, Philologis tamen sacris hæctenus fuit neglecta. Hic loci sensu *improprio* adhibetur. *Proprie* denotat *captare*, sive *feras*, sive *pisces*. De *piscium* captura eam usurpat *Lucianus*, Ver. Hist. l. I. c. T. II, p. 76. init. Ἡμεῖς γὰρ ἀγρεύσαντες αὐτῶν (ἰχθύων, de quibus statim sermo fuerat,) τινάς, κ. τ. λ. Nos igitur *quum eorum* (piscium) *cepissemus quosdam* &c. & p. 98. ubi ita: Καὶ ὄρνιθας δὲ θητεύομεν — καὶ ζῶντας ἰχθύας ἀγρεύομεν, *aves etenim insequimur*, & *vivos capimus pisces*. Notandum hic, quod *θητεύειν*, *feris* proprium, ad *aves* transferatur, (uti in illo *Plutarchi*, in *Alexandr. Opp. T. I, p. 677.* καὶ ζῶν ἀλώπεκας ἐθητεύει καὶ ὄρνιθας, *animi causa*

caussa venabatur vulpes & aves, five gallos gallinaceos;) quod vero ἀγρεύειν iterum de piscibus veniat. Interim non soli piscatura ira privum est vocabulum, ut non aliquando & de venatione proprie dicta usurpetur. Sane Ζ. *Pollux*, *Onomast.* lib. V, init. ἀγρεύειν adpellat *ferarum venatorem*, & lib. IX, sect. 12. memoratur ipsi ἀγρευτής κύων, *canis venaticus*. Sic quoque in *Callimachi* Hymno in Dian. v. 85. legitur θήρων ἀγρεύειν, *feram capere*; & in *Ejusd.* *Epigr.* 33. init. ἀγρευτής est, *qui lepores & cervas insectatur*. Mirro plura. τὸ ἀγρεύειν igitur, maxime si ad piscaturam respicias, *dolos* eleganter pingit, quorum ope vaferrimi illi Pharisei & Herodiani, ad Optimum Servatorem, si pote, irretiendum, abutebantur.

Marc. XII, 30.

Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.

Similes aliorum quorundam dictiones colligeram, quas autem postea vidi, a *Cel. Albertio*, in *Obs. ad Matth. XXII, 37.* occupatas pridem esse. Superest mihi tamen *Theocriti*, ex quo nonnulla jam dedit *V. C.*, alius præterea locus. In *Ejus* nempe *Idyll. XXIX, v. 4.* legimus:

Ὅυχ ὅλας Φιλίαν μ' ἐθίχουθ' ἀπὸ καρδίας.

Plu.

Plura obferunt, quos *Wolfius*, tum in no-
 stris, tum vero in *Mattb.* l. c. indicavit. qui
 busque laudatus *Albertius*, imprimis jun-
 gi meretur.

Marc. XII, 44.

ΑΥΤΗ — ἐβαλεν ὄλον τὸν βίον αὐτῆς.

Bion, præter *victum*, etiam *opes* atque
facultates denotare, *Raphelius* & *Elsnerus*
 optime hic monuerunt. Exemplorum ve-
 ro haud contemnendum nobis reliquere
 spicilegium. *Palepbatus*, *Incredib.* cap.
 III, τῶν δὲ Ἀκταίωνι, ἀμελῶντι τὰν οἰκίαν, μᾶλ-
 λον δὲ κυνηγετῶντι, διεφθάρη ὁ βίος, *Athensis* vero,
res domesticas nihil curantis, sed magis in-
tenti venationibus, facultates consumptæ sunt.
 Cap. XXIII, *De Phineo* narrant, αἱ δὲ φθει-
 ροὶ αἱ Ἀρπυιαὶ τὸν βίον αὐτῆ, (Sic enim ex
 Codd. legendum omnino, ut sequentiâ sua-
 dent, pro vulgato, διεφθάρη τὸν βίον,) quod
Harpypie facultates ejus perderent. Et pau-
 lo post: αἰτίαι (θουραῖαι nempe) τὸν τῆ πα-
 τρός βίον διεφθειρον. Et iterum: ἔτι αἱ Ἀρπυιαὶ
 τὸν βίον αὐτῆ διεφθειρουσι. Cap. XXIV. Dice-
 bant igitur *Theffali*, ἐπὶ πάντας ἀθροισόμενον τὸν
 ἐπιβλῆσαν τὸν βίον, *videntes facultates Eri-*
sichthonis cumulatas, ex Metra (filia scilicet,
 quæ patri has facultates comparaverat,) *ipfi*
fieri equum, bovem, aliaque. Cap. XXVI.
 de *Glauco* refert, quod, equos alens, nec

res domesticas curans, sumtusque impendens magnos, opes dilapidaverit; καὶ ἀπέλιπε αὐτὸν ὁ βίος, quodque facultates ipsum destituerint. Aristophanes, in Plut. vs. 751. seqq.

Ἄοι γὰρ δίκαιοι πρότερον ὄντες, καὶ βίον
ἔχοντες ὀλίγον, αὐτὸν ἠσπάζοντο, καὶ
ἔδειξάνθ' ἅπαντες ὑπὸ τῆς ἡδονῆς.
Ὅσοι δ' ἐπλούτην, ἕσιον τ' ἔχον συχρῆν,
οὐκ ἐκ δίκαις τὸν βίον κακτημένοι,
Ὁ φρεῖς συνῆγον, ———

h. e.

*Nam, qui olim justii fuerant, ἔ' opibus
Instructi paucis, illum (scil. Plutum)
amplexabantur ἔ'
Dextram (ipii) jungebant, sv. porrige-
bant, omnes, præ gaudio.
Quotquot vero divitiis abundaverant,
multisque facultatibus,
Injuste opes quique sibi acquisiverant,
Frontem corrugabant, &c. ———*

Vides, BION hic cum ὍΤΣΙΑ, permutari.
Idem, in Ran. vs. 1248 seqq.

Ὁυκ ἔστιν, ὅστις πάντ', ἀνεῖ, ἑυδαίμονι.
Ἢ γὰρ πεφικνὸς ἰσθλός, ἢ ἔχει βίον,
Ἢ δειγνὸς ἄν. ———

Nemo ab omni parte beatus.

Ant

Aut enim, nobili sanguine cretus, opibus destituitur,

Aut ignobilis est. —

Visne adhuc e sacris Auctoris familia exempla? Div. Lucas eorundem haud pauca nobis suppedirabit: non modo cap. XXI, 4, ubi eadem, quæ hic Marcus, iisdem fere verbis narrat, sed & cap. VIII, 43, de muliere αἰμορροῦσα aiens, quod in medicos ὄλον τὸν βίον (τὰ παρ' ἑαυτῆς πάντα, uti Marcus, c. V, 26.) impenderit; nec non cap. XV, 12, ubi, æque ac in superiori Aristophanis loco, δαΐά & βίος permutantur; & iterum ejusdem cap. comm. 30, quando prodigi filii frater ad patrem indignabundus: ὁ υἱὸς σε ἔτος, ὁ καταφαγὼν σε τὸν βίον, κ τ. κ. quocum apte confertur Strepfiadis, filium objurgantis, dictum, apud Aristophanem in Nub. vs. 835 sqq.

— Συ δὲ

Ὡς περ τεθνεῶτος καταλίμει μὲν τὸν βίον.

— Tu vero

Ac si mortuus iam essem, meas opes disperdis.

Quorsum etiam adplicari queunt, quæ mox e Palepbatii cap. XXIII. dedimus. Denique & Div. Johannes prodeat, qui I Ep. III, 17, ait: Ὁς δ' ἂν ἔχη τὸν βίον τῷ κόσμῳ,

ὅμοι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα κ. τ. λ. *Quicumque habuerit facultates hujus mundi, & viderit fratrem suum egentem & clauserit viscera sua &c.* Interim pro solo etiam victu eandem vocem sæpenumero adhibent Auctores. *Aristophanes*, in *Plut.* vs. 524.

Δια τὴν χρεῖαν, καὶ τὴν πείναν, ζητεῖν ὁποδὲν βίον ἔξει.

Propter necessitatem, & paupertatem, querere unde victum compararet.

Lucianus, in *Pseudolog.* T. III. p. 181. Ἐγὼ σε, ὦ ἀχαίριστῃ, πένητα καὶ ἀπερὸν παραλαβῶσα, καὶ βίαν δεόμερον. *Ego te, o ingrata, pauperem & inopem quum accepissem, & victus indigum.* Et hoc sensu fortassis quoque ultimus *Palaephati* locus, supra adductus, poterit intelligi.

Marc. XIV, 8.

Ὁ ἔχων αὐτὴν, ἴσχυρα.

Dudum mihi suboluerat, hæc ita esse accipienda: ὁ ἔχων αὐτὴν πικρῶς ἐπέλυσε. Postea e *Doctiff. Kypkiō* didici, *Cel. Heumanno* idem fuisse observatum. *Kypkius* vero, ut passim solet, hic etiam *Heumanno* obloquitur, adferens, τὸ ἔχων hoc sensu non semper adjunctum sibi infinitivum habere. Sed, uti

uti fingulæ Viri D. auctoritates omni exceptione majores non sunt, ita agnoscendum omnino, 1. ellipsin τῆ ποιῆσαι, quum immediate sequatur ἐποίησε, hic loci satis elegantem esse, 2. longè plurima Auctorum, tum sacrorum, tum & profanorum, exempla *Heumanno* mihi que favere. Sic *Luc.* XII, 4. Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν — μὴ ἔχόντων περισσώτερον τι πρῆσαι. *Iob.* VIII, 6. ἵνα ἔχωσι κατηγορεῖν αὐτῆ. *Act.* IV, 14. ἔδεν ἔχον ἀντιπεῖν *Ephes.* IV, 28. ἵνα ἔχη μεταδίδομαι τῷ χερίαν ἔχοντι. *Heb.* VI, 13, ὁ Θεὸς — κατ' ἔδενος ἔχε μείζονος ὁμοίαι. Ad quem postremum I. similia e *Xenophonte* promit *Raphelius*. Age vero & ipse exterorum paucula oculis *Tulis*, *B. L.* subjiciam. *Herodianus*, *Hist.* lib. VI. cap. I. sect. 17. ἵνα ἔχοι τοῖς στρατιώταις — ὁ Ἀλέξανδρος χαρίζεσθαι, ut possit militibus *Alexander* largiri. Lib. VII. cap. 2. sect. 16. ἵνα μὴ μόνον ἀκούειν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ βλέπειν ἔχειν οἱ Ῥωμαῖοι, ut non modo audire quæ gererentur, sed et videre, *Romani* possent. Lib. VIII. cap. 3. extr. ἐπιπῖν ἐκ ἔχου, prorsus ut Latini, dicere non habeo. Similiter omnino *Aristophanes*, in *Ran.* vs. 60, ἐκ ἔχου φράσαι, nequeo dicere; iterumque vs. 434. Ἐχοίτ' αὖ ἐν φράσαι νῶν; Potestisne nobis dicere? *Lucianus*, in *Deor. Dial.* T. I. p. 222. Τῷ τῆτο τεκμαίρεσθαι ἔχεις; quo id indicio colligere potes? & p. 255. Τὰ μὲν ἀλη-

θὺς ἢ ἔχω λόγιον, *verum quidem quid sit, dicere non possum*: in Hermot. p. 746. *πόθεν ἔχεις εἰδέναι; *unde potes scire*; p. 766. *οὐ μέντοι ἔχω εἰδέναι, ἐν ἀληθείᾳ φησὶν, *neque scire possum, an vera dicat*: nec non in Halcyon. p. 180. Τί δ' αὖ οἱ ἀγνοῦντες τὰς θεῶν καὶ δαιμονίων δυνάμεις, ἔχοιεν αὖ ἐπιπῦν, κίτερον δυνατόν ἢ ἀδύνατόν τε τῶν τοιούτων; *quid autem, qui deorum geniorumque vires ignorant, dicere possint, utrum talium rerum fieri aliqua possint nec ne?* in Tyrannic. T. II. p. 150. ἔδὲ γὰρ ἐκῆνο αὖ ἔχοις λόγιον, *neque enim illud possis dicere* Aelianus, Var. Hist. lib. XIII. cap. 30. ἰὺν ἔδὲ τῶν κοινῶν — μεταχειρῶν ἔχεις, *nunc ne communiū quidem rerum particeps esse potes*. Illis denique, quæ ex Xenophontē indicavit Rápheliū, unicum Ejusdem Subjungam. Scilicet Memorab. lib. IV. p. 811. A. ἔχεις δ' ἐπιπῦν, ὁποῖός τις ὁ ἐπιπῦς ἔστιν; *potesne igitur dicere, qualis sit homo pius?* Sufficiant hæc. Idem vero Cl. Kypkius, dum secundo loco hæc verba etiam interpretari amat: *fecit quod scivit*; paucissimos, me iudice, habebit ὁμοψήφους, nemo licet negaverit, admittere τὰ ἔχειν aliquando (ex. gr. apud Aelianum, Var. Hist. lib. I. cap. 32. p. 59. ubi pluribus hoc etiam docet Perizonius, in Not.) huncce significatum, quem præterea Rápheliū, ad Act. XXV, 26. Xenophontis iterum auctoritate

cor-

corroborat, qui vero in isto *Aetorum* loco minus videtur necessarius. Neque multis, credo, *Keuchemius* persuaserit, τὸ ποιεῖν hic loci idem esse ac *impendere*. Exempla enim, quibus istam vocis notionem adferere sustinet, dativum ejus, cui aliquid *facias*, sive *impendas*, adjunctum habent, cujus vero apud *Marcum* nostrum ne vola quidem exstat. Neque sane audiendus est, dum *Iob.* XII, 16. eundem in sensum trahit.

Marc. XIV, 31.

Ἐὰν με δὲ συναποθανεῖν σοι, ἢ μὴ σε ἀποθνήσκωμαι.

Intensissimum, quo Magistrum Optimum complectebatur, amorem his verbis Petrus significat, dira quævis cum illo perferre paratus : sicut *vita* discrimen pro summo plerumque, nec sine ratione, reputatur. Ita *Chremylus* apud *Aristophanem*, in *Plut.* vs. 216. sq.

Ἐγὼ γάρ, εἴ τι τῆτ' ἴθι, καὶν δὲ μ' ἀποθανεῖν,
 Ἄυτὸς διακράξω ταῦτα. —

Ego enim, probe hoc scito, etiamsi me oportet mori,
Ipsemet hæc perficiam. —

Cui

Cui Cario statim responderet: καὶ βύλη, γ' ἴγώ, si volueris, ego quoque, scil. vel capitis periculum subire haud detrecto. Ita, quem B. Albertius (in *Matth.* XXVI, 35.) jam observavit, *Aristænetus*, ἰδιόθυλος, καὶ δέος ἑδναῖος, neque timidus, etiamsi vel moriendum esset. Similia ex *Iosepho* dedit *Krebsius*, in eundem *Matth.* l. Mihi vero etiam in mentem hic veniunt ΣΤΥΝΑΠΟΘΗΣΚΟΝΤΕΣ dicti homines, varias inter gentes, qui arcto sanctoque adeo amicitiae vinculo utrimque copulati erant, ut si alteri fatale quid accidisset, alter superstes esse recusaret. Narrat de hujusmodi confœderatis *Jul. Cæsar*, de B. Gallico, lib. III, cap. 22. & lib. VII, cap. 40, itemque *Valer. Maximus*, *Memorabil*, lib. II, cap. 6. sect. 11; plures autem enumerat *Alexander ab Alexandro*, *Genial. Dier.* libr. I, cap. 26, ubi etiam *Tiraquellus* in *Not.* p. 198, consulatur. Huc forsitan respicit *Horatius*, in elegantissimis illis, quæ *Carm.* lib. II, *Od.* 17. vs. 5 sq. leguntur, quæque *Petri* sententiam ad amussim referunt:

*Ab, te (Mæccenas) meæ si partem anima
rapit*

Maturior vis, quid moror, altera (pars)

Nec carus æque, nec superstes

Integer? Ille dies utramque

Du.

*Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum : ibimus, ibimus,
•Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.*

Talem omnino constantissimi amoris ad-
fectum Corinthiis suis Paulus testatur, Ep.
post. cap. VII, 3. ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἔσε ἕς
τὸ συνανθαρσῖν καὶ συζῆν.

T A N T U M.

IV.

AMBROSII DORHOUT

V. D. M.

DISSERTATIO

DE

IRIDE SIGNO FOEDERIS
NOACHICI.

AD GEN. IX, 9. IO.

QUA OSTENDITUR

NON ADEO ESSE ATTENDENDUM
AD COLORES IRIDIS, QUAM AD ID
QUOD SIT ARCUS SINE
NERVO.

§. I.

Lubet disputare de loco S. Historiæ, ubi est de Originibus Humani generis post diluvium. Noah cum Suis ex arca, ut primum prodiit, Deo obtulit *χαριστηρια*, sacrificia, quibus animum gratum contestabatur pro concessa incolumitate, Sibi ac Suis. Grata & accepta hæc *δωρεα* fuere Domino Cæli ac Telluris. Ita est in S. Historia, quin

quin voluit nominatim Noam monere hac de re, & in Revelatioue Solemni promissum largiri; fore, ut non amplius Hominum Genus universum & animalium aquis excinderetur. Placuit Spiritui S. sacro volumini hanc narrationem inserere, cujus interest omne genus hominum. Audiamus ipsa verba quibus Promissum hoc gravissimum continetur Gen. VIII, 20. ויבן נח ליהיה מזבח ליהיה *Struxit Noab aram Domino, & sumpsit de omnibus animalibus puris, & de omnibus avibus puris, & obtulit Sacrificia super Ara. Et odoratus est &c. Et dixit Dominus אל לבו non amplius maledicam Terræ propter hominem &c. & non amplius percutiam omnia quod vivit &c. Et benedixit Dominus Noæ &c.* Sequuntur jam verba Gen. IX, 9, 10. *Et dixit Deus Noæ & ejus Filiis cum eo in hæc verba ואני הנני מקים את בריתי אתכם Ego autem Fædus meum. Ecce erigo vobiscum & cum posteris vestrum &c. Erigo, inquam, Fædus meum vobiscum, fore ut non amplius omnis Caro excindatur per aquas diluvii. Nam non erit iterum diluvium ad disperdendam terram. Dixit etiam Deus: hoc est signum Fæderis, quod ego concedo inter me & vos, & inter omnem animam viventem quæ apud vos est, usque ad generationes æternas.* את קשתי בענן והיתה לאות ברית בני

בְּכַנּוֹת הַרְמֵי *Accum meum statuo in nubibus, & erit signum Fœderis inter me & terram &c.*

§. 2.

Ea Majestas & Auctoritas competit Historiæ Sacræ, ut quemvis attentum abripiat in admirationem. Recte id advertit Theophilus Antiochenus: est in dictis S. virorum non ὕψος sublimitas, & μεγαλοδουλοσύνη tantum, sed etiam Majestas Eximia & stupenda, quæ aciem attenti Lectoris præstringat & compleat veneratione. Historia hæc, quæ antiquitate longe superat omnes cujuscunque gentis historias, non eo nomine tantum meretur legi, verum etiam quia tradit quæ mera veritate constant. Fuci nulli aut doli calamistrati adtexti sunt, sed præterea res, quæ traduntur, omnes refert & interest. Habemus hic primam mentionem Fœderis a Deo cum homine erecti, quod quidem sciam. Et primum etiam hic loci habemus mentionem signorum fœderalium. Neminem potest fugere aut latere, ubi in S. S. deia legitur de fœderibus cum Abrahamo & cum Israelis posteris erectis &c. tum etiam Fœderi Deum voluisse addere Signa תּוֹתוֹת seu σημεῖα. Inserviebant hæc, ut cautio esset iis, quibus Deus Fœ-

dus

dus largiri voluerat, omnia promissa fore
 rata, & implenda certo. Voluit, inquam,
 Deus κληρονομίαις της επαγγελίας το αμεταδιδτον
 της βουλης notum facere intercessione Juris-
 jurandi aliquando, & constitutione Signi seu
 ΤΙΝ, instar τυπου promissi gratiose homini-
 bus concessi.

§. 3.

Non lubet aut vacat jam de Fæderi-
 bus divinis amplius agere aut de Sacramen-
 tis, seu Signis Fæderum divinorum.
 Verum statueram paucis disputare de ΤΙΝ
 Fæderis cum Noacho erecti; de quo Moses
 pluribus memorat Gen. IX.

Fuere Viri Eruditissimi olim, qui
 hac de re Ecclesiæ voluere cogitata sua im-
 pertire. Longum esset recitare, quæ ab a-
 liis dicta sunt hac de re. Vir doctissimus
H. Grotius, paucis defungitur in h. l.
*Tres in Iride Colores significant Dei se-
 veritatem, Clementiam & Beneficentiam*; pro-
 mit ε-πανυ cogitata sua libere & sine ambu-
 gibus, tanquam de re, de qua non necesse
 est anxie disquirere, quia liquida est & om-
 nibus manifesta, adeo ut dubitandi locus
 non sit relictus. *Anonymus Anglicus* loqui-
 tur etiam de Iride ad eundem modum au-
 dacter: sunt tanquam ex Tripode dicta,
 quæ assensum flagitant omnium. *Glaucus color*
Bibl. Brem. Nov. Cl. II, F. III. L. I *Dilu-*

Diluvii index, ultimique rubor incendii.
 Argumentis sc. vel documentis non opus
 in re manifesta. Sed cuinam assentiamur?
Grotione an *Anglo* doctissimo non plane
 simile & idem opinatis? Hic *binos* advertit
 in Iride colores, glaucum & ruffum, s. ru-
 bicundum, *ille* tres colores in ea videt.
 GROTIUS adumbrari & depingi coloribus
 Iridis dicit Virtutes Dei *severitatem, cle-*
mentiam ac beneficentiam, Anglus autem
 partim *diluvium* signari putat, partim ul-
 timum *incendium*, quo omnia absumen-
 tur. Non nostrum est, nostro arbitrio
 hunc dissensum abolere aut compo-
 nere.

Amicus Plato & Aristoteles, sed ma-
 gis veritas; liceat nobis ab utroque dissen-
 tire, & exprimere, quæ de hac re nobis
 obviam fuerunt. Est res digna considera-
 tu; Fœdus Noachicum est omnium quæ
 in S. S. memorantur, quod quidem sciam,
 primum, & istiusmodi, quod omnes No-
 achidas, id est, universum genus hominum
 tangit. Merito igitur quis serio contem-
 pletur hujus Fœderis *σημασιον*, imprimis au-
 tem illi, qui amant veritatem, & Evangeli-
 um censent *παις αποδοχης αξιον*, habent,
 quare Iridem signum Fœderis Noachici
 attenta & seria animadversione confide-
 rant

rent, quia in S. S. Fœdus Gratiae cum eo comparatur, & Dominus Jesus, postquam cum Patre consedit in throno, Iride Caput cinctum se conspiciendum præbet S. Johanni Apostolo. Ap. XI.

§ 3.

Solent res quandoque ira comparatæ esse, ut posset quis eas contemplari simplici modo amplius: *πάντα χερματα δυο εχει λαβας*, ut inquit ille. Quid si nos etiam signum Fœderis Noschici considerantes alia via instituamus? At jam non animum advertamus ad Colores, qui in Iride conspici possunt, quomodo Viri Eruditissimi, de quibus mox diximus, fecerunt, sed ad formam signi, קשת. Est vocabulum significatus notissimi; *Arcus* est instrumentum bellicum tritissimum, juxta atque antiquissimum. In S. S. sæpius ejus mentio est מנן, חרב, קשת. *Clypeus, Gladius, Arcus* in S. Historia antiquissima memorantur. Solent sacramenta, quæ obsignant bona fœdere promissa, ut hæredes gratiæ & Benignitatis Divinæ certiores sint, fore promissa iis rata; solent, inquam, sacramenta esse & sumi de rebus notis & tritis, ut in memoriam conspectu suo revocent ea, quæ Fœderis tabulis continentur.

Ast quærat quis non immerito, *post* diluuium mentio est bellorum & armorum, sed an *antea* etiam ea de re in S. S. habetur? Doctissimus MILTON censuit procul tum temporis bella & prælia fuisse, homines quippe tum ævum exegisse quietum & pacificum. Verum non recte virum doctissimum rationes subducere liquidum est ac manifestum omnibus, & patet etiam hinc, quia *קשת* pro signo Fœderis a Deo hominibus est datum: si autem *arcus* ignotus fuisset Noacho & filiis, nequaquam videretur huic usui inserviturus fuisse. Solent enim, uti diximus, *σημεία* Fœderalia esse de rebus, quæ manifestæ sunt ac notæ; hæc autem duntaxat hominibus, qua tales, significando promissa fœderis, natura sua sunt aptæ, et comparatæ. In *σημείοις* N. T. Baptismo, & Sacro pane & vino Eucharistiæ id est manifestum & etiam in signis V. T. circumcissione, Paschate &c. Ast hic etiam id videretur opus. Videamus ergo, quæ in S. S. hac de re habeantur, an sc. *קשת* & bellum hominibus tempore, quod diluuium præcessit, fuere nota.

§. 4.

Nemo hic hæserit facile. *Arma,*
כלי מלחמה *instrumenta bellica* primis hominibus, antiquissimis temporibus, fuisse nota
 neces-

neceſſe eſt, ſi S. hiftoriæ ſuus conſtabit ſenſus. Primus omnium, quod quidem ex S. S. ſcimus, qui ferro uſus eſt ad hominem diſperdendum, eſt primogenitus primi hominis, Kainus. S. hiftoria fert, *דנאס* Abelem fratri exoſum fuiſſe propter pietatem, quia Kainus intellexerat manifeſto, Sacrificium & Cultum Abelis Deo fuiſſe accepta & grata. Jam dein ferale odium animo concepit & volvit contra fratrem. Soleo hunc locum S. S. legens præ admiratione obſtupere. Adeone potuit Kain eadem in domo educatus & iisdem parentibus ſatus cum Abele & eadem cura ad Dei metum paratus & edoctus, odiſſe fratrem, & quod omnino notandum, cum eum ipſus Deus alloquio ſuo bearet, & moneret etiam, vellent redire ad ſemitam juſtitiae, ubi ceſpitabat & errabat: *הלוך את - תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו* *Dixit Dominus Kaino, quare ira tua accensa est & quare concidit facies tua, nonne si recte instituas veniam consequeris, Sin vero minus recte instituas, deest, quod cuivis liquet, non adipiſceris veniam ſeu remiſſam peccati, ſed contra, dignum peccato ſupplicium lyes: quæ ſequuntur, etiam mihi videntur admodum liquida. Abelis, quia. etate eum antecellit, inclinatio erga Te, & tibi in eum quadante-*

tenus competit dominatus. השוקה hoc sensu est de Eva Gen. 3., ut nemo hic hæerere possit, & non est, ut his immoremur *jam*, aut aliorum in diversa & aliena abeuntium interpretationes horum verborum reperamus. In השוקה non ad תחת sed ad Abelem est referendum. Sed resumamus orationis filium. Qui potuit, inquam, Kain in pessimo & abominabili instituto bruto impetu ruere ad moliendam fratris infantis necem. Exerte S. historia dicit: *Kain locutus fuit fratri suo Abeli & accidit, ubi erant in agro, contra innocuum fratrem consurrexit & eum interemit* ויהרגו. Non est in historia sacra, quo pacto Kainus Abelem vita privavit: potuit id facere modo plus quam simplici, etiam sine ferilibus armis, absque ære & ferro &c. Verum ferri usum tum notum fuisse, & gladio seu cultro hominem efferum usum fuisse, ubi fratrem optimum neci dedit, id jam probatum dabimus.

§. 6.

Indicium nobis facit Johannes Apostolus, quo loco memorat primum fratrum par. Locus est, 1 Joh. 3, 10-12. *hac in re sunt manifesti Filii Dei & filii diaboli* καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ : οὗ καθὼς Καὶν ἐκ τοῦ πονηροῦ

ἡμε ἦν, καὶ εἰσαξὶ τον ἀδελφον αὐτου, καὶ χάριν τι-
 ζεις εἰσαξὶν αὐτον, *quia ejus opera mala erant & fra-*
tris ejus justa. Videsne, habes hic bis a-
 pud Johannera καὶν εἰσαξὶ τον ἀδελφον. Σφατ-
 τειν non est *interficere* tantum, (Belgicam
 igitur corrigam, ea habet *doodsloeg*, ego
 refingam & præoptem *Slagtede*), sed vi-
 rum *mactare*, quemadmodum animalia ferro
 conficiuntur & quomodo sacrificia solent
 necari. Vox occurrit Apoc. VI. 4. ἀλη-
 λους εἰσαξὶσει & XVIII, 21. πάντων των εἰσαγα-
 μων. De Domino, qui se æterno Spiri-
 tu obtulit, & animam $\text{—}\Psi\text{—}\Psi\text{—}\Psi$ Jef.
 LIII. 10. sæpius est, tanquam εἰσαγαμω,
 & quod εἰσαγαγὴ & οἱ εἰσαγαγον ἡχθὺ οἱ ἀρειοι
 Jef. LIII, Apoc. V, 6, 9. 12. VI, 49. Sa-
 crificia dicuntur inde εἰσαγαμω. Αἴτ. VII, 42.
 Addere licet locum ex DIONYSIO *Hal.*
περὶ συνθ̄ νομομ. p. 6. id etiam censeo monen-
dum esse, ut quis id non segniter observet,
ut quæ tempore priora sunt, etiam ordine nar-
rationis priora memorentur οἷα εἰσι ταῦτα, οὐ
εἰσαν μὲν πρώτα, καὶ εἰσαξὶσαν καὶ εἰσεσαν, lo-
cus est ex HOMERO Il. I, v. 458. Sed quid
est opus in manifestis diu morari: σφαττειν
mactare notat, & quam manifestissime S.
 Johannes indicat, quo pacto Kain Abel-
 lem interemerit. Ferro homo nefarius u-
 sus est, (non enim dicimus cultris Saxeis
 Kainum uum esse) in fratrem. Id

auctoritate Johannis tuto possumus affirmare. Apostolus autem id non dicit ex auctoritate historiae Sacrae; in ea nil tale dicitur: in genere enim est tantum apud Moſen, Kainum Abelem interfeciſſe. Sed quomodo. S. Juda *propbetiam* Enochi recitat, & quomodo Paulus nomina Præſtigiatorum Egyptiorum, *Iannis & Iambris*, ita etiam Johannes monitu Spiritus Sancti hunc modum, quo Abel periit, nobis in apertum promit. An non datur locus coniciendi? Kainum, qui affuerat Abelo agnos maectanti & offerenti Deo, quique viderat, cujus cum adeo pigebat & tædebat, Abelem Sacrificaffe, & litaffe, & Deo fuiſſe acceptiſſimum; cum ipſe contra cum muneribus ſuis placere non poſſet: forte, inquam, non immerito conjecturam facere licet, hominem nequiſſimum jam tum ſtatim animo conſtituiſſe, fratrem exoſiſſimum ſibi, tanquam Sacrificium maectare & dare leto, neque ſe ab hoc propoſito flagitiſſimo revocari ab ipſo Deo paſſum. Væſanus & furibundus, & odio occæcatus in abrupta ruens & præcipitem ſe dans in ma-niſeſtam perniciem, fratrem obruncat.

§. 7.

Igitur quod cæperamus aſſeverare nocens ferrum notum fuit primis hominibus,

Inciditigitur, an inde Kainus nomen urbi dare voluit, respondens nomini Filii Sui Enoch; & an vocis significatus sit *domitor, frenum*. Conferam urbem nomine proprio dictam $\Gamma\upsilon\eta$ cum $\alpha\kappa\eta$, de qua est apud STEPHANUM *de urbibus in v. Πτολιμαίς, πόλις Φοινίκης* εκκλησιῶν δὲ πρῶτον $\Lambda\kappa\eta$, ἀπὸ τῆς ἰασηῶς τοῦ γενομένου θυγματος *Ἡρακλῆι ὑπὸ Οφείω*. habes hæc eadem in $\Lambda\kappa\eta$ apud *Stephanum*, & de Herculis sanatione. Sed falluntur Græculi; & quam belle Phœnicia urbs nomen habebit a græca voce? non ita est, a $\Gamma\upsilon\eta$ esse videtur, & componendum cum nostra $\Gamma\upsilon\eta$ & $\Pi\delta\eta$ $\alpha\kappa\eta$ 2 Sam. VIII, § I. SUIDAS in $\Lambda\kappa\eta$ notat eadem fere, quæ *Steph.* Ptolemaida dici $\Lambda\kappa\eta$, sed addit, *Demetrium fere, non urbem sed ἀκροπολιν dici* $\Lambda\kappa\eta$. Sunt autem quæ *Suidas* habet, gemina & germana cum iis, quæ habet HARPOCRATION in $\Lambda\kappa\eta$. Πόλις αὕτη ἐν Φοινικῇ Δημοσθένος ἐν τῷ πρὸς Καλλίππου, ἢ Νικανορὸς (περὶ δεῦρ) μετανομασίαν γεγραφώς, καὶ Καλλιμάχος ἐν τοῖς ὑπερμνήμασι, τὴν νῦν Πτολεμαίδα καλουμένην φασὶν εἶναι. Δημήτριος δὲ, ἰδίως τὴν ἀκροπολιν τῆς Πτολεμαίδος, πρῶτον $\Lambda\kappa\eta$ ὀνομασθῆναι φησὶν. STRABONI etiam $\alpha\kappa\eta$ dicitur & DIODORO *Siculo*, & ante hos SCYLACI *Caryandenfi*.

Sc. Urbes conditæ sunt, & arces non tantum ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐταρκείας, ut Philosophus ait, ubi homines voluere mu-
tuo

tuo auxilio & ope uti; verum etiam incenibus & vallo circumdare, quem incolebant locum, voluerunt, ut in confinio & vicinia habitantes sub jugum mitterent, & eorum spoliis possent rem facere. Fuero ita urbes & arces tanquam ferarum Speluncæ & laribula, quibus tanquam *ορμητηριος* homines efferi utebantur, ut hinc infestis invaderent homines alios. De Kaino urbem struente חנוך JOSEPHUS ita manifesto.

§. 9.

In historia Sacra, qui ibi dicuntur urbes condidisse primi, tales notantur. Gen. XI, 4: homines ad invicem locuti sunt לבנה לנו עיר, *struamus nobis urbem & turrim, qui ad cælum capite pertingat, & faciamus nobis nomen;* ita est de condita Babele, & qua occasione hominum genus factum fuit *πολυγλωττον*. Sed de hac eadem Babele est Gen. X, 10. fuisse eam *למשותף* Regni Nimrod, quia *גבור* in terra esse cœperat, *דומיטוס*, dominator, ut scilicet Babelem Urbem modo conditam vi & armis in potestatem suam redigeret, & mox etiam urbes alias כלנה, אמר, ארץ hic memoratas. Conditor novi dominatus & Imperii, & Babele usus est, ut infestus esset hominibus aliis. Non immerito suspicio esse cui possit, ita Kainum etiam urbem חנוך condidisse, a nomi-

nomine Primogeniti filii sic dictam, qua de re Gen. IV, S. Historicus verba facit: partim ut ipsum se tutum præstaret & securum, partim ut alios homines metu ac terrore compekeret. Quicquid sit, illud manifestum est, Urbe seu arce & mœnibus non habuisse opus Kainum, ni bellum & instrumenta bellica inter homines nota essent & usurpata. JOSEPHUS autem clarissime id etiam habet.

§. 10.

Habes dein in historia Sacra, unde amplius liquet pessimam bellandi artem cœpisse magis innotescere. In Gente Kainitarum occurrit *Lamechus*. Sermo hujus hominis, quem S. Historicus consignavit, verba, quibus Uxores Adam & Zillam alloquitur, clare monstrant, fuisse eum belli potentem, qualem *Achillem* pingit *Horatius*. Impiger, iracundus, inexorabilis, acer. Gloriabundus de cæde & sanguine, omnibus interminabatur exitum & perniciem, qui conarentur eum hostili animo invadere aut aggredi, איש הרגתי למצעי וגו. Modo Spiritus S. narrat de filiis hujus Lamechi ex binis uxoribus; ex Ada procrearat Jubalem &c. tum etiam Jubalem. Zilla autem etiam procrearat קין וזבל &c. וזחמה וזבל-קין נעמה; Belgica habet: *En de*

de *Zufter van Tubalkain was Naëma*; ita etiam fere locus ab ceteris vertitur: Tu nota comode verti: & *sororem Tubalkaini Naëmam*, ut ארות fit accusandi casu, relate ad ארה, quod est in initio periodi, Gen. IV, 22.

S. II.

Subit mirari Doctissimum CLERICUM, insurgentem contra Arabizantes Hebræos in l. de arte critica & asserentem, quam inania & evanida sint, quæ ex L. Arabica afferuntur ad illustrandas voces hebræas. Ad. h. l. *Geneseos* Vir, eruditus tanquam sui oblitus affert ad תובלקין has duas voces וקונה, טובל Arabibus sonare *Laminam æris & ferri*, & quamvis jam hebræis ignotæ sint, haut dubie tamen hoc significatu pol- lere: ex Arabismo sc. BOCHARTUS etiam sed de unico טובל, simile quid affert in l. de Canaane, & liquet vel ex GOLIO ²توبال sonare *Squamam seu scoriam ferri, æris, aurive* a Rad ¹تبل confecit perdidit. At quis animum inducat incertis conjecturis hinc veritatem superstruere & credere, ita capiendum esse Tubalkaini nomen; quia scil. dicitur ²לטש אבי כל חרש נחשת וברזל: Et ¹טש nota voces וברזל נחשת pertinere non tantum ad חרש, sed etiam ad לטש, quod præcessit, ut plene sit ²לטש נחשת וברזל לטש אבי כל חרש נחשת וברזל, ut sensus sit, fu-
isse

ffe hunc non tantum, qui ferrum & aes conlabat, sed etiam qui princeps & Dux esset omnium Fabrorum æris & ferri. In filiis Iapheri etiam Gen. X, 1. memoratur, qui תברך vocatus fuit. Sed filius Lamechi duplici nomine forte a patre appellatus fuit, quia insistens vestigiis Avi, Kaini, eumque admiratus, voluit ejus memoriam servare in hoc filio, cum esset Avi bellatoris abnepos, bellum & arma cui in deliciis erant, atque ita תרבל-קין fuit appellatus.

§. 12.

Manifestissimum adeo est, & luce meridiana clarius statim inde a primordiis generis humani, Bellum & instrumenta bellica nota fuisse. Id autem volumus in apri-co ponere, ut expiscaremur significatum signi fœderalis, quod Deus concessit No-acho & omnibus ejus posteris. קשת vocabulum seu nomen est instrumenti bellici notissimi, juxta atque antiquissimi. Con-ficiebatur *Arcus* ære & ferro, qua materia antiquitus etiam arma conlabantur; id non eget demonstratione operosiore, res manifesta est ex Gen. XLVIII, ult, XLIX, &c.

Verum non ferro & ære tantum *Arcus* constabat, sed etiam *nervo*; tum de-
mum

mum bellatori idoneus & aptus erat, ubi tensus erat Nervus in arcu. POL-
LUX l. I. §. 137. τοξον, καὶ τὰ τόξου μίση κέραι, καὶ
νευρά, καὶ οἰστός. Notum est nervi adductio-
ne, sive id manu fiat, sive etiam pede,
quod hebr. $\gamma\psi\omega$ & $\gamma\gamma\gamma$ proprie dicitur; in
arcu majori & minori telum adversus ho-
stes excuti. Habes 2. Reg. XIII, 14, 15.
probe quod notandum; Sagitta ex arcus
excussione ab propheta, Elisæo significatur
bellum, quod ab Israelitarum Rege Joaso
ad internecionem Syrorum gereretur. Ar-
cu imprimis pollebant Parthi; ita hæc gens
in historia celebratur; sed notetur apud DIO-
NEM L. 49. pag. 466. Phraathes Rex Par-
thorum aurea confidens sella, arcu instru-
ctus, καὶ τὴν νευρὰν τοῦ τοξοῦ ψαδὼν, tangens,
hoc signo Dominatum & imperium, quo
pollebat, adumbrans, & qui suis Veneran-
dus, & hostibus tremendus esset belli arti-
bus. SUIDAS locum *Dionis* bis citat in
ψαδὼν & ψαδομένης sed tacito ejus nomine.
Confer. HESYCHIUS in ψαδῶν, τιδῶν, κί-
ων & in ψαλλασσῶν, ψηλωφά & ψαλαγγάτα
ψηλαφάματα

§. 13.

Sequitur jam & proximum est, ut
afferamus, in S. S. Deum celebrari tan-
quam, qui lucem & tenebras producat; pa-
cem & malum, i. e. bellum Jcf. XLV, 7.

Verum

vero aquæ fuerant reductæ de terra in locum suum, & Deo placebat homini significare, fore, ut non amplius aquarum illuvies conspiceretur, non amplius per nubes effunderentur aquæ ad homines excindendos. Gratosum hoc promissum! Sp. S. illud Fædus dicit: hoc voluit Deus firmare jurejurando, & dato arrabone, seu sigillo.

§. 15.

Huic fini jam arcus cælestis destinabatur. Audiamus jam textum sacrum. Gen. IX, 10. *Ecce ego erigo fædus meum vobiscum, non amplius excindetur omnis caro per aquas Diluvii.* Et dixit Deus, וְזֶאת אֵימַת הַבְּרִית *hoc est signum fæderis* &c. אֵת קִשְׁתִּי נֹתֵתִי בַעֲנַן *arcum meum pono in nubibus, & erit signum fæderis inter me & inter terram* וְהָיָה בַעֲנַן עָלַי וְהָיָה בַעֲנַן עַל הָאָרֶץ *erit cum supra terram nubes induco, apparebit Arcus in nubibus, & memor ero fæderis quod est* &c. Sunt verba notatu dignissima: aperiunt nobis quam clarissime, quomodo Iris, Arcus cælestis, considerandus, & cui bono, cuique usui datus sit. Nubes pluviani, imbres, מִיַּם מַגְבֵּי שָׁמַיִם *magnam illuviem effundere solent.* Ubi atra nube cælum inductum & opertum dein homines viderent, poterant timere, fore, ut, quomodo olim, ita
etiam

etiam jam temporis disperderentur. Verum id ne in posterum timeant homines, promissum & Fædus largitur hominum generi universo, & animalibus etiam, & vult ut instar signi s. sacramenti fæd. sit Arcus in Nubibus.

§. 16.

Sed quod probe notandum: veniæ seu gratiæ s. longanimitis a Deo concessæ signum sit, NB in nubibus Arcus. Locus notabilis est & singularis, cui insculperetur seu inprimeretur signum bonitatis Dei. Sunt nubes, eadem nubes, quæ modo fuerunt כלי מרה *instrumenta iræ*, estudentia excandescuntiam Dei & vindictam; & ipsum signum est, quo significatur, arcum puta, omnipotentia & omnifufficiencia Dei, sed quæ non amplius esset perdendo homines. Arcus in genere est belli signum, ita vidimus in loco *Dionis*. Olim etiam *Clypeus* belli signum, belli sc. sumti ad defendendum se suosque, non adeo ad hostes perdendos, ut justum bellum solet sumi, verum signum pacis & belli positi, signum adeo ànimi pacati. Quidni & arcus non tensus sed contra nêro suo orbatus.

§. 17.

Jam est ulterius consideranda qualitas Iridis s. Arcus cœlestis. Ego jam non adverto animum ad colorem viridem,

dem, roseum, s. sanguineum inter se mixtos &c. sed, quod omnibus in propatulo est, mihi videtur quam maxime notandum. Est cœlestis arcus, arcus sine nervo, qualis arcus esse solet, ubi alta pax, & ubi odium ira & excandescencia exutæ & abjectæ sunt. Tale signum placuit summo Numini in nubibus ponere. Conspiciendum esset tum, ubi nubibus cœlum tectum, alias minime. Non amplius Diluvium fore humano generi infundendum, id ipso a Deo datum & concessum, Deus ipse, viso hoc signo, quasi sibi in memoriam revocaret. Et homines tantum abesset, ut cœlum nubibus opertum inhorrescerent, contra, consolationi essent Nubes, ubi in illis conspicerent Signum Arcus cœli, Arcus divini, carentis nervo; quomodo instrumentum bellicum hoc solet esse, ubi pax composita, ut igitur Arcus considerari potest merito jure tanquam signum pacis.

§. 18.

Liquet jam inde ex signo, quod Deus tribuit Fœderi, cum Noa erecto, esse illud dicendum ברית שלום *fœdus pacis*. Occurrit phrasis. Jes. LIV, 10. Ez. XXXVII, 26. Commode autem se nobis offert locus Jesaianus; facit enim is ad argumentum, quod

quod jam tractamus, quia mentio ibi de
 fœdere Noachico, & cum hoc Fœdus gra-
 tiæ, cujus *meritis* Dominus Jesus est, com-
 ponitur. Inde etiam discimus fœdus No-
 achicum, cujus signum arcus cœlestis est,
 fuisse jurejurando etiam firmatum. Apud
 Mosen non est ejus rei mentio nominatim,
 tantum est: *Deus dixit &c. me quod attinet,*
ecce Ego erigo fœdus meum vobiscum &c.
 Gen. IX, 9. 10. non addit vir Dei de jure-
 jurando, quo Deus promissum homini-
 bus concessum confirmavit. Ast id exerte
 est apud Prophetam, sc. Deum juratum,
 clara manu promississe de non adducendo
 iterum Diluvio, ut hominum genus
 ita esset persuasissimum de immutabilitate
עַתָּה שְׁלוֹם *Consilii pacis & Longanimitatis*
 seu *του χαριστου του Θεου.*

§. 19.

Videamus verba Prophetæ, sed in an-
 recessum afferamus verbo, in gratiam *φι-
 λιβητων*, ad marginem textus Prophetæ
 notari, solere locum prophetæ quorannis
 in Synagoga legi, quo tempore Parascha
 legalis legitur, quæ incipit *אלה תולדות נוח*;
 idem notatur in *לוח הפסוקות*. Ritus Synago-
 gae hebrææ fuisse ut plurimum antiquissimi
 ævi, est manifestum. *Moses legebatur omni
 Sabbatho in Synagoga inde ab antiquissimis*
M m 3
tem-

temporibus Act. XV, Ast cum Parascha legis conjungebatur locus propheticus. Ita Dominus Jesus legit locum Ies. LXI, qui jungitur paraschæ כִּי תִבְנֶה Deut. XXVI, 1. Nemo dubitare potest comparata fuisse loca legis & Prophetæ, quæ æquiparanda erant: Ita igitur jam olim Synagoga censuit, Historiam Noachicam, Parascha legis altera occurrentem, quæ invenitur Gen. VI, 9. usque ad Gen. XII, 12. facere ad locum Jesaianum, uti revera facit: Apud Prophetam manifesto eo alluditur; in verbis Prophetæ est de lætis temporibus, quæ populo electo evenirent וְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה *Jubila sterilis; quæ non pepereras &c.* Locus ab Apost. Gal. IV, 27. exponitur; nemo igitur in eo hæere potest; læta tempestas Ecclesiæ scribitur, quæ esset, postquam וְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה natus esset. Hoc promissum gratiæ voluit Deus stabilire, comparando id cum Fœdere Noachico כִּי מִי נִחֲזַחַח לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְרָה מִי נִחֲ עוֹד עַל הָאָרֶץ בֶּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקֶּצֶף עֲלֶיךָ וּמִנְעַר כֶּבֶד *Hoc enim mihi exit tanquam diluvium Noachicum, uti tum juravi non amplius fore aquas terram super effundendas, ita juravi jamdum, me non amplius tibi succensurum neque increpaturum.*

§. 20.

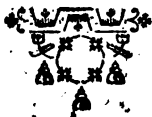
Non tantum locus 1 Petr. III, 18. huic
alludit quoque, sed imprimis, quod est Apoc.
IV, 3. & X, 1. *καὶ ἰδοὺ θρόνος ἔκειτο ἐν τοῖς οὐρανοῖς,*
& *in throno confidebat; qui facie similis erit*
gemmae Jaspidi & Sardio καὶ ἰσὶς κυκλοθεῖν τοῦ
θρόνου similis gemma smaragdi. Hoc ego
notandum cenleo, partim, ut utrumque fœ-
dus, Pacis & gratiæ, Noachicum & No-
vum, cujus *μυστηρίου* Dominus Jesus est; in
obscuro collocetur tanquam comparabile.
Noachicum Fœdus Iridem pro signo
habet, sed Fœdus Novum etiam Iridem
seu Arcum cœlestem ostendit super capite
Mediatoris, in gloriam postquam ingressus
est. Sed partim etiam noto hic, Iridem pin-
gi colore *σμαραγδίνου* notabilem duntaxat;
igitur quod *ὁ κίτρινος* in colore roseo seu san-
guineo & viride, eorumque mixtione, in-
venit, non videtur esse ejus valoris, ut
præcipue in arcu cœlesti tanquam Fœderis
Noachici signo debeat considerari.

§. 21.

Bellum & instrumenta belli, arma, tri-
ta & notâ erant hominum generi, etiam
ante diluvium: non erant tempora illa hoc
malo carentia. Erant tunc *נפילים אנשי*
גבורים terribiles, violenti Heroës (*אנשים* &
מומרים; proprio nomine dicendi) adeo ter-
ribiles

ribiles & infesti affinibus & vicinis erant. Quin S. Historia dicit: orbem totum *ἄνθρωποι* occupabat; violentia & injuria & *υβρίσται* plenus erat mundus. Ideo altissimus Dominus cœli ac terræ armis quasi se accinxerat hos bellatores aggressurus, & iam disperdiderat omnes. Verum jam summum Numen pacati animi signum dat hominibus, & arrhabonem Fœderis pacis, Iridem, & tanquam vir bellicus, qui se discingit, Arcum suspendit in Nubibus; non ut ibi terrorem incuteret generi hominum, quod arcus Dei palam propositus omnino causare debere videbatur, si integer suspenderetur, & qualis solet apertus esse bellantibus; Sed contra, Arcus ipse discinctus conspiceretur nervo suo orbarus, absque *νεύρα*, uti revera Iridem, Arcum Cœlestem consideramus. Id autem mihi hic videtur in *ἄνω* Dei maxime animadversione dignum, non autem colores, qui in Iride conspiciunt. Et nisi vehementer fallor, ea absentia Nervi in arcu cœlesti unice & imprimis facit consolando hominum generi, & signo iis est Deum iram posuisse, & pacem iis gratiose concedere.

V.

NICOLAI BARKEY

E Π Ι Κ Ρ Ι Σ Ι Σ

IN

PRÆCEDENTEM

DISSERTATIONEM,

QUA ETIAM NOVA CONJECTURA
PROPONITUR.

§. I.

Applaudo non quidem omnibus Dissertationis præcedentis numeris, sed quibusdam, & hos inter ingeniosæ Conjecturæ, quam de convenientia signi Iridis cum signato suo pl. Rev. *Dorbout* protulit. Applaudo Arcui, quo nomine in scriptis veterum & in sacris omnia belli instrumenta complectuntur, sine Nervo, sive Arcui *inermi*. Simile quid jam AMBROSIO in mentem venisse docet Cl. JOH. ROD. RODOLPHI in *Iridis Theoria sacra ad Gen. IX, 8-17.* inserta *Tempé Helveticis T. III. Sect. III d. VII.* Citat p. 23. *Ambrosium de Noë & Arca c. 28.* hunc in modum differentem. *Quemadmodum non ipse arcus non vulnerat, sed sagitta. Et ideo Dominus in nubibus Arcum magis quam sagittam ponit, i. e. non illud quod vulneret, sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non solet.* Hactenus *Ambrosius.* Plus autem est Arcus sine
M m 5 Ner-

Nervo, nam si Nervo careat, magis adhuc sagitta. Verùm, quemadmodum nullum est dictum, quod non dictum sit prius, ita idem jam observavit Cl. JAC. GOUSSETUS in *Comment. Lingue Ebr.* ad vocem נֶרֶב. Arcus ille Dei, ait, notat: Pacem, quia caret Nervo, qui ademptus indicat, Dominum nolle jaculari, pugnare.

§. 2.

Objici autem Doctissimo Auctori posset, quod cum Nubes, juxta ipsius ideam, Arcus Iridis sunt Nervus, Iris nunquam conspiciatur sine Nervo, quia Nubes, vel pluvia illiusve guttæ, aut stillicidia, ab adversi Solis radiis illustrata, Iridem proprie conspiciunt, Hinc illud Poeta.

Mille trabens varios adversa Sole colores.

Semper itaque ubi Iris, ibi Arcus cum Nervo sit necesse est.

Objici quoque posset, ubi excandescentem iram suam imbris Diluvii in terram effudit summum Numen, præci orbis tremendus Iudex, nullum, absente Sole, adparuisse cum Nervo & sagitta arcum, vel saltem talem nos non posse nobis representare, qualem Iris vel absque coloribus exhibet, sed ut ait VIRGILIUS *Aen. L. I. v. 88.*

Eripient subito Nubes cælumque diemque

— ex oculis, Ponto nox incubat atra,

Intonnet poli; & crebris micat ignibus æther,

Præsentemque viris intentant omnia mortem.

§. 3.

Verùm salva res erit, si modo meminerimus non omnes & quasvis minutias in symbolis excutiendas esse. Hac enim ratione forte nullum symbolum rei significandæ usquequaque analogum erit. Dici quoque posset quoad *dubium posterius*: hemisphæri-

sphærium nostrum, homini cœlum intuenti referre Arcum ingentem, vel plures, eosque tempore diluvii non modò tensos fuisse, verum etiam summum Judicem & Vindicem malorum per eosdem in homines nefarios tantam emisisse sagittarum sylvam, ut ne quidem Solem vel cœlum videre potuerint. Iris autem, signum fœderale, aliud & plane diversæ indolis est Arcus, utpote, qui nunquam sine beneficio Solis formatur, & formatus mille coloribus splendet, ab iisque, quibus se conspicendum præbet, ut inermis considerari potest.

Alterius vero *dubii* non tam facilis est solutio, cum revera, juxta symboli hujus ab Auctore expositam indolem, nubes, vel pluvia ipsius Arcus nervus sit, nisi Tibi fingas remissum & quasi suspensum Arcum, vel *remissum* & *laxatum* in Arcu *Nervum*, vel potius prodeuntia ex eo tela leviora & hebetiora, tela imbellia, quæ tantum abest, ut noxia sint aut vulnerent, ut potius telluri sint secunda. Verum hæc mitto, ne ipse in minutiis hærerè videar, qui eas non usquequaque in symbolis captandas esse modo monui. Admitti igitur potest ingeniosa hæc pictura, quia rei significatæ congruit, *Arcus sine Neruo*.

§. 4.

Quomodocunque vero Lusus hic ingenii, minime improbandus, dum signum cum signato certam convenientiam habet, excipitur; sicut his addere, quid mihi hæc legenti & trutinanti in mentem venerit; quo, simili ingenii lusu, rationem signi hujus symbolici commode ex eadem Arcus bellici imagine posse explicari auguratus fui. Concedo itaque Deum Vindicem sceleris in tremendo Diluvii iudicio, arcu veluti cum Neruo & sagittis instructum, prisco orbi adparuisse, atque

que in sceleratum hominum genus ad eorum perniciem densissima tela librasse. Hac posita rerum imagine necesse est, ut Arcus cornua *sursum ad caelum* erecta nobis repræsentemus. Deum enim in *cælis* manu Sua Arcum tenuisse, adduxisse, & sagittas perniciosas ex eo effudisse dicendum est. Hinc in iudicio Divino Arcus *cornua caelum* attingebant, vel currum bellicum Imperatorium, Illius vero *medium* respiciebat *terram*. Jam in Iride plane diversa est facies. Ostendit Arcum, cujus cornua *Terram* tangunt, cujusque *medium Cælum* lambit, adeoque *Arcum plane Inversum*, qualem Imperator hostibus plane *cæsis & extirpatis* quiescere jubet. Deposuit eum Deus, & projecit ad pedes suos. Convenit hoc cum phrasi, *Statui Arcum meum in Nubibus*, nam Nubes pinguntur subesse plantæ pedum Ejus, ita *ענן חסן רגליו*, *Nubes sunt pulvis pedum Ejus*, dicitur apud *Nabumum c. l. 2.* Non ergo amplius Arcum tenet in manibus Suis Deus Imperator, sed terræ ipsum opposuit, & statuit ad pedes suos. Sit igitur Arcus Iridis inversus symbolum non solum peractæ & absolute ultionis Divinæ, sed etiam, cum Deus eundem *semper inversum & in terram projectum* volnerit, symbolum foederis Se inter & terram, homines & animantia, juramento firmati. Declaravit sc. hoc Arcu, ostendente, dum ex aquæ stillidijis constat, cujus indolis sagittæ fuerunt, quibus ad perdendum Orbem antiquum usus fuerit, Se nunquam abhinc talibus armis orbem præsentem internecioni daturum esse: quod quo pacto dilucidius & distinctius fieri potuerit, quam *Arcu inverso*, equidem non video. Ast, si quis mihi dicat in ærem, lusum hunc ingenii subtiliorem esse, quam ut Noachus hanc significatum statim absque revelatione divina cognoverit, non

mul-

multum reluctor. Hinc, si porro ex silentio Mo-
sis divinam signi Interpretationem neget,

§. 5.

Nollem Iridis colores penitus ex symbolo
exulari, non quidem hoc modo, ut omnes
Iridis colores enumeremus, eorumque omnium
notionem symbolicam aucupemur, sed ut Arcus
cœlestis, Solisque aurei, ac diei lætissimæ quam
maxime observetur splendor eximius, gratissimus-
que adspectus. Ex coloribus enim Iridis, de qua
VIRGILIUS *Aen. l. V.* canit.

Ille viam celerans per mille coloribus arcum
gratissimus est adpectu cuius mortalium, eoque
nomine juxta SERVIUM. in *Virgilii Aen. l. IX,*
init. & Ill. SPANHEMIUM adCALLIMACHI *H. in*
Delum v. 76. Thaumantias, & a Turno ibid. v. 18. Decus
cœli audit, ubi conf. DONATUM. Hinc finge-
batur Iris, dum adparebat, missa ad consolandum ad-
lictos. Ita VIRGILIUS *Aen. l. IV.*

Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem
Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ lubantem animam nexosque resolveret artus,
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trabens varios adverso Sole colores,
Devolat & supra caput adstitit.

Iterumque *Aen. l. IX, init.*

Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum — —
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est &c.

Mitto plura. Hoc autem magis in constitui-
one signi Arcus cœlestis ad omnem imaginis com-
plexum attendendum est, quum comparate ad ca-
liginosos ditavii dies, in quibus Sol aureus abæ
fa-

546 Nicol. Barkey *Επιγραφή*

fugit, quales modo §. 2. ex *Virgilio* fistebamus, Dies hic, in quo foedus pactum fuit, Noacho, ejusque filiis, piisque posteris felicissimus evasit, totiesque rediisse candidissimus dicendum est, quoties Arcus hic caelestis adparuit. Vidit Noach tum *Solem*, quem per quadraginta dies non conspexerat, cujus Aureum Lumen *HORATIUS Carm. secul. X. ita canit.*

ALME SOL, curru nitido qui diem
Promis & celas. Aliusque & idem
Nasceris.

Vidit *Iridem*, *Thaumantiam*, ad quam *Turnus* *VIRGILII* l. c. .

IRI, DECUS COELI, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terra? unde hac tam clara repente
Tempestas? video medium discindere caelum,
Palantes polo stellas: sequar omnia tanta.

Sequebatur omnia *Iridis*, *Divino jure* jurando firmata, foederis cum Deo pacato pacti symbolum, Noachus; Sequitur eadem, nec metuit ex ejus adspectu cum *HOMERO* II. P. v. 547. nequidem bella hominum mutua, pia ejus propago, & exultat.

§. 6.

Liceat autem hac occasione tribus tantum verbis monere, eos, qui *Iridem* vel *Arcum* caelestem, in signum foederis Noacho omnibusque ejus posteris datum, significatu mystico, sive ut typus, sive ut emblemata consideretur, per *Messiam Christum* interpretantur, inter quos quoque *Cl. SCHLICHTERUS* in *Excort. Philol. de Iride ejusque emblemate ad Gen. IX. 12-17. Hale. 1739.* nomen suum profitetur, mihi videri rationes suas haud commode subducere. Si enim in *Caelo*, mystico *Christus*

Aut sit sol Justitiæ, quod negare nemo audeat. quomodo *Iris* esse potest? cum in *Iride* naturali Sol in guttis pluvie *Iridem* constituat. Attendendum semper est ad relationes rerum mutuas, plane ut in rerum natura. Hoc pacto causatum non poterit esse causa sui. Sequitur ergo, *Iridem* non typum nec emblemam, sed Signum esse Christi, vel præsentiae Solis justitiæ, quæ rei vel boni ejus, cuius *Iris* symbolum est; sc. ut ego putem, pacati & propitii Numinis, atque adeo pacis, securæ tranquillitatis, & lætitiæ quin & Gloriæ spiritualis causa est, tum meritoria, tum efficiens; quemadmodum alia ratione *Iride* coronatus sistitur Christus Apoc. X, I. in quem I. conf. B. EWALDUS, Amicus, dum viveret, Doctissimus & Snavissimus, *Embl. S. L. l.* p. 188. Utinam! qui animum adplicant ad Theologiam, sive Emblematicam sive Typicam, relationes rerum semper observarent, eoque ipso sibi caverent, ne solis aliquot convenientis ducti in hanc aliamve sententiam ruerent improvidi.

§. 7.

Ceterum, quæ pl. Rev. DOMHOUT pro *ferro* ejusque usu *Chino jam cognito* protulit argumenta, vereor ut illis satis sint, quibus cognitum est, Novi orbis aliquot incolas, vel universas in eo gentes nullam ante Europæorum adventum per multa secula ferri habuisse notitiam, & nihilominus beneficio vel lapidum vel concharum aliarumque rerum varia construxisse utensilia, affabre facta, & animantia jugulasse. Locus *Johannis* & quæ de significato verbi *σφαζω* vel *σφαττω* disputavit, rem minime conficiunt. Cum enim generatim notet & primitive *interficere*, mirum non est vocem hanc quoque transferri ad *sacrificia*: hinc improprie de Servatore dicitur, quod *ως σφαζω ηξθη ως αρνιος*, quodque voce-

vocetur *απίος σφαγματος*; minime enim cultro ferro mactatus, sed in crucem actus est, Victimam Deo gratissimam. Pergulam inde pictorum adprobo, qui Cainum fuste pingunt instructum, ubi in innocentissimum fratrem sævit. Qui denique ex *pellibus* animalium, quibus Protonlasti ab ipso Deo convestiti fuerunt, ferri usus demonstrari possit, equidem ego divinare nequeo, cum animal id, quod in signum foederis Deum inter & primos Parentes sacrificio destinatum erat, procul dubio igne cœlesti ita consumtum fuerit, ut ex pellium reliquiis primis parentibus vestes sine ferro adartari potuerint: quod animal Taurum vel vitulum fuisse fecit maxime probabile. Illustris *Matrona*, cui *Cogitationes de origine cultus Taurorum* debemus, præfixæ Parti III. *Panthei Aegypti*, quod Cel. JABLONSKIUS, Viadrinæ insigne olim Decus Academici, evulgavit.

Reliquis non immoror, quæ inter sunt, quibus pl. Rev. *Autor* eruditionem suam optime probavit.

VI
 NICOLAI BARKEY
 OBSERVATIO
 PHILOLOGICO EXEGETICA
 AD
 JEREM. XXXI, 22.

וְקָבָה תְּסוּבֵב אֲבָר

§. 1.

Dici non potest, quam mire se torserint Interpretes in explicandis his aliisve locis, quæ in Oraculis Prophetarum occurrunt, felicissimam Novi Fœderis Oeconomiam pingentibus, ejusque cum restitutiõe Judæorum ex Captivitate Babylonica nexum monstrantibus. Satis ex eorum conatibus apparet, quam lubrica quandoque sit mens hominum, quam acute cernant, vel potius, quam sint proni subtilia quævis, ubi nodus non est difficilis, exsculpendi, haud malo quidem animo, sed minus prudenter, minusque felici successu. Exemplo nobis sit locus citatus ex Jerem. XXXI, 22 a plurimis Interpretibus de miraculosa incarnatione Messiae, seu de Virgine Maria, in utero suo Messiam, Filium Dei, conceptura, expositus. Ita habet plerorumque opinio. Testis sit CALVINUS in *Comment.* pag. 377. *Christiani*, inquit, *sepe uno consensu hoc interpretati sunt de Maria Virgine, & movit eos nomen miraculi: deinde forte*
Bibl. Brem. Nov. Cl. II, F. III. N n nimis

nimis cupide artipuerunt, quæ visa sunt facere ad mysterium salutis nostræ. Dicunt igitur banc esse rem novam, de qua loquitur Propbeta, quod Virgo gestaverit utero suo Christum Infantem, sed simul Virum, quia sc. plenus fuit Divina fortitudine, quamvis secundum carnem creverit & statura & sapientia & virtute. Sententia hæc tam late se diffudit, ut pauci occurrant Institutionum Christianarum libri libellive vel a celebratissimis Theologis exarati, in quibus hic locus non occurrat ut argumentum, omni exceptione majus, quo probare gestiunt a Prophetis fuisse prædictam Messæ incarnationem ex utero Virginis.

§. 2.

Non tamen huic interpretationi unusquisque Interpretum pollicem premit. Laudatus CALVINUS, exposita communi Christianorum sententia, ita pergit: *Merito hoc videtur a Judeis, tamen illi etiam meo iudicio non tenent genuinam Propbeta mentem. Interpretantur hoc de populo Israelitico, quia erat tanquam mulier, quæ divortium fecerat a marito. Dicant igitur, Foemina Virum amplexabitur, que scilicet alienata fuerat & sese prostituerat multis adulteris. Vel, ut ait CLARIUS: Israelitica gens, post longam desertionem Sponsi, sui Dei, & pietatis vera neglectum, convertetur ad Dominum Deum suum, tanquam mulier ad Virum, ut hoc sit Novum in terra, ut mulier, quæ passim aliis Viris se prostituit, veteris mariti cupida, illum iterum sui amantem obtineat. Conferre potest, qui sententiarum majorem adhuc diverſitatem cognoscere cupit, Auctores in Bibliis Criticis & a M. POLO, & JOH. ERLMANNO in Diff. ad b. l. quæ inserta est Thesauri Theol. Philol. T. I. p. 850. citatos, inter quos quoque videas, qui foeminam interpretantur Israelitas debiles & infirmos, qui circumdatiuri essent Virum h. e. in*

in angustias redacturi hostes suos robustissimos s. *Babylonios*. Ita CALVINUS habet. Hos non moror, quia sententia hæc nulla se commendat verisimilitudine, eique historia Judæorum e Babylonia redeuntium e diametro adversatur. Nec moror eorum sententiam, quibus *sæmina est Ecclesia Christiana*, quæ, licet coram mundo erit instar fœminæ debilis & infirmæ, tamen audebit *potentibus* suis persecutoribus resistere per confessionem fidei. Dilucide enim satis evinci potest, uti a Celeb. VENEMA ostensum est, hoc vaticinio prædictam esse vindicationem populi Israelitici ab exilio Babylónico & instaurationem civitatis & Ecclesiæ in terra Cananæa, cum felicitate status eorum & prærogativis, quibus in ea fruere terra, tum corporeis, tum spiritualibus in Messia *Diss. S. I, I, c. XI, s. 13.*

§. 3.

Alterutram igitur ex duabus prioribus sententiam amplectendam esse existimo. *Prima*, ut quamplurimos habet sectatores, ita imprimis a CALOVIO, HACKSPANIO & ERLMANNO variis argumentis adstruitur. Imo POCOCCIUM *in notis ad Maimonids portam Moisi p. 345.* s. male habet, quod Calvinus dixerat, merito a Judæis rideri eorum sententiam, qui hæc de Maria Virgine, quæ in utero suo Christum gestaverit, interpretantur, quod tamen Christianos fere uno consensu fecisse dicat; *siquidem mirum haud esse a Judæis explodi quamlibet, quæ ad Christianorum fidem stabiliendam faciat interpretationem.* Mitto reliqua ipsius verba, non nihil indignationis secum ferentia. Solummodo notamus, Christianorum fidem de incarnatione Messæ solidissimis niti rationibus & testimoniis, hoc licet Oraculum alio referamus, operamque omnino nobis esse dandam, ne demus Judæis aut in-

credulis, in regionibus Christianis indies accrescentibus, ridendi causam: e contrario, ut argumentis ad fidem nostram stabiliendam utamur solidissimis, eaque ratiocinijs fulciamus, deductis ex nexu vaticiniorum atque indole & significatione verborum & phrasium, ut &, si quæ sunt, ex usu symbolorum vel emblematum, & parallelia aliorum oraculorum, Dicam ingenue quid sentio. Communem Christianorum sententiam deferendam esse arbitror, & Judæorum doctissimo Magistro KIMCHIO subscribendum. Judæi non semper delirant, nec semper, quia Judæi & in Sanctissimum nostrum Servatorem injurii, derelinquendi. Audiendus est, dum oracula rite interpretatur, quisquis sit, Tros Rutulusve aut Judæus Apella. Veritati unice & non personis aut genti litandum est. Ita autem KIMCHIUS, quem POCOCCIUS sibi refutandum sumsit, cujusque verba hoc modo transtulit: *Et quid est novum istud? quod fœmina tesobeb gaber. Mos enim mundi est, ut vir revertatur post mulierem, atque ita dixerunt Doctores nostri s. m. Qui aliquid amisit, redit ad illud, (seu quærit illud) quod amisit; at tunc fœmina redibit ad (seu convertetur post) Virum suum, q. d. reversuros Israelitas ad Dominum Deum suum, Ipsumque eos liberaturum.*

§. 4.

Videamus jam, quibus rationibus inducamur eundi in Kimchii partes, eorumque, qui eundem sequuntur. Ante omnia autem exponenda sunt tum Summa & nexus Vaticinii hujus, tum indoles vaticiniorum hujus generis, tum dictionis & verborum proprius significatus & emphasis, verborumque præcedentium grata Analogia. Ex his omnibus patebit, ni fallor, dilucide satis, non primam sed secundam sententiam præferendam esse

e, & hanc ipsam denique ex parallelo loco HOSEA confirmabimus.

§. 5.

Quod summam Oraculi attinet, nisi animum jam habeas præjudiciis occæcatum, eam facillimo negotio elicere licet. Quisq; illud legerit, non potest non in eam ire sententiam, promitti hic liberationem Israelitarum ex exilio suo vel captivitate Babylo-nica, reditum in Canaanem, instaurationem Hierosolymæ, Templi & fœderis Novi erectionem. Hæc omnia, certe pleraque, jam Cap. præcedente exposita & prædicta erant. Moris enim erat Prophætis, ut vaticinia sua, præsertim ea, quæ consolationis plena erant & angustissimam ex angustis liberationem complectebantur, liberationem, inquam, humanis viribus superiorem vixque sperandam, Divino instinctu sæpius repeterent, vel dilucidius sive sponte, sive a quibusdam procerum vel sacerdotum ex ordine consulti, explicarent. Exinde varia occurrunt Vaticinia ejusdem fere sententiæ. Connectitur hanc ob rem Oraculum hujus Cap. cum præcedente verbis בַּעַת הַהִיא, quæque ibidem generalioribus verbis proposita erant, fusius hoc cap, exponuntur.

§. 6.

Notandum autem est, hujus generis oracula, quæ restitutionem Israelis concedunt, ejus esse indolis, ut non quævis populi rata explicant, sed præcipua, quæ tum ejus reductionem & sequentem florentissimum ejus statum respiciunt, tum adventum Messiae, quæque eundem comitaretur, Novi Fœderis pactioem. Præcipuam autem causam, quare hæc solum beneficia, fatis Judæorum intermediis neglectis, memorentur & unum alteri jungatur, repetendam esse censeo ex sum-

moliberationis eorum sine, nimirum, ut segregatus a gentibus maneret populus, ex quo oriendus erat Messias, Davidis ipsa proles, cui imperium in Judæos & gentes per Ipsum salvandas promissum erat. Liberatione enim Judæorum via paranda erat ad adventum Messiae humilem, & per Ipsum erigendum Novum Fœdus. Liberabatur quidem populus Israeliticus ex exilio & cum eo Princeps ex familia Davidis, ast regni Davidis aut ejusdem prosapiae præter Serubabelem nulla aut exigua sane erat species. Et quicquid de Serubabele in libris Efræ & Nehemiæ, aut in oraculis Haggæi & Zachariæ dicitur, non nisi felicem restorationis Templi exitum respicit. Hoc ipsi, Divina ope fulto, tribuitur ut prærogativa, ex qua laudem insignem & præclarum nomen adepturus erat. Ceterum non nisi ut Præfectus Persici Regis in Judæa considerari potest, cui tamen Deus Hagg. II, 24. testatus fuit, electum se esse ut Annulum signatorium fœderis cum Davide pacti, sc. ex cujus prosapia certo certius proditurus esset Messias, Davidis semen. Cum vero Messias secundum Prophetas nasci debuerit humili loco, rebus domus Davidis collapsis, in liberatione Judæorum mutata fuit eorum, Politia saltim, & Status civilis forma, & postea ita mutanda erat, ut Regem vel Præfectum ex domo Davidica haberent neminem, donec tandem ex trunco ejus prosapiae Rex ille & Princeps David oriturus erat, excitandus quasi per miraculum, de quo Jer. XXX, 9. 21. qui imperio potiturus erat æterno, quique foret Fœderis Noyi Auctor & Mediator. Quorsum hæc tendant, quemque usum hæc observatio præstet, ex sequentibus patebit.

§. 7.

Adtendi quoque velim, prædictam semper esse oratione gravissima liberationem Judæorum
ex

ex Captivitate Babylonica. quippe quæ proximum tempus respicit, & mutationis rerum gratissimæ foret initium, uti c. XXX. XXXI: eandem autem infecturas felicitates proponi stylo quidem elegantî & masculino, paucioribus tamen verbis & diversis phrasibus. Ita de contritione cordis Judæorum nihil cap. XXX. occurrit, quæ cap. XXXI, prolixè & graphice depingitur. De internecone Babyloniorum c. XXX, II. 23. 24. prolixè disseritur, & distincta eodem capite v. 21. adventus Messæ ut Principis & Pontificis mentio fit; hæc autem omittuntur c. XXXI, & horum loco Propheta docet, tum Regiminis Divini formam mutatum iri non solum in eo, quod non amplius excindenda esset judicio Divino Respublica Judaica, nec infantes cum fontibus pœnis temporalibus puniendi; sed non nisi impium moriturum in iniquitate sua, illiusque tantum hebetandi dentes, qui comederit labruscam: verum etiam ita, ut antiquandum foret Fœdus Mosaicum, Novumque ei substituendum v. 29-34. Parcius c. XXX, 18. Propheta loquitur de restauratione Hierosolymarum, fusius autem c. XXXI, 38-40.

§. 8.

Ad nexum autem Vaticinii hujus quod attinet, frustra quærimus in eo ordinem Systematicum, quo unum ex altero deducitur, in Oratione tam gravi, ubi frequens repetitio fit, Sermonem hunc esse Dei, ubi jam alloquuntur gentes, jam vero oratio deslectitur ad Israelem, ubi variæ reperiuntur Rhetorum & Poëtarum figuræ, & crebro repetitur admonitio ad gaudia & juba. Distinctionis tamen varii sunt indices. Generales tantum delibabo, accuratius Analysin texturus, si forte aliquando totum Vaticinium illustravero. Promittitur primo populo Israelitico Vindicatio ex

Captivitate & restitutio in possessionem terræ Cananæ, felicitatisque in ea inignis; imo & gentibus hoc annunciat v. 1-14. *Secundo* consolatur Propheta eos, qui rem desperatam esse lamentabantur, nullumque superesse auxilium censebant, qui contriti corde & poenitentia serâ ducti Idololatriam detestabantur, sequè ad Dominum Deum Suum convertentur. His enim Deus promittit præsens auxilium & certam liberationem v. 15-20. & ut certiores redderentur de futura sua felicitate, Propheta cum apostrophe Judæos respicientes adloquitur, & monet, quasi jam tempus adesset, & dies salutis, ut sibi ponant monstrandarum viarum ex Babelis regno in Canaanem signa & lapides, quorum ductu omnis populus redire possit; nec negligant fatui splendidam hanc & commodam, quam Deus ipsis paraverat, occasionem v. 21. 22. *Tertio*, accedit nova obtestatio certitudinis promissorum implendorum per declarationem formularum & verborum, quibus sibi invicem gratulari & benedicturi essent redeuntis jam, & urbes, agros suos & pascua possidentes Israelitæ, gaudio pleni, v. 23-25. Viderat Propheta Divino indultu mutationem hanc gratissimam in somnio, Jam autem præ animi gaudio somnum cessasse declarat v. 26. *Post hæc evigilavi & vidi, & somnus meus mihi fuit dulcis.* Quæ sequuntur, vel eodem in somnio videntur visa esse Prophetæ, quorum facta adtenta somnii dulcissimi recapitulatione reminiscitur, vel in sequente mox somnio. Ad eundem saltem scopum, eandemque liberationem, felicissimamque Judæorum statum pertinent, sc. Deum benedicturum esse Judæis, regiminisque Sui formam ita mutaturum, ut non nisi fontes luere pœnas temporales, quod, ut *ut in waga* notem, in altero Judæorum excidio maxime conspicuum fuit, credentibus in Messiam, Regem Suum Davidem, ut ab interitu salvi essent, in oppidum

um Pellam aliasque regiones deductis v. 27-30. Deum creaturam esse *Novum Fœdus*, in quo ne-
no dubius esse aut ignorare possit, quisnam
esset Messias promissus v. 31-34. & tandem Deum
conservaturum esse Gentem Judaicam in æter-
num, Urbemque Hierosolymam non solum re-
taurandam sed etiam amplificandam, ejusque po-
tenteria extendenda esse.

§. 9.

De Nexu itaque satis constat. Agedum voces
singulas phrasæque expendamus, ut pateat, quam
recte & concinne dicto Prophetæ illum, quem di-
ximus, sensum tribuamus. Ad vocem **גבר**, quæ
proprie *Virum fortem* significat; non opus est, ut
hic multa notemus. Illi enim qui contrariam sen-
tentiam tuentur, & Messiam hic indigitari putant,
eundem voci huic significatum tribuant necesse
est, quem ipsemet hic innuo. Imo ipse Messiam
hic intelligo potiore jure, non ut Infantem in
utero Virginis debilem, sed secundum Divinita-
tem Suam ut Filium Dei & Angelum Fœderis,
qui **אל גבור** *Deus omnipotens*, Jer. IX, 5. & præ-
cipue Deut. X, 17, **האל הגדל הגבור הנורא**
vocatnr. Ille Israëlem nomine Patris ex Ægy-
ptiaca servitute liberaverat, in desertum duxerat,
ut sponsam sibi sponderat, æterno amore eam a-
maverat, & favore complexus erat ineffabili; nihil ad
eam ornandum pepercerat, & ut ea tandem ali-
quando potiretur, eamque sibi in æternum junge-
ret, nihil parciturus erat, daturus vitam Suam hu-
manam, quæ Ipsi in ejus visitatione assumenda esset.

§. 10.

Minime autem præterquandum esse cen-
seo **גבר** quandoque sceminino sexui opponi. Id
quidem respectu *fortitudinis & infirmitatis* jam a Cal-
vino notatum est, verum etiam respectu *maritalis*
officii circa sceminam sibi invicem opponuntur, vel

potius conjunguntur **גבר** *mas & femina*, uti patet ex Prov. XXX, 19. ubi unum ex quatuor mirabilibus est **הדרך גבר בעלמה**, coll. quoad *partum*, qui mulieri soli proprius est, neque cadit in Virum **גבר**, Jer. XXX, 6. & c. XLIII, 6. XLIV, 20. Cel. SCHULTENSIUS P. in *Comment. ad Job. III, 3.* ait, *Contendo Virum גבר pro mascula prole גבר vite posse poni stylo cothurnato, ut אנה pro אנה, quo ipso cum majore pondere orationis captatur saultum omen sc. fore, ut Infans masculus evaderet Vir, qui magnam haberet posteritatem. Sed quando conferri jubet hunc nostrum locum, accessisse videtur sententiæ oppositæ, quam eo ipso ornat, quod Messias promittatur ut Infans, qui Se præstiturus erat Virum, & semen visurus Jes. LIII, 10.*

§. II.

Ceteræ quoque voces cum phraseos omni ambitu jam examinandæ sunt. Et primo quidem concedendum est vocem **נקבה**, quæ foeminam sive sexum foemineum designat, abstracte considerata, æque parum præsidii & lucis nostræ, quam alteri sententiæ conferre. Usurpatur enim de foemina unaquaque, sive sit ex hominum sive ex animalium genere, sive nondum, sive jam cognoverit virum. Vocatur autem **נקבה** ex notione *forandi* vel *figendi*, quam Cel. SCHULTENSIUS in *Comment. ad Job. III, 8.* explicitam dedit, quum foemina, ut ait SCHINDLERUS, foramine, quo a masculino discernitur, prædita est, & M. MARTINIUS, Nomen Illustris Lycei nostri præclarum, in *Lexico Etymolog.* voce *fœmina*, inquit: *vox נקבה est אקבה quod est תקנה perforare, quia ad officium maternum pariendi opifex Deus eam parte corporis apertam esse voluit, ut & utero sobolem concipere & in lacem mundi edere posset, qua de ordinatione Dei sancte cogitandum*

m loquendumque est, & cavendum, ne ullatenus per puritatem violetur. Etymologia hæc, quantum a præstet, quam COCCÆJUS protulit, nemo non det. Hæc quidem in genere recte se habent.

Sexus Fœmineus seorsim spectetur. Dicunt eandem sententiæ adversæ Patroni vocem נקכה uspiam in S. S. *collective de multitudine* aliqua aut e toto sexu fœmineo usurpari, sed semper designare *individuum* aliquod singulare, vel *vagum* vel *determinatum*, ut ex locorum inductione patet; hinc ullum aliud individuum præter B. Virginem hic intelligi posse. Liberalis ero & hoc concedam, licet ex eo, quod vox נקכה de fœmina, five ex animalium five ex hominum genere usurpetur, in errorem possit, sexum totum fœmineum hac voce designari: non tamen illico concludendum est, nullum aliud individuum præter Mariam Virginem hic intelligi posse. Fœminam etiam hic intelligo ab aliis distinctam & *determinatam*. Fœmina modo in oratione Prophetæ determinata erat, prorsus ut *unum individuum* discernitur ab alio, sc. *Gens Israelitica*, ut passim, repræsentatur symbolo *fœmina*; hoc ipso commate vocatur בת השוככה *filia rebellis* & commate 21. præcedente בחולת ישראל *Virgo Israelis*. Hæc ipsa *filia rebellis*, Virgo Israelis jam *Fœmina* nuncupatur, & eadem est heic loci spectanda ut *Individuum*, singulari nomine notatum, distinctumque ab aliis gentibus, quæ singulæ quoque ut *individuum* aliquod spectantur. Ita, ne multis explicem, quod, ut in vulgus notum est, gentes ut fœminæ & filiæ considerentur, Gens Ammonitica vocatur eadem phrase בת השוככה *filia rebellis* Jer. XLIX, 4. Cum itaque in eodem dictionis flumine de singulari filia & Virgine sermo sit, nihilque sit, quod nos ab eodem individuo discedere cogat, hanc ipsam innui jure meritoque censendum est.

Verum ulterius progrediamur. Ex notione radicis נקב autumare licet per נקבה præsertim indigitari foeminam vel jam nubilem, vel talem, quæ *Virum jam cognovit*. Notio hæc convenire videtur primario נקב significatui, ita ut foeminam innuat perforatam, *viramque passam*. Saltim uterus Saræ gravidus dicitur סוכת כור *cautum vel foramen cisternæ* Jef. LI, 1. in quem locum conf. Commentatorem, Metaphoram hanc verecunde tractantem. Imo, ut opinor, Vox hæc ad *filiam & Virginem Israelis rebellem* translata, aliud quid in recessu habet. Mea opinione in oratione Prophetæ climax reperiri potest, quo summa populi Israelitici depravatio eleganter describitur. Vocatur populus primo כְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל *Virgo Israelis*, & hac communi phrasi compellatur ad reverendum, satis diu quæ poenam luit v. 21. *post filia rebellis*, quæ satis diu rebellis fuerat, נְקֵבָה v. 22. *denique* hæc ipsa fititur ut *perforata virgo & filia*, sc. ut *prostibulum*, vel *filia*, quæ non solum florem virginitatis amisit, sed etiam sæpius sæpiusque stuprum cuivis obtulerit & foedissimo modo stuprata fuerit. Non opus est, ut doceam crimem Idololatricum talibus phrasibus in Oraculis Prophetarum depingi, iisdemque gentem Israeliticam sæpius exagitari, cum hoc nemo ighoret. Unicum tantum locum ex ipso Jeremiæ vaticinio excito, non ut fidem hujus rei faciam, sed quia admodum ad rem præsentem facit. Ita ait Propheta c. III, 1. *Scortata tu es cum amatoribus multis; revertere tamen ad me, dicit Jehova. Tolle oculos tuos ad calles, & vide ubi non stuprata es: sediti super viis sicut Arabs in deserto, hinc profanasti terram scortationibus tuis & malitia Tua. Merito dicimus*

us gentem Israeliticam prostibulum, cum juxta
 istum meretrices *prostibula* dicerentur, quæ
estus gratia in campis ante stabula sedebant. Hinc
 probatur Jehudæ cap. II, 28. *juxta numerum ur-*
um tuarum sunt idola tua. Fateor quidem nullum
 hi adesse locum ex sacris aut aliis orientis scri-
 ptis, ex quo demonstrare possem נקבה sumi pro
 mina, cujus pudicitia adeo prostituta & pro-
 nata sit, sed nondum despero, fore, ut viri in
 orientali Litteratura versatissimi talem mihi ostendi
 sint, cum ex notione ת נקב significatus hic
 ci optime conveniat, & non minus ac הללה
 ת הללה significatu, forte primario, dicat *sc-*
iam perforatam Lev. XXI, 7. Saltem ex CASTEL-

& GOLLII Lexicis constat apud Arabes ⁵ *نكبة*
 verbum denotare, qui homini accidit ex multo decu-
 situ. Forte etiam AQUILÆ & SYMMACHO sub
 voce *lascivium* quid suboluit, dum נקבה per
 λαίαν reddiderunt. Sic enim in ORIGENIS *He-*
plis, quæ MONTEFALCONIUS edidit T. II, p.
 2. lego: *οτι οτις Κυριος καιρον εν θηλειαι.* Nam se-
 cundum ETYMOLOGICUM M. *lascivium* quid in hac
 ce obtinetur. Non piget locum adponere intergrum:
λαια, εκ της θηλης γινεται θηλυς, και εκ της θη-
λης, θηλειαι, η παρὰ της θηλειαι και γενναι, οθεν
η υπομβρος νυξ παρὰ Σοφοκλει, θηλειαι καλει-
ται, θηλη δε ειν ο μαθος. Θηλυτεραι δε γυναι-
ες Ιλιαδος θ. v. 520. juxta HOMERI Scholiasten
προς τα αφροδισια καταφωρτεραι, ως προς συγ-
σιν των αλογων ζων, τα μεν γαρ αλλα, ωρι-
νον εχει καιρον εν α μιγυνται, αυται δε διηγε-
ς πλησια ζουσι. Accedit, quod fere in omnibus lin-
 is istiusmodi voces in utramque tam malam quam
 iam partem sumantur. Sic *femina* Latio, quin
 etiam

562 Nicol. Barkey Obs. Phil. Exeg.

etiam linguis Vernaculis, licet in genere se-
xum fœmineum indicet, quandoque tamen nota
est *vilipendii & ignominia*, si in nexu orationis fa-
cta memorantur, quæ ignominiam & vilipendium
merentur, quemadmodum negari nequit hoc in
Vaticinio Jeremiæ fieri. Et hoc quidem res-
pectu commode satis adhibetur hæc vox, juxta al-
teram ejus notionem, quam CL. SCHULTENS IUS l. c.
p. 58. 59. adstruxit, qua sistitur Gens Israelitica ut *fœ-
mina*, quæ notis *vilipendii & abominationis compun-
gi* merebatur, & execranda erat.

§. 13.

Videamus jam, quænam sit futura, Sanctum
Israelis, Virum hunc **גבר** inter & Israelem, pro-
stibuli nota compunctum, relatio. Dicitur **נקבה
הסוכב גבר**. Nihil aliud hac phrasi declarari,
quam conversionem fœminæ vel virginis Israelis,
Idololatria stupratæ, ad Deum Dominum & virum
vel sponsum suum Veterem, purumque & defæca-
tum ejus ac redintegratum amorem, ipsa verbi **סכב**
evolutio docebit. Originariam verbi notionem
nobis conservarunt Arabes, qua denotat *Exarsit,*

accendit aut suscitavit ignem. Ita GOLIUS sub **شيب**
& CASTELLUS sub **שכב**. Exinde ceteras noti-
ones derivare licet, præsertim illas, quæ inten-
sissimum obtinendi aliquid desiderium, studium-
que maximum re-desiderata potiundi inferunt, si-
ve id fiat bello, vi & armis, sive illecebris &
adfectu amoris ardente. Hinc Jos. VI, 3. 4. 6. u-
surpatur de circuitione urbis inimica, ut eam cin-
gens occupet militum turma, quasi eam ambabus
ulnis amplexari cupiat. Eleganter itaque **סכב**
SCHULTENS IUS verba Job. c. XVI, 13. **יכבה
רבי עלי** de obsidione sumit vel amplexu ini-
mico, & vertit: *Corona facta invadunt me jaculatores
ejus*

ius. Sed ab altera parte sæpius adhibetur ad significandum juvenilem, eumque eapropter *ardentem amorem*; ita شبت est laudavit formam mulieris, a-

norem erga eam commoustravit, hinc شبت و شبتون & شبتون d est, quo suscitatur magis ignis. Et res quevis vegetior & validior, suscitatur autem ignis amoris amplexu; mo omnia derivata huc collineant. Significatum

tunc شبت ex duobis locis comprobatum tibi sisto, quæ, pro quibus ipsi gratias ago maximas, ex scriniis Arabum mecum communicavit Collega conjunctissimus, nuper inauguratus Lycei nostri Græcæ & L. L. o. o. Professor, Cl. J. P. BERGIUS, qui ad juvandam eruditionem Orientalem generoso igne ardet, Ita TOGRAJUS v. 20-23.

20. قاحت جيت العدي والاسد رابضة

* حول الكناس لها غاب من الاسل *

21. نوم ناشية بالجنزع قد سقبت

* نصالها بمياة الفنج والكحل *

22. قد زان ظيب احاديث الكرام بها

* ما بالكرايم من جن ومن نخل *

23. تببت نار الهوي منهن في كبد

* حري ونار القري منهم علي القتل *

Vertit POCOCCIUS:

Atqui amica mea est, ubi sunt inimici & leones cubantes

Circum latibula capreolarum, quibusque est sylva ex bastis.

Petimus educatam in recessu vallis, cujus irrigata

Cuspides aquis joci & nigredinis ciliorum. Utique auxit suavitatem sermonum (virorum) generosorum in ea.

Quod est in generosis (fœminis) metus & parsimonia.

Pernoctat ignis amoris ab his (accensus) in jecore

Sitibundo, at ignis hospitalitatis ab illis in collibus.

تمبيت نار الهوي v. 23 Codex Leidens. (no. 1614) legit تشب نار الهوي ARDET ignis amoris s.

Et BORDA: v: 18:

والنفس كالطفل ان تهمله شب علي
حب الرضاع وان تقطعه ينظم *

Anima est, ut infans, quem si sibi relinquant, FLAGRABIT AMORE lactendi, at si retrahas illum, ablaetabitur.

Imo

Imo vero verbum hoc סכב, dum in bonam partem usurpatur, fere semper adhibetur ad designandum benevolam amplexum, vel benevolentiam aut Regis, aut Patris, aut Sponsi protegentem & obumbantem uti Pf. XXXII, 7. Io. XXXIV, 5. LXXI, 21. CXXV, 2. Dent. XXXII, 10. Reg. VIII, 14. Nec minus sumitur de amore honore & reverentia, quæ *Judici* aut *Regi* debetur, quem cingit, honorat & diligit populus, uti Gen. XXXVII, 7. Pf. VII, 8. XXVI, 6. 2 Sam. III, 12. Apprime autem ad rem facit, quod de *causa* quoque usurpetur, qui Deo debetur, uti Hofa XII, 1. ubi exprobratur Israelitis, quod Deum *colerent fraudulenter*. סכבנו ככח עפרים *Coluerunt me fraudulenter Ephraimitæ*, nam simul turpissimæ Idololatriæ se addixerant; vel uti totum hoc comma vertit & explicat. Cel. SCHNEIDERUS in *Observatt. Selectis ad Origines Hebr.* p. 111. *Ephraim perfidia tanquam indagine me circumit & fraude domus Israelis. Etiam Juda adhuc nstro, citroque vagatur cum Deo, & cum Sancto Fide.* Hæc si firmo nituntur titulo, nihil est, ut opinor, quod obstat, quo minus verbum hoc in loco nostro ad amorem cultumque Divinum transferamus. Dicit itaque Propheta: Virgo Israelis, seducta ad rebellionem, quæ prostibulum egerat, Idolaque gentium sinistimarum turpiter secuta fuerat, jam prioris & quidem legitimi mariti vel Sponsi memor, sc. Domini Dei sui, ad Eum reversura, Eumque sincera & tenerrimo amore amplexura est. Ipso soli, repudiatis gentium Idolis, constantem adhærebit & avelli non poterit. Est quoque notanda convenientia verbi סכב cum סוכב in pihel a radice סוכ, quia exinde elegans oritur paronomasia inter סוכב & סוכב, quemadmodum Israel in verbis proxime præcedentibus ut filia rebellis sistitur, eodem modo ut sæpius vocatur. Israelitæ in hoc vaticinio כנעם סוכבים *fili rebelles* Jer. III, 14. 22.

Bibl. Brem. Nou. Cl. II. F. III. O o &

& hoc חַסְדֵי בְרִי, filia hæc, prostibulum quæ egerat, *amplexabitur Virum legitimum & flagrabit amore Domini, Dei sui.*

§. 13.

Quæ hic concisè, mea sententia, a Jeremia dicuntur, plenius & curatius ab HOSEA dicta esse autumo, & quia Hoseas eodem utitur emblemate, hanc Hoseam locum aliquid conferre opinor ad comprobandam, quam dedi, verborum Jeremize explicationem, hoc magis, quia Jeremias, mihi saltem, in plerisque dictionibus & metaphoris visus fuit imitator Hoseæ. Exstat locus c. II, 6. vel 9. Propheta exprobrat in capitis hujus principio foedissimam eorum Idololatriam cum Gentium præsertim Assyriorum & Aegyptiorum idolis, & imaginibus Solis, Lunæ & siderum, quorum ope & influxu, gentium erroribus superstitiosis infecti, credebant se accepisse, *panem & aquam, lanam & linum, olivum & potum, ceteraque ad suadendam molliorem vitam necessaria.* Crassissimam hanc errorem & foedissimam Idololatriam vel novidum deposuerant, sed pertinaciter fovebant etiam, Judæi in Aegypto exultantes Jer. XLIV. Minatur & annuntiat Hoseas Judæis eapropter gravissimam Numinis vindictam v. 8. *Idcirco Ecce Ego obstruam viam tuam spinis, & obsepiam ejus sepem & semitas suas non inveniet.* Indicat hæc fore, ut variis calamitatibus & metropolis obsidione premerentur. Ita Judæi, præsertim KIMCHIUS, neo non aliquatenus ABAT BANEL, & ex Christianis KIVETUS & O. CELIUS in *Microbotanico* p. 212. 213. quem hoc imprimis nomine citato, quod adlegaverit locum ex *Alcorano*, ubi de uxore Muhammedis legitur, posuisse illam in via, qua transitarus erat maritus, spinas & tribulos, ut pedibus in illa incidens caderet & pungèretur. Tales spinas & tribulos positurus erat Deus in semita Israelis Idololatriæ, quin quoque eos obsepturus erat sepe spinosa, qua pirasi

atis commode intelliguntur non tantum obsidio Hierosolymarum, sed etiam Captivitas Babylonica; qua sepe spinosa circumdati, libera exeundi potestata privati, & sub potestatem hostium varils malis idlicti erant. Hæc expositio viam pandit ad erudendum sensum commatis sequentis: *Et sibiabitur smatores, procos suos, sed non apprehendet eos. & queret eos & non inveniet.* Laudo Paraphrasin KIMCHII postremam, eique adfentior. *Si de Assyriis & Aegyptiis, consecrabitur eorum pacem & auxilium & non dabunt ei: Sin de sideribus, Regina vel Exercitu coeli, consecrabitur Pseudopropetas & eos, qui sideribus intenti sunt, ut consulat sibi sidera, atque ille adlebit, sed ei non proderunt.* Nimirum, quammaxime eos consecraturi erant, ut vel solverentur obsidione, aut removeretur sepes, quæ ipsos captivos tenebat, aut calamitas quæcunque, qua premebantur. Conferri hic velim quæ leguntur Jer. XLIII, XLIV. Jam eodem Propheta utitur emblemate, quo Jeremias ad designandum conversionem Israelitarum, vel potius propositum eorum revertendi ab Idololatria ad Dominum, Deum suum. *Tum dicit: Vadam & revertar ad Virum vel maritam meam priorem, quia bene mihi fuit tunc magis quam nunc.* Recte iterum KIMCHIUS. *Sed hoc non dicit, donec exitum longo tempore pertulerit, ut in lege Dent. IV, 30. scriptum est. Nam si hoc antea dixisset, dum in terra esset, baudquaquam exulasset.* Hunc ergo locum Hoseæ dum conferimus cum nostro, quem explicitum dedimus, nonne idem fere dicit? si mater scortationum propositum suum exsequitur & vota sua solvit, quod Jeremias de filia rebeli prostituta testatur, נקבה תסובב גבר, vadet, & reversura est ad Virum suum priorem, Dominum Deum suum, quia bene ipsi fuit, tunc quando ipsi adhæsit, magis quam nunc.

§. 14.

Possem jam qualicumque huic Dissertationi

finem imponere, nisi occurrendum esset. illis, qui in hac, quam eruimus, sententia Prophetæ de conversione Judæorum ab Idololatria ad Deum, Dominum suum, non adeo magnificum quid exprimi censent, quale Prophetæ ipse exponit, quando dicit **כִּי בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בְּאָרֶץ** Nam, vel Profecto *creavit Deus Novum in terra.* Dicunt enim Conversionem ab Idololatria non esse *Novum* quid, quod Deus creavit. Sæpius Judæi in historia Regum Josaph. *Miskiz* & præsertim Josiæ introd. ut pœnitentes & renovantes cum Domino Deo suo fœdus. Concedo lubenter, conversiones hujusmodi nihil fuisse Novi vel inde ab eductione Israelitarum ex Aegypto; Verum observandum est **וְיָרָא** non semper innuere aliquid, quod absolute Novum est, sed quod *fulget*, cum juxta Cl. VRIEMONTIUM in *Adnotat. ad Dista. Classica, V. T. T. II, p. 272.* primigenium aliquod hujus vocis inveniat in Arabico **حَدِيث** sensu *poliendi ferrum, & micantem ita reddendi gladium cultrumve.* Opus autem Divinum, quo Judæi in Captivitate Babylonica convertendi erant, præ aliis conversionum eorundem exemplis revera quam maxime fulgidum fuisse nemo ignorat. Antea sæpius puniti revertebantur ad Deum, sed iterum iterumque redibant ad procos & amatores suos. Antea non æque omnes Idololatriam odio habebant, sed plerique hypocritarum personam induerunt & fraudulenter egerunt Hof. XII, 1, Hæc autem conversio tantum non omnes spectabat Judæos, & Idololatriam saltem, propter quam dirissima quæque perpeffi fuerunt mala, ad hunc usque diem flagrantissimo odio detestati sunt. Revera itaque impletum est dictum Jehovæ Hof. II, 17. *Et removebo nomina Badim ab ore eorum, nec memorabuntur ultra in nomine eorum.* Quibus autem obstat verbum **וְיָרָא** illi velim consulant Cel. VITRINGAM in *Comment. ad Jesaiam* T.

. II, p. 545. ubi docetur, verbum hoc usurpari e rebus, quæ *revelantur*, & *VRIEMOETIUM* l. c. 285. 286. verbum hoc occurrere de operibusotentissimis & mirandæ maxime providentiæ Divinæ, ut & de productione populi alicujus, & uandoque tantundem esse ac *producere* & *parare*. mo conferant velim Jof. XLIII, 19. ubi Deus, re-
 lucturus captivos Israelis, hoc opus ut Novum quid proponit, quod Ipse facturus fit: Sunt fere eadem verba חנני עשה חרשה. Adde Jof. LXV, 17. חנני כורה שמים חרשים וארץ חרשה & v. 18. חנני כורה את ירושלים גילה ועמה משה. Et hic quoque locus respicit reductionem Israelitarum ab Idololatria ad verum Numinis cultum & ex captivitate Babylonica in Canaanem, qua via ad Novi Fœderis Oeconomiam parabatur & tandem ipsa aliquando producebatur,

§. 16.

Restat, ut Paraphrasin deus verborum Jeremizæ. Dabimus eam, postquam priora hujus commentis verba explicaverimus: עד מתי תחוסקין. חכת השוכבה. Verbum חסק apud Arabes *debilitatem rationis* innuit, est *mente laboravit*, *more fatui egit*, & hinc MAJUS vertit, *Quandiu fatuus eris?* Ex hac significatione prono alveo fluunt aliæ, quas inter est, *circumvagari*, quæ vulgaris Interpretatio est, *Quousq. circumvagaberis?* Qui enim fatuus est, circumvagatur. huc & illuc, dubius hæret, divisusque est animo & ambigit quid ipsi agendum. Hanc notionem procul dubio respexit SYRUS, dum vertit *Quousque dabis eris?* Est autem aliquando apud Arabes nonnihil *impudicitia* permixtum, dum *تحقن* dicitur, *quum quis se. impudice gerit & cynodus est*, v. CASTELLUS, & *حوق* ex permutatione dialectorum est *morba* & *auuitera* jux-

juxta **COLURUM**. Hoc modo duplex sensus in his verbis latet, ubi alter alteri subordinatus est. Primus, cum in præcedentibus Israelitæ moniti essent, ut populo signa constituerent, quibus adjutus viam in Canaanem invenire & redire posset, huc redit: Propheta, translatus quasi per Spiritum Propheticum in tempora ultima captivitatis, ubi liberationis jam videri poterant præludia & anteambulones, videbat eos, non obitante hac assertionem & commonefactionem, moras neccere, incredulitatem eorum nondum priori monito superaverat, sed quod sibi prospicerent, & appropinquante exercitu Perfarum hostili, tum hæc tum illa consilia animoolvebant. Hinc ut fluctuantem eorum animum corrigat, fidemque in eorum cordibus excitet, inquit: Quousq. fluctuabis, morasq. tam longas necces, Filia? quæ ob rebelliam erga Deum huc usq. in squalore captivitatis luxisti? Deus Ipse te reducturus est; hoc Novum profecto creaturus, quod Tibi, rebellis filia, non solum in possessionem tuam redibunt civitates tuæ, sed etiam quod, relicta scdissima Idololatria, Dominum Deum tuum porro amabis, teque Ipsi consecrabis, qui Hierosolymæ in monte sancto habitabit, ubi tu Ipsi cultum debitum & reverentiam præstabis. Si autem reddas verba, *Quousque Te ipsam ut adulteram prostituas?* Propheta Judæos non diu captivos adloquitur, ex quibus adhuc multi Diis gentium & scdissimo eorum cultui pertinaciter addicti erant, fidem faciunt quæ leguntur Jer. XLIV, Hos præcedente sermone monuerat, captivitatem eorumque summas angustias finem hanc habiturum iri, nisi contrito corde Deum essent quæsitura: Hoc autem certum esse fore, ut Ephraim tandem aliquando agnosceret, Deum Israelis Unicum & Verum esse Deum, & repudiata omni Idololatria se ad Eum converteret, imo Deum reperiret gratiosum & misericordem, qui reduceret eos in Canaanem

nem & in civitates illis hæreditario jure privas. Nunc objurgat eos & quærit, quamdiu ipsi in Apostasia permanere cupiant? Revertantur ocyus, ut promissa complementum suum sortiantur, quæ sola ipsi sc. Proph. solamen. Deus enim Nov. hoc pollicitus fuit, quod prostituta filia Israelis ad Dominum Deum suum sit reversura, Eique sincero amoris adfectu, profligatis omnibus precis, servitura.

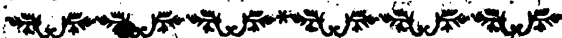
§. 16.

Quæ huc usque disputata sunt, forte ad sensum Lectorum impetrabunt, nisi apud aliquos obftet citatio verborum commatis 15. a *Matthæo*, c. II. 17, 18, quæ satis, diu crux fuit Interpretum, & quidem non sine causâ fontica. Verum omnium optime, meo quidem judicio, hanc difficultatem solvit *Cel. J. D. MICHAELIS* in libro utilissimo *Entwurf der typischen Gottesgelartheit* §. 38. cujus cogitata apud ipsum legi velim & legi merentur. Et recte *Vir idem Eruditissimus* in *notis ad R. LÖWTHIUM de Sacra Poesi Hebraeorum* p. 181. monuit in capite *Jer. XXXI*, perpetuam fere ad historiam *Jacobi* allusionem dominari. Quam idem in variis vaticinii *Hosæ* locis observaverim, præsertim c. XII. sicuti etiam frequentem liberationis Israelitarum ex Aegypto mentionem, quod non minus *Jeremie* familiare est, *Jeremiam* imitari *Hosæam* jam supra §. 13. dixi. conf. quoque *Jer. XXXI*, 20. cum *Hof. XI*, 8. 9. Ex hoc autem vaticinio cum idem *Evangelista* c. II, 15, citet verba *Dei Hof. XI*, 1, ex eodem fonte typico illam verborum translationem explic. esse censeo, hoc magis, quia hæc explic. scopum *Evangel.* ferit aut nulla, nullamque ad commodationem insinuat, sed reale potius typi complementum ostendit. * Sed hæc uberius explanare non est hujus loci, hinc manum de tabula.

VII.

* Conf. quæ ad *Hof. XI*, 1. notavit *S. V. HARENBERG* & *Erklärung d. Offenb. Johannis* p. 76. 99. 236.

VII.

E J U S D E M

ADDENDA

AD DISSERTATIONEM SUAM

DE

A S C H I M A

HAMATHÆORUM IDOLO

QUÆ

CL. L. F. J. P. 125. LEGITUR.

ad p. 129. l. 13.

Conf. *l'Histoire Critique de la république des lettres*
T. II. p. 44.

ibid. l. 28.

Aperte id docet JAMBlichus *de Vita Pythagoræ* c. 2. p. 3. 4. cujus verba ex versione Ulr. Obrecht ita se habent. *Quod autem colonia ex di-
Bis locis adunata fuerit, non tantum Deorum cultus &
sæcra ex iis regionibus una cum demigrantibus translata;
verum etiam cognata familia, solennesque Saniorum fe-
stivitates indicio sunt.*

ad p. 137. l. 25.

Adde JAMBlichum l. c. 3.

p. 137. l. 6.

Conf. PLUTARCHUS *de Iside & Osiride* T. II, p. 356.

p. 199. l. 3.

De Byblo Syriæ v. *l'Histoire Critique cit.* T. XV,
A. XI.

p. 141. l. 9.

In eadem sententia videtur fuisse Nobil. Eques
Anglicus TEMPLE in *les Oeuvres molæes* T. II, p. 27.

p. 148.

Nicol. Barkey Addenda 573

p. 148. l. 27.

Conf. PLUTARCHUS l. c. p. 356.

p. 149. l. 23.

Conf. JABLONSKI *Pantbeon Aegypt. P. II, p.*
88. 89.

p. 150. l. 20.

V. *histoire Critique cit. T. III, p. 77. sq.* Herodotum hoc in loco incredulitatis optimo jure arguit, & rationes ejus dubitandi explodit Nobil. Marchio d'ARGENS in *Memoires secrets de la rep. des lettres T. V. p. 24.*

p. 152. l. 7.

De fluvio Ismenio v. PLUTARCHUS T. II, p. II48.

p. 154. l. 2.

Fertur etiam Cadmum litteras in Phœniciam & Ælein in Græciam intulisse. Inde est AUSONII *Burdigalensis, Ep. IV.*

Ænigmatum qui cognitor

Fuit meorum, quum tibi

Cadmi nigellas filias.

Melonis albam paginam,

Nunc adsit.

ubi v. E. VINETUM, docentem *Ang. POLITIANUM Misc. c. 51.* Cadmi nigellas filias de litteris interpretatum fuisse, & *Melonis albam paginam de papyro Aegyptiaca*, ita dicta, quia circa Nilum, qui Melo audit, crescit, & ex *Aegypto in Syriam indeque in Boeotiam translata fuit.* Excerpta ex *Ang. Politiano* habet *bist. Crit. de la rep. d. l. T. IV. p. 470.* Imò suspicari locus est, a Chemmitide, sive regione, sive Insula, circa quam forte abundabat, papyrum dictam fuisse **NOI**. Vocem autem hanc *papyrus* significare docet O. CELSIUS in *Hierobotanico T. II, p. 137.*

ibid. l. 12.

Nisi huc quoque transferre velimus Numen CHEMIIN, apud *Caraidas* in *America* cultum, quod idem esse cum Pane a Chemmitis Aegyptiis sub nomine *Cheemmis* culto putat JO. FRANC. LAFITAU,

Mœurs des Sauvages Americains comparees, aux mœurs des premiers tems, qui liber primus est in der allgemeinen Geschichte der Länder und Völker von Amerika, Halle, 1752. 4. T. I. p. 61. Sed his ego abstinendum cenfeo, & quam maxime probo censuram B. J. L. MOSHEMII in *præfat.* ad librum perutilem Doctissimi HERM. CHRISTIANI PAULSEN iuverlâufige Nachrichten vom Uferban der Morgenländer, Helmst. 1748. 4. dum *Lavitium* in comparatione morum, rituum & religionis Americanorum cum moribus & religione Patriarcharum, (eadem autem fere est ratio morum & religionis Aegyptiorum, Syrorum & Phoenicum vetustissimorum,) assimilât *Potta*, qui in Tragediis Veterum Romanorum introduceret Heroes, *more Gallico* cogitantes, loquentes, amantes, belligerantes & triumphantes.

p. 156. l. 11.

Exemplum præbet nomen fratris Davidis, quod tum דָּוִד, tum דָּוִדָּ legitur, observante Cl. KENNIKOTTO, *diff. de ratione textus Hebr.* v. T. p. 185.

ibid. l. 13.

Et Syri sæpius *Num 3* omittunt. v. allgemeine Weltgeschichte T. I. p. 422.

p. 157. l. 18.

Ita ab Ancæo coloniam ex Samo Cephallenizæ ducente, urbs ab ipso pro Samo Cephallenizæ condita, *Sanum* dicta fuit. v. JAMBlichus *de Vita Pythagore* c. 2. Et *Salamine Attica* nomen suum debuit *Salamina Cypria*, conf. SPANHEMIUS *de præstantia & usu Numism.* *diff. IX.*

p. 159. l. 12.

OLDERMAN *diff. de fluvio Pbrath.* p. 13.

p. 160. l. 28.

BENJAMIN *Tudensis* in *Itinerario*, ait, juxta versionem Cl. C. l'EMPEREUR: *Ab urbe Kirjathaim unius diei itinere Hamam veni. Hac, Hamath olim*

olim dicta, ripa Jabaki imminet, sub ipso monte Libano. Tunc temporis magno terra motu in ista civitate uno die periere quindecim hominum milia, uno inquam die, adeo ut Septuaginta tantum remanerent.

p. 161. l. 12.

Habetur hæc quoque narratio in ΝΑΥΤΗΟΝΙΣ Itinerario. In Ephemeridibus Gallicis, *Journal des Savans* anni 1761. M. Sept. recensetur l' *Histoire de S. Louis* par Johan, Sire de Joinville, les *Annales de son regne* par Guil. de Nangis, sa *vie & ses miracles* par le Confesseur de la Reine Marguerite, &c. Paris 1761. fol. Dicitur ibi p. 10, 11. Nous observerons, que M. CAPPERONIER, qui editionem cum Meloto curavit, nous a prie de faire remarquer trois fautes, qui se sont glissées dans ces notes. La première est à la page 31. Joinville parle de Soudant de Hamant, on a mis en note: c'est l'ancienne ville d'Apamée en Syrie. Au lieu d'Apamée il faut restituer Epiphania, qui fut appelée ensuite Hama, ville célèbre, dans laquelle il y avoit un Sultan. Errorem hic noto Capperonierii, confundit enim Epiphaniam Hamath cum Emesa vel Hems.

p. 170. l. 20.

PLUTARCHUS de *Iside & Osiride* op. T. II, p. 374. ait. Ὁρον μανδαρον καίμιν, ἀποκαλύπτουσι, ὅτι τὰ ἴσως ἐκμανδαρον τὰς κατὰ οὐρανὸν καίμιν. Orum solent KAÏMIN appellare, quod est, VISUI EXPOSITUM. Est enim mundus res sensilis & visibilis. Si itaque Kaïmin idem est ac Akmin vel Chemmis, tum habemus significatum apparitionis.

p, 171. l. 11.

Ita ex gr. Hungari se *Madschar* vocant, sc. oriundi ex urbe *Madschar* Circassiorum, & *Cirkass* Ducem vel Principem suum *Schamchal*, quia ex Damasco Principes vel Præfecti mittebantur, ubi *Schamchal* idem est ac *Princeps Damasci*. v. Cel. MULLERI *Sammlung Russischer Geschichte*, recens. in *Göttinger gelehrten Anzeigern* 1760. p. 364.

ibid. ad finem.

Præsertim huc spectat, quod sæpius nomen
Bibl. Brem. Nov. Cl. II. F. III. P p Gra-

Gracum, urbibus *Syriae* impositum, eundem prodat significatum, quem nomen antiquum *Orientalis*, vel *Aegyptiacum*, vel *Hebraicum*, vel alius linguae tenet. Ita significatio *re Baalbec*, ipso *Graco* nomine, quod post urbi huic datum fuit, exprimitur, ubi sc. *Heliopolis* dicta fuit, conf. *allgemeine Weltgeschichte* T. I. p. 378. & *RENAUDOT, Remarques sur une Inscription, qui se trouve a Heliopolis de Syrie, appelée communement Baalbec*, in *Mémoires de Littérature* T. IV, p. 252.

p. 176. l. 19.

Conf. de Arca, qui pleraque de hac urbe congeffit *Jac. MASSON* in *bist. Crit. de la rep. d. l. T. IV, A. I.* refutatus autem in eo, quod *Callimachi* locum ab hac urbe explicare voluerit, si quid video, recte ab *Ampl. CUPERO* *ibid. Art. XIV.*

Finem his addend. impono *duarum question.* ad *Eruditos*, *Litter. hujus generis fautores*, propositione.

Prima est: quodnam est idolum *SUMENAT* vel *Soromenat*, ab aliis *Lat* vel *Allat* dictum, in *India*, de quo legitur in *der allgemeinen Weltgeschichte der neuern Zeiten* T. II, p. 504. cultum illud fuisse in regno *Sumenat*, ab hoc idolo, quod describitur, denominato, & porro p. 505. cultum quoque illud fuisse ab *Arabibus antiquis* ex tribu *Thakif* cujus sedes sit *Tayefa*?

Secunda est, an malus *Genius* *ESCHMEN* vel *Kbaschom*, quem venerantur *Persae ex Zoroastris* schola, cujus nuper mentionem fecit, ubi de *Zoroastris* libris & religione multa propinavit notatu digna *M. ANQUETIL DU PERRON, Relation Abregée du Voyage, qu'il a fait dans l'Inde pour la recherche & la traduction des ouvrages attribués a Zoroastre a. 1755-1759.* inserta *Ephemeridibus Gallicis. JOURNAL DES SCAVANS, Juillet & Août 1762.* & quidem *Menfis Augusti* p. 64. cum *Aschima* vel *Esmuno* aliquam cognationem habere possit?

T A N T U M,

VIII.

VIII.

VERSIO

CAPITIS PRIMI GENESEOS

AMERICANA *

DIALECTO, QUÆ CIRCA BOSTONUM
 ANGLICANÆ COLONIÆ VRBEM
 VIGET.

NEQUTTA TASHIK - QUINNA

NEGONNE

OOSUKKUHWHONK MOSES

NE ASOWEETAMUK

GENESIS.

1. v. **W**eske Kutchiffik ayum God Kefuk kah,
 ohke.

2. Kah ohke mō matta kuhkenanunneunkut-
 tinnoo kah monteagunninno, kah pohkenum
 woskeche moonoi, kah nashananit popomshau
 wolkeche nippekontu.

3. Onk noowau God, wequaij, kah mo wequaj.

4. Kah wunnaumun God wequai ne en wunne-
 gen: kan wutchadchaube-põnumun God noeu
 wequai kah noeu pohkenum.

5. Kah wutufflowetamun God weqai kefukod,
 kah pohkenum wutuffloweetamun nukon: kah
 mō

* Conf. Classis hujus Secundæ Fasc. I. p. 199.
 202.

mó wunnonkooook kah memohtompog negonne Kesuk.

6. Koh noowau God Sepakehtamoond; nden nippekóntu, Kah chadchapemooud, nafhauweit nippe wutch nippekóntu.

7. Kah ayimup God Sepakehtamóonk kah wutchadchabéponumunnap nashauwu nippe agwu uttiyen agwu, Sepakehtamóonk kah nafhauen nippekóntu uttiyeu ongkouwe sepakehtamóonk, kah monko n nih.

8. Kah wuttidoweeé tamun God Sépakehtamóonk kabukquash, kah mó wunnonkooook, kah mó moh tompog nahóhtóeu kesukok.

9. Kah noowau God móémooiidi nippe ut agwu kesukquashkah pafukqunru, kah pahkemoiidi nanabpu, kah monko n nih.

10. Kah wattiffoweeé tamon God nanabpi ohke, kah móémoo nippe wuttifowetamun ketoh, wumaumun God ne en wunnen.

11. Kah noowau tannekei okemoskeht, moskeht skannemunuook skannemunath meechummue mahtugquash meechummuook meechummuonk nish noh pafuk neane wuttunnu. Suonk ubbukumminuook & woskeche ohke kah monko n nih.

12. Kah ohke drannegenup mosket, kah mosket skannemennáook ikannemunafh, nith noh pafuk neane wuttinnu Suonk, kah mahtug meechummuook, ubbukumminnoook wuhhogkut nish noh pafuk neane watti nusuonk, kah wumaumun God ne en wunnen.

13. Kah mó wunnonkooook; kah momohtompog shwekesukod.

14. Kah noowau God, wequanantéganuhettich ut wussepekehtamoonganit kesukquash, & pohshettich ut nafhauwe kesukod, kah ut nafhauwe nukkonut, kah kukkinea suonganuhettich, kah uttoohyeuhettich, kah kesukod tu-oowahhettich, kah kodtummoowuhhettich,

15. Kah n nag wequanantéganuóhettich ut se-
pakehtamóowonganit wequafumóhettig ohke,
onk mó'u nih.

16. Kah ayum God neefunaf'h missiyeuaf'h we-
quanantéganaf'h, wequananteg móhlag hanana-
numoomoo nukon, kah anogqlog,

18. Kah uppónuh God wussepakentamooonga-
nit kesukquaf'h, woh wequohsumwog ohke.

18. Onk woh wunnapanumunneau kesukod
kah nukon, kah pohshémoo naf'hauen wequai,
kah nofhauéu pohkenum, kah wuronawmun God
ne en wunnege.

19. Kah mo wunnonkooook kah mo mohtom-
pog yaou quinukok.

20. Kah noowau God moonahettich nippekón-
tu pomómutcheg pomantamwae kah puppinshau-
ussog pumunahettig ongkouwe ohket wofkeche
wuffé pahkeht amooonganit kasukquaf'h.

21. Kah kezheau God matikkenunutchéh poo-
tabpoh, kah nif'h noh pomantamóe óaaf'noh
pompámayit uttiyeug moonacheg nippekontu
nif'noh pasuk neane wuttinnassuonk kah nis noh
oonuppohwhunin puppinshaf'h, nif'noh pasuk
neane wuttinnussuonk, kah wu maumun God ne
en wunnege.

22. Kah oonnumoh mahhog God noowau, mis-
héneetuonittegk, kah muttaanpook, Ka numwa-
pegk nippe ut kehtohannit, kah pupinshafog
muttaanhettig ohket.

23. Kah mó wanonkooook, kah mo mohtom-
pog napannaandthaf'hikquinukok.

24. Koh noowau God, pasoowaheonch ohke
óaas po nantomwaeu nif'h nog pasuk neane wut-
tinnafin neetafhog pamayechig kah puppina-
shimwog ohkekontu, nif'h noh pasuk neane wut-
tinnuffin, kah monke n nih.

25. Kah áauau God pupinnaf'himwoh ohkekon-
tu neane wuttinnissuonganoo, Kah neetasu ne-
ane

580 Verf. Americ. Cap. Primi Genes.

ane wuttinuffuonganoo, ka nifh noh paurnayit wofkeche ohkekontu neane wuttinuffuonganoo kah wumaumun God ne en wunnegen.

26. Kah noowau God, ayeuontah wofketomp neanfeog & kutogqunneunkçuffuonkanunnonut, kah nanawunonah namohfog kehtohhannet, kah puppinfhaufog kesukqut kah puppinathimwuffog, kah wame ohke, kah nifh noh oâas pomompagit wofkeche ohket.

27. Kah kezheau God wofkeetompur ut nehenwonche wuttinuffuonganit, wuttinuffuonganit God wuttinnekezheuh nahoh, wofketomp, kah mittamwoffis ukkezheuh nahog.

28. Onk oonanumuh nahog God, mshéneetuonitteg monagk kah muttaanooqk ohke, kah moosteooqk, kah nanannook namohfog kehtohhannit, kah pupinfaufog mamahchekesukqut, kah wame puppinafhimwuffog paumayitcheq ot woskeche ohket.

29. Kah noowan God kuffeh kittinummaunuwon nifh noh mosket skannemunnuook skannemunafh uttiyeu wofkeche wome ohket, kah nifh noh matug Hannegkuk meechum ubbukumi-nooook ubbukumi nafh woh kummeechumwoo.

30. Onk wame puppinafhimwog ohkekontu, kah wame puppinfaufog mamahchekesukqut, kah nifh noh uppumompagen pomantog ohket, woh meechwog nifh noh oshquashqui moskeht, kah môakô n nih.

31. Wannaumun God nifh noh feaug mahche kezteunk, kah Kuffich mo ahche wannegen, kah mo wanonkoook & momohtompog nequfta audtashikquinukok.

P S A L M.

Up Bookum Psalmes.

1. Wunanumau missinnin noh matta aonk Wussuwonganit matchetou asuh matta neepauook, ummayeuout matcheséaenuog, asuh matta apegk wutappuonganit mamapanowontam waenin.

2. Qut wuttinnoowaonganit Jehovah wuttape-neumooonk, kah wuttinnoowaonk missantamkesukodtaen kah nukkonaen.

3. Kah ogqueneunkqufii mehtugqut ahkete-amuk ut kishke sepupogqut, noh ummeechummuonk uppaudtunk hehenwonche uttoowutchu: kah ooneepog matta pish nookshaunoh, kah wo me uttoh asit misségen.

4. Matta neane matchetukeg: qut ogqueneunkqufiiog woffadteaumunit, uttiyeu toounontog waban.

5. Newutche matta neepauoog matcheetupanatogig wussittumooonganit; asuh matcheusséheg ut um mukkinneonganit wunnom waeusséheg.

6. Ne wutche oowahtheoun Jehovah ummayah sampweseheg: qut ummayou matcheetupanatogig pish awakompanómoo.

Errata in Classe Secunda.

Pag. 70. l. 19. *lege* opibus l. 27. *stetissent* in-
 concussæ p. 71. l. 13, hæc, p. 78. l. 11. eos ut p. 80.
 l. 3. instar. p. 82. l. 11. acceptam. p. 83. l. 5. *impios* p.
 98. l. 8. *Rehabeamum* p. 108. l. 20. Hierosolumæ p.
 109. l. 7. *prælium* p. 110. l. 24. *plures*: p. 146. l. 27.
æmulationem ibid. Israelis l. 28. *extractam* p. 198.
 l. 5. *Professoris* p. 207. l. 207. l. 18. *adpenderunt* p.
 209. l. ult. *Chronologia* p. 213. l. 28. ut p. 214. l. 7.
~~para~~ l. 21. *in esse* l. 22. hæc *solidam* p. 217. l. *penult.*
Obversantur p. 220. l. 14. *nondum* l. 24. *Hagaram* p.
 221. l. 9. *vicus Chebron* p. 223. l. 22. & hæc est *ra-*
tio, p. 225. l. 3. *specialorem* p. 228. l. 13. *Aphe-*
tos, p. 229. l. 4. *Obversantur* p. 231. l. 21. *Ipsa* vero
 p. 245. l. 12. *Origenes* l. 16. *Asteriscos* p. 246. l. 2.
curaverat p. 255. l. 18. ~~causarum~~ p. 256. l. 1. *Sero*
 p. 258. l. 3. *superventurum*, p. 262. l. 17. *Quod*
ib. caro l. 19. *Spiritu* p. 265. l. 15, quæ p. 266. l. 4.
enatum non fuit p. 269. l. 1. *Ammonii* p. 272. l. 1.
historiæ. l. 12. *guttarum lustrabimus* l. 13. *quibus-*
dam l. 17. *factus in*, p. 276. l. 7. *Interpretes* l. 15.
διανοητικῶς p. 289. l. 20. ~~καὶ~~ p. 290. l. 28. *negligunt*
 p. 302. l. 6. *Samuele*, p. 304. l. 14. *Giambularius* p.
 307. l. 3. *scripserit*, p. 314. l. 16. *detonil* l. 22. *attu-*
lerunt p. 318. l. 7. *ædificiorum*, p. 326. l. 22. *Tho-*
mæ. p. 327. l. 17. *ante*. p. 328. l. 9. *aliique* p. 332. l.
 21. *damnandam* p. 333. l. 22. *profecta* l. 24. *convicti* ex
 p. 338. l. 12. *Ahneloveen* p. 349. l. 8. *si* p. 365. l. 22.
non credidisse, p. 370. l. 4. *arbitrantur* l. 18. ~~καὶ~~
 p. 371. l. 22. *notum* p. 377. l. 22. *superflui* p. 396. l. 4.
Parentis l. 12. *Græcæ & L. L.* p. 401. l. 16. *decla-*
rantibus p. 409. l. 5. *Paulo* p. 419. l. 35. *qua*, p. 425.
 l. 12. *exstare*, p. 428. l. 9. *partem*, p. 436. l. 12.
wetstenius, p. 441. l. 9. *redolentia*, p. 468. l. 16.
in recessu, p. 481. l. 12. ~~καὶ~~ p. 484. l. 15. ~~κα-~~
~~βομαι~~, p. 530. l. 25. ~~καὶ~~, p. 533. l. 13. ~~καὶ~~.

